କଥା ଓ ଲଥା

ଭୁବନେଶ୍ୱର ବେହେରା

କଥା ଓ ଲଥା

ଲେଖକ :

ପ୍ରଫେସର ଭୁବନେଶ୍ୱର ବେହେରା
ସମ୍ବଲପୁର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପୂର୍ବତନ କୁଳପତି

ଗ୍ରନ୍ଥମନ୍ଦିର

ପ୍ରକାଶକ : ଅଭିରାମ ମହାପାତ୍ର
ଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ଦିର, ବିନୋଦବିହାରୀ, କଟକ-୨
ଶାଖା : ମେନ୍‌ରୋଡ୍, ବ୍ରହ୍ମପୁର-୧

ମୁଦ୍ରକ : ରାଜାରାମ ମହାପାତ୍ର
ମହାପାତ୍ର ବ୍ରଦର୍ସ, ସିଟି ପୋଷ୍ଟ ଅଫିସ୍ ରୋଡ୍,
ବ୍ରହ୍ମପୁର-୨

ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ : ୧୯୭୮
ପୁନର୍ମୁଦ୍ରଣ : ୧୯୮୬

ମୂଲ୍ୟ : ଟ ୧୪-୦୦
ସାଧାବନ୍ଧେଇ : ଟ ୧୨-୫୦

ଉତ୍ସର୍ଗ

ଜୀବନର ନାନା ଝଡ଼ଝଞ୍ଜା ଭିତରେ ଭାଙ୍ଗି ନପଡ଼ି ମୁହଁରେ କଷ୍ଟ ହସ ଫୁଟାଇ ନିଜ ଗନ୍ତବ୍ୟ ପଥରେ ଆଗେଇ ଯିବା ପାଇଁ ଯିଏ ସବୁଦିନେ ମୋତେ ପ୍ରେରଣା ଦେଇଆସିଛନ୍ତି, ମୋର ସହଧର୍ମିଣୀ ସେଇ ଉମାଙ୍କ ହାତରେ ।

ସୂଚୀ

ନାଚେ ବେନୁଆଁ ନାଚେ

ଦୂର ପାହାଡ଼ରେ ଯେତେବେଳେ ନିଆଁ ଲାଗେ ଆଉ ରାତିରେ ସେ ନିଆଁ ଗୋଟିଏ ବିରାଟ ସୁନାହାରର ରୂପ ନିଏ, ମାଙ୍କଡ଼ ବାହାଘରର ପୁରୁଣା କଥା ମନେପଡ଼ିଯାଏ—ଆଉ ତା' ସାଙ୍ଗରେ ମନେପଡ଼େ ପିଲାଦିନର କେତେ ଅଭୁଲା ସ୍ମୃତି ।

ସେ ଦିନର ସ୍କୁଲଜୀବନ । ଘଣ୍ଟି ବିନା ପାଠର କଳ୍ପନା ମଧ୍ୟ କେହି କରନ୍ତିନି । ମାଷ୍ଟରମାନଙ୍କୁ ତେଣୁ ବାପାଙ୍କ ଅନୁରୋଧ, ସେମାନେ ମନଇଚ୍ଛା ଯେତେ ମାଡ଼ ଦେବେ ଦିଅନ୍ତୁ, ପୁଅକୁ କୌଣସିମତେ ମଣିଷ କରନ୍ତୁ । ସେକାଳର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ପରାୟଣ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଏପରି ଅନୁରୋଧ ଏଡ଼ିଦେବେ ବା କେମିତି ? ଆମପରି ମାଙ୍କଡ଼ମାନଙ୍କୁ ମଣିଷ କରିବାକୁ ଯାଇ ପିଠିରେ ଗୋଟା ଗୋଟା କନିଅର ଗୁଡ଼ି ଛିଣ୍ଡାଇଦିଅନ୍ତି—କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ବାହାନା ମିଳିଗଲେ ହେଲା । କିଏ କ୍ଲାସରେ କାହାକୁ ଦେଖି ହସୁଛି, କିଏ କାହାକୁ ଖତେଇ ହେଉଛି, କିଏ ଚେମ୍ବୁଳ ଖାଉଛି, କିଏ କାହାର ଟାଙ୍ଗରା ମୁଣ୍ଡରେ ଥରେ ଦି'ଥର ଠଣା ମାରୁଛି, କିଏ ଅବା କାହାର ଚୁଟି ଟାଣିଛି—ବାସ୍ ! ତଥାପି ସେଦିନ କାହାବାଡ଼ିରେ ଗୋଟାଏ ଦି'ଟା କାକୁଡ଼ି ନାଲି ଜ୍ଞାଭାବରେ ଝୁଲୁଥିବା ଦେଖିଲେ ଅଥବା କାହା ଗଛର ପିଜୁଳି କମ୍ବା ଆମ୍ବ ଆମକୁଦେଖି ସାମାନ୍ୟ ଟିକିଏ ପବନରେ ବି ଅଣ୍ଟା ହଲାଇ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇଲେ ଲୋଭ ସମ୍ଭାଳି ହୁଏନି; କାନ୍ଥ ବାଡ଼ ଡେଇଁ ହୋଇଯାଏ । ଏପରି ଘଟିଲେ 'ଚୋରି କରିବା ମହାପାପ' ବୋଲି କହି କୌଣସି କୌଣସି ଶିକ୍ଷକ ଆମ ପିଠିର ଛାଲି ଉତାରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି । ଆଉ ସେପରି ଦୋଷ କରିଥିବା ଯୋଗୁ ଦଣ୍ଡ ଯେ ଆମର ପ୍ରାପ୍ୟ ସେକଥା ବୁଝିହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଏକଥା ବୁଝିହୁଏନି ଯେ, ପଞ୍ଚମ ଷଷ୍ଠ ଶ୍ରେଣୀ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ଆମର କି ଅବା ବୟସ ! ସେଥିରେ ଆମେ କାହିଁକି ଯେ 'ନିଦ୍ରା ପରିହରି, ଚିନ୍ତାର ଲୋଚନ ଫେଡ଼ି ନିଃଶବ୍ଦେ ଜୀବନସ୍ରୋତ ଧାଉଁଛି କିପରି, ଭେଟିବାକୁ ମୃତ୍ୟୁସିନ୍ଧୁ କରାଳ ଲହରୀ' ବୋଲି ଜୀବନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଚିନ୍ତା-କରି ବସିବୁ; ଆଉ ଡୁଡୁ, ବୋହୁଚୋରି, ଫୁଟବଲ ନଖେଳି 'କି ବେଗରେ ଯାଉଅଛି ଚାଲି, ସେହି ସ୍ରୋତ ସଙ୍ଗେ ଭାସି ଜୀବନର ସୁଖରାଶି' ବୋଲି ଶୋକୋ-ଚ୍ଛ୍ୱାସ ଢାଳିବୁ ! ଏସବୁର ଅର୍ଥ ବୁଝି ନପାରିଲେ ଅଥବା କିଛି ନ ବୁଝି ମୁଖସ୍ଥ

କରି ଓଗାଳଲାବେଳେ ଭୁଲଭଟକା ହେଲେ ଯେଉଁ ମାଡ଼ହୁଏ ସେତିକବେଳେ ବିନା ଦୋଷରେ ମାଡ଼ ହେଉଛି ବୋଲି ଦେହରେ ନଆଁ ଜଳେ; କିନ୍ତୁ କିଛି କରି ହୁଏନି । ହଷ୍ଟେଲ ଗ୍ରାଉଣ୍ଡ ଅନ୍ୟ କେତେ ଜଣଙ୍କ ପରି ଘରକୁ ପଳାଇଗଲେ ବା ରକ୍ଷା—କିନ୍ତୁ ତେଣେ ବାପା ବସିଛନ୍ତି, ଜବରଦସ୍ତି ପୁଣି ସ୍କୁଲକୁ ନେଇ ଆସିବେ । ମାଆଙ୍କର ତ ଆପତ୍ତି କରିବାର କିଛି ଅଧିକାର ନାହିଁ—ଏସବୁ ବିଷୟରେ କୁଆଡ଼େ ତାଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ ନଖେଳାଇବା କଥା—ଘରକୁ ପଳାଇଗଲେ ମାଡ଼ ଖାଇ ଦ୍ୱିଗୁଣିତ ହେବ ଯାହା । ତେଣୁ ଗ୍ରୀଷ୍ମଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ପରମବନ୍ଧୁ ଖରାଛୁଟି ପାଇଁ ଆମେ ଦିନ ଗଣି ବସୁ । ସେହି ପ୍ରିୟ ଖରାଛୁଟି ପାଖେଇ ଆସିଲା ବେଳକୁ ହିଁ ଏମିତି ପାହାଡ଼ମାନଙ୍କରେ ମାଙ୍କଡ଼ ବାହାଘରର ରୋଶଣି ଦପ୍ ଦପ୍ କରି ଜଳଉଠେ ।

ରୋଶଣି ଆଲୁଅ ଦେଖି ମୋର ପ୍ରବଳ ଇଚ୍ଛାହୁଏ କେମିତି ଏ ବାହାଘର ଥରେ ଦେଖନ୍ତି ! ଏଡ଼ିକି ଟିକିଏ ମାଙ୍କଡ଼—ଆଉ ସେମାନଙ୍କର କି ବିରାଟ ରୋଶଣି ! ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଲାଗେ । ଆମ ସବ୍-ଜାନ୍ତା ଉପରେ କ୍ଲାସର ପିଲାମାନେ କିନ୍ତୁ 'ଟିକିଏ ଟିକିଏ ମାଙ୍କଡ଼' ବୋଲି କହିଲେ ବିରକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି; ଆଉ ହନୁମାନ-ଅଙ୍ଗଦ-ସୁଗ୍ରୀବଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ମର୍କଟସୁନ୍ଦରୀମାନଙ୍କ କଥା କହିବସନ୍ତି । ଆମର ବିଶ୍ୱାସ ହୋଇଯାଏ ଯେ, ଯୁବରାଜ ଅଙ୍ଗଦଙ୍କ ବାହାଘରର ଏ ରୋଶଣି ।

ତେବେ ଯୁବରାଜ ଅଙ୍ଗଦ ଏମିତି ପ୍ରତିବର୍ଷ ଖରାଛୁଟି ପାଖେଇ ଆସିଲାବେଳକୁ କାହିଁକି ଯେ ବାହାହୁଅନ୍ତି ଆଉ ସବୁ ରାତିରେ କାହିଁକି ଏ ବାହାଘରର ପ୍ରୋସେସନ୍ ପାହାଡ଼ରୁ ପାହାଡ଼ ଡେଇଁ ଚାଲିଥାଏ, ଆଉ ବେଳେ ବେଳେ ପୁଣି ସେହି ପୁରୁଣା ପାହାଡ଼ରେ ଉଙ୍କିମାରେ, ସେ କଥା ବୁଝିହୁଏନି । ସେଇ ବୁଦ୍ଧିଆ ସବ୍‌ଜାନ୍ତା-ମାନେ ସେକଥା ମଧ୍ୟ ବୁଝାଇଦିଅନ୍ତି । କେତେ ରୋଶଣିଆ ମାଙ୍କଡ଼ କୁଆଡ଼େ ଏତେ ବାଟ ଚାଲି ଚାଲି ଥକିଗଲା ପରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରଥପଞ୍ଚ ଆଉ ପ୍ରହରୀଙ୍କ ମାଡ଼-ଭୟରେ ସେମାନଙ୍କ ଅଜାଣତରେ କେଉଁ ଗଛମୂଳେ ଲୁଚିରହନ୍ତି, ଆଉ ସମସ୍ତେ ଚାଲିଗଲା ପରେ ସୁବିଧା ଦେଖି ପୁଣି ତାଙ୍କର ରୋଶଣି ଧରି ବାହାରନ୍ତି ସେଇ କିଷ୍କିନ୍ଧ୍ୟା ଅଭିମୁଖରେ । ଗୋଟିଏ ଜଟିଳ ସମସ୍ୟାର ଏପରି ଏକ ସରଳ ସମାଧାନ ହୋଇଯାଏ ।

ବିରାଟ ବିରାଟ ମାଙ୍କଡ଼ଙ୍କ କଥା ଶୁଣିଲା ପରେ ରାତିରେ ଲୁଚି ଛପି ସେ ବାହାଘର ଦେଖିଯିବାକୁ ଆଉ ସାହସ ହୁଏନି—ଇଚ୍ଛା ଇଚ୍ଛାରେ ହିଁ ରହିଯାଏ । ତଥାପି ସେ ମାଙ୍କଡ଼ ବାହାଘରର ରୋଶଣି ମନରେ ପୁଲକ ଦିଏ—ଖରାଛୁଟି

ପାଖେଇ ଆସିଲି ବୋଲି ଜାଣି ହୋଇଯାଏ—ଏବଂ ଘରକଥା ବାରମ୍ବାର ମନେପଡ଼େ । ହଷ୍ଟେଲର ଅସିଝା ଡାଲି ଆଧୁର ପାଣିଆ ଲାଗେ, ବଗଡ଼ା ଭାତ ଚଣ୍ଟିକୁ ଗଲେନ, ତରକାରି ଗାଗଦରେ ପାଟି ଜଳାଏ । ସତରେ ମା' ଯେମିତି ରାନ୍ଧନ୍ତି ! ଆଉ ଏ ଭୁଷୁଣ୍ଡା ଝାଲୁଆ ରାନ୍ଧୁଣିଆଗୁଡ଼ାକ । କିଏ ଖାଇଲେ କି ନଖାଇଲେ ତାଙ୍କର ଯାଏ ଆସେ କେତେ ? ଏ ହଷ୍ଟେଲ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟମାନେ କାହିଁକି ଯେ ଏଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ ରଖନ୍ତି ?

ଛୁଟିରେ ଡାଲିମାକୁଡ଼ ଖେଳ କଥା ମନେପଡ଼େ । ବାପା କ'ଣ ସନ୍‌ଷ୍ଟ୍ରୋକ୍ ଫ୍ରୋକ୍ କଥା କହି ଦିନ ଦ'ପହରବେଳେ ଏଇ ଡାଲିମାକୁଡ଼ ଖେଳିବା ପାଇଁ ଆମ୍ଭତୋଠାକୁ କିମ୍ବା ପହଁରିବା ପାଇଁ ପୋଖରୀକୁ ନ ଯିବାକୁ ତାଗିଦ କରି ଦେଇଥାଆନ୍ତି—କିନ୍ତୁ ଖରାବେଳେ ସେ ଯେତେବେଳେ ଶୋଇପଡ଼ି ଘୁଙ୍ଗୁଡ଼ି ମାରନ୍ତି, ସୁଯୋଗ ମିଳିଯାଏ । ଆଉ ମନେପଡ଼େ ବେଲୁଆଁ ନାଚ ।

ଆମ ଗାଁମାନଙ୍କରେ ମାଙ୍କଡ଼ ନାଚକୁ କାହିଁକି ଯେ ବେଲୁଆଁ ନାଚ କହନ୍ତି ଠିକ୍ ବୁଝିହୁଏନି । ବୋଧହୁଏ ସେ ମାଙ୍କଡ଼ନଚାଳଙ୍କ ନିଜ ଭାଷା । ମାଙ୍କଡ଼କୁ ସେମାନେ ତାଙ୍କ ଛତିଶଗଡ଼ୀ ଭାଷାରେ ବେଲୁଆଁ କହୁଥିବେ । 'ନାଚ୍ଲେ ବେଲୁଆଁ ନାଚ୍ଲେ' ମନେପଡ଼ିଲାକ୍ଷଣି ମନ ଆନନ୍ଦରେ ଭରିଯାଏ ।

ବେଲୁଆଁ ନାନା ଢଙ୍ଗରେ ଅଣ୍ଟା ହଲାଇ ହଲାଇ ନାଚେ । ଫ୍ରକ୍ ଖଣ୍ଡିଏ ପିନ୍ଧି ବୋହୂ ସାଜି ଯେତେବେଳେ ପାଣି ଆଣେ, ଠିକେ ମୁଣ୍ଡରେ ଗ୍ଲେଟ ଆଲୁମୋନି-ୟମ୍‌ର ଗିନାକୁ ଦ' ହାତରେ ଜାବୁଡ଼ି ଧରିଥାଏ । ଲଞ୍ଜ ତଳେ ଘୋଷାଡ଼ି ହୁଏ, ଠିକ୍ ପଣତ କାନି ପରି । ନଚାଳ ନାଚ ମଝିରେ ଚକାର କରେ—'ବେଲୁଆଁ, ତୋର ଶଶୁର ଆସିଛନ୍ତି···', ଠିକି ଗୋଲ ମୁଣ୍ଡକୁ ଭୂଇଁରେ ଥାପି ବେଲୁଆଁ ଆମ ଭିତରର କାହା ପାଦତଳେ ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରେ । କେବେ ଆଖି ବୁଜିଦେଇ-ଥାଏ ତ କେବେ ଆଖି ଜୁଳୁଜୁଳୁ କରୁଥାଏ । ସେ ଯାହା ପାଦତଳେ ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରେ ତାକୁ ଆମେ 'ବେଲୁଆଁ ଶଶୁର, ବେଲୁଆଁ ଶଶୁର' କହି ତାଳି ମାରି ନାଚଉଠୁ ।

ବେଳେ ବେଳେ ନଚାଳର ଦ'ଟି ବେଲୁଆଁ ରହୁଥିଲେ । ଗୋଟିଏ ଫ୍ରକ୍ ପିନ୍ଧି କନିଆ ବନେ, ଆଉ ଆରଟି ଟୋପି ପିନ୍ଧି ବର ସାଜେ । କନିଆ ମୁଣ୍ଡରେ ଛୋଟ କନା ଖଣ୍ଡିଏ ପକାଇ ନଚାଳ ଯେତେବେଳେ ବରକୁ କହେ—"ଆରେ ବେଲୁଆଁ, ଯା ଦେଖି ଆସିବୁ ତୋର କନିଆଁ ଦେଖିବାକୁ କେମିତି", ସେତେ-ବେଳେ ବର ଗମ୍ଭୀର ହୋଇ କନିଆଁ ପାଖକୁ ଯାଏ ଆଉ ଓଢ଼ଣା ଟେକି ତା'

ମୁହଁ ଆଡ଼କୁ ଉଙ୍କିମାରେ । କନିଆଁ ଲାଜ ଲାଜ ମୁହଁ କରି ଯେତେବେଳେ ମୁହଁ ବୁଲାଇଦିଏ, ଆମ ଭିତରେ ହସର ରୋଳ ଖେଳିଯାଏ । କେବେ କେବେ ବେଳୁଆଁ ବର-ପିତା ହୁଏ—କାଖରେ ଛତା ଜାକି, ବାଡ଼ ଧରି, ଠୁକୁରୁ ଠୁକୁରୁ କରି ବୋହୂ ଅନ୍ୱେଷଣରେ ବାହାରେ । ବେଳୁଆଁ ଯେତେବେଳେ ସମୁଦ୍ର ଡେଇଁ ଲଙ୍କାକୁ ଯାଏ ଆଉ ନବୀନର ବାଡ଼ଉଠାରେ କୁଦାମାରି ସେମିତି ଲଙ୍କାରୁ ଫେରି -ଆସେ, ଖେଳ ଶେଷ ହେଲା ବୋଲି ଆମେ ସବୁ ଜାଣିନେଉଁ । ବେଳୁଆଁ ଶେଷରେ ମା'ଙ୍କ ପାଖରେ ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରେ; ଆଉ ଆମେ ଖୁସିରେ ଘର ଭିତରକୁ ଦଉଡ଼ିଯାଇ ଚଣା, ମୁଗ, ବରି, ଯାହା ମିଳିଲା ମୁଠିଏ ନେଇ ଆସି ତା' ଆଗରେ ବାଣ୍ଟିଦେଉଁ । କାଳେ କିଏ ସେଇ ଅମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପଦ ତା ହାତରୁ ଛଡ଼ାଇନେଇ-ଯିବ, ସେଇ ଭୟରେ ବେଳୁଆଁ ଦି' ହାତରେ ଚଣା ଗୋଟାଇ ଟପାଟପ୍ ପାଟି ଭିତରେ ଭର୍ତ୍ତି କରେ, ଆଉ ଗାଲର ଥଳି ଭରପୂର କରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମିଟିମିଟି କରି ଚାହେଁ ବେଶ୍ ହସିଲା ହସିଲା ମୁହଁରେ; ସତେ ଯେମିତି 'ହାଓ ଡୁ ୟୁ ଡୁ' କହିବାକୁ ଚାହୁଁଛି ।

—ଗୋଟାଏ ଘରୁ ବେଳୁଆଁ ଯେତେବେଳେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଘରକୁ ତା'ର ନାଚ ଦେଖେଇବାକୁ ଯାଏ, ଆମେ ଗାଁର ସବୁ ପିଲା ତା' ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇ ଯାଉଁ । ସେଇ ଖେଳ—ଆଉ ଆମର ପୁଣି ସେଇ ଆନନ୍ଦ ।

ଏଇ ପିଲାଦିନର ସ୍ମୃତି ଯୋଗୁଁ ବୋଧହୁଏ ମାଙ୍କଡ଼ନାଚ ପାଇଁ ଆଜି ମଧ୍ୟ ମୋର ଦୁର୍ବଳତା ରହିଯାଇଛି । ସେଦିନ ଘର ବାହାରେ 'ଡାକ୍ ଡାକ୍ ଘିଡ଼ି ଡାକ୍ ଡାକ୍' ଶୁଣି ନିଜ ଅଜାଣତରେ ହିଁ ଘରୁ ବାହାରିଆସିଲି । ବୁଢ଼ା ତଳେ ବାଡ଼ ପିଟି ପିଟି ଗୋଟାଏ ସ୍ୱରରେ ସେଇ ଏକା ତାଳ ହିଁ ଧରିଥାଏ । ଡାକ୍ ଡାକ୍ ସଙ୍ଗରେ ତାଳ ମିଳାଇ ମାଙ୍କଡ଼ଟି ହାଲି ହାଲି ନାଚୁଥାଏ—ଷ୍ଟେଟ ଲୁଆଙ୍କ ଥେଇ ଥେଇ ନାଚ ପରି । ଛଅଫୁଟିଆ ମସ୍ତବଡ଼ ସେ ବୁଢ଼ା ପାଖରେ ଟିକି ମାଙ୍କଡ଼ଟି କେମିତି ଅଖାଡୁଆ ଦିଶୁଥାଏ— ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଖାପଛଡ଼ା । ମାଙ୍କଡ଼ଟି ବୋଧହୁଏ ନିହାତ୍ ସାନ ଆଉ ଅନୁଭୂତିବିହୀନ—ଅଣ୍ଟାକୁ ଉପର ତଳ କରି ହଲାଇବା ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ଜାଣେନି ମଝିରେ ମଝିରେ ଯେତେବେଳେ ନାଚ ବନ୍ଦକରି ହାଲିଆ ମୁହଁରେ ସ୍ୱରିଆଡ଼କୁ ଅନାଏ—ବୁଢ଼ା ଗଳାର ଶିକୁଳିକୁ ଜୋର୍‌ରେ ଟାଣି ଗାଳିଦିଏ ଆଉ ବାଡ଼ ଉଠାଏ । ବିଚରା ମାଙ୍କଡ଼ ସ୍ପ୍ରିଂରେ ଗୁହ ସରିଆସିଥିବା ଗୋଟିଏ ଖେଳନା ପରି ଥମି ଥମି ଅଣ୍ଟାକୁ ଉପର ତଳ କରେ—ନିହାତ୍ ଅନିଚ୍ଛାରେ—ମାଡ଼ ଡରରେ ।

ବଡ଼ ବୋଲଂ । ଘର ଭିତରକୁ ଚାଲିଆସିବା ଆଗରୁ କିନ୍ତୁ ମନେହେଲା ମୁଁ ବୁଢ଼ାକୁ କେଉଁଠି ଦେଖିଛି—ବେଶ୍ ଚିହ୍ନା ଚିହ୍ନା ମୂର୍ତ୍ତି । ତା'ପରେ ବୁଢ଼ା ଯେତେ ଥର ଆସିଛି, ମୁଁ ଆଉ ବାହାରକୁ ଯାଇନି । ବରଂ ବୁଢ଼ାକୁ ସବୁଦିନ ପଖାଳ ଦେଇ ଘରକୁ ଆସିବାକୁ ଉତ୍ସାହିତ କରାଯାଉଛି ବୋଲି ବିରକ୍ତ ହୋଇଛି ।

ସେଦିନ ଠିକେ ଅନ୍ଧାରୁଆ ହୋଇଆସିଲାଣି । ମୁଁ କ'ଣ ଗୋଟିଏ ଗୁରୁତର ବିଷୟରେ ମନ ଦେଇଛି, ହଠାତ୍ 'ତାକ୍ ତାକ୍ ଘିଡ଼ ତାକ୍ ତାକ୍' ସାଙ୍ଗକୁ ବାଡ଼ିର ଆବାଜ ଆସିଲା । ଅବିରାମ ସେଇ 'ତାକ୍ ତାକ୍' ଆଉ ବାଡ଼ି ପିଟା ଶବ୍ଦ ! ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ମଧ୍ୟ ଏଥର ବିରକ୍ତ କଲାଣି ବୋଲି ବୁଢ଼ାକୁ ପାନେ ଦେବା ଇଚ୍ଛାରେ ମୋର ଚୌକି ଛାଡ଼ି ବାହାରିଛି, ଭିତର ବାରନ୍ଦା ପାଖରେ ଥମି ଠିଆହୋଇଗଲି । ବୁଢ଼ା ନୁହେଁ, ଏଗୁଡ଼ାକ ପାଲ୍ ଲଗେଇଛନ୍ତି ।

ଟିକୁ—ମୋର ସାନପୁଅ ବାଡ଼ିଟିଏ ଧରି ଡାଇନିଂ ଟେବୁଲରେ ବାଡ଼େଇ ବାଡ଼େଇ 'ତାକ୍ ତାକ୍' କରୁଛି ଆଉ ସାନ ଭଣଜା ଟୁନା ଟେବୁଲ ଉପରେ ଗୋଡ଼ ବଙ୍କେଇ ଠିଆହୋଇଛି ଓ ହାତ ଦି'ଟାକୁ ଦଉଡ଼ି ପରି ସିଧା ତଳକୁ ଝୁଲାଇ ଦେଇ ଥେଇ ଥେଇ ନାଚୁଛି—ଠିକ୍ ବୁଢ଼ାର ସେଇ ମାଙ୍କଡ଼ ପରି ।

ମୁଁ ଚୁପ୍‌ଚାପ୍ ଠିଆହେଲି । ମଝିରେ ମଝିରେ ବାଡ଼ିର ଚୋଟ ଟିକିଏ ବଢ଼ିଗଲେ ଟୁନା ଟେବୁଲ ଉପରେ ଆହୁରି ଜୋର୍‌ରେ ଡିଆଁ ମାରୁଥାଏ ।

ଟିକୁ ଆଦେଶ ଦେଲା—କାନ ଧର୍ । ଟୁନା ଦି' ହାତରେ ନିଜ ଦୁଇ କାନ ଧରିଲା । ତା'ପରେ ପୁଣି ସେଇ ତାକ୍ ତାକ୍ । ଟୁନା କାନ ଧରି ଏଥର ଘୂରିଆଡ଼ିକା ଘୂରି ଘୂରି ନାଚିବସିଲା । ତା'ଆଖି ଯେମିତି ମୋ ଉପରେ ପଡ଼ିଛି, ଟେବୁଲରୁ ସେ ଏକା ଡିଆଁକେ ତଳେ ହାଜର ହୋଇ ଙ୍କାର ପରି ଘର ପଛଆଡ଼େ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଗଲା । 'ରାସ୍କେଲ୍, ଏତିକି ବେଳୁ ଲଙ୍କା ଡେଇଁଲାଣି' କହି ଟୁନାକୁ ଧରି ଠିକ୍ କରିଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଟିକୁ ଯେମିତି ବୁଲିପଡ଼ିଛି ତା ଆଖି ମଧ୍ୟ ମୋ' ଉପରେ ପଡ଼ିଗଲା । ଗୋଟିଏ ମୂହୂର୍ତ୍ତର ଇତସ୍ତତଃତା —ଆଖିପିଛୁଳାକେ ସେ ବି କେଉଁଠି ମିଳେଇଗଲା ।

ସେଦିନ ବୁଝିଲି ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ମାଙ୍କଡ଼ନାଚ କିଁ ମାଙ୍କଡ଼ନାଚ । ତାଙ୍କ ପାଇଁ ନାଚର ମାନ କିମ୍ବା ଗୀତର ତାନ ଅର୍ଥହୀନ । ମାଙ୍କଡ଼ ଦି' ଗୋଡ଼ରେ ଠିଆ ହୋଇ ଅଣ୍ଟା ହଲେଇଲେ କିଁ ହେଲା । ସେଥିରେ କିଁ ସେମାନଙ୍କର ପରମ ଆନନ୍ଦ । ବୋଧହୁଏ ମାଙ୍କଡ଼ଲୁର ପାରମ୍ପରିକ ଆକର୍ଷଣ ।

ଏଥର ବୁଢ଼ା ଯେତେବେଳେ ଆସିଲା ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପିଲାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ମୁଁ ବି ବାରନ୍ଦାରେ ଯାଇ ବସିଲି ।

ସେଇ ପୁରୁଣା ନାଚ । ମାଙ୍କଡ଼ଙ୍କର ହାଡ଼ୁଆ ମୁହଁରେ ଦୁର୍ବଳତାର ଚିହ୍ନ ସ୍ପଷ୍ଟ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହେଲେ ବି ବୁଢ଼ାଙ୍କ ମୁହଁପରି ଶ୍ଳଥପୃଷ୍ଠ ସେ ମୁହଁ । ନାଚିବା ପାଇଁ ଆଗ୍ରହର କୌଣସି ଚିହ୍ନ ତା' ପାଖରେ ନ ଥାଏ । ବେଳେବେଳେ ଗୋଡ଼ ବଙ୍କେଇ ସେମିତି ଠିଆହୋଇରହିଯାଏ ଆଉ ଅଣ୍ଟା ପାଖରେ କୁଣ୍ଡାଇହୋଇ ଏ ପାଖ ସେ ପାଖ ଅନାଇ ଆମକୁ ଚାହେଁ । ମୁହଁରେ କେମିତି ଗୋଟାଏ ହକ-ଲଥା ଭାବ । କଅଁଳ ଉଦାସ ଆଖିରୁ ମୋର କାହିଁକି ମନେହେଲା ସତେ ଯେମିତି ସେ କହିବାକୁ ଚାହୁଁଛି—'ହେ ମଉସା, ହେ ମାଉସୀ—ସେଇଠି ବସି କି ତାମସା ଦେଖୁଛ ! ତମର କ'ଣ କିଛି ଦୟା ମାୟା ନାହିଁ ? ତମେ ମଣିଷମାନେ ପରା ନିଜକୁ ସୃଷ୍ଟିର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜୀବ ବୋଲି କହି ନିଜର ଢୋଲ ପିଟ ? ନିଜର ବାନା ନିଜେ ଉଡ଼ାଅ ? ଆମ ପରି ଲଙ୍ଗୁଡ଼ଧାରୀ ତମର ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କୁ ନଚାଇ କି ଯଶ ଅର୍ଜୁଛ ? ହେ ବାଳପ୍ରେମୀ, ମାଙ୍କଡ଼ପ୍ରେମୀ ମାଉସୀ ! ମଉସାଙ୍କୁ ଯଦି କେହି ଜଣେ ହିରଣ୍ୟକାୟ ଦାନବ ଚୋଟିରେ ଦଉଡ଼ିବାନ୍ଧି ଦ୍ୱାରକୁଦ୍ୱାର ଭିଡ଼ିନେଇ ଖୋକ ଉପାସରେ ଥିଲାବେଳେ ବି ନାଚିବାକୁ ବାଧ କରୁଥାଆନ୍ତା ଏବଂ ତମର ଟିକୁ, ତମର ମିନିକୁ ଯଦି......' ମୁଁ ମୁହଁ ବୁଲାଇ ନେଇ ପାଟିକଲି "ଥାଉ ଥାଉ, ଯଥେଷ୍ଟ ହେଲା ବୁଢ଼ା; ନାଚ ବନ୍ଦକର ।" ମୋର ହାତ ହଲାଇବା ଦେଖି ବୁଢ଼ା ତା'ର 'ଧିଡ଼୍ ତାକ୍ ତାକ୍' ବନ୍ଦ କଲା । ମାଙ୍କଡ଼ ଆଡ଼କୁ ଆଉ ଥରେ ଯେତେ-ବେଳେ ଅନାଇଲି, ଦେଖିଲି ପୁଣି ସେ ମୋ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଛି । ଅତି କରୁଣ ସେ ଦୃଷ୍ଟି । ଏଥର ପୁଣି ମନେହେଲା, ସେ ଯେମିତି କହୁଛି—"ହେ ଶିକ୍ଷକ, ଅଧ୍ୟା-ପକ, ମାଷ୍ଟର, ଗୁରୁ ! ତମେ ପରା ମାଙ୍କଡ଼ମାନଙ୍କୁ ମଣିଷ କର ! ତମ ପିଲାଦିନ କଥା ଥରେ ମନେପକାଅ । ସେ ଦିନ ତମେ ମାଙ୍କଡ଼ ଥିଲାବେଳେ ତମର ଶିକ୍ଷକ କ'ଣ ତମକୁ ଏମିତି ଫ୍ରକ୍ ପିନ୍ଧାଇ, ଚୋଟିରେ ଦଉଡ଼ି ବାନ୍ଧି, ବାଡ଼ି ପିଟି ପିଟି, ନଚାଇ ନଚାଇ ମଣିଷ କରିଥିଲେ ? ସେତିକିବେଳେ ପରା 'ଜୀବନଚିନ୍ତା' ପଢ଼ାଉ ପଢ଼ାଉ ମୃତ୍ୟୁ-ସିନ୍ଧୁର କରାଳ ଲହରୀ ଆଡ଼କୁ ହିନା ଶବ୍ଦରେ ଜୀବନସ୍ରୋତ ଧାଇଁଛି, ଆଉ ସେଇ ସ୍ରୋତ ସାଙ୍ଗରେ ଜୀବନର ସବୁ ସୁଖରାଶି ଭାସିଯାଉଛି ବୋଲି ଦରଦଭରା ସ୍ୱରରେ ଶିକ୍ଷକ କହିଲାବେଳେ ତମେ ଖେଳ କଥା ସବୁ ଭାବି ନାନା ରକମର ଟିପ୍‌ପଣୀ କାଟୁଥିଲ ? ଏବେ ହେଲେ ଟିକିଏ ଚିନ୍ତାର ଲୋଚନ ଫେଡ଼ି ଆଉ ଆମ ଅବସ୍ଥା ନିରୀକ୍ଷଣ କର ! କହ, ଶୋକୋଚ୍ଛ୍ୱାସ ଢାଳିବାରେ

ଯଥାର୍ଥତା ଅଛି ନା ନାହିଁ ? ବିନା ଦୋଷରେ ମାଡ଼ ହେଲେ ପରା ତମ ଦେହରେ ନିଆଁ ଜଳୁଥିଲା ? ମା' କୋଳରୁ ଆମ୍ବଗଛକୁ ଆଉ ଆମ୍ବ ଗଛରୁ ପଣସ ଗଛକୁ ଖୁସିରେ ଡେଇଁ ବୁଲୁଥିବା ବାଳ ମାଙ୍କଡ଼କୁ ତମର ଜଣେ ଜାତିଭାଇ ଧରିଆଣି ତମ ଆଗରେ ଯେଉଁସବୁ ଅତ୍ୟାଚାର କରିଚାଲିଛି ସେଇଟା କ'ଣ ନ୍ୟାୟ ? ତମର ମାପକାଠି କ'ଣ ତେବେ···''

ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଝାଇଁମାରିଲାଭଳି ଲାଗିଲା । ଅଜାଣତରେ ହିଁ ମୁଁ ମୋ' ଦୁଇ କାନ ଢାଙ୍କିଦେଲି । ମାଙ୍କଡ଼କୁ ଆଉ ଚାହିଁପାରିଲିନି । ଟିକୁକୁ କହିଲି —'ଆରେ ଟିକୁ ଦଉଡ଼ିଗଲୁ—ଘରେ ଚଣା, ବରି, ମୁଗ ଯାହା କିଛି ଥିଲେ ମୁଠିଏ ନେଇ ଆସିବୁ ଆଉ ମୋ' ପାଇଁ ଗିଲାସେ ପାଣି ଆଣିବୁ ।'

ମାଙ୍କଡ଼ଟି ଟିକୁ ହାତରୁ ଚଣାତକ ପ୍ରାୟ ଝାମ୍ପିନେଇ ପାଟି ଭିତରେ ଭର୍ତ୍ତି କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଟିକୁ ବିରକ୍ତିଭରା ଛୁଆଉଡ଼ା ସ୍ୱରରେ ମନ୍ତବ୍ୟ ଦେଲା— 'ରାସ୍କେଲ୍ କେତେ ଅଭଦ୍ର—ଥେଙ୍କ ୟୁ ବି କହୁନି ।'

ମିନି ଟିପ୍‌ପଣୀ ଗୁଡ଼ିଲା—'କିରେ ଟିକୁ, ତୋର କ୍ଲାସ ଫ୍ରେଣ୍ଡ୍ କିରେ' ? ଆଉ ଟିକୁ ଚିତ୍କାରକଲା—'ନାମା, ଶଡ଼ାନା କହିଦେଉଛି ।'

ଦେଲି ଗୁଡ଼ିଲତକ ଝୁଲିମୁଣିରେ ଭର୍ତ୍ତି କରୁ କରୁ ବୁଢ଼ା ନେହୁରହୋଇ କହିଲା, 'ପଖାଳ ଗଣ୍ଡିଏ ଦିଅ ମା', ଭୋକରେ ପେଟ ଜଳୁଛି । କାଲି ଜର ହୋଇଥିଲା ଯେ କେଉଁଠିକି ଯାଇ ପାରିଲିନି । ଘରର ସମସ୍ତେ କାଲିଠୁ ଉପା-ସରେ ରହିଛୁ ।'

କିଛି ଭାତ ଆଉ ଡାଲି ଆଣିବା ଆଗରୁ ମୋ' ସ୍ତ୍ରୀ ପଚାରିଲେ—'ବୁଢ଼ା, ତମର ଘର କେଉଁଠି ?'

ବୁଢ଼ା ଜବାବ୍ ଦେଲା, 'କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ମା !' ସମସ୍ତଙ୍କ ଉଚ୍ଛୁଳା ହସ ମଝିରେ ବୁଢ଼ା କହିଚାଲିଲା, 'ବରଗଡ଼ ପାଖରେ ମୋର ପୁତୁରାଟିଏ ଅଛି ଯେ ସେ କିଣିଦେଲା, ନଇଲେ ମୁଁ କୋଉଠୁ ଏତେ ଟଙ୍କା ପାଆନ୍ତି ? ଆଗରୁ ଗୋଟିଏ ଭଲ ମାଙ୍କଡ଼ ଥିଲା ଯେ ସେ ବହୁତ ଶିଖିଥିଲା—କ'ଣ ହେଲା କେଜାଣି, ହଠାତ୍ ମରିଗଲା । ଏଇଟା ଅଶିକ୍ଷିତଟିଏ ।'

ଟିକୁ ମିନି ଏକା ସାଙ୍ଗରେ ଗଡ଼ଗୁଡ଼ିଲେ—'ତମର ଘର କେଉଁଠି ପଚାରୁଛନ୍ତି ।'

ବୁଢ଼ା ଅପ୍ରସ୍ତୁତ ହସ ଟିକିଏ ହସି କହିଲା, 'ଭଲକରି ଶୁଣିପାରେନି ମା'— ମାଙ୍କଡ଼ର ଦାମ୍ ପଚାରିଲ ବୋଲି ଭାବୁଥିଲି । ମୋର ଘର ଆଉ କେଉଁଠି—

ସେଇ ସ୍ୱାବକୁଦ ବନ୍ଧ ତଳେ । ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ମୁଁ ବ ଝୁଁପୁଡ଼ି କର ରହୁଛି ।'

ମୋ' ସ୍ତ୍ରୀ ପୁଣି ବଡ଼ପାଟିରେ ପଗ୍ଦରଲେ—'ତମର ଗାଁ ?' ବୁଢ଼ା ଏଥର ଠିକ୍ ଜବାବ୍ ଦେଲା—'ଗାଁ ତ ବୁଡ଼ି ଅଞ୍ଚଳରେ ଥିଲା—ବୁଡ଼ିଗଲା ମା । ଆମେ ଆସି ବନ୍ଧତଳେ ଝୁପୁଡ଼ି କର ରହିଲୁ—ଏବେ ଆଉ କେଉଁଠିକି ଯିବୁ !'

—କାହିଁକି ତମର ପୁଅ ?

—ପୁଅ କାହିଁ ମା'—ଗୋଟିଏ ଅଛି ଯେ ପିଲାଦିନୁ ଅନ୍ଧ । ଆଉ ବୁଢ଼ୀ ଅନେକ ଦିନ ହେଲା ଖଟରେ ପଡ଼ିଛି । ଗ୍ଉଳ କିଛି ମିଳିଲେ ମୁଁ ଯାଇ ଫୁଟାଇଦିଏ ।

—ତମେ କ'ଣ ସବୁଦିନେ ଏମିତି ଭିକ ମାଗୁଛ ?

ବୁଢ଼ା ମୁହଁରେ ବିରକ୍ତିର ଆଭାସ ଦେଖାଗଲା । ଟିକିଏ ଚଡ଼ା ଗଳାରେ କହିଲା--'ଜୀବନ ପଛକେ ଯିବ, ଭିକ ମାଗିବି ମା ? ବଳ ବୟସ ଥିବାଯାଏ କାମ କରୁଥିଲି, ଏବେ ଆଉ କାମକୁ ପାରୁନି । ଏଇ ମାଙ୍କଡ଼ନାଚ ଦେଖାଇ ଯିଏ ଯାହା ଦିଏ ନିଏ । ଆଗରୁ ଯେଉଁ ମାଙ୍କଡ଼ ଥିଲି ସେଇଟା ମରିଗଲା ପରେ ଏଇ ମାଙ୍କଡ଼ ଆଣିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭୋକ ଉପାସରେ ରହିଲି ସିନା—ମୁଁ କାହା ଦୁଆରକୁ ଭିକ ମାଗିବାକୁ ଯାଇନି ।'

—ଆଗ କେଉଁଠି କାମ କରୁଥିଲ ?

ବୁଢ଼ାର ମୁହଁ ଏଥର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହୋଇଗଲା । କହିଲା, 'ସ୍ୱାବକୁଦ ଡେମ୍‌ରେ ମା—ମୁଁ ଥିଲି ମେଟ୍ ଆଉ କୁଲି ସର୍ଦ୍ଦାର । ଏ ଯେଉଁ ମାଟିବନ୍ଧ ଦେଖୁଛ, ଆମେ ତାକୁ ବାନ୍ଧିଛୁ ।'

ଇଏ ମୋ ଆଡ଼କୁ ଗ୍ହିଁଲେ । ମୁଁ ବୁଢ଼ାକୁ ଭଲକରି ଅନାଇଥାଏଁ । ପଗ୍ଦରଲେ—କା ପାଖରେ କାମ କରୁଥିଲ ?

ବୁଢ଼ା ଉତ୍ତର ଦେଲା —ତମେ ଜାଣିବ ନି ମା'—ସେମାନେ କୋଉ କାଳରୁ ମରି ହଜି ଗଲେଣି ।

—କ'ଣ କହିଲ ? ମରି ହଜି ଗଲେଣି ?

—ହଁ ମା, କାହିଁ କେବର କଥା—ଆଜଯାଏ କ'ଣ ଆଉ ଥିବେ ? ଭଲ ଭଲ ଲୋକଙ୍କୁ ତ ଯମ ବାଛି ବାଛି ନେଇଯାଏ । ଖାଲି ଆମପରି ଲୋକଙ୍କୁ ଏମିତି ଦୁଃଖ କଷ୍ଟରେ ଘାଣ୍ଟି ହେବାକୁ ଛାଡ଼ିଦିଏ । ସ୍ୱଗତୋକ୍ତି କଲାପରି କହିଲା—'ସେ ସାହେବ ବଞ୍ଚିଥିଲେ କ'ଣ ଆମେ ଏମିତି ଭୋକ ଉପାସରେ ମରନ୍ତୁ !'

ତମେ ଯା' ପାଖରେ କାମ କରୁଥିଲ—ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଚିହ୍ନିପାରନ୍ତ ?

—ଚିହ୍ନିପାରନ୍ତିନି ମା ? ମୁଁ ଯା' ପାଖରେ କାମ କରୁଥିଲି ସେ ଜଣେ ଇଞ୍ଜିନିୟର—ହେଲେ କ'ଣ ହେଲା ଠିକ୍ ଆମପରି ଥିଲେ, ଆମରି କଥା କହୁଥିଲେ; ଆମକୁ ଖୁବ୍ ଭଲ ପାଉଥିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ହାତ ଧରାଧରି ହୋଇ ପାଣି ପହଁରିଛି ମା' ! ସେ ଗଣ୍ଡ ଭିତରେ ମାଟିବନ୍ଧ ତିଆରି ହେଉଥାଏ —ହଠାତ୍ ବଢ଼ି ଆସିଲା—ଆମେ ନଥିଲେ···

ବୁଢ଼ା ଆଜ କ'ଣ ସବୁ କହୁଥିଲା, ମୁଁ ଶୁଣିବା ଅବସ୍ଥାରେ ନଥିଲି । ମନ ମୋର ଚାଲିଯାଇଥିଲା ତେର ବର୍ଷ ତଳର ଦୂର ଅତୀତକୁ । ସେଦିନର ସ୍ମୃତି ସବୁ ଆଖିଆଗକୁ ଚାଲିଆସିଥିଲା ଗୋଟିଏ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ରର ଚିତ୍ରପଟ ପରି ।

କଂକ୍ରିଟ ବନ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ନ ଥାଏ । ନଈ ଗଣ୍ଡ ଭିତରୁ ସେଇ ବର୍ଷ ମାଟିବନ୍ଧ ତିଆରି ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଜୁନ୍ ଦୁଇ ତାରିଖରେ ଆସିଲା ବଢ଼ି । ବାଁ ପାଖର ନଈସୁଅକୁ ଡାହାଣ ପାଖକୁ ବଦଳାଇ ଦେଇଥିବା କଫର୍ ଡେମ୍ ଓ ମାଟି ବୁହା ହେବା ପାଇଁ ନଈ ଭିତରେ ତିଆରି ହୋଇଥିବା ହଲ୍ ରୋଡ୍ କେତେ ଘଣ୍ଟା ଭିତରେ ହିଁ ଧୋଇହୋଇଗଲା—ଆଉ ତା' ସାଙ୍ଗରେ ଗଣ୍ଡରେ ତିଆରି ହେଉଥିବା ଅସ୍ଥାୟୀ ପୋଲ ।

ଏତେ ଶୀଘ୍ର ଏମିତି ଗୋଟାଏ ବଢ଼ି ଆସିବ ବୋଲି ଆମେ କେହି କଳ୍ପନା ମଧ୍ୟ କରିନଥିଲୁ । ଆମ ଓଡ଼ିଆ ପାଞ୍ଜି ଅନୁସାରେ ମିଥୁନ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ପଡ଼ୁଥିଲା ଜୁନ୍ ୧୪ ତାରିଖରେ । କୋଉଠି ଉପକୂଳରେ ମନ୍‌ସୁନ୍ ଦେଖା ମଧ୍ୟ ଦେଇନଥିଲା । ହାତରେ ଅନ୍ତତଃ ଆଉ ୬/୮ ଦିନ ରହିଛି ଭାବି ମାନସିକ ସାନ୍ତ୍ୱନା ନେଇ ଆମେ କାମରେ ଆଗେଇ ଚାଲିଥିଲୁ । ମାଟିବନ୍ଧର ସାମନା ପାଖ ବଢ଼ି ଉପର ଲେଭେଲ୍‌କୁ ଉଠିସାରିଥିଲା; କିନ୍ତୁ ପଛପାଖ ଥିଲା ବଡ଼ ବଢ଼ିର ବେଶ୍ ତଳ ଲେଭେଲ୍‌ରେ ।

ପଥର କାମ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ନଥିବା ଫଳରେ ପଛପାଖର ମାଟି ପୂରାପୂରି ଖୋଲା ରହିଯାଇଥିଲା । ସ୍କ୍ରାପରକୁ ଦ ଟାୟର୍‌ରେ ଗୋଭେଲ୍ ଓ ରୋଲର୍ ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ଯନ୍ତ୍ରପାତି ରଖି ବର୍ଷା ମାସଯାକ ଧୀରେ ଧୀରେ ଏ ପଛ ପାଖର କାମ କରିବୁ ବୋଲି ଆମେ ମନସ୍ଥ କରିଥିଲୁ । ଅଧିକାଂଶ ଯନ୍ତ୍ରପାତି ଏବେ ସେ କୂଳରେ ରହିଗଲା । ଆମର ସବୁ ପ୍ରୋଗ୍ରାମ୍ ଏଇ ବଢ଼ି ଓଲଟପାଲଟ କରିଦେଲା ।

ଗତ ଅପରେ ଖବର ଆସିଲା—ବଡ଼ି ପାଣି ବନ୍ଧ ତଳକୁ ଜଳାଣି ବହୁଛି, ଆଜି ପଛପଟର ମାଟି ଖାଇଯାଉଚି । ଘୁଡ଼ରେ କେମିତି ପବନ ଅଟକି ଗଲପରି ମନେହେଲା । ବର୍ଷାଋତୁଯାକ ତ ବଡ଼ି ପରେ ବଡ଼ି ଆସିବ । ବନ୍ଧର ପଛପଟ ଖୋଲା, ମାଟି ଅଡ଼ଡ଼ା ଖସିଲେ ବନ୍ଧ ରହିବନି । ଆଜି ବନ୍ଧ ଯଦି ଭାସିଯାଏ !

ଚିଫ୍ ଇଞ୍ଜିନିୟର ସେଦିନ ବ୍ୟଙ୍ଗକରିବା ଢଙ୍ଗରେ ହସି ହସି ଚେତାବନୀ ଦେଇଥିଲେ—ବନ୍ଧ ଭାସିଗଲେ ତମକୁ ବି ନଈରେ ଭାସିଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଉତ୍ତର ଛଳରେ ମୁଁ ବି ଟିକିଏ ହସିଦେଇଥିଲି । ସେ ହସ ପଛରେ ଯେଉଁ ଦୃଢ଼ତା ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଥିଲା ତାହା ଥିଲା କାରିଗରିବିଦ୍ୟାରେ ଧରମା-ବିଶୁବାଇମୁଣ୍ଡିଙ୍କ ଜଣେ ଦାୟାଦର ଉଦ୍‌ବେଗହୀନ ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସର ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ ମାତ୍ର । ସତକୁ ସତ ବନ୍ଧ ଯଦି ଏବେ ଭାସିଯାଏ !

ରାତିରେ ନଈ ପାରିହୋଇ ହୀରାକୁଦ ଆଇଲେଣ୍ଡକୁ ଯିବାର ସମ୍ଭାବନା ନ ଥିଲି । ରାତିସାରା ନିଦ ହେଲାନି; ମାତ୍ର ଯେଉଁ କେତେ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଢୁଳାଇ ପଡ଼ିଥିଲି ସେ ଟିକିକ ସମୟର ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନରେ ମଧ୍ୟ ଭାସିଯାଉଥିବା ଗୋଟାଏ ଗଛର ଗଣ୍ଡିରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ମହାନଦୀ ବଡ଼ିରେ ଭାସିଚାଲିଥିଲି ନଗ୍ନ ଅଭିମୁଖରେ ।

ସିନ୍ଦୂରା ଫାଟିଲାବେଳକୁ ଡଙ୍ଗାରେ ନଈ ପାରିହୋଇ ମୁଁ ବନ୍ଧପାଖରେ ପହଞ୍ଚି ସାରିଥିଲି । ଯାହା ଦେଖିଲି ବିଶ୍ୱାସ ବି କରିପାରିଲିନି । ପୂର୍ବକୁ ବୋହି ଯାଉଥିବା ବଡ଼ିପାଣି ବନ୍ଧ ପାଖରେ ଦିଗ ବଦଳାଇ ପଶ୍ଚିମକୁ ବୋହିଚାଲିଛି, ଆଜି ବନ୍ଧ ପଛପଟେ ପିଟିହୋଇ ଭଉଁରି ଖେଳୁଛି । ମନେହେଲା ବନ୍ଧକୁ ଆଜି ରକ୍ଷାକରି ହେବନି । ବନ୍ଧର ତଳପଟେ ପଥରର ମୋଟା କାନ୍ଥ ବାଡ଼ ଦେଇ ଜଳାଣି ସୁଅକୁ ରୋକିବା ହିଁ ଏକମାତ୍ର ପ୍ରତିକାରର ଉପାୟ । ପଥରଖଣ୍ଡ ସବୁ ତ ଭାସିଯିବ ! କାଠବର୍ଣ୍ଣିରେ ଲୁହାଛଡ଼ ଗୁନ୍ଥି ବଡ଼ ବଡ଼ ବାକ୍ସ କରି ସେସବୁ ପଥର ବୋଝେଇ ବାକ୍ସକୁ ଗୋଟିଏ ଧାଡ଼ିରେ ପାଣି ସୁଅରେ ବୁଡ଼ାଇ ଦେଇ ପାରିଲେ ସୁଅର ଗତିବେଗକୁ ରୋକି ଦେଇ ହୁଅନ୍ତା । ଚିଫ୍ ଇଞ୍ଜିନିୟରଙ୍କୁ ଏ କଥା ଯେତେବେଳେ କହିଲି ସେ ଶେଷ ନିଷ୍ପତ୍ତି ନେବାର ସ୍ୱାଧୀନତା ମୋ ହାତରେ ହିଁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ । ସନ୍ଧ୍ୟା ହେବାର ଯଥେଷ୍ଟ ପୂର୍ବରୁ ଏପରି କେତୋଟି ନେଟ୍ ବାକ୍ସ ତିଆରି ହୋଇଗଲା । ଯଥେଷ୍ଟ ପଥର ଜମା ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଚାରିଟି ଡିଜେଲ ଡ୍ରମ-ବନ୍ଧା ଭେଲା ମଧ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ସାରିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବିଲେଇ ବେକରେ ମୂଷାମାନେ ଘଣ୍ଟି ବାନ୍ଧିଲା ପରି ସେଇ ନଈ ସୁଅରେ କିଏ

ଷ୍ଟେଟ୍ ଆଉ ପଥର ବୋଝେଇ ଭେଲା ନେଇ ଯଥା ସ୍ଥାନରେ ଷ୍ଟେଟ୍‌କୁ ବୁଡ଼ାଇ-ଦେବ ? କେହି ବାହାରିଲେନି ।

ଅଗତ୍ୟା ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ପାଣି ଭିତରକୁ ପଶିଗଲି, ଜଣେ ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ ଛଅଫୁଟିଆ ମଜଦୁର ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ତିରସ୍କାର କରି ପାଣି ଭିତରକୁ ଡେଇଁପଡ଼ିଲା ତା'ପରେ ପହଁରି ପହଁରି ଷ୍ଟେଟ୍ ଓ ପଥର ବୋଝାଇ ଭେଲାକୁ ଯଥାସ୍ଥାନକୁ ନେଇ ଯିବାପାଇଁ ଲୋକର ଅଭାବ ହେଲାନି । ଭେଲାରେ ବନ୍ଧାହୋଇଥିବା ଦୁଇଟି ଲମ୍ବ ଦଉଡ଼ି ସାହାଯ୍ୟରେ କୂଳରୁ ଆକଟ କରି ଭେଲା ଯେପରି ଭାସି ନ ଯାଏ ତା'ର ଦାୟିତ୍ୱ ନେଇଥିବା ଲୋକଙ୍କ ଶିଖାସଳଖ ନେତୃତ୍ୱ ନେବାପାଇଁ ମୁଁ ସେଇ ଛଅ ଫୁଟିଆ ମଜଦୁରକୁ ଆଦେଶ ଦେଇଥିଲି । ବହୁତ ବାଧାବିଘ୍ନ ବିନା ଗୋଟିକ ପରେ ଗୋଟିଏ କରି ଦୁଇଟି ଷ୍ଟେଟ୍ ଯଥାସ୍ଥାନରେ ଡୁବାଇ ଦେଲା ପରେ ତା'ର ଫଳାଫଳ ଦେଖି ଆମର ଉତ୍ସାହ ଦ୍ୱିଗୁଣିତ ହୋଇଗଲା । ତୃତୀୟ ଷ୍ଟେଟ୍ ବେଳକୁ ହିଁ ଭେଲାର ଗୋଟିଏ ବନ୍ଧା ଦଉଡ଼ି ଛିଣ୍ଡିଗଲା । ଆସନ୍ନ ବିପଦର ସମ୍ମୁଖରେ ଆମେ ସମସ୍ତେ ଏକାସାଙ୍ଗରେ ଚିତ୍କାର କଲୁ—'ସୋମବାରୁ !'

ଅଜାଣତରେ ଆଜ ମଧ୍ୟ ଭୟ ଓ ଉତ୍କଣ୍ଠାରେ ମୁଁ ଚିତ୍କାର କରିଉଠିଲି, 'ସୋମବାରୁ !'

ବୁଢ଼ା ଚମକପଡ଼ିଲା । ତା' ପେଜଆ ଆଖି କ୍ଷଣକ ମଧ୍ୟରେ ଜଳିଉଠିଲା—ସତେ ଯେମିତି ଲିଭିଯାଇଥିବା ଦୁଇଟି ମହମବତିକୁ କିଏ ହଠାତ୍ ଡିଆସିଲି ମାରି ଜଳାଇଦେଇଛି । ମନେହେଲା ପଲକବିହୀନ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଆଖି ନେଇ ବୁଢ଼ା ମୋ ମୁହଁରେ କିଛି ଗୋଟାଏ ଖୋଜୁଛି । ଆଖି ଦୁଇଟି ଯେମିତି ଜଳିଉଠିଥିଲା, କିଛି ସମୟ ପରେ, ସେମିତି ସଳିତା ସରିଯାଇଥିବା ତରଳିଲା ମହମବତି ପରି ଆପେ ଆପେ ଲିଭିଗଲା ।

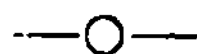
ଗୋଟିଏ କୌଣସି ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନ ଭାଙ୍ଗିଲା ପରେ ମଣିଷ ଯେମିତି ତ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ଉଠେ ବୁଢ଼ା ସେମିତି ସେଠାରୁ ଉଠିଲା । ପାଟି ମେଲା—ମୁଣ୍ଡ ଝୁଙ୍କି ସତେ ଯେମିତି ଆଖିର ଦୃଷ୍ଟି ସାହାଯ୍ୟରେ ଭୂଇଁରୁ କିଛି ଚିଜ ବାହାର କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥାଏ । ମନେହେଲା ବୁଢ଼ାର ଅସ୍ଥି ଯେମିତି ଟିକିଏ ବଙ୍କେଇ ଯାଇଛି । ବୁଢ଼ାଠାରୁ କି ଇଙ୍ଗିତ ପାଇଲା କେଜାଣି—ମାଙ୍କଡ଼ଟି ବୁଢ଼ାର କାନ୍ଧ ଉପରକୁ ଉଠିଯାଇ ଦୁ'ହାତରେ ତା' ମୁଣ୍ଡକୁ ଜାବୁଡ଼ି ଧରିଲା ।

ବୁଡ଼ା ଫେରଯାଉଥିଲ ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ ପର । ଝିକୁ ମିନର 'ବୁଡ଼ା, ପଖାଳ' ଡାକ ସେ ଆଜ ଶୁଣିନ । ମାଙ୍କଡ଼ ବୋଧହୁଏ ଶୁଣିପାରିଲ—ମିଚି ମିଚି କର ସେ ଆମ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଲା; ତା'ପରେ ମୁହଁ ବୁଲାଇନେଲ ।

ପିଲାମାନେ ଘର ଭିତରକୁ ଫେରି ଯାଇ ମାରଥିଲେ । ଗୁଡ଼ ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ଅଜ୍ଞାତ ବେଦନା ନେଇ ମୁଁ ସେଠାରେ ବସିରହିଲ । ବନ୍ଧ ଉଦ୍‌ଘାଟନ ବେଳର ନେହରୁଜୀଙ୍କ ବାଣୀ କାନରେ ଝଙ୍କାର ଉଠୁଥିଲା । ସେ କହୁଥିଲେ— 'ଗରିବ ଜନତାର ଲହୁରେ—ଗରିବ ଜନତାର ଲୁହରେ ତିଆରି ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତର ଏଇ ପ୍ରଥମ ମନ୍ଦର ମୁଁ ମୋର ଦେଶବାସୀ ସେହି ଅଗଣିତ ଗରିବ ଭାଇଭଉଣୀଙ୍କ ହାତରେ ଅର୍ପଣ କରୁଛି । ତାଙ୍କର କଲ୍ୟାଣ ପାଇଁ ଏ ପବିତ୍ର ମନ୍ଦର ଆଜ ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ ହେଲା ।'

ମୋ ମାନସପଟରେ ଦୃଶ୍ୟମାନ ଚଳଚିତ୍ରର ଏକ ଦିଗରେ ଯେତେବେଳେ ନରବାନର ସମ୍ବଳିତ ଏକ ଶୀର୍ଣ୍ଣକାୟାର ଛାୟା ଅପସରି ଯାଉଥିଲା, ସେତିକି-ବେଳେ ଅନ୍ୟ ଦିଗରୁ ପରଦା ଉପରକୁ ଉଠିଆସୁଥିଲା ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଉଠିଥିବା ଅଫିସର, ଇଞ୍ଜିନିୟର ଓ ଠିକାଦାରମାନଙ୍କ ଅଗଣିତ ଝରକା କବାଟ କୋଠାର ଶ୍ରେଣୀବଳୀ । ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ ଦିଶୁଥିଲା ବରଗଡ଼-ବରପାଲି ଜଳ-ସେଚିତ ଅଞ୍ଚଳର ଧନ-କୁବେରମାନଙ୍କ ଶସ୍ୟଶ୍ୟାମଳ ସବୁଜ ଧରଣୀ ।

ମୁଁ ବସିଥିଲ ଏକ 'ସ୍ନୋସେମ୍' ସ୍ୱାଚ ସରକାରୀ ସୌଧର ସାମନା ବାରନ୍ଦାରେ —ମାଙ୍କଡ଼ନଚୁଳ ବୁଡ଼ାର କଳ୍ପନାର ଜଣେ ଦେବତା—ମାଟିର ହସ୍ତପଦ ନେଇ ।

ମିଶ୍ରବାବୁଙ୍କ କୁକ୍‌କୁର ପାଳନ

ଆପଣ ତ ଭୂତ ଦେଖିଥିବେ ?

ମୁଁ ଆଲ୍ଲାଉଦ୍ଦିନର ପ୍ରଦୀପର ଭୂତ, କିମ୍ବା ସେ କେଉଁଠି ଜାଲରେ ପଡ଼ିଥିବା କଳସୀର ଭୂତ, କି କୌଣସି ବ୍ରହ୍ମରାକ୍ଷସ ଅଥବା 'କମ୍ବଳର ବୋଲ' ନ କରିବା ଫଳରେ କୁରୁ ରାଜ୍ୟ ଯେଉଁ ଭୂତର ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିଥିଲେ ସେଇ ବାବନାଭୂତ କଥା କହୁନି; କହୁଛି ଖାଲି ସାଦାଭୂତ କଥା—ଯେଉଁ ସବୁ ଭୂତ ଏକୁଟିଆ ଅନ୍ଧାରରେ ଗଲାବେଳେ କେଉଁଠି କେଉଁଠି ଢିଲା ଧଳା ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି ହାବୁଡ଼ି ଯାଆନ୍ତି, ଗଛ ଡାଳରେ ବସି ଫଡ଼୍ ଫଡ଼୍ ହୁଅନ୍ତି, ହେଁ ହେଁ କରି ହସନ୍ତି, ପଛଆଡ଼ୁ ଝାମ୍ପି ନେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି, ଆଉ ଘଟଣାକୁ ଏମିତି ହଠାତ୍ ଘଟାନ୍ତି ଯେ 'ବୋଉଲୋ' ବୋଲି ଡାକିବାକୁ ବି ତର ନଥାଏ—ଖାଲି 'ବୋ···'ରେ ମୁଣ୍ଡ ଝାଇଁମାରିଯାଏ ।

ଦେଖିନାହାନ୍ତି ନା ?

କେମିତି ଦେଖିବେ—ସେଦିନ ସବୁ ତ ଗଲା ! ସେତେବେଳେ ଖାଣ୍ଟି ଗୁଆଘିଅ ମିଳୁଥିଲା ଟଙ୍କାକୁ ସେରେ, ଗୁଡ଼ଲ ଟଙ୍କାକୁ ଦଶସେର, ଆଉ ସୁନା କଥା ତ ଛାଡ଼, ମୁଣ୍ଡା ମୁଣ୍ଡା । ଜଙ୍ଗଲରେ ବାଘ ଯେମିତି ଥିଲେ, ଗାଁଗଣ୍ଡାରେ ଭୂତ ବି ଥିଲେ ସେମିତି । ସେଦିନ କ'ଣ ଆଉ ଫେରିବ ଯେ ଦେଖିବେ ?

ମୁଁ କିନ୍ତୁ ଦେଖିଛି । ଭୂତ ନହେଲେ ବି ସେମିତିଆ କିଛି—ଠିକ୍ ଭୂତର କାମ ପରି କାମ ।

କାହିଁକି କେଜାଣି ମିଶ୍ରବାବୁଙ୍କ କଥା ମନେପଡ଼ିଲେ ହିଁ ଭୂତ କଥା ମନେପଡ଼େ—ଯଦିଓ ସେ କେବେ ଗଛଡାଳରେ ବସି ଫଡ଼୍ ଫଡ଼୍ ହେବା କଥା ଶୁଣାଯାଇନି । ତାଙ୍କର ହେଁ-ହେଁ ହସ ଆଉ ଚୁପ୍ ଚୁପ୍ ଆସି ପଛରୁ ଚମକେଇଦେବା କିମ୍ବା ତାସ୍‌ମୁଠା ଝାମ୍ପି ନେବା ପ୍ରକୃତିରେ ବୋଧହୁଏ କିଛି ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିଛି ।

ଦିନକର ଘଟଣା ।

କ୍ଲବ୍‌ରେ ତାସ୍‌ଖେଳ ବେଶ୍ ଜମିଯାଇଥିଲା । ଆମେ ଡାକଥାଉଁ ସିକ୍ସ କ୍ଲବ୍‌ସ; ଆଉ ଖେଳ ହୋଇଯିବାର ବି ଯଥେଷ୍ଟ ସମ୍ଭାବନା ଥାଏ । ଦଶ ମୁଠା ହୋଇ-ସାରିଥିଲା—ଶେଷ ରଙ୍ଗ ଖଣ୍ଡିକ ମୋ ହାତରେ । ଆଉ ବାକି ଦି ଖଣ୍ଡି ନାଲିପାନ ।

ଖଣ୍ଡିଏ ନାଲପାନ ଏଥର ପାସେଇ ଦେଇ ଆରଥରକୁ କାଟିବ ବୋଲି ଭାବୁଛି, ହଠାତ୍ କ'ଣ ସବୁ ଘଟିଗଲା ।

ଠିକ୍ କ'ଣ ହେଲା ବୁଝିପାରିବା ପୂର୍ବରୁ ହିଁ 'ସ୍ପେ ମାର—' ସାଙ୍ଗକୁ ଟେବୁଲ ଉପରେ ପାପୁଲିର ଆବାଜ୍ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଅବାକ୍ କରିଦେଇଥିଲା । ମୁଁ ଚକିତହୋଇ ଆବିଷ୍କାର କଲି ଯେ ମୋ ହାତର ରଙ୍ଗ ଛଡ଼ଆ-ଦଶଟି ଟେବୁଲ ଉପରେ ବାଡ଼ଆ ହୋଇଯାଇଛି । ପରେ ପରେ ମିଶ୍ରବାବୁ ନାଲପାନ ଗୋଲଟି ବି ମୋ ହାତରୁ ଝାମ୍ପି ନେଇ ଟେବୁଲରେ ବାଡ଼େଇଲେ । ବାକି ହାତଟିଯାକ ମୁଠା ବିପକ୍ଷଦଳ ନେଲେ, ଆଜି ଆମର ସିକ୍ସ କ୍ଲବ୍ସ ଖେଳଟି ଗୋଟିଏ ମୁଠାରେ ଡାଉନ୍ ହେଲା ।

ରଙ୍ଗଟି ସେତେବେଳେ ମାରିବାର ନଥିଲା । ମିଶ୍ରବାବୁ ଏମିତି ଅଯଥା ଅନ୍ୟର କାରବାରରେ ତାଙ୍କ ନାକ କାହିଁକି ଯେ ଗୁଞ୍ଜିବାକୁ ଭଲ ପାଆନ୍ତି ବୁଝିହୁଏନା । ଲୋକଟି ବଡ଼ ଅଦ୍ଭୁତ । ଯେତେ ରଗିଲେ ବି ହେଁ-ହେଁ କରି ମୁହଁ ନେଫେଡ଼ା-ଇଦେବେ—କୌଣସିଥିରେ ସ୍ଥିରତା ନାହିଁ କି ଗମ୍ଭୀରତା ନାହିଁ । କିଛି ଖେଳ ଜାଣନ୍ତିନ—କିନ୍ତୁ ସବୁଥିରେ ଓସ୍ତାଦ । କେତେବେଳେ ଚୂପ୍‌ଚାପ୍ ଆସି ମୋ ଚୌକି ପଛରେ ଠିଆହୋଇ ସବୁ କାରସାଦ କରିଛନ୍ତି । ସୁନ୍ଦର ଖେଳଟି ଗଲା —ମାଟି ହୋଇଗଲା ।

ସେ ମୋତେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଗୋଟିଏ ପାଖକୁ ଠେଲିଦେଇ ନିଜେ ତାସ ବାଣ୍ଟିବାକୁ ବସିଲେ । ଠିକ୍ ଯା' ହେବାର କଥା—ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ତେର ଖଣ୍ଡ ଲେଖାଏଁ ବାଣ୍ଟିଲାବେଳକୁ ତାଙ୍କ ଭାଗରେ ବାର । କେମିତି ଯେ ଏମିତି ଅସମ୍ଭବ କଥାକୁ ସମ୍ଭବ କରନ୍ତି ! ସମସ୍ତେ ତାସ ଖେଳିବେ କ'ଣ— ପଣ ଗଣିବସନ୍ତି, ଆଜି ହଜିଲା ତାସ୍ ଖୋଜାଗଲେ । ସେ ଭିତରେ ଓସ୍ତାଦ୍ ମହାଶୟେ ତାଙ୍କର ନିତି-ଦିନିଆ ମନ୍ତବ୍ୟ ଦିଅନ୍ତି—"ଏସବୁ ବିଦେଶୀୟ ବ୍ରିଜ ଫ୍ରିଜ ଖେଳିବା ଉଚିତ୍ ନୁହେଁ—ଆମ ଦେଶୀ ଟ୍ୱେଣ୍ଟିନାଇନ୍ ହିଁ ଭଲ ।" 'ଟ୍ୱେଣ୍ଟିନାଇନ୍' ଯେ କେମିତି ଦେଶୀ ଖେଳ ହେଲା ଭଗବାନଙ୍କୁ ହିଁ ଜଣା—ନିତି ଅଣତିରିଶ ଭଲ ହୋଇଥାନ୍ତା !

ଆଜି ଯୁକ୍ତି କରିବେ ଯେ ମୁହଁରେ ବାଡ଼ୁଲି ବାଜିବନି । ଚେସ୍ କୁଆଡ଼େ ଭାର-ତୀୟ ଖେଳ । ଜାହାଙ୍ଗୀର କି କିଏ ଜଣେ ବାଦଶାହ ଅବଶ୍ୟ ଖେଳୁଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ମିଶ୍ରବାବୁଙ୍କ ଜିଦ୍ ଯେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସତ୍ୟଭାମାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଚେସ୍ ଖେଳୁଥିଲେ । କହେ। ବାବୁ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କେବେ ଚେସ୍ ଖେଳିଲେ ? କୁରୁସଭା ତଳେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ବିବସନ କରିବାର ଅପଚେଷ୍ଟା ବେଳେ ତ ସେ ପଶା ଖେଳୁଥିଲେ ! ମିଶ୍ରବାବୁଙ୍କର କିନ୍ତୁ ସେଇ ଏକ କଥା—'ରଖିଲ' 'ରଖିଲ' ବୋଲି ଯେତେବେଳେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ତାଙ୍କ

ହାତ ଟେକିଦେଲେ, ସେତିକିବେଳେ କୁଆଡ଼େ ତାଙ୍କ ରାଜା ମାତ୍ ହୋଇଯିବା ଉପରେ ବସିଥିଲା, ଆଉ ସେଥିପାଇଁ ହିଁ ସତ୍ୟଭାମା କହିଲେ, 'ଏଥର କ'ଣ ଚଳା-ଇବେ ଚଳାନ୍ତୁ, ଆପଣଙ୍କ ରାଜା ପ୍ରାପୁର ମୋ ସେନାଙ୍କ ଘେରରେ କେମିତି ରଖିବେ ଦେଖିବା । ଏହି 'ରଖିବା' ଶବ୍ଦକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରିହିଁ ତାଙ୍କ ଯୁକ୍ତି ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଏ । ସେ ପାପୁଲିରେ ହାତ ମୁଠା ମାରି ଜିଦ୍ କରି କହନ୍ତି ଯେ ପଶାଖେଳରେ 'ରଖିବା' ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଖେଳଟି ନିଷ୍ଟୟ ଚେସ୍ ଖେଳ ।

ଅସମ୍ଭବ ମଣିଷ ଇଏ ମିଶ୍ରବାବୁ !

ସେ ଯେତେବେଳେ 'ଏହେଁ···ଏହେଁ···' କରି ଗଳା ଖଙ୍କାରି କ୍ଲବ ବାରନ୍ଦାକୁ ଉଠିଆସନ୍ତି ଆମମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଏକ ରକମର ଆତଙ୍କ ଖେଳିଯାଏ । ଇଚ୍ଛାହୁଏ କୌଣସି କୋଠରି ଭିତରେ ପଶି ଭିତରୁ ଛିଟିକିଣି ଦେଇଦିଅନ୍ତୁ—ଆଉ ମିଶ୍ରବାବୁ କବାଟରେ ଯେତେ ବାଡ଼େଇ କଚଡ଼ା ହେଲେ ବି ଖୋଲନ୍ତୁନି ।

କିନ୍ତୁ ଯୋଉଦିନ ସେ କ୍ଲବକୁ ଆସନ୍ତିନି, ମନେହୁଏ କିଛି ଗୋଟାଏ ଅଭାବ ରହିଗଲା । ରାତିରେ କ୍ଲବରୁ ଫେରିଲାବେଳକୁ କେମିତି ଗୋଟାଏ ଖାଲି ଖାଲି ଲାଗେ—ମନ ହାଲୁକା ଲାଗେନି ।

ମିଶ୍ରବାବୁ ଆମମାନଙ୍କ ମନର ଭାବ ଯେ ଜାଣୁନଥିଲେ ସେ କଥା ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ବେଳେବେଳେ ଆମେ ଯେତେବେଳେ ତାସ୍ ଖେଳୁଥାଉଁ, ସେ ସିଧାସଳଖ ଖବରକାଗଜ ଆଉ ମେଗାଜିନ ଥୁଆହୋଇଥିବା ଟେବୁଲକୁ ଚାଲିଯାଆନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ଆମେ ସମସ୍ତେ ଖାଲି ଯେ ଆଶ୍ୱସ୍ତିର ନିଃଶ୍ୱାସ ମାରୁ ସେତିକି ନୁହେଁ, ଆମ ଭାଗ୍ୟର ଜୋର୍ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ସିଧାସଳଖ ଟିପ୍ପଣୀ ଛାଡ଼ଦେଉଁ —ସେ ଶୁଣିଲା ପରି । ଆମେ ଯେଉଁଦିନ ଟିକିଏ ବେଶି ହାଲ୍ଲାକରୁ ମିଶ୍ରବାବୁ ନଜାଣିଲାପରି ଖବରକାଗଜ ଟେବୁଲରୁ ଉଠିଆସି କାହା ଚୌକି ପଛଆଡ଼େ ଠିଆହୋଇ ବିନା ମେଘରେ ବଜ୍ରପାତ ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି । ଆଉ ଦିନେ ଦିନେ ସିଧାସଳଖ ଦିଆସିଲି ମାଗିବାପାଇଁ ଆମ ଟେବୁଲକୁ ଚାଲିଆସନ୍ତି ।

ମିଶ୍ରବାବୁଙ୍କ ଏ ଦିଆସିଲିମଗା ଆଉ ଗୋଟାଏ ବଦଭ୍ୟାସ । ସେ ଯା'ପାଖରୁ ଦିଆସିଲି ନିଅନ୍ତି, ଗୋଟିଏ କାଠି ଜାଗାରେ ପାଞ୍ଚଟା କାଠି ତ ସାରନ୍ତି, ଶେଷରେ ଦିଆସିଲିଟିକୁ ନିଜ ପକେଟରେ ହିଁ ଭର୍ତ୍ତି କରିଦିଅନ୍ତି । ତାଙ୍କ କୋଟ୍ ପକେଟ୍‌ରେ ସବୁବେଳେ ଚାରି ଛଅଟା ଦିଆସିଲି ଡବା ଥାଏ, ଆଉ ଚାଲିଲା ବେଳେ କେମିତି ଗୋଟାଏ ଖଡ଼କ୍ ଖଡ଼କ୍ ଆବାଜ୍ କରେ ।

ମିଶ୍ରବାବୁ ଆଗେ କେବେ କାଭେଣ୍ଡର ସିଗାରେଟ୍ ପିଉଥିଲେ । ସିଗାରେଟ୍ ପିଆଯାଏ, କି ଖିଆଯାଏ, କି ଫୁଙ୍କାଯାଏ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମିଶ୍ରବାବୁଙ୍କ ଅଯାଚିତ ଲେକ୍‌ଚର ଆମମାନଙ୍କୁ ତାସ୍ ଖେଳ ବନ୍ଦକରି ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟକ୍ରମେ ଥରେ ଶୁଣିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ତାଙ୍କ ପିଆ ଢଙ୍ଗରୁ ମନେହୁଏ ଯେ ପ୍ରକୃତରେ ସେ ବଡ଼ ପିଇବା ଲୋକ—ନହେଲେ ସିଗାରେଟ୍‌ର ଅଧା ପାଟି ଭିତରେ ପୂରାଇ ସିଗାରେଟ୍‌କୁ ଏତେ ଓଦା ସରସର କରନ୍ତେ କିପରି ? ହଁ, ସେ ଆଗ କାଭେଣ୍ଡର ପିଉଥିଲେ । ଆମ ଭିତରେ ଆୟାର୍ ଥିଲା ପାଇପ୍ ବାଲା । ମିଶ୍ରବାବୁ ଆୟାର୍‌କୁ ସବୁବେଳେ ତେନ୍ତୁଳିପାଣି, ତେନ୍ତୁଳି ନହେଲେ କିୟାଁ ବୋଲି ଡାକୁଥିଲେ, ଆଉ ଆୟାର୍ ଯାହା ବୋଲି ମିଶ୍ରବାବୁଙ୍କୁ ଡାକୁଥିଲା ସେ କଥା ଲେଖିହେବନି—ଖଣ୍ଡିତ କ୍ଷୁଦ୍ର ଉତ୍କଳର ବୀର ଯୁବକଙ୍କ ମନରେ ବିଶାଳ କ୍ରୋଧର ଉଦ୍ରେକ ହୋଇପାରେ, ଏହି ଭୟରେ । ଅଗରୱାଲ୍‌ହିଁ କାଗଜରେ କେପଷ୍ଟନ୍ ଟବାକୋ ଭର୍ତ୍ତିକରି ସିଗାରେଟ୍ ବଳୁଥିଲା । ଏଇ ସିଗାରେଟ୍ ବଳିବା ଢଙ୍ଗ ଦେଖି ମିଶ୍ରବାବୁ କେମିତି ଅଗରୱାଲ୍‌ର ଭକ୍ତ ପାଲଟି ଯାଇଥିଲେ, ଆଉ ସେ ନିଜେ କାଗଜ ଓ ଟବାକୋ କିଣି ସିଗାରେଟ୍ ବଳିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ବଳିଲା ସିଗାରେଟ୍ କିନ୍ତୁ କେବେ ସିଗାରେଟ ପରି ଦିଶେନି । ପ୍ରାୟ ବଡ଼ିର ରୂପ ନିଏ । କାଗଜକୁ କେମିତି ମୋଡ଼ନ୍ତି କେଜାଣି, ସିଗାରେଟ୍‌ର ଗୋଟାଏ ପାଖ ସରୁ ଆଉ ଅନ୍ୟ ପାଖଟି ଘଣ୍ଟିର ମୁହଁ ପରି ଓସାରିଆ ହୋଇଯାଏ । ବେଳେବେଳେ ଦୁଇଆଡ଼କୁ ମୁନିଆ ହୋଇଯାଇ ମଝିଟା ଫୁଲିଉଠେ ଓ ମୃଦଙ୍ଗ ପରି ଦିଶେ । ସିଗାରେଟ୍ ବଳିଦେବା ପାଇଁ ଅନୁରୋଧ କରିବାକୁ ସେ ଆମ ଟେବୁଲ ପାଖକୁ ଆସିବା ମଧ୍ୟ ଆଉ ଏକ ବିପଦ ଥିଲା ।

ମିଶ୍ରବାବୁ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଗୃହାଳୀର ଅବଧାନପରି ସବୁବେଳେ ଖଣ୍ଡିଏ କୋଟ୍ ପିନ୍ଧିବାକୁ ଭଲପାଉଥିଲେ । ଅନେକ ସମୟରେ କାମିଜର ଗୋଟାଏ କାନି କୋଟ୍ ଉପରେ ତ ଆଉ ଗୋଟାଏ ସାଧାରଣତଃ କୋଟ୍‌ର କଲର୍ ଭିତରେ ରହିଯାଇଥାଏ । ମିଶ୍ରବାବୁ କୋଟ୍ ବୋତାମ ବି କେମିତି ଲଗାନ୍ତି କେଜାଣି, ବେଳେବେଳେ ତଳର ବୋତାମ ଉପରର ଛିଦ୍ରରେ ଲାଗିଯିବାଫଳରେ କୋଟ୍‌ର ଦିପାଳି ତଳ ଉପର ହୋଇଯାଏ । ସେ କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ ବେପରବାଏ । କେହି ସେ ବିଷୟରେ କହିଲେ, କୋଟ୍‌ର ଯେଉଁ ପାଖ ଶ୍ରେଟ ହୋଇଥାଏ, ତାକୁ ଟାଣି ଟାଣି ସମାନ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକରନ୍ତି ।

ଇଞ୍ଜିନିୟରର ହିସାବରେ କିନ୍ତୁ ମିଶ୍ରବାବୁଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ଖାତିର କରନ୍ତି—ଗୋଟିଏ ଜ୍ଞାନକୋଷ—ପଚ୍ଚରିଲ୍ କ୍ଷଣି ମାଳେ କହିଯିବେ । କେହି ଯଦି ଭୁଲରେ କ୍ଲବରେ କିଛି ପଚ୍ଚାରିଦେଇଛି, ତାର ଆଉ ରକ୍ଷାନାହିଁ । ଗତ ୧୧ଟା କି ୧୨ଟା ହୋଇଗଲେ ବି ମିଶ୍ରବାବୁଙ୍କର ଲେକ୍‌ଚର୍ ସରେନି । ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ସମସ୍ତେ ଧୀରେ ଧୀରେ କ୍ଲବରୁ ଖସିଯାଆନ୍ତି; ଆଉ ପ୍ରଶ୍ନକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଚଡ଼କ ପଡ଼େ । ସମସ୍ତେ କ୍ଲବରୁ ଗଲାବେଳେ ପ୍ରଶ୍ନକର୍ତ୍ତା ଗୁଲି ଲଙ୍ଗୁଳ କପର ଧରିଛନ୍ତି, ସେ କଥା ଆଲୋଚନା କରି କରି ରାସ୍ତାଉପରକୁ ଉଠନ୍ତି ।

ଆଉ ଦିନକର ଘଟଣା ।

ବର୍ଷାପାଗ ଯୋଗୁ ସ୍ପୋଟ୍‌ସକ୍ଲବ ବନ୍ଦ କାମ ଧିମେଇ ଯାଇଥାଏ; ଆଉ ଆମେ ସେ ସୁଯୋଗ ନେଇ ଟିକିଏ ଆଗରୁ କ୍ଲବରେ ପହଞ୍ଚିଯାଇଥାଉଁ । ବ୍ରିଜ ଖେଳରେ ସେଦିନ ଆମ୍ପାୟାର ଆଉ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଆଡ଼କୁ, ଆଉ ଆମକୁ ମୁକାବିଲା କରୁଥାନ୍ତି ଅଗରୱାଲ ଓ ମହାନ୍ତି । ଏମିତି ବର୍ଷାପାଗ ଦିନ ସବୁ ଯନ୍ତ୍ରପାତି ଚେକିଙ୍ଗ୍ ପାଇଁ କାରଖାନାକୁ ଯାଏ ବୋଲି ଆମେ ଯେଉଁଦିନ ଟିକିଏ ଫୁରୁସତ୍ ପାଉ ସେଇଦିନ ହିଁ ମହାନ୍ତି ମୁଣ୍ଡରେ ବୋଝ ଲଦି ହୋଇଯାଏ । ତଥାପି ଅଗରୱାଲ ଆମକୁ ଚେଲେଞ୍ଜ ଦେଇ ମହାନ୍ତିଙ୍କୁ କୌଣସିମତେ ୱାର୍କସପ୍‌ରୁ ଭିଡ଼ିଆଣିଥାଏ ।

କେତେ ବାଜି ପରେ ଖେଳ ବେଶ୍ ଜମିଆସିଲା ।

ଆମ୍ପାୟାର ଡାକ ଆରମ୍ଭକଲା—ଟୁ ହାର୍ଟସ୍ । ଅଗରୱାଲ୍‌ର ପାସ୍ । ମୋ ହାତରେ ୧୧ ପଏଣ୍ଟ—ଡବଲ କମ୍ପ ଦେବି ନା ନାହିଁ ଭାବୁଛି, ହଠାତ୍ କୋଉଠି ଭିତରେ ବୋମା ଫୁଟିଲାପରି ମନେହେଲା । କିଏ ଜଣେ ଚୌକିରୁ ତଳେ ଖସିପଡ଼ିଲା (ମୁଁ କିନ୍ତୁ ନୁହେଁ) । ଆଉ ସମସ୍ତେ ଚାଟକା ହୋଇ ନିଜ ନିଜ ଜାଗାରେ ଲାଖି ରହିଗଲେ । ଆଜି ଯେତେବେଳେ ମୁଁ ସେ ପଛଦିନର କଥା ମନେପକାଉଛି, ମନେହେଉଛି ସେ ଶବ୍ଦଟି ବୋଧହୁଏ ବୋମା ଆବାଜ ପରି ନଥିଲା । ପିଜୁଳି ଗଛରେ ବାଦୁଡ଼ି ଘଉଡ଼େଇବା ପାଇଁ ବନ୍ଧାହୋଇଥିବା ଭଙ୍ଗା ଟିଣର ଅସାଗତିଆ ଆବାଜ ସଙ୍ଗେ ତାକୁ ତୁଳନା କଲେ ବୋଧହୁଏ ଭଲ ହେବ ।

ଯା'ହେଉ ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଚମକି ଉଠିଥିଲି ।

ବିଦ୍ରୂପାତ୍ମକ ବିରାଟ ହେ—ହେ—ହେ ହସ ସାଙ୍ଗକୁ ଫମ୍ପା ଢୋଲର ନିଖୁଣ ଯୋଗାଯୋଗ ସହ ମିଶ୍ରବାବୁ ଘରଭିତରକୁ ପଶିଆସିଥିଲେ ।

ମିଶ୍ରବାବୁ ଏମିତି ଫମ୍ପା ଗାଲ କେମିତି ମାରନ୍ତି କେଜାଣି, ଠିକ୍ ବର୍ଷା ଦିନଆ ଗାଲଫୋଟକା କ ବେଲୁନ, କ କାଗଜମୁଣି ଫୁଟିଲାପରି ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ ଅଦ୍ଭୁତ ଆବାଜ ବାହାରେ ।

ଆମେ ସମସ୍ତେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ତାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇଛୁଁ କ ନାହିଁ—ସେ 'ଦେଇଦେଲି' ବୋଲି ଘାଟିକଲେ ।

ଖେଳରେ ଏପରି ଅଯଥା ବ୍ୟାଘାତ ଆସିଥିବା ଦେଖି ଆୟାର ବେଣ୍ଟ୍ ରାଗି ଯାଇଥିଲା । ସେ ଚିତ୍କାରକଲା—ଆରେ ପଖାଲ୍, କ୍ୟା 'ଦେଇଦେଲି' ବକ୍‌ତା ହୈ ?

ବିରକ୍ତ ହେଲେ ଆୟାର ହିନ୍ଦୀ କହିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକରେ ।

ମିଶ୍ରବାବୁ ଆଉଥରେ ହେଁ—ହେଁ ସାଙ୍ଗକୁ ଫମ୍ପା ଗାଲ ଓ ମୁରୁକି ହସ ଦେଇ 'ଦେଇଦେଲି'ର ପୁନରାବୃତ୍ତି କଲେ ।

ଇଏ ପୁଣି ଆଉ ଗୋଟାଏ ବିପଦ । ସେ ସ୍କୁଲ୍‌ଦିନର ହାଣ୍ଡି ଯେପରି ସମ୍ପ୍ରସାରିତ ହୋଇ 'ରଜାଙ୍କ ବୁଢ଼ାହାଣ୍ଡି' ହୁଏ ଆଉ ସେଠାରୁ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଶେଷରେ ରଜାଙ୍କ ବୁଢ଼ା ହାଣ୍ଡି ଧୀରେ ଧୀରେ ନଦୀକୁ ପାଣି ପିଇବା ପାଇଁ ଗଲେ-- ମିଶ୍ରବାବୁଙ୍କ କଥା କହିବା ଢଙ୍ଗ ମଧ୍ୟ ସେପରି । ବାକ୍ୟ ସମ୍ପ୍ରସାରଣ କରି ସାରିଲା ପରେ ହିଁ ଜଣାପଡ଼ିଲା ଯେ ମିଶ୍ରବାବୁ ଇସ୍ତଫା ଦେଇସାରିଛନ୍ତି ।

ଆମେ ସମସ୍ତେ ହାତର ତାସ୍ ମୁଠା ସବୁ ଟେବୁଲ ଉପରେ ଥୋଇଦେଲୁ ।

ସେ ସିନ୍ଧି ଏକ୍‌ଜିକ୍ୟୁଟିଭ୍ ଇଞ୍ଜିନିୟର ଯେ ମିଶ୍ରବାବୁଙ୍କ ଉପରେ ଭୟଙ୍କର ବିରକ୍ତ ସେ କଥା ଜଣାଥିଲା । ସେ ସବୁବେଳେ କହେ ଯେ 'ଏ ମିଶ୍ରା' ତା' ସାଙ୍ଗରେ ଓଡ଼ିଆରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଛୁ ଆଉ ସେ କିଛି ବୁଝିପାରୁନି ।

ଆମେ ସେ ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କୁ କେତେଥର ବୁଝାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି କହିଛୁଁ ଯେ ମିଶ୍ରବାବୁ ତା' ସାଙ୍ଗରେ ଇଂରାଜୀରେ ହିଁ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରନ୍ତି । 'ଲ' ଓ 'ଳ'ର ଭେଦ ପ୍ରତି ମିଶ୍ରବାବୁଙ୍କର ବିଶେଷ ଆନୁଗତ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କ ଇଂରାଜୀ ବେଳେ-ବେଳେ ଓଡ଼ିଆ ପରି ଶୁଭେ ।

ଭଦ୍ରଲୋକ କିନ୍ତୁ ତାହା ବିଶ୍ୱାସ କରିବାକୁ ନାରାଜ । ସେଥିପାଇଁ ଯେ ମିଶ୍ର-ବାବୁଙ୍କୁ ଇସ୍ତଫା ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ ସେ ଆଶଙ୍କା ଆମର କଳ୍ପନାର ବାହାରେ ଥିଲା । ଟେକେଦାରମାନେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଜଣେ ଦକ୍ଷ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ୍ ଇଞ୍ଜିନିୟର ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରେ ।

ମିଶ୍ରବାବୁ ତାଙ୍କ ବାକ୍ୟ ଆହୁରି ସମ୍ପ୍ରସାରଣ କଲେ । ଏଥର ଜଣାପଡ଼ିଲା ଯେ, ସେ ବିରକ୍ତହୋଇ ଇସ୍ତଫା ଦେଇନାହାନ୍ତି—କେବଳ ଇସ୍ତଫା ଦେବା କଥା ଚିନ୍ତା କରୁଛନ୍ତି—ଏ ବେତନ ତାଙ୍କୁ ପୋଷେଇବନି ।

ଯେତେବେଳେ ଜଣାଗଲା ଯେ ମିଶ୍ରବାବୁ ସତରେ ଇସ୍ତଫା ଦେଇନାହାନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ଆମେ ସବୁ କ'ଣ କରିବୁ କିଛି ବୁଝିପାରିଲୁନି । ଖେଳ ବନ୍ଦ ହୋଇସାରିଥିଲା । ଦାନ୍ତ କାମୁଡ଼ି କପାଳରେ ଦି' ତିନି ଥର ହାତ ବାଡ଼େଇ ଆପ୍ଟାର ଚିତ୍କାର କଲା— 'ହଇରେ କୋଉଠିକାର ପାଗଳା ଭୂତ—ତତେ ଆଉ ଲୋକ ମିଳିଲେନି ଯେ ଏଇଠିକି ଆସି ଆମକୁ ଧରିଲୁ ? ତୋ ଅଜା ଘଣ-ଅଜାଙ୍କ କୋଟ୍ ଖଣ୍ଡିଏ ତ ପିନ୍ଧିଛୁ, ଘରେ ଖାଲି ପଖାଳ ଖାଉ, ଆଉ ଜଳଖିଆ କହିଲେ କେବଳ ଚୂଡ଼ା ହିଁ ବୁଝୁ—ତତେ ମାସକୁ ୱିରଣବ୍ବଇଟଙ୍କା ଅଣ୍ଟୁନି ଯେ ଇସ୍ତଫା ଦେବୁ ?'

'ଆରେ କପୂିଁ ।' କହି ମିଶ୍ରବାବୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ ତାଙ୍କ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ । ସେ ଯାହା କହୁଥିଲେ ତା'ର ସାରମର୍ମ ହେଲା ଯେ ଚାକିରି ଅପେକ୍ଷା କୁକୁଡ଼ା ପୋଷିବାରେ ବେଶି ଲାଭ । ଗୋଟିଏ ଜାତିଆ କୁକୁଡ଼ା ବର୍ଷକୁ କମ୍ ପକ୍ଷରେ ୨୫୦ଟି ଅଣ୍ଡା ଦିଏ । ୨୦ଟି ରଖିଲେ ବର୍ଷକୁ ୫୦୦୦ । ସେସବୁ ଅଣ୍ଡାକୁ ନ ବିକି କିମ୍ବା ଓମ୍ଲେଟ କରି ନଖାଇ ଛୁଆ କରାଇଲେ କମ୍‌ରେ ୨୦୦୦ କୁକୁଡ଼ାଛୁଆ ବାହାରିବେ । ସେଥିରୁ ଅନ୍ତତଃ ୧୦୦୦ ହେବେ ମାଈ । ପ୍ରଥମ ୬ମାସରେ ଯେଉଁ ୫୦୦ ହୋଇଥିବେ ସେସବୁ ଅଣ୍ଡା ଦେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଦେବେ; ଆଉ ବର୍ଷ ଶେଷବେଳକୁ ସେମାନେ ଦେବେ···

ଆମେ କିନ୍ତୁ ସେସବୁ ହିସାବ ଶୁଣିବାକୁ ଆଉ ସେଠାରେ ନଥିଲୁ ।

ଆପ୍ଟାର କ'ଣ ସବୁ ଯୁକ୍ତି କଲାବେଳେ ଆମେ ସମସ୍ତେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଜଳରୁ ବାହାରି ରାସ୍ତା ଉପରକୁ ଉଠିଆସିଥିଲୁଁ । ସେଠାରୁ ଯାହା ଶୁଣାଗଲା ସେଥିରୁ ମନେହେଲା ଯେ, ୩।୦ ବର୍ଷ ଭିତରେ ମିଶ୍ରବାବୁଙ୍କ କୁକୁଡ଼ା ଯେତେ ହେବେ ସେସବୁକୁ ରଖିବାପାଇଁ ଯାହା ଜମି ଦରକାର ପଡ଼ିବ ତା'ର ଆୟତନ ହୀରାକୁଦ ଜଳଭଣ୍ଡାରର ଆୟତନଠାରୁ ଅନେକ ବେଶି ।

ଭଲ ସନ୍ଧ୍ୟାଟିଏ ନଷ୍ଟ ହୋଇଗଲା ବୋଲି ଦୁଃଖରେ ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଆମ ଘର ଭିତରକୁ ପଶୁଥିଲି, ମିଶ୍ରବାବୁଙ୍କ 'ହେ—ହେ—' ହସର ଗୋଟାଏ ଲହରୀ ସେପାଖ ଦେଇ ପବନରେ ଭାସିଗଲା ।

ମିଶ୍ରବାବୁଙ୍କ ଆଲ୍‌ସେସିଆନ୍

କେହି କେହି କହନ୍ତି ଯେ ସୃଷ୍ଟି ରଚନା କଲାବେଳେ ଛଅଦିନ ଛଅରାତି ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ କଠୋର ପରିଶ୍ରମ କରି ଭଗବାନ ସାମାନ୍ୟ ହାଲିଆ ହୋଇପଡ଼ିଲେ; ଆଉ ସପ୍ତମ ଦିନଟିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ରାମ ନେଲେ । ସେହି ବିଶ୍ରାମ ଦିନଟି ହିଁ ହେଲ ରବିବାର । ବିଜ୍ଞ ମଣିଷମାନେ ପରମ୍ପରା ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଯାଇ ସେ କାଳରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ରବିବାରଟିକୁ ବିଶ୍ରାମର ଦିନ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଯାଇଛନ୍ତି ।

ମହାଜନମାନେ ଯେଉଁ ପଥ ଦେଇ ଗତି କରନ୍ତି ସେହି ପଥ କୁଆଡ଼େ ପ୍ରକୃତ ପଥ ! ଆମ ମୁନିଋଷିଗଣ ତେଣୁ ନିତି ଦିନ ତାଙ୍କ ଭାଷଣମାନଙ୍କରେ ଭଗବାନଙ୍କ ଦର୍ଶିତ ପଥ ଅନୁସରଣ କରିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦିଅନ୍ତି । ପିତୃସତ୍ୟ ପାଳି ବନବାସ ଯିବା, କିମ୍ବା ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଗିରି ଟେକି ଧରିବା, ଅଥବା କୌଣସି ଅସୁରର ପେଟ ଚିରି ତାର ଅନ୍ତନାଡ଼ିକୁ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ । ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଏଇ ରବିବାର ଛୁଟି ଦିନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ରାମ ନେବା ଅପେକ୍ଷାକୃତ ସହଜ । ସେଥିପାଇଁ ହୀରାକୁଦ ବନ୍ଧ ନିର୍ମାଣର ଗପ ଖଣ୍ଟେଣି ମଝିରେ ରବିବାରଟିଏ ଯେତେବେଳେ ଆସେ, ମୁଁ ସେ ଦିନ ଖଟ ସାଙ୍ଗରେ ମୋର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସମ୍ପର୍କଟିକୁ ଦୃଢ଼ୀଭୂତ କରିବାକୁ ବିଶେଷ ପସନ୍ଦ କରେ । ଆଉ ଅନ୍ୟ ଦିନମାନଙ୍କରେ ଭୋରରେ କାମକୁ ଗଲାବେଳେ, ଅଥବା କେବେ ଅଧରାତିରେ କାମରୁ ଫେରିଲା ସମୟରେ 'ତମେ ଖାଲି ଚାକିରି କରୁଛ ନା ଦୁନିଆଁରେ ଆଉ ମାନେ ବି ଚାକିରି କରନ୍ତି' ଶୁଣିବା ବଦଳରେ ରବିବାର ସକାଳର 'ଏଇ ହାଟ ଦିନ ବଜାର ସଉଦା ନ କରି ଯଦି ଶୋଇରହିଥିବ…' ଟୀକା-ଟିପ୍‌ପଣୀ ଯେପରି କାନ ଭିତରକୁ ସହଜରେ ନପଶେ ସେଥିପାଇଁ କମ୍ବଳଟିକୁ ଭଲ କରି ମୁଣ୍ଡ ଉପରକୁ ଭିଡ଼ିଆଣେ ଆଉ '…ବିନା ତରକାରିରେ ଭାତ ଖାଇବ, ମୋର ଦୋଷ ନାହିଁ କହିଦେଉଛି' ପ୍ରଭୃତି କେତେ ବାଟୁଳି ଯେତେବେଳେ କମ୍ବଳ ଭେଦ କରି କର୍ଣ୍ଣ-ଗହ୍ୱରରେ ପ୍ରବେଶ କରେ, ବାଧ୍ୟହୋଇ ରବିବାର ମହାତ୍ମ୍ୟ ଓ ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କ ଉପରୋକ୍ତ ନିର୍ଦ୍ଦେଶନାମା କମ୍ବଳ ଭିତରୁ ବଖାଣିବସେ ।

ଏପରି ଏକ ସୁମଧୁର ରବିବାସରୀୟ ସୁପ୍ରଭାତ ।

ଆମ ଘର ଫାଟକ ଖୋଲିବା ଶବ୍ଦରୁ ହିଁ ମୁଁ ଜାଣିପାରିଥିଲି ଆଜି ଏ ରବିବାର ଭୋରରୁ ବି କିଏ ଜଣେ ଆସିଲେଣି 'ବୋର୍' କରିବା ପାଇଁ । ସେ ଯେତେବେଳେ ଆମ ଶୋଇବା କୋଠରି ପାଖ ରାସ୍ତା ଦେଇ ବାରଣ୍ଡା ଆଡ଼କୁ ଗଲେ ତାଙ୍କ ଯୋତା ଆବାଜ ଓ ଗଳା ଖଙ୍କାରିବା 'ଏହେଁ'ରୁ ଭଦ୍ରଲୋକ ଜଣକ କିଏ ଜାଣିବାକୁ ଆଉ ବାକି ରହିଲାନି ।

ମିଶ୍ରବାବୁ ଝଡ଼ପରି ଘର ଭିତରକୁ ପଶିଆସିଥିଲେ । ପଚାରିଲେ—'ହାଇଲୋ ମା, ବାପା କଣ କରୁଛନ୍ତି ଦେଖିଲୁ !'

ଧାବା ତା'ର ଠିକ ସ୍ୱରରେ, କହିଲା—'ମଉସା, ବାପା ଶୋଇଛନ୍ତି ।' ମିଶ୍ରବାବୁ କହିଲେ—'ଗଲୁ ଦେଖିଆସିବୁ ଘୁଙ୍ଗୁଳି ମାରୁଛନ୍ତି ନା ନାହିଁ ।' ଧାବା ତାର ଟେଷ୍ଟ ଟେଷ୍ଟ ପାହୁଣ୍ଡ ପକାଇ ଠିକ ଜୋତା କରୁଡ଼ କରୁଡ଼ ମୋ ଖଟ ପାଖରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା । ତା ପାଇଁ ସବୁ ସକାଳ ସମାନ—କେତେ ଭୋରରୁ ଉଠେ କେଜାଣି, ଉଠିଲାକ୍ଷଣି ଆଗ ତାର ଯୋତା ଖୋଜାଖୋଜି କରି ତା ମା' ପାଖକୁ ନେଇଯାଏ ଆଉ ପିନ୍ଧିସାରିଲା ପରେ ଉପର ତଳ, ବାହାର ଭିତର ହୋଇ ଆରମ୍ଭ କରିଦିଏ ତାର ଅସରନ୍ତି ଯାତ୍ରା—ସତେ ଯେମିତି ବହୁତ ବ୍ୟସ୍ତ !

ସେ ପାଖକୁ ଆସିଲାକ୍ଷଣି ମୁଁ ଜାଣିଶୁଣି ଜୋର୍‌ରେ ଘୁଙ୍ଗୁଡ଼ି ମାଇଲି । ସେ କିଛିକ୍ଷଣ ଠିଆହେଲା । ଫେରିଗଲା ପରେ ଶୁଣିଲି, ସେ କହୁଛି—'ମଉସା, ବାପା ଘୁଙ୍ଗୁଳି ମାଲୁଚନ୍ତି ।'

ମିଶ୍ରବାବୁ ଏଥର କହିଲେ—'ଗଲୁ ଦେଖିବୁ ଆଖି ମିଟିମିଟି କରୁଚନ୍ତି ନା ନାହିଁ !'

ଠିକ ଜୋତାର ଫଟ୍ ଫଟ୍ ଶବ୍ଦ ପୁଣି ମୋ ଆଡ଼କୁ ଆସିଲା । ମୁଁ କମ୍ବଳ ଖଣ୍ଡିକ ଭଲକରି ଉପରକୁ ଭିଡ଼ିଆଣି ଆଖି ବୁଜିଦେଲି । ସେ କିନ୍ତୁ କମ୍ବଳଟି ମୁହଁ ଉପରୁ କାଢ଼ିଦେଲା । ତା'ର ନିଃଶ୍ୱାସ ଗନ୍ଧରୁ ଜାଣିଲି ଧାବା ମୋ ମୁହଁ ପାଖକୁ ଆସି ମୋତେ ଅନାଇଛି । ଆଖି ଟିକିଏ ମିଟିମିଟି ହୋଇଗଲା—ହସ କିନ୍ତୁ ଚାପି ରଖିଲି ।

କିଛି କ୍ଷଣ ପରେ ଶୁଣିଲି ସେ ଫେରିଯାଇ କହୁଛି—'ମଉସା, ବାପା ଆଖି ମିଟିମିଟି କଲୁଚନ୍ତି ।'

ମଉସା କହିଲେ—'ଭଲ ଶୋଇଚନ୍ତି—ଗଲୁ କହିବୁ, ଜରୁରୀ କାମ ଅଛି । କଣ କହିବୁ କହିଲୁ ?'

'ଜିଁ···ଜିଁ···କହିବ-ଜଲୁଲୀ କାମ··· ।'

ମୁଁ ଜାଣିପାରିଥିଲି ଏ ମିଶ୍ରବାବୁ ଆଜି ଶୁଆଇଦେବେନି । ତାଙ୍କ ଉପର ହ୍ୱାକମ ସାଙ୍ଗରେ ତ ମିଶ୍ରବାବୁଙ୍କର ପଡ଼ୋଶ—କଣ୍ଟୁ ଗୋଟାଏ ଘଟିଯାଇଛି ଭାବି ତରବରରେ ଦାନ୍ତ ଘଷିନେଇ ବସିବାଘରକୁ ଆସିଛି କି ନାହିଁ ମିଶ୍ରବାବୁ ନମସ୍କାର ସାଙ୍ଗରେ ଧଡ଼ାସ୍ କରି ପଚାରିଦେଲେ—'କୁହନ୍ତୁ ତ, କୁକୁର ପୋଷିବା ଭଲ ନା ନୁହେଁ ?'

ସତେ ଯେମିତି ଘର ଭିତରକୁ ପଶୁ ପଶୁ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ କେଉଁ ପୁରୁଣା କାଳିଆ ଶିକା ଛିଣ୍ଡି ପଡ଼ିଲା । ମୁଁ କିଛି ବୁଝିପାରିଲିନି । ମୋ ଜଲଦା ଗୃହିଣୀ ଠିକଣାଇ ବୋଧହୁଏ ସେ କଥାଟିର ପୁନରାବୃତ୍ତି କଲେ, ଆଜି ମୁଁ ବୁଝିଲି ସେ ସତରେ ପଚାରୁଛନ୍ତି କୁକୁର ପୋଷିବା ଭଲ କି ନୁହେଁ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ କଥାର ଗୋଟିଏ ସୀମା ଅଛି । ଏମିତି ଗୋଟାଏ ବାଜେ ପ୍ରଶ୍ନ ନେଇ ଏପରି ଏକ ସୁନ୍ଦର ସକାଳ ନଷ୍ଟ କରିବା ଯେକୌଣସି ଭଦ୍ରଲୋକ ପକ୍ଷରେ ଅନ୍ୟାୟ । ମୋ ମୁଣ୍ଡର ଉତ୍ତାପ କେତେ ଡିଗ୍ରୀ ଚଢ଼ିଗଲା । ଭଲ କରି ପଦେ ଶୁଣାଇଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କହିଲି—'ମିଶ୍ରବାବୁ, ଆପଣଙ୍କ ପରି ଜଣେ ହିଁ ଥରେ ଛଳନାକରି ଗଧିଆ ଆସିଲା ବୋଲି ଗାଁବାଲାଙ୍କୁ ଠକିଥିଲା । ସତକୁସତ ଯେତେବେଳେ ଗଧିଆ ଆସିଲା—ଗାଁବାଲାଏ କଣ କଲେ ଜାଣନ୍ତି ତ ? ପ୍ରକୃତରେ ଯେତେବେଳେ ଜରୁରୀ କାମ ପଡ଼ିବ ଆପଣଙ୍କ କଥା କେହି ଶୁଣିବେନି କି ବିଶ୍ୱାସ ମଧ୍ୟ କରିବେନି ।'

ମିଶ୍ରବାବୁଙ୍କ ଓଠର କୋଣ ତଳକୁ ଟିକିଏ ଝୁଲି ପଡ଼ିଲା । ଶୁଖିଲା ମୁହଁରେ କହିଲେ—'ଭାଇନା, ବିରକ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁନି; ଆଜି ସକାଳର ବ୍ଲାଷ୍ଟିଂ ଶୁଣିଛନ୍ତି ତ ?'

ବନ୍ଧର ଫାଉଣ୍ଡେସନ୍ ଆଉ ପଥର ଖଦାନ ସବୁଠେଇଁ ପ୍ରତି ସକାଳରେ ବ୍ଲାଷ୍ଟିଂ ହୁଏ । ଏଇଟା ଗୋଟାଏ କୋଉ ନୂଆ କଥା ! ମୁଁ କହିଲି—ହଁ । ମିଶ୍ରବାବୁ ଗମ୍ଭୀର ହୋଇ କହିଲେ, 'ଆଜି ତ ରବିବାର—ସବୁଠେଇଁ କାମ ବନ୍ଦ । ତେଣୁ ଆଜି ଯେଉଁ ଆବାଜ ଶୁଣିଲେ ସେଇ ବ୍ଲାଷ୍ଟିଂ ଆମ ଘରେ ଘଟିଥିଲା ।'

ମୋ ପାଟି ଟିକିଏ ଖଣ୍ଡ ମାରିଗଲା । ମିଶ୍ରବାବୁଙ୍କ ଘରକୁ ଡା' ହେଲେ କେହି ଜଣେ ଉଡ଼ାଇ ଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି, ଆଉ ମୁଁ ଏଇଠି ବସି ଏମିତି ଥଟ୍ଟା କରି ଚାଲିଛି । ଉଦାସ ମନରେ ପଚାରିଲି—'ଏ କୁକୁର ପୋଷିବାଟା ତେବେ—'

କଥା ଆସିସାରିଥିଲା । ମିଶ୍ରବାବୁ ଚା' ଢୋକେ ପିଇଲେ । ଗଳା ଖଙ୍କାରି କହିଲେ—'ମୋର ଅବଶ୍ୟ ଟିକିଏ ଭୁଲ୍‌ହୋଇଛି—ସେପରି ଭାବରେ କହିବା

ନ ଥିଲା—କହୁ କହୁ କହିଦେଲେ…ଘରେ ତ ଚାକରଟିଏ ରନ୍ଧାବଢ଼ା କରୁଛି—ଚାକରାଣୀଟିଏ ବାସନକୁସନ ମାଜୁଛି । ତମେ ଖାଲି ଖାଲି ବସିଛ । କାଣ୍ଡ ଭଲ ! ମୋ ମତରେ ଖାଲି ବସିବା ଅପେକ୍ଷା କୁକୁର ପୋଷିବା ଭଲ । ସେତିକି କହିଛି କି ନାହିଁ ବ୍ଲାଷ୍ଟିଂ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । ଗୃହକର୍ମ ଭିତରେ ସେ ଯାହା ଘୋଷଣା କଲେ, ତାର ସାର ମର୍ମ ହେଲା ଯେ ଆମ ଘରେ ସେ ରହିବେ ନ ହେଲେ କୁକୁର ରହିବ ।'

ମନେହେଲା—ମୁଁ ଏଯାଏ କୌଣସି ଗୋଟାଏ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଛି । ଆଖି ଭଲକରି ମଳିଲି । ଏ ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କୁ କଣ କହିବି କିଛି ବୁଝିପାରିଲିନି । ସକାଳୁ ସକାଳୁ ମିଆଁ ବିବି ଝଗଡ଼ା କରିବେ—ଆଜି ଆମେ ପାଇବୁ ଦଣ୍ଡ !

ପଚାରିଲି—'ଦୁହେଁ ରହିବା ପାଇଁ କଣ ଘରେ ସ୍ଥାନର ଅଭାବ ?'

ବିଷାଦଭରା ସ୍ୱରରେ ମିଶ୍ରବାବୁ ଉତ୍ତର ଦେଲେ—'ତା କୁଆଡ଼େ ହୋଇ ପାରିବନି—ଯିଏ ହେଲେ ଜଣେ ରହିବ ।'

ତେବେ ତ ଜଟିଳତା କିଛି ନାହିଁ ! ସମାଧାନଟି ବି ବେଶ୍ ସହଜ ! କୁକୁର ପୋଷିବା ଭଲ, ତଥାପି ଏପରି ପରିସ୍ଥିତିରେ ମିଶ୍ରବାବୁ ଯେ କୁକୁର ପୋଷି-ପାରିବେନି ସେ କଥା ସ୍ପଷ୍ଟ । ମୁଁ ତାହାହିଁ ବୁଝାଇଦେଲି ।

ମିଶ୍ରବାବୁ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ନିଃଶ୍ୱାସ ମାରିଲେ—ବୋଧହୁଏ ଆଶ୍ୱସ୍ତିର ନିଃଶ୍ୱାସ । ବାକିତକ ଚା ଗୋଟିଏ ଢୋକରେ ପିଇଦେଇ ହଠାତ୍ ଉଠିପଡ଼ିଲୁ ।

ଭଦ୍ରାମି ରକ୍ଷାକରି ତାଙ୍କୁ ଆଉ ଟିକିଏ ବସିବା ପାଇଁ ଅନୁରୋଧ କରିବାକୁ ମୋର ବି ମନ ବଳିଲାନି ।

ସେ ଗଲା ପରେ କଣ କରିବି ଭାବି ଭାବି ବଗିଚାରେ ଥରେ ବୁଲି ଆସିଲି । ମନରେ କିନ୍ତୁ ସ୍ଥିରତା ନଥାଏ । ମିଶ୍ରବାବୁଙ୍କ କଥା ହିଁ ବାରମ୍ବାର ମନକୁ ଆସୁଥାଏ । କେମିତି ଗୋଟାଏ ଅଖାଡ଼ୁଆ ମଣିଷ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବିରକ୍ତ କରିବାରେ ହିଁ ସତେ ଯେମିତି ସେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ! ତଥାପି ରାଗ ହୁଏନି । କିନ୍ତୁ ଗୋଟାଏ ଆକର୍ଷି ଧରେ । ତାଙ୍କ ସରଳତା ପ୍ରତି ମମତା, ଭାଇନା ଡାକ ପାଇଁ ସ୍ନେହ, ସଂସାରିକ ଜ୍ଞାନର ଅଭାବ, ଦୟା କି ଆଉ କଣ କେଜାଣି ? କଲେଜରେ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ମୋ'ଠାରୁ ଦୁଇବର୍ଷ ତଳେ ପଢ଼ୁଥିଲେ । ସେଦିନଠୁ ସେ ମୋ ମନରେ କିଛି ଗୋଟାଏ ସ୍ଥାନ ଦଖଲ କରି ବସିଛନ୍ତି—ଠିକ୍ ସାନ ଭାଇର ନୁହେଁ କି କୌଣସି ଗୋଟିଏ ବନ୍ଧୁର ନୁହେଁ—ମିଶାମିଶି କିଛି ।

ହଠାତ୍ ଗେଟ୍ ଖୋଲିବା ଆବାଜ ହେଲା । ଝରକା ଦେଇ ଦେଖିଲି ଘରକୁ ଯାତ୍ରିମତ ଗୋଟାଏ ପ୍ରସେସନ୍ ଆସୁଛି । ଆଗରେ ମିଶ୍ରବାବୁ—ଠିକ୍ ତାଙ୍କ ପଛକୁ ତାଙ୍କ ଚାକର ଭେଲା, ଆଉ ତା ହାତରେ ବେକରେ ଦଉଡ଼ି ବନ୍ଧା ଗୋଟାଏ କୁକୁର । କୁକୁର ପଛକୁ ପ୍ରାୟ ଅଧ ଡଜନେ ହେବେ ଆମ ପାଖ ପଡ଼ୋଶୀଙ୍କ ପିଲାମାନେ ।

ମୁଁ ବାରନ୍ଦାକୁ ଆସିଲି । କୁକୁରଟିକୁ ବାରନ୍ଦାର ଖମ୍ବରେ ବାନ୍ଧିଦେବା ପାଇଁ ଭେଲାକୁ ମିଶ୍ରବାବୁ ଆଦେଶଦେଲେ ।

କୁକୁରଟି କେମିତି ଗୋଟାଏ ନିର୍ବିକାର ଭାବ ନେଇ ହାଇ ମାରୁଥାଏ । ଡେଙ୍ଗା ଡେଙ୍ଗା ଗୋଡ଼—ପିଠି ଆଉ ପେଟ ସମାନ୍ତରାଳ, ଚନ୍ଦ୍ର ବିନ୍ଦୁ ପରି ଲାଞ୍ଜ—ଅଧା ଠିଆ ଆଉ ଅଧାଝୁଲା କାନ । ମାଟିଆ-ଗେରୁଆ-ରଙ୍ଗ । ମୁଁ ପାଟି ଫିଟାଇବା ପୂର୍ବରୁ ମିଶ୍ରବାବୁ କହିଲେ—କୁକୁରଟି ଖାଣ୍ଟି ଆଲସେସିଆନ୍ ଜାତୀୟ । ଝାରସୁଗୁଡ଼ାର କେଉଁ ଜଣେ ଏଙ୍ଗ୍ଲୋଇଣ୍ଡିଆନ ରେଳକର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଘରୁ ଡାକବଙ୍ଗଳାର ଚୌକିଦାର ଗୋଟାଏ ଛୁଆ ନେଇ ଆସିଥିଲା । ଆଉ ସେକାନିକ୍ ନାୟାର ଚୌକିଦାରକୁ କିଛି ପାରିତୋଷିକ ଦେଇ ଆଜ ଭୋରରୁ ମିଶ୍ରବାବୁଙ୍କ ପାଇଁ ନେଇଆସିଛି । ମିଶ୍ରବାବୁ ତ ତାଙ୍କ ଘରେ କୁକୁର ରଖିପାରିବେନି । ମୁଁ ହିଁ କୁକୁର ପୋଷିବା ଭଲ ବୋଲି ଜାଣେ, ତେଣୁ ସେ ଏଇଠିକି ନେଇଆସିଲେ ।

ଘଟଣାପ୍ରବାହର କ୍ଷିପ୍ର ଧାରାବାହିକତା ଯୋଗୁଁ ମୁଁ ଟିକିଏ ତାଟକା ହୋଇଯାଇଥିଲି । ଦେଖିଲି କୁକୁରଟି ଶୋଇଯାଇଛି ଆଉ ଧୀରା ତା' ପାଖକୁ ଯାଇ 'ଲେ ଲେ, ଲେ···' କହି ପିଠି ଆଉଁସିବାକୁ ପାଖକୁ ହାତ ନେଉଛି; କିନ୍ତୁ ସାହସ କରିନପାରି ପୁଣି ହାତ ଫେରାଇଆଣୁଛି ।

ଆଲ୍‌ସେସିଆନ୍ କୁକୁରକୁ କଣ ସବୁ ଖାଇବାକୁ ଦେବା ଉଚିତ—ମିଶ୍ରବାବୁ ଗୋଟିଏ ତାଲିକା ଦେଉଥିଲେ । ଭୋର ଭୋର ଦୁଇ ଡିନଟା ଉଗ୍‌ବିସ୍କୁଟ—ଜଳଖିଆ ଖାଇଲାବେଳେ କେତେଖଣ୍ଡ ପାଉଁରୁଟି ସାଙ୍ଗରେ ଗୋଟିଏ ଅଣ୍ଡା (ହଂସଟି ହେଲେ ଆହୁରି ଭଲ), ଆଉ ଅଧସେର ଦୁଧ—ବାସ୍ !

ସବୁଦିନ ଗାଧୋଇ ନଦେଲେ ଜାତିଆ କୁକୁରଙ୍କ ଲୋମ ଝଡ଼ିଯାଏ । ଲାଇଫ୍‌ବଏ ସାବୁନ ଦେଇ ଗାଧୋଇଦେବା ଭଲ । ଦିନବେଳେ ଆମେ ସବୁ ଯେତେବେଳେ ଖାଉଁ, ତା'ଠୁ ଟିକିଏ ଉପରରେ କିଛି ଛୁଞ୍ଚି ଡ଼ା ମାଂସ, ଚାଉଳ ଓ ହଳଦୀ ଗୋଳେଇ ଜାଉ କରି ପ୍ରାୟ କଂସାଏ ଖଣ୍ଡିଏ ଦେଲେ ହେଲା । ରାତିରେ କିଛି ନାହିଁ—ଖାଇବାକୁ ଦେଲେ କୁକୁର ସବୁ ଶୋଇଯା'ନ୍ତି । ତେବେ—ପ୍ଲେଟ ଅଛି

କ ନା—ଦୁଧ କଞ୍ଚା, ଆଉ ଗୋଟିଏ ଅଣ୍ଡା ଦେଲେ ଭଲ । ଶୋଇଲାବେଳେ ଖଣ୍ଡିଏ ଶୁଖା ରୁଟି ପକାଇଦେଲେ ସେ ଋେକେଟି ଋେକେଟି ଖାଏ—ଦାନ୍ତ ମଜଭୁତ୍ ହୁଏ ।

ମୁଁ ବିରକ୍ତ ନ ଚପାଇ କହିଲି—'ଫଳରସ—ଅଙ୍ଗୁର ବେଦାନା ?' ମିଶ୍ରବାବୁ ଗମ୍ଭୀର ହୋଇ ମନାକଲେ । ଫେରି ଯାଉଁ ଯାଉଁ ଯାହା କହିଲେ, ତା'ର ସାର-ମର୍ମ ହେଲା ଯେ ସପ୍ତାହକୁ ଥରେ ଭେଟେରିନେରି ଡାକ୍ତରଖାନାକୁ ନେଇ ପରୀକ୍ଷା କରାଇ ଦେଇ ପାରିଲେ ଭଲ—ଏଗୁଡ଼ାଙ୍କର କୁଆଡ଼େ ପେଟରେ କଳା ହୁଏ ।

ଏ ଭିତରେ ପିଲାମାନେ ଫୁଲକଡ଼ ସବୁ ଛିଣ୍ଡାଇ ଫେରିଯାଇସାରିଥିଲେ । ଧାରା କୁକୁର ପାଖରେ ବସି ତା ସାଙ୍ଗରେ କଣ ସବୁ ଗପସପ ହେଉଥିଲା । ଇଏ ପଚାରିଲେ—'କଣ ଏଠାକୁ ରଖିବ ?' ମୁଁ ଘାଲୁ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ କପରି ଧରାଯାଏ ସେ କଥା ତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇଦେଲି ।

ଦିନବେଳେ କୁକୁରଟି ଦୁନିଆ ଉପଭୋଗ କରୁଥିଲା ପରି ମନେହେଲା । କିନ୍ତୁ ରାତିରେ ଯେତେବେଳେ ସେ ଅନବରତ 'କେଉଁ—କେଉଁ' କରିବସିଲା ବାଧ-ହୋଇ ଗୃହକର୍ତ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ବିରୋଧସତ୍ତ୍ୱେ ତାକୁ ଘର ଭିତରକୁ ନେଇଆସିଲୁଁ । ସେ ରାତିରେ ସେ ଘରଯାକ 'ଏକ' କରିଥିଲା, ଆଉ ବିଶେଷକରି ପଟି ଉପରେ 'ଦୁଇ' କରିଥିଲା ବୋଲି ସମସ୍ତେ ବିରକ୍ତ ହୋଇଥିଲୁ । ତଥାପି ରାତିର ସେ 'କେଉଁ-କେଉଁ'ରୁ ରକ୍ଷାପାଇବାପାଇଁ ଅନ୍ୟ ରାତିରେ ମଧ୍ୟ ତାକୁ ଘର ଭିତରେ ହିଁ ଆଶ୍ରୟ ଦେବାକୁ ହେଲା ।

ସମୟ କାହାକୁ ଅପେକ୍ଷା କରେନି । କୁକୁରଟି ଅବା ସବୁଦିନେ ଛୁଆ ହୋଇ ରହନ୍ତା କପରି—ଟିକିଏ ବଡ଼ ହୋଇଗଲା, ଆଉ ଘରର ଯାବତୀୟ ଆସବାବ ପ୍ରଭୃତିର କଠିନତା ପରୀକ୍ଷା କରି ବସିଲା । ନୂଆ ସୋଫା ସେଟ୍‌ର ଗୋଡ଼, ଟେବୁଲ ଚୌକିର ଗୋଡ଼ ସବୁ ପରୀକ୍ଷାକଲା ପରେ ଯେଉଁଦିନ ସେ ଗୃହକର୍ତ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଚଟିର ଚୂଟି କାଟିଦେଲା—ସେ ଦିନ ମୁଁ ତା ପାଇଁ ଶଙ୍କିତ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲି । ମଣିଷର ଯେପରି ଅବସ୍ଥା ହୋଇଥିଲେ ମହାମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ମନ୍ତ୍ର ଜପ କରିବା ପାଇଁ ପରାମର୍ଶ ଦିଆଯାଇଥାଆନ୍ତା । ଯା' ହେଉ, ସେ ଅବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ କଟିଗଲା ।

ଧାରା ଆଉ ତା' 'ଭୋ ଭୋ'ର ବନ୍ଧୁତ୍ୱ ଏ ଭିତରେ ବେଶ୍ ଗାଢ଼ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ । କୁକୁରର ମୁଣ୍ଡ ଧରି ଧାରା ଯେପରି ଚୁପ୍ ଚୁପ୍ କେତେ ଗୁପ୍ତକଥା କହେ । କୁକୁର କଣ ବୁଝେ କେଜାଣି ଲାଞ୍ଜ ହଲାଇ ସବୁ ଶୁଣେ, ଆଉ ବେଳେ-

ବେଳେ ତା' ମୁହଁକୁ ଘୃଚିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକରେ । ମୁଡ଼ି, ବିସ୍କୁଟ୍, ଚକୋଲେଟ୍ ସବୁର ଭାଗ କୁକୁରକୁ ମିଳେ; ଆଉ ବେଳେବେଳେ ଧାର ନିଜ ହିଁକ ହାତରେ କୁକୁର ମୁହଁରେ ସେ ସବୁ ଭର୍ତ୍ତିକରିଦିଏ ।

କୁକୁରକୁ ନେଇ ଆମ ସଂସାର ଏମିତି କୌଣସି ମତେ ଚାଲିଥିଲା । ହଠାତ୍ ଦିନେ ରାତିରେ କୁକୁର ଯେତେବେଳେ ଭୁକିବାକୁ ଯାଇ—ଭୋ...ଓ...ଓ ଓ...ଓ' ଆରମ୍ଭ କଲା—ମୁଁ ତାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଲି, ଆଉ ସେ ମୋ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଲେ । ତାଙ୍କର 'ଏ ତ ଖାଣ୍ଟି ଦେଶୀ—'କୁ ମୁଁ ଜବାବ ଦେଲି 'ଶତକଡ଼ା ଶହେ... ।'

ମୁଁ ଜାଣିଥିଲି ଏକଥା ମିଶ୍ରବାବୁଙ୍କୁ କହି କିଛି ଲାଭନାହିଁ । ସେ ବରଂ ଦେଶୀ ସପକ୍ଷରେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ବାଣୀ ସବୁ ଉଦ୍ଧାର କରି ବସିବେ ଓ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଯେଉଁ କୁକୁର ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଯାଇଥିଲା ସେ ମଧ୍ୟ ଖାଣ୍ଟି ଦେଶୀ ବୋଲି ଯୁକ୍ତି ବାଢ଼ିବେ । ଠିକ୍ କଲୁଁ ତା' ଆରଦିନ କୁକୁରକୁ ବାରପାହାଡ଼ ସେ ପାଖ କୌଣସି ଗାଁରେ ଛାଡ଼ିଦିଆଯିବ ।

ସେଇଆ ହିଁ ହେଲା । ଦିନ ଦି'ପହରେ ବାଳିଆ ଫେରି ଆସି କହିଲା ଯେ କଣ୍ଟାପାଲିର ଗୋଟାଏ ଗ୍ରେଟ ହୋଟେଲ ପାଖରେ କୁକୁରକୁ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ଆସିଛି । ହାଲୁକା ଲାଗିଲା—ସତେ ଯେମିତି ଗୋଟାଏ ପୁରୁଣା ମୁଣ୍ଡବଥା ଯାଇଛି । ଧାର ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ତାର 'ଭୋ ଭୋ'କୁ ଚାରିଆଡ଼େ ଖୋଜିବୁଲୁଥାଏ । ମୁଁ କିନ୍ତୁ ମନର ଦୁର୍ବଳତାକୁ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦେବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ ବୋଲି ଦୃଢ଼ ନିଶ୍ଚିତ ଥିଲି ।

ରାତିଟା ଟିକିଏ ଅସ୍ୱସ୍ତିକର ଲାଗିଲା—ତେବେ କିଛି ସମୟ ପାଇଁ ।

ସକାଳେ ଯେତେବେଳେ ମୁଁ କାମକୁ ଯିବାକୁ ବାହାରିଲି, ଦେଖିଲି ଧାର କୁକୁର ସାଙ୍ଗରେ ବଗିଚାରେ ଖେଳୁଚି । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲି । ଇଏ କହିଲେ—ରାତି ଅଧରେହିଁ କୁକୁର ପାହାଡ଼ ଡେଇଁ ଫେରିଆସିଛି ।

ନିମକହାରାମ ବାଳିଆ ଯେ ସେ ଗାଁରେ କୁକୁରକୁ ଭଲକରି ବାନ୍ଧି ନ ଥିଲା, ସେଥିପାଇଁ ମନ ଭିତରେ ପୁଞ୍ଜୀଭୂତ ବିରକ୍ତି ନେଇ ଓ ମିଶ୍ରବାବୁ ଏମିତି ଗୋଟାଏ ଭଲୁ ଲଙ୍ଗୁଡ଼ ଧରାଇଦେଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଅପଦାର୍ଥ ବୋଲି ଗାଳି ଦେଇ ମୁଁ ମୋ କାମକୁ ଚାଲିଗଲି ।

କାଳୁ କୁଣ୍ଡିଆ ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ମଣିଷ କର୍ମକୁ ଆଦରି ଦେହ ହାତ କୁଣ୍ଡେଇ କୁଣ୍ଡେଇ ପଡ଼ିରହିଲା ପରି କୁକୁର-ବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତ ଆମେ କୁକୁରକୁ ଆଦରି ପଡ଼ିରହିଲୁଁ । ବିଶେଷ ପରିବର୍ତ୍ତନ ବିନା ସମୟ ଗଡ଼ିଚାଲିଲା ।

ହଠାତ୍‌ କିନ୍ତୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖାଦେଲା ଗୋଟିଏ ବିରାଟ ରୂପ ନେଇ ।

ଗୋଟିଏ ଶୁଭ ରବିବାରର ଦ୍ୱି'ପହର ବେଳେ ଦେଖାଗଲା ଯେ କୁକୁର ନାହିଁ । ଯେଉଁଠି ଥିଲେ ବି ଖାଇବା ପାଇଁ ତ ବଳେ ଆସିବ ! ସେତିକିରେହିଁ କଥାଟି ସରିଯାଇଥାଆନ୍ତା; କିନ୍ତୁ ବାଲାଜୀ ଡରି ଡରି ପ୍ରକାଶ କଲା ଯେ ମ୍ୟୁନିସି-ପାଲିଟିର ମେହେନ୍ତରମାନେ କୁକୁରଗାଡ଼ିରେ ତାକୁ ଆଜି ରାସ୍ତାରୁ ଧରି ନେଇଛନ୍ତି ବୋଲି ସେ ଶୁଣିଛି । ଏତିବଡ଼ କୁକୁରର କୁକୁରଲୀଳା ଯେ ଏପରି ଭାବରେ ସାଙ୍ଗହେବ, ଆମେ କଳ୍ପନା ମଧ୍ୟ କରି ନ ଥିଲୁ । ଖବର ଶୁଣି 'ଇଏ' ମୁହଁ ଶୁଖାଇଦେଲେ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ମୁହଁ ଶୁଖାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା ଯେ ନ କରିଛି ତା' ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ଏମାନେ ଯେ କାହିଁକି ସବୁବେଳେ ଗୋଟାଏ ଛିଦ୍ର ବାହାର କରନ୍ତି କେଜାଣି—ଇଏ କହିଲେ ମୁଁ କୁଆଡ଼େ ଖୁସିର ଭାବ ଲୁଚି ରଖିପାରୁ ନ ଥିଲି ।

ସନ୍ଧ୍ୟା ଆଗତପ୍ରାୟ ।

ଘର ଭିତରେ ବସି ମୁଁ ଚା ଖାଉଛି—ମନେହେଲା କିଏ ଜଣେ କବାଟ ଠକ୍ ଠକ୍ କଲା । ବାହାରକୁ ଆସିଲି । କିଏ ଜଣେ ଅଚିହ୍ନା ଲୋକ ମୋ ହାତକୁ ଚିଠି ଖଣ୍ଡିଏ ବଢ଼ାଇଦେଲା । ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି ଅଫିସର୍‌ ଲେଖିଛନ୍ତି —

'ମହାଶୟ,

ଆମ ମେହେନ୍ତରମାନେ ଭୁଲରେ ଆପଣଙ୍କ କୁକୁରକୁ ରାସ୍ତାର ବୁଲା କୁକୁର ବୋଲି ଭାବି ଆଜି ନେଇଆସିଥିଲେ । ଭାଗ୍ୟକ୍ରମେ ମିଶ୍ରବାବୁ କୁକୁରକୁ ଦେଖିପାରି ଆପଣଙ୍କ ଆଲ୍‌ସେସିଆନ୍‌ ବୋଲି ଆମର ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣକଲେ । ମିଶ୍ରବାବୁ ଯାହା କହନ୍ତୁ ପଛେକେ କୁକୁର କିନ୍ତୁ ଆଲ୍‌ସେସିଆନ ନୁହେଁ । ଆପଣ କୁକୁର ବେକରେ ଶୀଘ୍ର ପଟି ପିନ୍ଧାଇବେ । ନହେଲେ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଏପରି କେବେ ଘଟିଲେ ଦୁର୍ଘଟଣା ପାଇଁ ଆପଣ ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟିକୁ ଦାୟୀ କରିବେନାହିଁ ।'

ଚିଠି ପଢ଼ିସାରି ଆଖି ଯେତେବେଳେ ବୁଲାଇଆଣିଲି, ଦେଖିଲି କୁକୁରଟି ପାଖ ମନ୍ଦାର ଗଛରେ ବନ୍ଧାହୋଇଛି । ମୋତେ ଅନାଇ କୁକୁରଟି ସାମାନ୍ୟ ଲାଞ୍ଜ ହଲାଇଲା; କିନ୍ତୁ ବୋଧହୁଏ ମୋ ପାଖରୁ କୌଣସି ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଲକ୍ଷ୍ୟ ନକରି ଲାଞ୍ଜହଲା ବନ୍ଦକରି ହାଇମାରି ବସିଲା ।

ଠିକ୍ ଏତିକିବେଳେ ଧାରା ଘର ଭିତରୁ ତାର ଟିକି ଯୋତା ଫଟ୍ ଫଟ୍ କରି ବାହାରକୁ ଆସିଲା । କୁକୁରକୁ ଦେଖିଲାକ୍ଷଣି 'ଭୋ ଭୋ ଲେ...' କହି ସେ ଯେମିତି ତା' ପାଖକୁ ଦଉଡ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଛି, କୁକୁର ଏକା ଝପଟାରେ ତା' ବେକର ଦଉଡ଼ି ଛିଣ୍ଡାଇ ଧାରା ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଗଲା, ଆଉ ତା' ଟିକି

ଦେହରେ ହ' ଗୋଡ଼ ଲହ ମୁହଁ ଗୃଟିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲା । ଧାବ୍ ତଳେ ପଡ଼ଗଲା; କନ୍ତୁ ସେମିତ ପଡ଼ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ହ କୁକୁରର ମୁଣ୍ଡକୁ ଧରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥାଏ, ଆଉ 'ସ୍ୱେ ସ୍ୱେ ଲେ···' ବୋଲ ଡାକୁଥାଏ ।

କୁକୁର ହଠାତ୍ ଧାବ୍‌କୁ ଛାଡ଼ ଖାରବେଗରେ ବଗିଚ୍ଛ ଆଡ଼କୁ ଦଉଡ଼ ଗଲା । କଛୁ ବାଟରୁ ପୁଣି ଧାବ୍ ପାଖକୁ ଛୁଟିଆସି ତା ଗୋଡ଼ ପାଖରେ ଶୋଇପଡ଼ଲା । ଧାବ୍ ତା' ଫ୍ରକ୍ ପକେଟ୍‌ରୁ ବିସ୍କୁଟଟିଏ ବାହାର କଲାକ୍ଷଣି କୁକୁର ବିସ୍କୁଟକୁ ପାଟିରେ ଝାମ୍ପି ନେଇ ବଗିଚ୍ଛ ଆଡ଼କୁ ଦଉଡ଼ଗଲା; ଆଉ ସେମିତ ଖାର-ବେଗରେ ଲେଉଟିଆସି ଧାବର ମୁହଁ ପାଖରେ ବିସ୍କୁଟଟି ଗୁଞ୍ଜି ଧରିଲା । ଧାବ୍ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବିସ୍କୁଟର ବାହାର ଫାଳ ଖାଇନେଲା । କୁକୁର ପୁଣି ଖଣ୍ଡେ ବାଟ ଦଉଡ଼ଗଲା; ଆଉ ତା' ପଛରେ ଦଉଡ଼ଗଲା ଧାବ୍ ।

କଛୁ ଗୋଟାଏ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ମୁଁ ଅନାଇଲି । ଧାବର ମା' ବାରନ୍ଦା ପାଟରେ କାନ୍ଥକୁ ଆଉଜ ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖୁଛନ୍ତି ଆଉ ତାଙ୍କ ଆଖିରୁ ଲୁହଧାର ଗଡ଼ଯାଉଛି । ମୁଁ ମୋର ଜକେଇଆସିଥିବା ଆଖି ଫେରାଇନେଲି ରାସ୍ତା ଆଡ଼କୁ ।

ହଠାତ୍ ନଜରପଡ଼ଲା ମିଶ୍ରବାବୁଙ୍କ ଉପରେ । ସେ ଧୀର ମନ୍ଥର ଗତିରେ ଆମ ଘର ଆଡ଼କୁ ମୁହାଁଇଛନ୍ତି । ମିଶ୍ରବାବୁଙ୍କ ପାଇଁ ଭଲ ଚା' କପେ ତିଆର କରିବା ପାଇଁ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଯେତେବେଳେ କହିଲି ସେ ଆଖି ପୋଛୁପୋଛୁ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ସ୍ୱରରେ କହିଲେ—'ସ୍କୁଲ ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ଝୁପୁଡ଼ ଦୋକାନରେ ଭଲ ବରା ପିଆଜ ମିଳୁଛି । ସେ ବାଲକକୁ ପଠାଇ ମିଶ୍ରବାବୁଙ୍କ ପାଇଁ କଛୁ ନେଇ ଆସିବ ।'

ଦେଖିଲି ମିଶ୍ରବାବୁ ବଗିଚ୍ଛର ଲନ୍ ଭିତରକୁ ଦଉଡ଼ଛନ୍ତି । କୁକୁର ସେତିକବେଳେ ଠିକ୍ ଧାବ୍ ପାଖକୁ ଆସି ପୁଣି ଦୂରକୁ ଛୁଟିଯାଉଥିଲା । ମିଶ୍ରବାବୁ ହସି ହସି ତାଳମାରି ପାଟିକଲେ—'ଧର—ଧର—ଲାଞ୍ଜକୁ ଧର ।' ମୁଁ ସେ ଆଡ଼କ ଚାହିଁଲି—ଧାବ୍, କୁକୁର ଆଉ ମିଶ୍ରବାବୁ ସମସ୍ତେ ଏକା ଦିଶୁଥିଲେ—ଠିକ୍ ଧାବ୍ ପରି ସମସ୍ତେ ।

* * *

ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁଙ୍କ ଦେଶପର୍ଯ୍ୟଟନ

ବୁର୍ଲାରୁ ବରଗଡ଼ ଗଲାବେଳେ ସିଧା ଚପିଲମାକୁ ନଯାଇ ବାଟ ଯେଉଁଠି ଡାହାଣ ଅଡ଼କୁ ବଙ୍କେଇଯାଇଛି, ସେଇ ଗୋଶାଳାର ମୁହାଁମୁହିଁ ହିଁ ଘଟଣାଟି ଘଟିଲା । ଡ୍ରାଇଭର ଯେତେବେଳେ କଷିକରି ବ୍ରେକ୍ ମାରିଦେଲା, ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ତାଙ୍କ ସିଟ୍‌ରୁ ଛିଟିକିପଡ଼ିଲେ; କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳକୁ ସେ ଭଗବାନଙ୍କ ଅଦ୍ଭୁତ ସୃଷ୍ଟିର ବିଚିତ୍ର ଲୀଳା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗଭୀର ଚିନ୍ତା କରି ମଧ୍ୟ ତହିଁର ରହସ୍ୟ ଭେଦକରିନପାରି ଫିଁ ନିଶ୍ୱାସ ମାରିସାରିଥିଲେ ।

ବୁର୍ଲା ଛାଡ଼ିସାରିଲା ପରେ ସାତ ମାଇଲଯାକ ବାଟ ସେ ଗାଡ଼ି ପଛପଟର ବାଁପାଖ ଦରଜା ନିକଟରେ ବସି ଦରଜାର ଝରକା ଦେଇ ବାହାରକୁ ଅନାଇଥିଲେ, ଆଉ ମନକୁ ମନ ଆଲୋଚନା କରୁଥିଲେ ଯେ ଯିଏ ଏଇ ଅଦ୍ଭୁତ ଇଭ୍‌ମାନଙ୍କୁ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି ତାଙ୍କୁ ସେ କିପରି ଭାବରେ ଗାଳିଦେବେ । ମାଇପି ଜାତି ଯେ ମାତୃରୂପିଣୀ ସେକଥା ସେ କସ୍ମିନ୍‌କାଳେ ଅସ୍ୱୀକାର କରିନାହାନ୍ତି । ସେମାନେ ଯେ ଶକ୍ତିରୂପିଣୀ ସେ ଜ୍ଞାନ ତାଙ୍କ ନିଜ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅଭିଜ୍ଞତାପ୍ରସୂତ । ସେମାନେ ନଥିଲେ ମଣିଷଜାତି ଯେ ନଥାନ୍ତା, ସେକଥା ସେ ଦୁଃଖର ସହିତ ମାନିନେବାକୁ ବାଧ୍ୟହୋଇଛନ୍ତି । ଆଉ ମଧ୍ୟ ସେ ଉପଲବ୍ଧି କରିଛନ୍ତି ଯେ, ରବିବାର ଦିନରେ କେବେ କେବେ ତାଙ୍କୁ ଯେଉଁ ବଢ଼ିଆ କଳଜାସନ୍ତୁଳା କିମ୍ବା ଚଟକା ମାଛଭଜା, ଅଥବା ଭଲ ବେସର ମଛୁର ଟିକିଏ ମିଳେ, ଏଇ ମାଇପିଜାତି ନଥିଲେ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସେ ମହାର୍ଘ ସୌଖୀନତା ହୁଏତ ସମ୍ଭବପର ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ । ତଥାପି ଏମାନେ କାହିଁକି ଯେ ବେଳ ହେଉ ଅବେଳ ହେଉ ପାଞ୍ଚଟିଏ ଜୁଟିଗଲେ ପାନବଟୁଆ ଆଉ ଗୁଆକାତି ଧରି ବସିଯାଆନ୍ତି, ଆଉ ସେତେବେଳେ ସାରା ସଂସାରକୁ ଓ ସେ ସଙ୍ଗରେ ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁଙ୍କୁ ଆଉ ତାଙ୍କ ମିନି ଓ ଟୁନାକୁ ପୂରାପୂରି ମନରୁ ପୋଛି ଲିଭାଇଦିଅନ୍ତି, ସେ କଥା ଆଦୌ ବୁଝିପାରନ୍ତିନି ।

ଏଇ କେତେ ଦିନ ତଳର କଥା । ମିନି ମା' ଯେତେବେଳେ କହିଲେ, 'ତ୍ରିପାଠୀଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ କାଶ୍ମୀର ବୁଲି ଆସିଲେଣି, ମହାନ୍ତିଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ କନ୍ୟାକୁମାରୀ ଯାଇଛନ୍ତି, ଆଉ ସେ ବୋହୂ ହୋଇ ଆସିଲା ଦିନୁ ପୋଇଲୀ ପରି ଏଇ ଘରେ ...' ବାକ୍ୟ ନ ସରୁଣୁ କଥା କେଉଁଆଡ଼କୁ ଗଡ଼ିକରୁଛି ଠଉରାଇ ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ

ଘୋଷଣା କରିଦେଇଥିଲେ ଯେ, ଆସନ୍ତା ଶନିବାର ରବିବାର ସେ ନିଶ୍ଚୟ ମିନିମା'ଙ୍କୁ ଧରି ଦେଶପର୍ଯ୍ୟଟନରେ ବାହାରିବେ । ଅର୍ଥ ଅଭାବରୁ ହେଉ ଅଥବା ଛୁଟି ଅଭାବରୁ ହେଉ, ଝାରସୁଗୁଡ଼ା ତଥା କାଶ୍ମୀର—କନ୍ୟାକୁମାରୀ ଆତଙ୍କ ତ ସବୁବେଳେ ଯୋଗିମା; ସେ ଦିଗକୁ ତେଣୁ ଯାହାବି ଶୁଭକର୍ମ ନାସ୍ତି । ଅଗତ୍ୟା ଠିକ୍ ହେଲା ଯେ, ରଘୁବାବୁଙ୍କର ଅନେକ ଦିନର ଯେଉଁ ଠିଆ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ରହିଛି, ତାର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରିହେବ । ଶନିବାର ଦିନ ସମସ୍ତେ ଯିବେ ରେଢାମୁଣ୍ଡା ଶାଖା-କେନାଲ ଶେଷରେ ଥିବା ରାମପୁର—ରଘୁବାବୁଙ୍କ ସବ୍‌ଡ଼ିଭିଜନ୍‌ର ହେଡ୍‌କ୍ୱାର୍ଟର୍ସ—ଆଉ ସେଇଠି ରବିବାର କଟାଇ ଆସିବେ ।

ନାଁଟି ବେଶ୍ ଆକର୍ଷଣୀୟ ଶୁଣାଯାଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ରାମପୁର ଯେ ମହାନଦୀ କୂଳରେ ଏକ ବୁଦୁବୁଦୁକିଆ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ଅବସ୍ଥିତ ଗୋଟାଏ ଛୋଟ ଗାଁ, ସେ କଥା ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ଜାଣିଥିଲେ । ଶପିଲିମା ଆଉ ସୋନପୁର ମଝିରେ ସେ ଗାଁ । ବରଗଡ଼-ବଲାଙ୍ଗୀର ରାଜପଥରୁ ସେଠାକୁ ଯିବାପାଇଁ କେନାଲ କୂଳରେ ବଳଦଗାଡ଼ି ଯିବା ଧରସା କିଁ ଏକମାତ୍ର ବାଟ—ବନ୍ଧ ଯୋଜନାର କୃପାରୁ ଖାଲ ଢିପ ଟିକିଏ ମରାମତି ହୋଇଛି ଯାହା । ସେଥିପାଇଁ ସେ ରାସ୍ତାରେ ଜିପ୍ ସହଜରେ ଯାଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ କାର୍ ଯିବାରେ ଯେ ଟିକିଏ ଅସୁବିଧା, ସେ କଥା ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ଭଲକରି ଜାଣିଥିଲେ । ବୁର୍ଲାରୁ ରାମପୁର ପ୍ରାୟ ୨୫ ମାଇଲ । ଆଗରୁ ଖବର ଦିଆହୋଇପାରିନି । ଡେରିରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ଗାଁରେ ସୁବିଧା ଅସୁବିଧା କେତେ କଥା । ହୁଏତ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଲଣ୍ଠନ ପାଇଁ କିରୋସିନ୍ ନ ଥିବା—କିରୋସିନ୍ ଥିଲେ ଲଣ୍ଠନରେ ବତି ନ ଥିବ । ଏଇଟା ତ କାଶ୍ମୀର କିମ୍ବା କନ୍ୟାକୁମାରୀ ହୋଇନି ଯେ, ଦଉଡ଼ଯାଇ ପଇସା ପକାଇ ଲଣ୍ଠନ ବତି ନେଇ ଆସିବ ! ତେଣୁ ସନ୍ଧ୍ୟାପୂର୍ବରୁ ରାମପୁରରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ହେଲେ ଦିନ ତିନିଟା ବେଳେ ଘରୁ ବାହାରିପଡ଼ିବାକୁ ଯେ ନିହାତି ଦରକାର ସେ କଥା ପ୍ରାଞ୍ଜଳଭାବରେ ବୁଝାଇଦେଇ ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ବାରମ୍ବାର ତାଗିଦ୍ କରିଦେଇଥିଲେ ଯେ, ତାର ଯଥେଷ୍ଟ ପୂର୍ବରୁ ସମସ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଯାଇଥିବେ; କିନ୍ତୁ ହେଲା କଣ !

ସତେ ଯେମିତି ଆଉ କୌଣସି ଦିନ ନ ଥିଲା—ଦୁଇଟା ପଚିଶ୍ ମିନିଟ୍‌ରେ ଭଦ୍ରମହିଳା ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲେ । ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ପ୍ରମାଦ ଗଣିଲେ । ରନ୍ଧାଘର ବାରଣ୍ଡାରେ ସପ ପଡ଼ିଲାବେଳକୁ ମିନିକୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରି, ସେ ସମସ୍ତେ ଶୁଣିଲା ପରି ତାଙ୍କ ତିନିଟାବେଳର ପ୍ରୋଗ୍ରାମ ଦୋହରାଇ ଦେଲେ । କିନ୍ତୁ କିଛି ଫଳ ହେଲାନି । କାହା ଘରେ କେତେ ସୋରିଷ ଫୁଟିଲା, ପୂଜା ବେଳେ କିଏ କେମିତି

ଗହଣା ପିନ୍ଧିଲା, କାହାକୁ କିଏ କେମିତି ନୂଆ ଶାଢ଼ି କିଣିଦେଉଛି—କାହା ଘରେ କାହାର ଆଡ୍ଡା—କାହା ଝିଅ ବାହାଘର କେଉଁଠି ପଡ଼ିଛି କଥା ଭିତରେ ସମସ୍ତ ଗଡ଼ିଚାଲିଲା ।

ତନ୍ ବାଜବାକୁ ଆଉ ପାଞ୍ଚ ମିନଟ୍ ବାକି—ବାସୁ ସାଇକେଲ ଧରି ବାହାରିଲା ବଜାରକୁ—ସାଦାପାନ, ନମିଳିଲେ କପୁର ପାନ ପଚିଶ ପଚ କିଣି ଆଣିବାପାଇଁ । ଅବସ୍ଥା କେଉଁଆଡ଼କୁ ମୁହାଁଇଛି ବୁଝିପାରି ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ପାଟିକରି କହୁଥିଲେ—'ବାବୁ ବାସୁଦେବ, କପୁର ପାନ ବି ଯଦି ନମିଳେ ବଙ୍ଗାଳୀ ପାନ ଆଣିବ ।' ସେ ବୁଝିଥିଲେ ଯେ ଏ ଜାତଟି ଯେମିତି—ବାସୁ ଯେତେବେଳେ ଏ ସୁଯୋଗରେ ତାର ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଆଡ୍ଡା ମାରି ୩-୧୫ କି ୩-୨୫ ଆଡ଼କୁ ଫେରିଆସି କହିବ ଯେ ସାଦା ପାନ କିମ୍ବା କପୁର ପାନ ବଜାରରେ ମିଳୁନ, ତାକୁ ସେତିକିବେଳେ ଆଦେଶ ହିଆହେବ—'ବଙ୍ଗାଳୀ ପାନ ହେଲେ ଆଣିବୁ ଯା ।'

ତିନଟା ତିରିଶ ବେଳକୁ ବଙ୍ଗାଳୀ ପାନପତରେ ମେଞ୍ଚାଏ ପାଣ୍ଡିଆ ସୁବୁଦ୍ଧି ଗୁଣ୍ଡି ଆଉ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଟେବ୍‌ଲେଟ୍, ଜାଫ୍‌ରାନ ପତ୍ତି ଜର୍ଦା ଆଉ କଣ ସବୁ ଦେଇ ଭଦ୍ରମହିଳା ଯେତେବେଳେ ପାନ ଖାଇଲେ, ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ଆଶା କଲେ ଯେ ଏଥର ଅନ୍ତତଃ ଶେଷଦୃଶ୍ୟର ଯବନିକା ପତନ ହେବ । ଭଦ୍ରମହିଳା ଉଠିଲେ ମଧ—'ତମର ପରା ରାମପୁର ଯିବାର ଅଛି' କହି କହି ବାଟ ଆଗେଇ ଗଲେ, ତା'ପରେ ହଠାତ୍ ବୁଲିପଡ଼ି କହିଲେ—'ତମେ ତ ଲାଲିଅପାକୁ ଚିହ୍ନିଛ । ତାର ନଣନ୍ଦେଇର ପିଉସୀ ପରା ତମ ଗାଁପାଖ ଗାଁରେ ପଡ଼ିଛି ! ସେ ଯୌତୁକ କଣ ସବୁ ନେଇନ ବୋଲି ଯେଉଁ କାଣ୍ଡ···!'

ଠିକ୍ ଘଣ୍ଟାବେଳକୁ ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ସେହି ମହିଳାଙ୍କୁ ଶୁଣାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମିନକୁ କହିଲେ—'ମିନ, ଅନେକ ଡେରି ହେଇଗଲାଣି । ଗଲୁ ତୋ ମା'ର, ବେଗ୍‌ଫେଗ୍ କଣ ସବୁ ଅଛି ନେଇଆସିବୁ !' ଆଉ ଟୁନାକୁ ଅର୍ଡ଼ର ଦେଲେ—'ଯା, ସବୁ ଜିନିଷ ଗାଡ଼ିରେ ଲୋଡ୍ କର୍ ।'

ଭଦ୍ରମହିଳା ବୋଧହୁଏ କଥାର ଗୁରୁତ୍ୱ ବୁଝିଲେ । କହିଲେ—'ହଉ ଭଉଣୀ, ଯାଉଛି, ତମ ବାବୁ ବେଶ୍ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଲେଣି । ରାମପୁରରୁ ଫେରି—ଗପସପ ହେବା । ଆମ ବାବୁ କହୁଥିଲେ ରାମପୁରରେ କୁଆଡ଼େ ଭଲ ଚୂଡ଼ା ମିଳେ । ଖାଲି ତମ ପାଇଁ ଆଣିଲେ ଚଳିବନି—ମୋ ପାଇଁ ବି ଆଣିବ—ମୁଁ ପଇସା ଦେଇଦେବି ପେ !'

ଘଣ୍ଟାଏ କୋଡ଼ଏରେ ସମସ୍ତେ କାର୍‌ରେ ବସି ସାରିଲା ପରେ ଦେଖାଗଲା ମିନୁମା'ଙ୍କ ଅଣ୍ଟାରେ ଘଣ୍ଟା ପେଣ୍ଟା ନାହିଁ । ହାତ ବେଗ୍ ଖୋଜାଖୋଜି ସରିଲା ପରେ ଆଉ ଯେତେ ସବୁ ବେଗ୍, ଝୁଡ଼ି, ଏଟେଚି, ଗାଡ଼ିର ଉପର ତଳ ସବୁ ଖୋଜାହେଲା, ଆଉ ଶେଷରେ ଠିକ୍ ହେଲା ଯେ ଘର ଭିତରେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ବୋଧହୁଏ ସେ ତାଲା ଚପି ଦେଇଛନ୍ତି । ବାକ୍‌ସର ଘଣ୍ଟା ସେ ପେଣ୍ଟାରେ । ତାଲା ନ ଭାଙ୍ଗିଲେ ଉପାୟ ନାହିଁ । ଗାଡ଼ିରୁ ଓହ୍ଲାଇ ସମସ୍ତେ ଚାଲିଲେ ଘରଆଡ଼କୁ । ବାଟରେ ହିଁ ଝୁମ୍‌ଝୁମ୍ ଆବାଜ ଶୁଣି ଟୁନା ତା' ମା'ଙ୍କ ଅଣ୍ଟାର ବାଁପଟେ ଘଣ୍ଟା ପେଣ୍ଟା ଆବିଷ୍କାର କଲା । ମିନୁ-ମା'ତ ସବୁବେଳେ ଅଣ୍ଟାର ଡାହାଣ ପଟେ ଘଣ୍ଟା ପେଣ୍ଟା ଖୋଷନ୍ତି; ତାଙ୍କ ବାଁପଟକୁ ପେଣ୍ଟା ଗଲା କେମିତି ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି ଚର୍ଚ୍ଚା ହେଲା ପରେ ନିଷ୍ପତ୍ତି ହେଲା ଯେ ତରବର କଲେ ଏମିତି ହୁଏ । ସବୁ କଥାରେ ଅନ୍ୟ ଉପରେ ଦୋଷ ଲଦିଦେବାର ତ ପୁଣି ଗୋଟିଏ ସୀମା ଅଛି ! ସାଧାରଣ ସମୟରେ ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ଏ ଅନ୍ୟାୟ ଦୋଷାରୋପର ତୀବ୍ର ପ୍ରତିବାଦ କରିଥାଆନ୍ତେ; କିନ୍ତୁ ତତ୍‌ପର ଘରୁ ବାହାରିବାରେ ଆହୁରି ଡେରି ହେବ ଜାଣି, ସେ ନିଜ ଦୋଷ ମାନିନେଲେ ।

ଆଉ ଥରେ ଗାଡ଼ିରେ ବସିଲା ପରେ ଯେତେବେଳେ ଗାଡ଼ି ଷ୍ଟାର୍ଟ ନେଲା, ସେତେବେଳକୁ ସମୟ ୪-୩୫ ।

ଗାଡ଼ିର ପଛପଟ ବାଁପାଖର ଝରକା ଦେଇ ବାହାରକୁ ଅନାଇଁଥିଲା ବେଳେ ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ଏ କଥା ସବୁ ଭାବୁଥିଲେ, ଆଉ ମନକୁ ମନ ଭଗବାନଙ୍କ ଏ ବିଚିତ୍ର ସୃଷ୍ଟି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଚିନ୍ତା କରୁଥିଲେ । ସେହି ଅବସରରେ ହିଁ ସେ ସୃଷ୍ଟିର ରହସ୍ୟ ଭେଦ କରି ନପାରି ପ୍ରବୋଧ ଫଁ ନିଶ୍ୱାସ ମାରିଥିଲେ । ଠିକ୍ ସେତିକି-ବେଳେ ଡ୍ରାଇଭର୍ ହଠାତ୍ ଜୋର୍‌ରେ ବ୍ରେକ୍ କଷି ଦେଇଥିଲା, ଆଉ ସେ ଛିଟିକିପଡ଼ିଲେ ।

ଭାଗ୍ୟକ୍ରମେ ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ଚଷମା ପିନ୍ଧି ନ ଥିଲେ—ତେଣୁ ବିଶେଷ କିଛି ଆଘାତ ଲାଗିଲାନି । ତାଙ୍କ କପାଳ ସାମନା ସିଟ୍‌ର ପଛ ପଟେ ପିଟିହୋଇଗଲା ।

ମିନୁ-ମା' କେତେବେଳେ ଢୁଲେଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଇଥିଲେ । ଗାଡ଼ିରେ ବସିଲାକ୍ଷଣି ଦୁନିଆର ସବୁ ବୋଝ ବୋଧହୁଏ ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରୁ ଓହ୍ଲାଇଯାଏ । ପାନଡ଼ବାରୁ ପାନ ଖଣ୍ଡିଏ ପାଟିରେ ପକେଇ ଦେଉ ନ ଦେଉଣୁ ସେ ଢୁଲେଇବା ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି, ଆଉ ମଝିରେ ମଝିରେ ଚମକିଉଠି କଣ ହେଲା ବୋଲି

ପଚ୍ଚରଦେଇ କିଛି ହୋଇନ ବୋଲି ଜାଣିଲେ ଆଶ୍ୱସ୍ତିର ଛୋଟ ହସଟିଏ ହସିବେଇ ପୁଣି ଢୁଳେଇପଡ଼ନ୍ତି ।

ନଦରୁ ଚମକି ଉଠି କିଛି ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଦୁର୍ଘଟଣା ଘଟିଗଲା ବୋଲି ସେ ଆତଙ୍କରେ ଚିତ୍କାର କରି ମିନି ଓ ଟୁନାକୁ ଦରଣ୍ଡି ବସିଲେ । ମିନି ସାମନା ସିଟ୍‌ରେ ବସି 'ଟାର୍‌ଜାନ୍ ଅଫ ଦ ଏପ୍‌ସ୍' ବହି ଗିଳିଯାଉଥିଲା । ତା' ମୁଣ୍ଡ ଗାଡ଼ିର ବାଁପଟ ଡ୍ରାଇଭରର ହେଣ୍ଡଲରେ ବାଡେ଼ଇ ହୋଇ କପାଳରେ ଆବୁଟାଏ ଦେଖାଦେଲା । ଟୁନା ସାମନା କାଚ ପାଖରେ ଦୁଇ ହାତ ରଖି ବାହାରର ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ଦେଖି ତା ନାନୀ ଶୁଣୁ ବା ନ ଶୁଣୁ ସେ ସବୁ ଦୃଶ୍ୟର ଗୋଟିଏ ଚଳନ୍ତି ଧାରାବିବରଣୀ ଦେଇଯାଉଥିଲା । ତା' ମୁଣ୍ଡ ସାମନା କାଚରେ ପିଟି ନ ହୋଇ ଅଳ୍ପକେ ରକ୍ଷାପାଇଗଲା ।

କୌଣସି ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଦୁର୍ଘଟଣାରୁ ସମସ୍ତେ ରକ୍ଷାପାଇଛନ୍ତି ଭାବି ସ୍ୱସ୍ତିର ନିଃଶ୍ୱାସ ନେଇ ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ଯେତେବେଳେ ଡ୍ରାଇଭର୍ ପାଣ୍ଡେ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇଲେ, ଦେଖିଲେ ସେ ଏକଲୟରେ ରାସ୍ତା ଉପରକୁ ଅନାଇଛି । ଆତଙ୍କ-ଭରା ତାର ଚାହାଣିରୁ ମନେହେଲା ସତେ ଯେମିତି ସେ ଗୋଟାଏ ଭୟଙ୍କର ଅଜଗର ସାପ, ମହାବଳ ବାଘ ଅଥବା ଆଲୁରୁବାଲୁରୁ ନୁଖୁରା ବାଳରେ ମୁହଁ ଢଙ୍କା କୌଣସି ଲଙ୍ଗଳା ଡାହାଣୀକୁ ମୁହାଁମୁହିଁ ହାବୁଡ଼ ଯାଇଛି । ବିଚଳିତ ସେ ଦୃଷ୍ଟି । ଦୃଷ୍ଟିର ହାଗ ଠଉରାଇ ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ସାମନା ରାସ୍ତାଆଡ଼କୁ ଅନାଇଲେ ।

ଆଗ ହ'ଗୋଡ଼କୁ ଦେହଆଡ଼କୁ ଉଡ଼ନେଇ ପଛ ଗୋଡ଼ ଉପରେ ଦେହର ସମଗ୍ର ଭାର ଦେଇ ଲମ୍ଫ ଦେବାର ପୂର୍ବ ଅବସ୍ଥାରେ ବିଲେଇଟି ଗାଡ଼ି ଆଡ଼କୁ ଅନାଇଛି । ବିଲେଇର ରଙ୍ଗ କଳା । ବିସ୍ଫାରିତ ପାଟିରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଧଳା ଦାନ୍ତ, ଜୁଳୁଜୁଳୁ ଆଖି, ଠିଆ ଲାଞ୍ଜ, ଖଟେଇ ହେବା ଢଙ୍ଗ । ରାସ୍ତା କଡ଼କୁ ଥରେ ଅନାଇଁଦେଇ ଗାଡ଼ି ଆଡ଼କୁ ପୁଣି ଥରେ ଚାହିଁ ତାଚ୍ଛଲ୍ୟଭରା 'ମ୍ୟାଉଁ' ଗୋଟାଏ ଛାଡ଼ିଦେଲା । ସେ ବେପରବାଏ ଢଙ୍ଗରୁ ମନେହେଲା ଯତେ ଯେପରି ସେ ପାଣ୍ଡେକୁ ପଚାରିବାକୁ ଚାହେଁଛି—'କି ଡ୍ରାଇଭର୍ ବାବୁ, କଣ ସବ୍ ହାଲଚାଲ୍ ?'

ବିଲେଇ ରାସ୍ତା କାଟିଦେଇ ଚାଲିଗଲା ତାର ନିଜ ମାର୍ଗରେ ।

ପାଣ୍ଡେ ଗାଡ଼ି ପଛେଇ ନେଇ ରାସ୍ତାର ବାପାଖରେ ଠିଆ କରିଦେଲା ।

ବାଡେ଼ଇ ହୋଇଥିବା ମୁଣ୍ଡ ପାଖ ଅଉଁଷି ଆଉଁଷି ଟୁନା କହିଲା—'ନାନୀ, ଦେଖିଲୁ କେଡ଼େ ବିପଦ ! ଆଜି ଟିକିଏ ହୋଇଥିଲେ ଗାଡ଼ି ବିଲେଇ କାଟିଲା

ରାସ୍ତା ଡେଇଁଯାଇଥାନ୍ତା । ଠିକ୍ ବେଳେ ପାଣ୍ଡେ ବ୍ରେକ୍ କଷି ଦେଲା ବୋଲି ସିନା !'

ମିନ୍ନ କହିଲା—'ବଲେଇ କାଟିଲା ଛଟୁ ! ବଲେଇଟାଏ ରାସ୍ତାର ଏ ପାଖରୁ ସେ ପାଖ ଚାଲିଗଲା ବୋଲି ଏମିତି ଛାନିଆଁ ହୋଇ ବ୍ରେକ୍ ଦେବାଟା କଣ ଭଲ ? ଗାଡ଼ି ଯଦି ଓଲଟି ଯାଇଥାନ୍ତା—ସେତେବେଳେ ବଲେଇର ଦୋଷ ହୋଇଥାନ୍ତା —ନାଇଁ ?'

ଟୁନା ତା' କଥାରେ ଜୋର୍ ଦେଇ କହିଲା—'ନିଶ୍ଚୟ, ଗାଡ଼ି ଯଦି ବଲେଇ କାଟିଲା ରାସ୍ତାକୁ ଡେଇଁଯାଇଥାଆନ୍ତା ସିଓର୍ ଓଲଟି ପଡ଼ିଥାନ୍ତା । ସେ ତ ଡେଇଁନି; ଓଲଟିବ କେମିତି ?'

ମିନ୍ନ ଟିପ୍‌ପଣୀ ଦେଲା—'ହଁ, କାହିଁକି କହିବୁନି ! ଭାଗ୍ୟକ୍ରମେ କାଚ ଭାଙ୍ଗି-ଲାନି, ନଇଲେ ଦେଖିଥାଆନ୍ତୁ ! ଫାଲ୍‌ତୁ କଥାଗୁଡ଼ାକ ! ଯିଏକୁ ଖାଲି ବଲେଇ ବାଟ କାଟୁଚି—ବଗଡ଼ି ବୋବାଉଛି । ସବୁ ଏଇ କନ୍‌ଭେଣ୍ଟ ସ୍କୁଲର ବାଜେ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସଗୁଡ଼ାକ ।'

କନ୍‌ଭେଣ୍ଟ ସ୍କୁଲର ନିନ୍ଦା ବୋଧହୁଏ ଟୁନାକୁ ବାଧିଲା । ସେ ଅଭିଯୋଗ କଲା ପରି ତା ମା'କୁ କହିଲା, 'ମା' ଦେଖିଲ, ନାନୀ କେମିତି କହୁଛି ? ଯିବା ବାଟକୁ ବଲେଇ କାଟିଲେ ଅଶୁଭ ନୁହେଁ ?'

କିଛି ଦୁର୍ଘଟଣା ଘଟିନି ଜାଣି ମିନ୍ନ—ମା' ପୁଣି ଢୁଳେଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଥିଲେ । ଭଲକରି ନ ଶୁଣି ଅଥବା ନ ବୁଝି କହିଲେ—ହଁ' ।

ବସ୍‌ଟିଏ ସେ ରାସ୍ତା ଦେଇ ଗଲା । ବସ୍‌ର ସବୁ ଯାତ୍ରୀ ଏ ଗାଡ଼ି ଆଡ଼କୁ ଅନାଇଁଲେ; କିନ୍ତୁ ପାଣ୍ଡେ ପାଖରୁ ବସ୍ ଅଟକାଇବା ପାଇଁ କୌଣସି ଇସାରା ନ ପାଇ ସେ ସମସ୍ତେ ପଛକୁ ଲେଉଟି ଚାହିଁ ଚାହିଁ ଚାଲିଗଲେ । ବସ୍ ସାଙ୍ଗରେ ବଲେଇର ରାସ୍ତାକଟା ଦୋଷ କଟିଯାଇଥିଲା । ପାଣ୍ଡେ ପୁଣି ଥରେ ଗାଡ଼ିରେ ଷ୍ଟାର୍ଟ ଦେଇ ବସ୍ ପଛେ ପଛେ ଛୁଟି ଚାଲିଲା—ସତେ ଯେମିତି ବସ୍‌ରେ ଯାଉଥିବା କୌଣସି ଚୋରକୁ ଧରିବା ପାଇଁ ପୁଲିସ୍ ପିଛା ଧରିଛି । ଗୁଡ଼ଭଗା ପାଖରେ ବସ୍ ଅଟକିଗଲା । ଗାଡ଼ି ତାକୁ କଟାଇ ନେଇ ଆଗକୁ ମାଡ଼ି ଚାଲିଲା—ଅତାବିରା, ବରଗଡ଼, ବରପାଲି । ରେଢାମୁଣ୍ଡା କେନାଲ ହସିଂ ପହଞ୍ଚିଲାବେଳକୁ ସନ୍ଧ୍ୟାର ଛାଇ ମାଡ଼ିଆସୁଥିଲା । ରାଜପଥ ଛାଡ଼ି କଚ୍ଚା ରାସ୍ତା ଧରିଲାବେଳକୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ୬-୩୦ ।

କେତେବେଳେ ଏପାଖ, କେତେବେଳେ ସେପାଖ, ଏଇଠି ଟିକିଏ ଧକ୍‌ଡ଼ି ଆଉ ସେଇଠି ଟିକିଏ ଘର୍‌ର୍, ଏପରି ହବୁ ହଲଝିଲ, ପଥର ବାଜିବା ଆବାଜ୍

ଚଳେ ଘଷି ହେବା ଶବ୍ଦ ଭିତରେ ଗୋଟାଏ ଦ'ଟା ଠେଙ୍ଗୁଆ, ଦୁଇ ଗୃହୋଟି ବଲୁଆ ହାବୁଡ଼ବା ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଗାଡ଼ି ଗ୍ଲିଥିଲା ।

ପରବର୍ତ୍ତୀ ଦଶମୋଇଲ ବାଟରେ ଆଉ ବିଶେଷ କିଛି ଘଟିନି । ହଠାତ୍ ଜଣାପଡ଼ିଲା ଯେ ପଛପଟର ଗୋଟିଏ ଚକରେ ପବନ ନାହିଁ । ଷ୍ଟେପ୍‌ନି ଲାଗିଲା । ଆଉ କୌଣସି ଚକ ପଙ୍କଚର ହେଲେ ଅବସ୍ଥା କଣ ହେବ ସେ ବିଷୟ ଟିକିଏ ସାମୟିକ ଭାବେ ଆଲୋଚନା ହୋଇ କୌଣସି ଆଶଙ୍କା ପ୍ରକାଶ ପାଇବା ପୂର୍ବରୁ ମିନି-ମା' ଯେତେବେଳେ ଫେରିଯିବା କଥା ଉଠାଇଲେ, ଫେରିଯିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଆଉ ଉପାୟ ନାହିଁ ଜାଣି ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ 'ପଛଘୁଞ୍ଚା ନାହିଁ ଆରର ଜାତକେ...' ପଦକ ଗାଇଦେଲେ । ଗାଡ଼ି ପୁଣି ଆଗେଇ ଚାଲିଲା—ବଣ ବୁଦା, ନଈ ନାଳ ଆଉ ଧଡ଼ଧଡ଼୍ ରାସ୍ତାକୁ ନମାନି । ଥରେ ମନେହେଲା ଗୋଟାଏ ନାଳ ପାରହୋଇ ଉପରକୁ ଉଠିଲାବେଳକୁ ଚକ କାଦୁଅରେ ଫସିଯିବ—କିନ୍ତୁ ପାଣ୍ଡେ ତାର ଡ୍ରାଇଭିଂ କାରସାଦି ଦେଖାଇଦେଲା । ଦୁଇ ତିନି ଥର ଚକ ଘୂରିଲା ପରେ କେତେ ମୁଠା ସାନ ସାନ ଗୋଡ଼ି ବାଲି ପଛ ଚକ ତଳେ କେଖିଦିଆହେଲା । ବାସ୍—ଗାଡ଼ି ଉପରକୁ ଉଠିଗଲା । ପରବର୍ତ୍ତୀ ଘଣ୍ଟାବିରଳ ଯାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ କେବଳ ଗୋଟାଏ ହେଟା ବାଘ ଆଉ ତାର ଦୁଇ ଛୁଆ ଦର୍ଶନ—ଟୁନାର ଦୁଇ ଚୃରିଥର 'ଆଉ କେତେ ବାଟ, ଘରେ ଭୋକ ହେଲାଣି' ସାଙ୍ଗକୁ 'ହେଇ ଆସିଗଲା' ଆଶ୍ୱାସନା ପରେ ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ପହଞ୍ଚିଗଲେ ତାଙ୍କ ଅନ୍ତ ଆକାଙ୍କ୍ଷିତ ସ୍ୱର୍ଗପୁରୀ ରାମପୁର । ସେତେବେଳକୁ ସମୟ ଠିକ୍ ରାତି ୮-୩୦ ।

ଗୁଡ଼ିଏ ଘର ଡେଇଁଗଲା ପରେ ନବ୍ନିର୍ମିତ ରାମପୁରର ଏକମାତ୍ର ଡିବିରି ଆଲୁଅ ତଳୁ କିଏ ଜଣେ କହିଲା—ଆଉ ଧାପେ ଗଲେ ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍ କଲୋନୀ ।

ମିନି ଆଉ ଟୁନା ଭୋକରେ ଶୋଇପାଇଥିଲେ । କୌଣସି ଚକ ପଙ୍କଚର ହେଲେ ବାଟରେ ପଡ଼ିରହିବାର ଆଶଙ୍କା ଆଉ ନାହିଁ ଜାଣି ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ଖୁସି ଓ ହାଲୁକା ମନରେ 'ରାମପୁର ପହଞ୍ଚିଗଲୁ' ବୋଲି ସେ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ହଲାଇ ଦେଲେ । ମିନି-ମା ମଧ୍ୟ ପହଞ୍ଚିଗଲା, 'ଉଠରେ' ବୋଲି କହୁଁ କହୁଁ ନିଜେ ଉଠି ପଡ଼ିଲେ । ଗାଡ଼ି ଆଗେଇଗଲା କଲୋନୀ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ।

ଏସିଷ୍ଟେଣ୍ଟ ଇଞ୍ଜିନିୟରଙ୍କ ଘର ଅନ୍ଧାର ଥିବା ଦେଖି ଏତେ ଶୀଘ୍ର ଲୋକ-ଗୁଡ଼ାକ ଶୋଇଗଲେଣି ବୋଲି ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ଟିପ୍‌ପଣୀ କାଟୁଁ କାଟୁଁ ଗେଟ୍ ସାମନାରେ ଗାଡ଼ି ହର୍ଣ୍ଣ ଦେଲା । ଗେଟ୍ ଖୋଲିବାକୁ କେହି ଆସୁ ନ ଥିବା

ଦେଖି ପାଣ୍ଡେ ଗାଡ଼ିରୁ ଓହ୍ଲାଇ ନିଜେ ଗେଟ୍ ଖୋଲିବାକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲା ଯେ ଗେଟ୍‌ରେ ଗୋଟିଏ ମସ୍ତବଡ଼ ତାଲା ଝୁଲୁଛି ।

'ଚପ୍‌ରାଶି, ଚପ୍‌ରାଶି' ବୋଲି କେତେ ଥର ଡାକହାକ ଦେଲା ପରେ ଶେଷରେ ଜଣେ ଆଖି ମଳି ମଳି ଆସି ଶୁଣାଇଦେଲା ଯେ ସାହେବ ନାହାନ୍ତି ।

ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ବିରକ୍ତିଭରା ସ୍ୱରରେ କହିଉଠିଲେ—'ଆରେ, ସାହେବ ସିନା ନାହାନ୍ତି, ସାହେବାଣୀ ତ ଅଛନ୍ତି ! ଗେଟ୍ ଶୀଘ୍ର ଖୋଲୁନୁ କାହିଁକି ?'

ଆଗନ୍ତୁକ ଉତ୍ତରଦେଲା—'ସାହେବାଣୀ ନାହାନ୍ତି କି ଆଉ କେହି ବି ନାହାନ୍ତି ।' ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ନିଜ ଅଜାଣତରେ ଛେପ ଢୋକିଲେ ।

ଶନିବାର ରାତି ତ—ହୁଏତ ସିନେମା ଦେଖିବା ପାଇଁ ସମସ୍ତେ ବରଗଡ଼ କିମ୍ବା ବଲାଙ୍ଗୀର ଯାଇଛନ୍ତି, ସେଇ ଆଶା ମନରେ ରଖି ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ପୁଣି ପଚାରିଲେ—'କେତେବେଳେ ଫେରିବେ ?'

ଉତ୍ତରରୁ କିନ୍ତୁ ଜଣାପଡ଼ିଲା ସାହେବାଣୀ ତାଙ୍କ ବାପଘରେ ବେଶ୍ କିଛି ଦିନ ରହିବେ, ଆଉ ସାହେବ କାଲି ଆଉକି ତାଙ୍କ ଶ୍ୱଶୁର ଘରୁ ଫେରି ଆସି ପାରନ୍ତି ।

ଟୁନା ଅଳିକଲା—'ମା, ଭୋକ ।'

ଅଗତ୍ୟା ଡାକବଙ୍ଗଳାରେ ହିଁ ରହିବାକୁ ହେବ । ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ଯେତେ-ବେଳେ ଡାକବଙ୍ଗଳା ବା ଗେଷ୍ଟହାଉସ୍ କେଉଁଠି ବୋଲି ପଚାରିଲେ, ଚପରାଶି ଡବ ଡବ ଆଖିରେ ଅନାଇଁ ଓଲଟି ପଚାରିଲା—'ଡାକବଙ୍ଗଳା, ଗେଷ୍ଟହାଉସ୍ କ'ଣ ? ସେମିତି କିଛି ତ ଏଠି ନାହିଁ !'

ନିରୁପାୟ ହୋଇ ଚିନ୍ତା କଲାବେଳକୁ ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁଙ୍କର ମନେପଡ଼ିଲା ଯେ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ ସୁପରଭାଇଜର୍ ଏଇ ରାମପୁର ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍‌ରେ ଅଛି । ଷଡ଼ଙ୍ଗୀର କ୍ୱାର୍ଟର୍ସ କେଉଁଠି ବୋଲି ଯେତେବେଳେ ପଚାରିଲେ, ଜାଣିପାରିଲେ ଯେ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ ତାର ଆସନ୍ନପ୍ରସବା ସ୍ତ୍ରୀକୁ ନେଇ ବରଗଡ଼ ହସ୍‌ପିଟାଲକୁ ଯାଇଛି ।

'ହେ ଭଗବାନ ! ଏମାନଙ୍କୁ ଆଉ ଛୁଆ ଜନ୍ମ କରିବାକୁ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସମୟ ମିଳିଲାନି !' ବୋଲି କହି ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ହତାଶରେ ଗାଡ଼ିରେ ଯାଇ ବସି ପଡ଼ିଲେ ।

'ମା, ଭୋକ'ର ପୁନରାବୃତ୍ତି ଶୁଣି ସେ ଗାଡ଼ି ଭିତରୁ ପଚାରିଲେ—'ଏଇଠି ଗୋଟେ ପକୋଡ଼ି ଦୋକାନ ଅଛି ନା ନାହିଁ ?'

ଚପରାଶି ଉତ୍ତରଦେଲା—'ନାହିଁ ଆଜ୍ଞା, ଏଇଠି କିଣି ଖାଇବା ଲୋକ କେତେ ଯେ ?' 'ଗଲେ କିଛି ଚୂଡ଼ା ଆଉ ଚିନି, ନହେଲେ ଗୁଡ଼ ନେଇଆସିବ'ର ଜବାବ ମିଳିଲା—'ଆଜ୍ଞା, କାଲି ରବିବାର ହାଟପାଳି, ହାଟରେ ବେଶ୍ ମିଳିବ, ଏବେ କେଉଁଠୁ ମିଳିବ ?'

ତେବେ ଉପାୟ !

ଅନ୍ଧକାରର ଶୂନ୍ୟତା ମଧ୍ୟରେ ନୀରବତା ଭଙ୍ଗକରି କେଉଁଠି କୁକୁରଟିଏ ଭୁକିବାର ଶୁଣାଗଲା ।

ମିନି-ମା' ହଠାତ୍ ଚପରାଶିକୁ ପଚାରିଲେ, 'ଜାନକୀ ଏଇଠି ଅଛି ପରା ?'

ଚପରାଶି ବିନମ୍ର ସ୍ୱରରେ କହିଲା—'ଜାନକୀ କିଏ ମା ?'

'ଜାନକୀ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ତା ମାଁଘରେ ମହାକୁଡ଼ ଥିଲା—ଏବେ କଣ ହୋଇଛି କେଜାଣି ? ସମ୍ବଲପୁର ପଟ୍ଟନାୟକପଡ଼ାରେ ତା' ବାପଘର ।'

ଚପରାଶି ପାଖକୁ ଆସି ହାତଯୋଡ଼ି କହିଲା—'ମା, ଜାନକୀକୁ ଆପଣ କେମିତି ଚିହ୍ନିଲେ ?'

ମିନି-ମା' କହିଲେ—'ଆମେ ପିଲାଦିନର ସାଙ୍ଗ ।'

ଚପରାଶି ନମସ୍କାର କରିଥିବା ଦୁଇ ପାପୁଲି ଘଷି ଘଷି ପାଟି ମେଲାଇ ଖୁସିରେ କହିଲା—'ସେ ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ମା···ଯାଉଛି କହିଦେବି ।'

ପରବର୍ତ୍ତୀ ଘଟଣାକୁ ଅପେକ୍ଷା କଲାବେଳେ ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ପାଣ୍ଡେକୁ ପଚାରିଲେ, 'ଏବେ ଫେରିଯିବା ନିରାପଦ ହେବ ତ ?'

ପାଣ୍ଡେ ଷ୍ଟେପ୍‌ନି ନଥିବା ସ୍ପଷ୍ଟ କହି ବାକି ସବୁ କଥା ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ କରି ଗିଳି-ଦେଲା ।

ତିନି ଛୁଆଙ୍କଦ୍ୱାରା ପରିବେଷ୍ଟିତା ହୋଇ ୧ ଗୋଟିଏ ଅଣ୍ଟା-ଆଶ୍ରିତାକୁ ନେଇ ଜାନକୀ ପହଞ୍ଚିଗଲା ।

ଗାଡ଼ି ପାଖକୁ ଆସି ଜାନକୀ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ମୁହଁରେ ଗାଡ଼ିକୁ ଚାହିଁଲା ବେଳକୁ ମିନି-ମା' ଗାଡ଼ିରୁ ଓହ୍ଲାଇଯାଇ 'ଏ ଜାନକୀ···' କହି ଉଲ୍ଲାସଭରା ଚିତ୍କାର କଲେ ।

ଜାନକୀ ମୁଣ୍ଡ ଆମାରିବି କି କୁଣ୍ଢାଇଧରିବି କିଛି ବୁଝି ନ ପାରି ତା' ନିଜ ଛୁଆକୁ ଟିକିଏ ଜୋର୍‌ରେ ଚାପି ଦେଇ କହିଲା—'ରମା, ତମେ··· ! ବାବୁର ବାପା କହିଲାବେଳେ କେଉଁ ସାହେବାଣୀ ମୋତେ ଡାକୁଛି ବୋଲି ଡରିଯାଉ-ଥିଲି ।'

ଜାନକୀର ଉଲ୍ଲାସ ସ୍ୱରଆଡ଼କ ବଢ଼ିହୋଇପଡ଼ୁଥିଲା । କହିଲା—'ମୋ ଘରକୁ ଯିବନି ?'

'ତୋତେ ଲଜ ମାଡ଼ୁନିଲେ, ତମେ ତମେ କରୁଛୁ ?' ର ଉତ୍ତର ମିଳିଲା—'ତୁ ହେଲୁ ସାହେବାଣୀ; ଆଉ ଆମେ ହେଲୁ ଚପରାଣି—କେମିତି ତୁ' ତା' କରିବାକୁ ସାହସ କରିବ କହିଲୁ ?'

ଆଲ୍ଲା କେବେ କାହା ଘର ଛପର୍ କେମିତି ଭାବରେ ଫାଡ଼ି ଦେଇଥିଲେ କେଜାଣି, ଆଉ ସେଥିର ଛପର୍‌ଫଡ଼ା ଘରର ସମସ୍ତେ କପର ଆଚରଣ କଧି ମାନଥିଲେ ତା' ମଧ୍ୟ ଜଣାନାହିଁ—ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ କିନ୍ତୁ ଭାବିଲେ, ସେ ଯେମିତି ଭଗବାନଙ୍କ ପାଖରୁ ଛପର୍‌ଫଡ଼ା ଦସ୍ତା ପାଇଛନ୍ତି । ସେ ଟୁନା, ମିନି ଆଉ ପାଣ୍ଡେକୁ ନେଇ ଖାତମତ ପ୍ରସେସନ୍‌ରେ ରମା-ଜାନକୀ ଓ ଜାନକୀଙ୍କ ଛୁଆପିଲ ପଛରେ ଚାଲିଲେ ।

ଜାନକୀର ଗ୍ଲେଟ ଘର ବାରଣ୍ଡାରେ ସପ ପଡ଼ିଲାବେଳକୁ ରାତି ୯ ।

ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ଆଉ ଟୁନା ଖଣ୍ଡିଏ ଦଉଡ଼ିଆ ଖଟରେ ବସିଲେ । ମିନି ତା' ମା ସଙ୍ଗରେ ସପ ଉପରେ ବସିଲା । ପାଣ୍ଡେ ଆଉ ଚପରାଶି ବାହାରେ କେଉଁଠି ତାଙ୍କ ଗପ ଜମାଇଦେଲେ ।

ପାନବଟୁଆ ଓ ଗୁଆକାତି ତଥା ପାଖଆଖ ମହିଳାଙ୍କ ସମାଗମ ଭିତରେ କାହାର କେତେ ପୁଅଝିଅ ଆଉ ସେମାନେ ସବୁ କ'ଣ କରୁଛନ୍ତି ଜମି ଉଠିଲା ।

ହଠାତ୍ ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ଶୁଣିପାରିଲା ଭଳି ପାଟିରେ ଜାନକୀ କହିଲା—'ବାବୁ ତ ପଖାଳ ଆଉ ଶୁଖୁଆ ଖାଇବେନି···ତାଙ୍କ ପାଇଁ···'

ମିନି-ମା' କହିଲେ—'ଓଡ଼ିଆସାହେବ ଲୋ, ପାଖଳ ଆଉ ଶୁଖୁଆ ବେଶ୍ ଚଳିବ ।'

ହାସ୍ୟରୋଳ ଭିତରେ ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ପ୍ରତିବାଦ କଲେ, କହିଲେ—ପଖାଳ ବେଶ୍ ବଢ଼ିଆ, କିନ୍ତୁ ଏ ଶୁଖୁଆର ଗନ୍ଧ ସେ ସହିପାରିବେନି । ବାଇଗଣ ପୋଡ଼ା କି ଆଳୁଭରତା ଟିକିଏ ହେଲେ ଚଳିବ··· ।

ଜାନକୀ ଯୋଗକଲା—ବଇଗଣ ପୋଡ଼ା ଆଉ ଆଳୁଭରତା ତ ହେବ, ତା' ସଙ୍ଗରେ କିଛି ବଡ଼ଫୁଲ ଆଉ ପାପଡ଼ଭଜା !

ଗୁଆକଟାର ଶବ୍ଦ ସାଙ୍ଗକୁ ଭଦ୍ରମହିଳାମାନଙ୍କ କୋଳାହଳ ଭିତରେ ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ଚିନ୍ତାମଗ୍ନ ଥିଲେ । ସେ ଭାବୁଥିଲେ—ସତରେ କି ମହାନ୍ ଏ ଜାତି ! ପଖାଳ କହ, ଶୁଖୁଆ କହ···ପାନବଟୁଆ କହ, ଅଥବା ପର ଘର

ଆଲୋଚନା କହ, ସବୁଥିରେ ସାମ୍ୟବାଦୀ ମାନ୍ତି ଏମାନଙ୍କର । ଆଉ ଧର୍ମ ! ଭାବନାରେ ହିଁ ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ଚମକିଉଠିଲେ । ଆଲୋକ ଓ ଉତ୍ତାପ ଦେବା ଯଦି ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଧର୍ମ, ତେବେ ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କରିବା କଣ ଗୋଟାଏ ଧର୍ମ ! ପାକିସ୍ଥାନ ପରି ଏମାନେ ବି ଯଦି ଦିନେ ଏକ ସ୍ୱାଧୀନ ଦେଶ ଦାବି କରିବସନ୍ତି ! ଆଶଙ୍କା ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ସେ ମନେ ମନେ ସେହି ସ୍ୱାଧୀନ ଦେଶର ନାମକରଣ କରୁଥିଲେ— ଜନାମାସ୍ଥାନ ! ଜନାନାସ୍ଥାନ ! ମହିଳା ଲେଣ୍ଡ୍ !

ପିଢ଼ା ପଡ଼ିବା ଶବ୍ଦର କିଛି କ୍ଷଣ ପରେ ଡାକରା ଆସିଲା ଖାଇଯିବାକୁ । ପଖାଳ ସହିତରେ ବଢ଼ିଆ ବାସନା ଦେଉଥିଲା ।

* * *

ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁଙ୍କ ଗୃହସଂସାର

ପୂଜା ଆସିଛି । ବର୍ଷକୁ କୁଆଡ଼େ ଥରେ—ସତେ ଯେମିତ ଆଉ ଆଉ ଦିନ ସବୁ ବର୍ଷକୁ ପାଞ୍ଚ ସାତଥର ଆସେ ।

ସହରମାନଙ୍କରେ ଭିଡ଼ ବେଶ୍ ଜମିଯାଇଛି । ଦୋକାନ ବଜାର ସବୁ ନୂଆ ନୂଆ ଫେସନର ଜିନିଷମାନଙ୍କରେ ଭରପୂର । କେଉଁ କେଉଁ ଦୋକାନମାନଙ୍କର କାଚବାଡ଼ ଭିତରେ ନାନାରକମର ନୂଆ ପୋଷାକରେ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇ ପ୍ଲାଷ୍ଟିକ୍‌ରେ ତିଆରି ଚକଚକିଆ ସୁନ୍ଦରୀ ନାରୀମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ନାନା ଢଙ୍ଗ ଆଉ ନାନା ଭଙ୍ଗୀରେ ଠିଆହୋଇଛନ୍ତି । କେହି କେହି ପଣତକାନି ଉଡ଼ାଇ ନୂଆ ଡିଜାଇନ୍‌ର ଶାଢ଼ୀ ଅଞ୍ଚଳ ଦେଖାଉଛନ୍ତି ତ, ଆଉ କେହି ନୂଆ କିସମ୍‌ର ମେକ୍‌ସି, ବେଲ୍ ବଟମ୍ ଅଥବା ଲୁଗା ଦେଖାଉଛନ୍ତି । କେଉଁଠି ଗହଣା ଓ ଅଳଙ୍କାର, କେଉଁଠି ରେଡ଼ିଓ ଆଉ ଗ୍ରାମଫୋନ୍ ରେକର୍ଡ଼ ପ୍ଲେଆର, କାମେରା, ଟେପ୍ ରେକର୍ଡ଼ର୍, କେଉଁଠି ଷ୍ଟେନ୍‌ଲେସ୍ ଷ୍ଟିଲ ଓ ପିତଳ ବାସନ, ଆଉ କେଉଁଠି ଚୀନାମାଟିର କପ୍ ସସରଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ଆଲୁମିନିୟମ୍‌ର ଡେକ୍‌ଚି, କଡ଼େଇ, ପ୍ଲାଷ୍ଟିକ୍‌ର ମଗ୍, ବାଲଟି ଯାଏ ଦୁନିଆଯାକର ଖୁଚୁରା ମାଲ । ସବୁ ଝାଡ଼ ପୋଛି ଏମିତି ସଜାହୋଇଛି ଯେ ଦର୍ଶକର ଆଖି ଆପଣାଛାଏଁ ସେ ଆଡ଼କୁ ଢଳିଯାଉଛି ! ଚାରିଆଡ଼ ଚକ୍‌ଚକ୍ ଝଲ୍‌ମଲ୍ । ବେରସିକ ବହି ଦୋକାନୀଟି ବହି ଆଉ ମେଗାଜିନ୍ ସବୁ ଏମିତି ସଜାଇ ରଖିଛି ଯେ ସେ ବାଟରେ ଯିବା ବାଟୋଇ ମେଗାଜିନ୍ ଖଣ୍ଡିଏ କିଣିବାକୁ ମନ ବଳାଇବ । କେଉଁ କେଉଁଠି ଜିନିଷମାନଙ୍କର ଦାମ୍ ଆଗ ଶତକଡ଼ା ୧୫, ୨୦ ଭାଗ ବଢ଼ାଇ ଜିନିଷମାନଙ୍କ ଉପରେ ଛାପ ମାରିଦେଲା ପରେ ଦୋକାନ ସାମନାରେ ନାଲି କନା ଉପରେ ସ୍ନୋଜେଲି ଜରିର ବଡ଼ ବଡ଼ ଅକ୍ଷର ଘୋଷଣା କରୁଛି ପୂଜା ରିବେଟ, ପୂଜା କନସେସନ୍ ଅଥବା ପୂଜା ଡିସ୍‌କାଉଣ୍ଟ— ଶତକଡ଼ା ଦଶ । ରଙ୍ଗ-ବେରଙ୍ଗର ଆଲୋକମାଳା ଭିତରେ ଛିଣ୍ଡା ଶାଢ଼ୀ, ଫଟା ଚପଲ୍, ମୂଷା ଆଉ ଉଇଖିଆ ଶାଲ୍ ଓ ସ୍ୱେଟର୍—ପୂଜା ରିବେଟ୍ ଶତକଡ଼ା ପଚିଶି । ସବୁଠେଇଁ ଭିଡ଼ ।

ଚାକିରିଆମାନଙ୍କୁ ମାସକର ବେତନ ଆଗତୁରା ମିଳିଯାଇଛି । ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କୁ ମିଳିଛି ପୂଜାବୋନସ୍ । ସ୍କୁଲ, କଲେଜ, ଅଫିସ୍, କଚେରି ସବୁ ବନ୍ଦ । ଋଣ

କରି ଘିଅ ପିଇବା ମନ ନେଇ ସମସ୍ତେ ପୂଜାବଜାରମାନଙ୍କରେ ଠୁଳ ହୋଇ-
ଛନ୍ତି । ଭଉଣୀ କିଣୁଛି ଭାଇ ପାଇଁ ସାର୍ଟ ପେଣ୍ଟ, ଭାଇ କିଣୁଛି ଭଉଣୀ ପାଇଁ ଶାଢ଼ି
—ହେଁ ମିଶି ମା' ପାଇଁ କିଣୁଛନ୍ତି ସୋନପୁରୀ ମଠା । ମା' କିଣୁଛନ୍ତି ନାତି
ନାତୁଣୀଙ୍କ ପାଇଁ ଜୋତା, ମୋଜା, ଫ୍ରକ୍ ଆଉ ଖେଳନା । ବାପା ଖୋଜି ବୁଲୁ-
ଛନ୍ତି ଡାଲଡ଼ା ଘିଅ, ଚିନି, ମଇଦା, ଆଳୁ, ମସଲା ଆଉ ଭଲ ରୋହି, ଭାକୁର
ମାଛ ।

ବୁର୍ଲାରେ ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁଙ୍କ ଘର ବି ଭରପୂର । ପାଟିଗୁଣ୍ଡରେ ଘରର ଛାତ
ଯଦି ଉଠୁନି ଅଥବା ପଡ଼ୁନି, ସେଥିପାଇଁ ଘର ତିଆରି କରିଥିବା ଇଞ୍ଜିନିୟରଙ୍କର
ହିଁ ବାହାଦୁରୀ ।

ଦିନବେଳ—ଗୋଟାଏ ପାଖାପାଖି । ତଳେ ପଟି ପକାଇ ସମସ୍ତେ ଧାଡ଼ି
ହୋଇ ବସିଯାଇଛନ୍ତି । କିଏ କହୁଛି ମାଛ ତରକାରି ବଢ଼ିଆ ହୋଇଛି ତ କିଏ
କହୁଛି ଟିକିଏ ରାଗ ହୋଇଗଲା । କିଏ ପାଣି ପାଇଁ ଚିତ୍କାର କରୁଛି ତ କିଏ
ବିରକ୍ତିଭରା ସ୍ୱରରେ ଟିପ୍ପଣୀ କାଟୁଛି—ନଡ଼ିଆ ଖଟା କଣ ଆମେ ଉଠିଗଲା
ପରେ ଆସିବ ? ହାତ ପାପୁଲି ଚାଟୁଁ ଚାଟୁଁ ବୁଲୁ ହଠାତ୍ କହିଲା—'ନାନୀ, ବଡ଼
ଆସିଛି ।' ସମସ୍ତେ ଝାମ୍ପି ପଡ଼ିଲେ । ଚୁନା କହିଲା—'ସତରେ !' ଜୋଇଁ
ନେହାନନ୍ଦ କହିଲେ—'ହେ, ମିଛ କଥା—ଏଇଠିକି ବଡ଼ ଆସୁଛି !' ବୁଲୁ
ଜବାବ ଦେଲା—'ବେଟ୍ ।' ସବା ସାନପୁଅ ଚୁକୁ ସାହସ ସଞ୍ଚୟକରି କହିଲା
—'ମା' ମୁଁ ବି ଯିବି ।' ଭଣଜା ଭାଣିଜୀ କୁନୁ ଓ ବାନ୍ଧ ତାଙ୍କ ମା'କୁ ଜଗର
କଲେ ଯେ ସେମାନେ ବି ସିନେମା ଦେଖିବାକୁ ଯିବେ । ଭଉଣୀ ମୀରା ମିଛ ରାଗ
ଦେଖାଇ ଧମକ ଦେଲା—'ନାଇଁ—ପାଠଶାଠ କିଛି ନାହିଁ—ଖାଲି ସିନେମା !'
ଭଉଣୀଜୋଇଁ ଘନବନ୍ଧୁ ମାଛକଣ୍ଟା ବାଛୁ ବାଛୁ ଘୋଷଣା କଲେ ଯେ ସମସ୍ତଙ୍କ
ସିନେମା ଖର୍ଚ୍ଚ ତାଙ୍କର । ଖାଇବା ଭିତରେ ପିଉସୀଙ୍କ ଥ୍ରୀ ଚିଏର୍ସ ଆଉ ହିପ୍-
ହିପ୍ ହୁର୍ରେ ହୋଇଗଲା । ମିନି-ମା ସମସ୍ତଙ୍କ ଖାଇବା ତଦାରକ କରୁଥିଲେ ।
'ଆଉ ଗୋଟାଏ ମୁଣ୍ଡ ବଳିଛି, ଖାଇବୁ ?'—ପଚାରିଲାବେଳେ ମିନି କହିଲା—
'ମା, ତମେ ବି ଆଜି ଚାଲ ନା ଗୋ—ସିନେମା ଦେଖି ଆସିବ ।' ମିନି-ମା'
କହିଲେ—'ବାପାଙ୍କୁ ପଚାର ।'

ଏଥର ପଡ଼ିଲା ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁଙ୍କ ପାଳି । ଧାଡ଼ିର ପ୍ରଥମ ଆସନରେ ବସି
ତଟକା ମାଛ ଭଜା ସାଙ୍ଗକୁ ଏସବୁ କୋଳାହଳ ସେ ବେଶ୍ ଉପଭୋଗ
କରୁଥିଲେ । ସେ ଜାଣିଥିଲେ ଯେ ଏ ପଙ୍ଗପାଳଦଳ ତାଙ୍କୁ ସିନେମା ଦେଖି ଯିବା

ପାଇଁ ଅନୁରୋଧ କରିବେନ—ତାଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତିରେ କୁଆଡ଼େ ଏଗୁଡ଼ାକ ମନମୁତା-ବକ ହୋଇଛା କରିପାରନ୍ତନ—ଆଉ ମା'ଙ୍କ କଥା କୁଆଡ଼େ ଅଲଗା । କି ଏକପାଖିଆ ବିଗ୍ଭର ଏଇ ନିମକହାରାମମାନଙ୍କର ! ସେ ଅନୁମାନ କରିପାରୁଥିଲେ ଯେ ଯଦି ଏତିକିବେଳେ ମିନି-ମା'ଙ୍କୁ ସିନେମା ଯିବାପାଇଁ ମନା କରିଦିଅନ୍ତି, ପରିସ୍ଥିତି ଗୋଳମାଳିଆ ହେବ । ସିନେମାରେ ପ୍ଲଟ ଘନେଇ ଆସିଲାବେଳକୁ ଚଲ୍ ଛିଣ୍ଡି ଗଲେ ଦର୍ଶକମଣ୍ଡଳୀର ଯେଉଁ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ହୁଏ ଏଇ ଦଳର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ମଧ୍ୟ ସେପରି କିଛି ଢଙ୍ଗ ନେଇପାରେ । ତାଠାରୁ ଆହୁରି ଭଲକରି ସେ ବୁଝି ପାରୁ-ଥିଲେ ମିନି-ମା'ଙ୍କ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା । ନାଗସାପର ଲାଞ୍ଜରେ ଗୋଡ଼ ପଡ଼ିଗଲେ ସେ ଯେମିତି ଫଣା ଟେକି ଫଁ କରି ଗର୍ଜିଉଠେ, ଆଉ ପଛକୁ ଲେଉଟି ଚୋଟେ ପକାଇ ଦିଏ, ସେମିତି ଚୋଟେ ପକାଇ ନ ପାରିଲେ ମଧ୍ୟ ମିନି-ମା' ଯେ ଫଣା ଟେକି ଫଁ ଫଁ କରି ଗର୍ଜିଉଠିବେ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନିଃସନ୍ଦେହ ଥିଲେ । ତେବେ ଚୋଟ ଭୟ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପେଡ଼ି ଭିତରେ ମୁହଁ ମାଡ଼ି ପଡ଼ିଥିବା ନାଗ ସାପ ଅପେକ୍ଷା ସେ ତ ସବୁଦିନ ଏମିତି ଫଣାଟେକା ନାଗ ଦେଖିବାକୁ ବେଶି ପସନ୍ଦ କରିଆସିଛନ୍ତି —ଆଉ ପିଲାଦିନେ ଜାଣି ଶୁଣି ଚଢ଼ୁଉ ବସାକୁ ଟେକା ପକାଇ ମୁହଁ ଢାଙ୍କିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଆଜି ମଧ୍ୟ ଏ ପୂଜାଦିନିଆ ମନ ଉଚ୍ଛାଟରେ କିଛି ଗୋଟିଏ ଫଣାଟେକା ତାମସା ଦେଖିବା ଆଶାରେ କହିଲେ—'ତୋ ମା' ଯଦି ସିନେମା ଦେଖିବାକୁ ଯିବେ, ତୋର ଏ ନକ୍‌ସେଲଇଟ୍ ଛୁଆ ଦି'ଟାଙ୍କୁ କିଏ ଜଗିବ ?'

ଫଳ କିନ୍ତୁ ବିଶେଷ କିଛି ଗରମାଗରମ ହେଲାନି । ଲବଙ୍ଗଲତା ବାଣ୍ଟ ବାଣ୍ଟ ମିନି-ମା ମୁଣ୍ଡ ଟେକି—ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଲେ ସତ, କିନ୍ତୁ ନରମେଇ କହିଲେ—'ସେମାନଙ୍କୁ ତମେ ଟିକିଏ ଜଗିଲେ କ'ଣ ଜାତି ମାରି ହୋଇଯିବ ? ନହେଲେ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ କ'ଣଟା କରିପକାଇବ ଶୁଣେ ? ଛୁଟି ତ ହୋଇଛି । ମୁଁ ଜାଣିଥିଲି ତମେ କିଛି ନା କିଛି ବାହାନା କରି ମନାକରିଦେବ ।' ବାସ୍, ସେତିକରେ ହିଁ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ସରିଗଲା, ଆଉ ସେ ପୁଣି ମିଠା ବାଣ୍ଟି-ବସିଲେ । 'ଜୀବନ ସାକ ତ ଘରେ ଏମିତି ସଡ଼ି ସଡ଼ି...' ପ୍ରଭୃତି ବାକ୍ୟ ସବୁ ଅନୁ-ଚାରିତ ହୋଇରହିଗଲା—ବୋଧହୁଏ ଜୋଇଁ, ଭଉଣୀଜୋଇଁଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତିଯୋଗୁଁ । ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ତାଙ୍କ ବଇଁଶୀ ଉଠାଇ ଆଉ ଟିକିଏ ପଦ୍ ତୋଳା ବୋଲାବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ମିନି କହିଲା, 'ବାପା, ପ୍ଲିଜ୍—ପୁଟୁନ୍‌କୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଲେ ତ ସେ କାହାକୁ ସିନେମା ଦେଖାଇଦେବନି; ସିନେମା ହଲ୍‌ରେ (ହିରୋଇନ୍) ସଙ୍ଗେ ପାଟି କରି ଗୀତ ବୋଲିବା ଆରମ୍ଭ କରିବ । ଆଉ ପିଲୁ

କଥା ତ ଗୁଡ଼ । ପାଇଖାନା ଅବଶ୍ୟ କରିବେ; କିନ୍ତୁ ସିନେମା ହଲ୍‌ରେ ପରି ପରିସ୍ରା କରିବଏ କି ହଟହଟା କଥା ! ତା ସାଙ୍ଗକୁ ଯୋଡ଼ିଦେଲ, 'ସେ ବିଦେଁ ତ ତମକୁ ଏତେ ଭଲପାଆନ୍ତି—କେତେ ଖୁସିରେ ତମ ପାଖରେ ଗଧିଆ ଗପ ଶୁଣିବା ପାଇଁ ରହିଯିବେ ।'

କି ଅନ୍ୟାୟ ଅନୁରୋଧ ! ଏମାନେ ଯିବେ ସିନେମା ଦେଖିବାକୁ ଆଉ ସେ ଘରେ ବସିରହି ଜୁଆ ଜଗିବେ; କିନ୍ତୁ ସେ ନିଜେ ତ ପୂଜା ପାଇଁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ଏସବୁ ଉପଦ୍ରବ ବରଣ କରିଆଣିଛନ୍ତି—କାହାକୁ ବା ଦୋଷ ଦେବେ—କେମିତି ବା ସିନେମା ଯିବାପାଇଁ ମନା କରିବେ ? ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ଅଗତ୍ୟା ରାଜିହେଲେ ।

ସୁନ୍ଦରମଳ ସନ୍ଧ୍ୟା । ସମସ୍ତେ ସିନେମା ଦେଖିବା ପାଇଁ ଚାଲିଗଲେଣି । ପୁଟନ୍ ଆଉ ପିଲୁ ଶୋଇଛନ୍ତି—ଏ ଯାଏ ଉଠିନାହାନ୍ତି । ଘର ସାମନାର ଗ୍ରେଟ ଲନ୍‌ଟିରେ ଖଣ୍ଡିଏ ବେତ ଚୌକିରେ ବସି ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ପ୍ରକୃତିର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଉପଭୋଗ କରୁଥିଲେ । ପାଟି ମେଲକରି ସତେ ଯେମିତି ସେ ଦୃଶ୍ୟକୁ ସେ ଗୋଟାପଣେ ଗିଳିପକାଉଥିଲେ ।

ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ସତରେ ଅତି ଚମତ୍କାର ଦିଶୁଥିଲା । ସବୁଜ ଶାଳବଣଭରା ବାରପାହାଡ଼ର ସାମନାପଟଟି ନଇଁଆସୁଥିବା ସନ୍ଧ୍ୟାର ଛାଇରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଘୋଡ଼ାଇହୋଇ ଆସୁଥିଲା । ଆଲୁଅ ଆଉ ଅନ୍ଧାରର ଅପୂର୍ବ ମିଳନ । ମନେ-ହେଉଥିଲା ଅନ୍ଧାର ସତେ ଯେମିତି ଆଲୁଅକୁ ଛୁଇଁବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି । ଆଲୁଅ ଅପସରି ଯାଉଛି—ଧରୁଁ ଧରୁ ଖସି ପଳାଉଛି—ଆଉ ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଉଛି ଅନ୍ଧାର ତାର ବିରାଟ ଛାଇ ନେଇ, ବିଶାଳ ତନୁ ଲମ୍ବାଇ—ସୌରିନ୍ଧ୍ରୀଙ୍କ ପଛରେ କୀଚକ ଗୋଡ଼ାଇଲା ପରି ।

ପାହାଡ଼ ଶିଖରର ବକ୍ରରେଖା ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଦିଗରେ ଝୁଲୁଥିଲା ଖଣ୍ଡେ ଧଳା ବଉଦ ଭିତରେ ଘନନୀଳ ଆକାଶ—ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଝଟକୁଥିଲା ଛୁଟିକି-ପଡ଼ୁଥିବା ତରଳ ସୁନାରେ ରଞ୍ଜିତ ଗୋଟିଏ ବିରାଟ ଇଗଲ୍ ପକ୍ଷୀ—ଥଣ୍ଟ, ମୁଣ୍ଡ ଆଉ ତାର ବିଶାଳ ଡେଣା ସହ । ପାହାଡ଼ର ଯେଉଁ ଅଂଶଟି ତଳା ମନେହେଉ-ଥିଲା ସତେ ଯେମିତି ତା' ପଛରେ ହିଁ ଲୁଚି ରହିଛି ଗୋଟାଏ ସୁନାତରଳା ଫର୍ଣ୍ଣେସ୍ । ଉପରକୁ ତାର ଲେଲିହାନ ଜିହ୍ୱା ଲମ୍ବାଇ ଆକାଶକୁ ଗ୍ରାସିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକରୁଛି ।

ଶବଟିକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କାବ୍ୟରୂପ ଦେଇ କେତୋଟି ବଗ ପୂର୍ବଦିଗରୁ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗକୁ ଉଡ଼ିଯାଉଥିଲେ ।

ଉପର ଏହି ପସରା ଭିତରେ ବାରପାହାଡ଼ର ଚନ୍ଦା ଅଂଶଟି ଅତ୍ୟନ୍ତ ରୁକ୍ଷ ଓ କଦାକାର ଦେଖାଯାଉଥିଲା । କାହିଁକି କେଜାଣି ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ଏ ଶବଟିକୁ କୌଣସି ସୁନ୍ଦରୀ ନାରୀର ଗୋଲପୀ ଗଣ୍ଡରେ ଅକସ୍ମାତ୍ ଦେଖା ଦେଇଥିବା ଏକ ଯାଦୁ ସଙ୍ଗରେ ତୁଳନା କଲେ; ଭାବିଲେ, ବାରପାହାଡ଼କୁ ଯାଦୁ ହୋଇଛି । ଟିକିଏ ହସିଲେ, ଆଉ ପରେ ପରେ ଗମ୍ଭୀର ହୋଇଗଲେ । ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ଏପରି ଅଦ୍ଭୁତ କ୍ରିୟାକଳାପ ସବୁ ହିଁ ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁଙ୍କୁ ବେଳେବେଳେ ବିଚଳିତ କରିପକାଏ । ସେ ଭାବନ୍ତି ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ସତରେ ବଡ଼ ଖାମଖିଆଲି । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଯଦି ଦେଲେ—ସେ ଭିତରେ ଯାଦୁ ପୂରାଇଲେ କାହିଁକି ? ସୁନ୍ଦର ସୃଷ୍ଟି ଯଦି କଲେ—ସେ ଭିତରେ ଦୁଃଖ ଭର୍ତ୍ତି କଲେ କାହିଁକି ? ସେଥିପାଇଁ ଯେଉଁମାନେ ଏଇ ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତାଙ୍କୁ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଗାଳି ଦିଅନ୍ତି, ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ବେଳେ ବେଳେ ସେଇ ଦଳକୁ ସମର୍ଥନ କରନ୍ତି । କହନ୍ତି—ଚକାଡ଼ୋଳା ଏଡ଼େ ବଡ଼ ବଡ଼ ଆଖି ରଖିଛୁ ପିନା, କିଛୁ ଦେଖୁନ । ଦୁନିଆଁ ଏ ଆଡ଼କୁ ଭାସିଗଲାଣି—କାଳିଆ ତାର ବଇଁଶୀ ବଜାଉଛୁ । କହନ୍ତି—ହେଉ, ବଇଁଶୀ ବଜାଅ—କିଏ ମନା କରୁଛି; କିନ୍ତୁ ଏଆଡ଼କୁ ବି ଟିକିଏ ନଜର ପକାଅ—ନଇଲେ ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିଲ କାହିଁକି ? ବର୍ଷା ହେଉଛି ତ ହେଉଛି—ଗାଁଗଣ୍ଡା ଏଣେ ଭାସିଗଲାଣି; କାହାରି ନଜର ନାହିଁ । ଆଉ ଛାଡ଼ିଗଲା ତ ଛାଡ଼ିଗଲା—ସବୁ ଜଳି ପୋଡ଼ି ଛାରଖାର । ଏଇଟା ଗୋଟାଏ କି ଶାସନ ? ଅନ୍ୟ ସବୁଠେଇଁ ବି ସେଇ ଏକା କଥା । ଯିଏ ଧନୀ ହୋଇଛି ତ ସେ ଆହୁରି ବେଶି ଧନୀ ହୋଇ ଚାଲିଛି, ଫୁଲିଉଠୁଛି—ଟିଙ୍କ ପରି ଗୋଲ୍‌ଗାଲ୍ ହୋଇଯାଉଛି । ଲକ୍ଷପତି ହେଉଛି କରୋଡ଼ପତି । ଆଉ ଯିଏ ଗରିବ—ମାଳଚନ୍ଦବାନା ଦେଖି ଦେଖି ମୃଦଙ୍ଗ ବାଡ଼ାଉଥାଉ ରାତି ଆଉଦିନ—ପେଟ ପାଇଁ ମୁଠାଏ ଦାନା ନାହିଁ କି ଅଣ୍ଟା ପାଇଁ ଖଣ୍ଡିଏ କନା ନାହିଁ । ପୁଅଝିଅଙ୍କୁ ନଙ୍ଗ ଦରିଆ ମଝିକୁ ଟାଣିନେଇ ଅଧାଗିଲଲେ ଯାଇ ଚନ୍ଦ ଆସିବ ସେମାନଙ୍କୁ ରଖିବା ପାଇଁ । ଆଉ ତା' ଅବଳାର ମୁଣ୍ଡବାଳ ଟାଣି କେଉଁ ପାଷଣ୍ଡ ବିଚ୍ ରାସ୍ତାରେ ଘୋଷାରି ନେଇ ତାର ଧନକୁବେର ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସାମନାରେ ବିବସନା କରିବାକୁ ବସିଲେ ଯାଇଁ ଏକାସାଙ୍ଗରେ ଶତବସ୍ତ୍ର ମିଳିବ । ନାଇଁ—ଯାହା କହିବ କହ—ଏ କଥା ମାନିବାକୁ ହବ ଯେ ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ଶାସନ ଟିକିଏ ଢ଼ିଲା ।

ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ପୁଣି ଭାବିଲେ । ମନକୁ ମନ କହିଲେ—ଅବଶ୍ୟ ଏଥିରେ କାଳିଆର ବା କି ଦୋଷ ? ଯାହାକୁ ଯେଉଁ ଭାର ଦେବ, ସେ କାମ ସେ ଭଲକରି କଲେ ସିନା ! ଏତେ ବଡ଼ ସୃଷ୍ଟି ଟିଏ ରଚନା କରିଦେଲେ ବୋଲି ସବୁ କଥା କଣ ସେ ନିଜେ ତଦାରଖ କରିବେ ? ତା'ହେଲେ ଏଇ ଦେବାଦେବୀ-ଗୁଡ଼ିକ ରହିଛନ୍ତି କାହିଁକି ? ତହିଁରେ ପୁଣି ଲୋକଙ୍କ ଶୃଙ୍ଖଳାଜ୍ଞାନ ଏତେ କମ୍ ଯେ କେହି ଥ୍ରୁ ପ୍ରପର୍ ଚେନାଲ୍ ଦେଇ ଯିବେନି—ସିଧାସଳଖ କାଳିଆ ପାଖରେ । କାହାର ପେଟ ଦରଜ ତ କାହାର ପୁଅ ଝିଅ ନାହିଁ । କିଏ କହୁଛି, 'କାଳିଆ, ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ଭାରି କଳିହୁଡ଼ୀ, ତାକୁ ଟିକିଏ ଦେଖ, କାଳିଆ ଟିକେ ସଦ୍‌ବୁଦ୍ଧି ଦେଉ ! କିଏ କହିଲାଣି, 'ଅଧ ଡଜନ କଦଳୀ ଆଉ ହ'ଟା ନଡ଼ିଆ ଦେବି କାଳିଆ—ଆଉ ଦୁଧ, ଦହି, ସର ଯେତେ ଖାଇବୁ ଖା, ମୋତେ କୌଣସିମତେ ଗୋଟେ ମନ୍ତ୍ରୀ କରିଦେ ।' କାଳିଆ କା' କଥା ବୁଝିବେ ? ତା'ପରେ ଏଇ ଷ୍ଟାଟିଷ୍ଟିକ୍ସ ସବୁ ଖାଇଲା । ସେ ଭଦ୍ରଲୋକମାନେ ରିପୋର୍ଟ ଦେଇଦେଉଥିବେ—ହାରାହାରି ବର୍ଷା ୫୦ ଇଞ୍ଚ । ଏ ଆଡ଼କୁ କେଉଁଠି ୯୦ ଇଞ୍ଚ ବର୍ଷା ହୋଇ ଗାଁଗଣ୍ଡା ଭାସି-ଗଲାଣି ତ ଆଉ କେଉଁଠି ୧୦ ଇଞ୍ଚ ବର୍ଷା—ସବୁ ଜଳପୋଡ଼ ପାଉଁଶ । ହାରାହାରି ୫୦ ଇଞ୍ଚ ବାହାରିପଡ଼ିଲେ ହେଲା । ତହିଁରେ ପୁଣି ଖବର ଦେବାବାଲା ହେଲେ ନାରଦ । ବୀଣା ବଜାଇ ବଜାଇ ଘରେ ପଶିଗଲେ ଯିଏ ଗୋଡ଼ ଟିକିଏ ଘଷିଦେଇ ପାରିଲା ତା'ରି ଆଡ଼କୁ ଢଳିପଡ଼ିବେ—ସେ ଦେବତା ହେଉ ବା ରାକ୍ଷସ ହେଉ । ୫୦ ବର୍ଷ ପରେ ରୁକରି ରିଭ୍ୟୁ କରିବା ପାଇଁ ଏଇଠି ଯେଉଁ ନିୟମ—କାଳିଆ ବି ସେପରି କରନ୍ତେ କି ! ଏଇ ଇନ୍ଦ୍ର ଫିନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କାମ ରିଭ୍ୟୁ କରି କମ୍ପଲ୍‌ସରି ରିଟାୟା-ର୍‌ମେଣ୍ଟ କରାଇଦିଅନ୍ତେ !

କିନ୍ତୁ ଗୋଟାଏ ଡାକ ଶୁଣି ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ଚମକିପଡ଼ିଲେ । ତାଙ୍କର ମନେ-ହେଲା କେହି ଜଣେ 'ଭାଇନା' ବୋଲି ଡାକୁଛି । ଠିକ୍ ମିଶ୍ରବାବୁଙ୍କ ସ୍ୱର ।

କେବଳ ସେ ହିଁ ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁଙ୍କୁ ଏମିତି ଭାଇନା ବୋଲି ଡାକୁଥିଲେ । କାହିଁ କେତେ ବର୍ଷ ହୋଇଗଲାଣି, ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଆଉ ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁଙ୍କର ଦେଖାସାକ୍ଷାତ୍ ହୋଇନି । ହୀରାକୁଦ ବନ୍ଧ ତିଆରିବେଳେ ଏଇ ବୁର୍ଲା ସହରରେ ମିଶ୍ରବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ତାଙ୍କର ଅନେକ ଥର ଦେଖାହୁଏ । ତାଙ୍କର ସାଙ୍ଗସାଥୀଙ୍କୁ ନେଇ କେନାଲ କଲୋନୀରୁ ସେ ମଝିରେ ମଝିରେ ବନ୍ଧ ଦେଖିବାକୁ ଆସନ୍ତି, ଆଉ ପ୍ରାୟ ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁଙ୍କ ଘରେ ହିଁ ରହନ୍ତି । ବନ୍ଧ ତିଆରି ସରିଲା ପରେ କିଏ କୁଆଡ଼େ ଗଲେ—ମିଶ୍ରବାବୁ ଗଲେ ଗୋଟିଏ ଦିଗରେ; ଆଉ ବୁଦ୍ଧଦେବ-

ବାବୁ ଗଲେ ଅନ୍ୟ ଏକ ବାଗରେ । ତା'ପରେ ଦାହିଁଙ୍କ ଭିତରେ ଦେଖା-ଦର୍ଶନ ନାହିଁ ।

ଅନ୍ଧାର ହେଲଣି—କିନ୍ତୁ ରାସ୍ତାର ଆଲୁଅ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜଳନ ।

ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ଦେଖିଲେ କେହି ଜଣେ ଭଦ୍ରଲୋକ ପାଖେଇ ଆସୁଛନ୍ତି । ଚାଲିର ଢଙ୍ଗରୁ ମନେହେଲା ଯେପରି ମିଶ୍ରବାବୁ । ସେଇ ଧଳା ଡ୍ରିଲ୍ ପେଣ୍ଟ ପାଇଜାମା ପରି, ମାଟିଆ କୋଟ୍, ଆଉ ହାଲ୍ଟିଲ୍ ଚାଲି । ଆଗନ୍ତୁକ ଭଦ୍ରଲୋକ ମିଶ୍ରବାବୁଙ୍କ ପରି ଗଳା ଖଙ୍କାରି ହସିଲେ ମଧ୍ୟ । ମନେହେଲା ସେହି ସମାନ ହେଁ ହେଁ ହସ । ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କୁ ଭଦ୍ରତା ଖାତିରରେ ବୁଢ଼ା ନ କହି ପ୍ରୌଢ଼ କୁହାଯିବ । ଘୋଇ ଅନ୍ଧାରରେ ମଧ୍ୟ ମୁଣ୍ଡର କିଛି ଧଳା ବାଳ ବାରି ହୋଇଯାଉଛି । ପାଟି ଟିକଏ ଚପିଲା ଚପିଲା—ଗାଲ ଆଉ ପାଟିକି ଅଲଗା କରିଦେଇଥିବା ବଙ୍କରେଖା ଦୁଇଟି ବେଶ୍ ଗାଢ଼ । ମୁହଁର ଚେହେରା ମିଶ୍ରବାବୁଙ୍କ ଚେହେରା ସାଙ୍ଗରେ ଏମିତି ମିଳିଯାଉଛି ଯେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ଯିଏ ବି ମିଶ୍ରବାବୁ ବୋଲି ଭୁଲ କରିବସିବ ।

ଭଦ୍ରଲୋକ ବେଶ୍ ପାଖେଇଆସି ଆଉ ଥରେ ଡାକଲେ—'ଭାଇନା ।'

ସେଇ ପରିଚିତ ହସ ହସ ମୁହଁ । ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଭରା ଆଖିରେ ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କୁ ଅନାଇଲେ । 'ଆରେ—ସତରେ ମିଶ୍ରବାବୁ', କହି ଚୌକିରୁ ଉଠି ଦୌଡ଼ିଯାଇ ତାଙ୍କୁ କୁଣ୍ଢାଇଧରିଲେ ।

ଅନେକ ବର୍ଷ ପରେ ପୂଜା ଦିନଟିରେ ଦୁଇ ପୁରୁଣା ବନ୍ଧୁଙ୍କର ଏପରି ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ମିଳନ । ଗପସପ ମଝିରେ ବାଧା ଦେବାପାଇଁ ମଧ୍ୟ କେହି ନାହାନ୍ତି । ସୁଖ ଦୁଃଖ ସାଙ୍ଗକୁ ସଂସାର ଯାକର କଥାବାର୍ତ୍ତା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । ଧୀରେ ଧୀରେ ଦୁହେଁ ହୀରାକୁଦ ବନ୍ଧ ତିଆରି ଦିନର ସୁଖମୟ ସ୍ମୃତି ସବୁ ଓଖାରି ବସିଲେ । ଆଜି ହୀରାକୁଦ ଓ ବୁର୍ଲା ସହରର କି ପରିବର୍ତ୍ତନ ! ହୀରାକୁଦରେ ପ୍ରଥମ ଦୁର୍ଗାପୂଜା କଥା ଦୁହିଁଙ୍କର ମନେପଡ଼ିଗଲା ।

ପ୍ରାୟ ସତେଇଶ ଅଠେଇଶ ବର୍ଷ ତଳର କଥା । ସେତେବେଳେ ହୀରାକୁଦରେ ମଡ୍ରାସୀ, ବଙ୍ଗାଳୀ ଆଉ ତେଲୁଗୁ ଭର୍ତ୍ତି । ହୀରାକୁଦ ବନ୍ଧ ପାଇଁ ଛୋଟ ବଡ଼ ପ୍ରାୟ ସବୁ ନିଯୁକ୍ତି ଦିଲ୍ଲୀରେ ହିଁ ହୋଇଯାଉଥାଏ, ଆଉ ସମସ୍ତେ ଦିଲ୍ଲୀରୁ ହିଁ ନିଯୁକ୍ତିପତ୍ର ଧରି ହୀରାକୁଦରେ ପହଞ୍ଚିଯାନ୍ତି । ବାହାରିଆ ଢଙ୍ଗଢାଙ୍ଗର ଆଉ କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ଅତି ନିପୁଣ ଜଣାପଡ଼ୁଥିଲେହେଁ ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ ବିଦ୍ୟାରେ ଅଧିକାଂଶ ଶୂନ୍ । ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଅନେକଙ୍କର କୌଣସି ଡିଗ୍ରୀ ଡିପ୍ଲୋମା ନ

ଥାଏ । ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରାୟ ଏକାରକମର ଜବାବ—ଡିଗ୍ରୀ ଡିପ୍ଲୋମା ପାକିସ୍ଥାନରେ ରହିଗଲା, ଅଥବା ପଳାଇ ଆସିଲା ବେଳେ କେଉଁଠି ହଜିଗଲା । ସେ ସବୁ ଚିଜଷି ଦେଖିବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଦରକାର ପଡ଼ୁ ନ ଥାଏ—ରିଫ୍ୟୁଜି ନାଁରେ ଦିଲ୍ଲୀ ଓ କଲିକତା ଅଞ୍ଚଳର ଯିଏ ଯାହାକୁ ଧରି ପାଇଦା ଉଠାଇ ନେଇପାରିଲା । ଓଡ଼ିଶା ଭୂଇଁରେ ଓଡ଼ିଆଙ୍କୁ ନିଯୁକ୍ତି ମିଳୁନ ବୋଲି ପ୍ରତିବାଦ କରିବା ପାଇଁ କେହି ନାହାନ୍ତି । ହୀରାକୁଦ ବନ୍ଧ ବିରୋଧୀ ଆନ୍ଦୋଳନ ବିଫଳ ହୋଇଗଲା ପରେ ସମ୍ବଲପୁର ଲୋକଙ୍କ ମନୋବଳ ଭାଙ୍ଗିଯାଇଥାଏ । ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳର ଭଲ ଚାଷଜମି ବୁଡ଼ାଇଦେଇ ଉପକୂଳ ଅଞ୍ଚଳ ପ୍ରତି ଏକରକମର ବିଦ୍ୱେଷ ଭାବ ଦେଖା ଦେଇଥାଏ ଏବଂ ବନ୍ଧ ତିଆରିରେ ଅସହଯୋଗ କରିବା ମନୋବୃତ୍ତି ନେଇ ସେମାନେ ସାଧାରଣ ଭାବରେ ହୀରାକୁଦ ବନ୍ଧରେ କାମ କରୁଥିବା ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କୁ ହୀନ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖୁଥାଆନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାରୁ ଡେପୁଟେସନରେ ଆସିଥିବା ସିନିୟର ଇଞ୍ଜିନିୟରମାନେ ତଥାକଥିତ ଓଡ଼ିଆ; କିନ୍ତୁ ସତରେ ବଙ୍ଗାଳୀ ଅଥବା ତେଲୁଗୁ । ସେମାନେ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ପାଇଁ ଲଢ଼ିବେ କଣ, ଓଲଟା ବଙ୍ଗଳା ଆଉ ତେଲୁଗୁଙ୍କୁ ଭର୍ତ୍ତି କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଭଲ ଲୋକ ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ଉପରସ୍ଥ ପଞ୍ଜାବୀ ଓ ସିନ୍ଧୀ ଇଞ୍ଜିନିୟରମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଯୋଡ଼ିହୋଇଯାଇ ସୁନ୍ଦରଗଡ଼ର ଆଦିବାସୀ, ରେଙ୍ଗୁନରୁ ପଳାଇଆସିଥିବା ଗଞ୍ଜାମିଆ ମଜୁରିଆ ଏବଂ ସମ୍ବଲପୁରର ଗାଉଁଲି ହରିଜନ ଶ୍ରେଣୀର ରେଜାଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ପ୍ରତିନିଧି ବୋଲି ସୂଚାଇଦେବାରେ ଚେଷ୍ଟିତ ଥିଲେ । ଆଙ୍ଗୁଠିଗଣା ଓଡ଼ିଆ ଇଞ୍ଜିନିୟରଙ୍କ ଭିତରେ ଥିଲେ ଏଇ ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ, ମିଶ୍ରବାବୁ ଆଉ ଅଧିକା ଦୁଇ ଚାରିଜଣ ମାତ୍ର । ବେଶି ଉଚ୍ଚ ପାହ୍ୟାରେ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସବୁଠାରୁ ବେଶି କଠିନ ଦାୟିତ୍ୱ ସବୁ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ହିଁ ଲଦିଦିଆଯାଇଥିଲା—କୌଣସି ଭଲ ମନୋଭାବ ନେଇ ନୁହେଁ, କାମ ଆଗେଇ ନପାରିଲେ ଓଡ଼ିଆମାନେ ଅପାରଗ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ—ଆଉ ତାଙ୍କ ପରି ବନ୍ଧବିଷୟକ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ ବିଶେଷଜ୍ଞ ଅଣଓଡ଼ିଆଙ୍କ ଭିତରେ ବେଶି ନଥିବାଯୋଗୁଁ ।

ଗଡ଼ଜାତ ମିଶ୍ରଣ ପୂର୍ବରୁ ଛଅଟି ଜିଲ୍ଲାକୁ ନେଇ ଗଠିତ ଓଡ଼ିଶା ଏତେ ଗ୍ରେଟ ଥିଲା ଯେ ତାର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ଭାରତର ଅନେକେ ଜାଣିପାରୁ ନ ଥିଲେ । ତହିଁରେ ପୁଣି ଓଡ଼ିଆ ନେତାଙ୍କ ସର୍ବଭାରତୀୟ ପ୍ରୀତି ! ଦୁଇ ବନ୍ଧୁ ସେ ଦିନର ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ମନେପକାଉଥିଲେ । ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ-ଜ୍ଞାନ-ବିବର୍ଜିତ କେତେକ ଅପଦାର୍ଥ ଅଣଓଡ଼ିଆ ଏସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ଇଞ୍ଜିନିୟର ହୋଇଥିଲାବେଳେ, ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ

କଲେଜମାନଙ୍କରେ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥିବା କେତେଜଣ ଓଡ଼ିଆ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ କେମିତି ଓଭରସିଅର ହୋଇ ସଡ଼ୁଛନ୍ତି, ସେକଥା ବୁଝାଇବା ପାଇଁ ସେମାନେ ଥରେ ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ ଶ୍ରମିକନେତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲେ । ନେତା ଜଣକ ଏ ବିଷୟ ଚିଫ୍ ଇଞ୍ଜିନିୟରଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଆଲୋଚନା କରିବେ ବୋଲି କହିଲେ, କିନ୍ତୁ ଅବସ୍ଥା ଓଲଟା ଢଙ୍ଗ ଧରିନେଲା । ନେତା ମହାଶୟ ସମ୍ବଲପୁରରେ ଆଠ ଶହ ଟଙ୍କାରେ ଗୋଟିଏ ମଟରକାର ନାମଧେୟ ଭଙ୍ଗାରୁଜା ଗାଡ଼ି କିଣିଥାଆନ୍ତି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କଥାବାର୍ତ୍ତା ମଧ୍ୟରେ ସେହି କାର୍‌ଟିକୁ ହୀରାକୁଦ କାରଖାନାରେ ମରାମତି କରି ହେବ ନା ନାହିଁ ସେ କଥା ପଞ୍ଜାବୀ ଚିଫ୍ ଇଞ୍ଜିନିୟରଙ୍କୁ ପଚାରିଦେଲେ । ଚିଫ୍ ଇଞ୍ଜିନିୟର ଏଇ ଓଡ଼ିଆ ନେତାଙ୍କୁ ଖୁସି କରିବାକୁ ଯାଇ କହିଲେ— ଯେଉଁମାନେ ଏତେ ବଡ଼ ବନ୍ଧ ବାନ୍ଧିବାକୁ ଯାଉଛନ୍ତି; ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏଇଟା କି ସ୍ଥିର କଥା । କେତେ ଖର୍ଚ୍ଚ ହେବ ବୋଲି ପଚାରିବାରେ ସେ କହିଲେ ଯେ ତାଙ୍କ ଓସ୍ତାଦ୍ ମେକାନିକ୍‌ମାନେ ଖୁବ୍ କମ୍‌ଖର୍ଚ୍ଚରେ ସବୁ ଭଙ୍ଗା ଜିନିଷକୁ ପ୍ରାୟ ନୂଆ କରିଦିଅନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ କର୍ମକୁଶଳତା ଯୋଗୁଁ ହିଁ ଅନ୍ୟ କେଉଁଠି ଯେଉଁ ବନ୍ଧ ୧୦୦ କୋଟି ଟଙ୍କାରୁ କମ୍ ଖର୍ଚ୍ଚରେ ହୁଅନ୍ତାନି, ସେ ତାକୁ ସ୍ବଳ୍ପ କୋଟିରେ ସାରିଦେବାକୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି ନେଇଛନ୍ତି । ଏ କଥାରେ ମୁଗ୍‌ଧ ହୋଇଯାଇ ଓଡ଼ିଆ ନିଯୁକ୍ତି କଥା କହିବାପାଇଁ ନେତା ମହାଶୟ ପୂରାପୂରି ଭୁଲିଗଲେ— ଫେରିଆସି କହିଲେ, ମାସେ ପରେ ତ ସେ ଆଉ ଥରେ ଆସିବେ, ସେତେ-ବେଳେ ଦେଖିବେ । ମାସେ ପରେ ଯେତେବେଳେ ସେ ଆସିଲେ, ଚିଫ୍ ଇଞ୍ଜିନିୟର ଇଞ୍ଜିନ୍ ସହ ସବୁ ନୂଆ ପାର୍ଟ ଖଞ୍ଜିଦେଇ 'ଜଙ୍କ୍'ଟିକୁ ପ୍ରାୟ ନୂଆ କରିଦେଇଥାଆନ୍ତି । ଖର୍ଚ୍ଚ ମାତ୍ର ପାଞ୍ଚଶହ ଟଙ୍କା । ନେତା ମହାଶୟ ପଞ୍ଜାବୀ ଇଞ୍ଜିନିୟରମାନଙ୍କ ନାହିଁ ନଥିବା ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ କୌଶଳ ଓ କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷତାରେ ବିମୁଗ୍‌ଧ ହୋଇ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରେସ ବକ୍ତୃତା ଦେଲେ ଏବଂ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ କର୍ମଯୋଗାଣ ପାଇଁ ପାଟିତୁଣ୍ଡ କରୁଥିବା ଲୋକଙ୍କ କ୍ଷୁଦ୍ର ଆଞ୍ଚଳିକ ମନୋଭାବ ଯୋଗୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ତିରସ୍କାର କରି ଚିଫ୍ ଇଞ୍ଜିନିୟର ଧାରଦେଇଥିବା ଡ୍ରାଇଭର ସଙ୍ଗରେ ମରାମତି ହୋଇଥିବା ନିଜ ଗାଡ଼ିରେ ସ୍ବସ୍ଥାନକୁ ଫେରିଯାଇଥିଲେ ।

ସେପରି ପରିସ୍ଥିତିରେ ହୀରାକୁଦ ଓ ବୁର୍ଲାରେ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଓ ସମ୍ମାନ ରକ୍ଷାର ଭାର ଏଇ ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ଓ ମିଶ୍ରବାବୁମାନଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ଓଡ଼ିଆଙ୍କୁ ଏକଜୁଟ କରିବା ମନ ନେଇ ସେହିଦିନ ସେମାନେ ହୀରାକୁଦ-ଠାରେ ପ୍ରଥମ ଦୁର୍ଗାପୂଜାର ଆୟୋଜନ କରିଥିଲେ, ଆଉ ପ୍ରଥମକରି ଓଡ଼ିଆ

ନାଟକଟିଏ ମଞ୍ଚସ୍ଥ କରିବାକୁ ମନସ୍ଥକଲେ । ନାଟକଟିକୁ ସଫଳ ରୂପ ଦେବାପାଇଁ ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ କେହି ନାମଜାଦା ଅଭିନେତା ନଥିଲେ—ଅଭିନେତ୍ରୀ କଥା ତ ଦୂରର୍ । ସାଧାରଣ ମଜୁରିଆ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକେ ଉପଭୋଗ କରିପାରିବେ ବୋଲି 'ମାତୃପୂଜା' ନାଟକ ବଚ୍ଛାହେଲା ଓ ଆଉ ନାଟକଟିକୁ ପଞ୍ଜାବୀ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଣଓଡ଼ିଆଙ୍କ ଭିତରେ ଆକର୍ଷଣୀୟ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗୁଡ଼ିଏ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଏବଂ ଲୋକପ୍ରିୟ ନାଚ ଖୁନ୍ଦି ଦିଆହେଲା । ହୀରାକୁଦ ସହର ପ୍ରାନ୍ତରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ପାହାଡ଼ ଉପରେ ତିଆରି ହେଲା ପୂଜା ମଣ୍ଡପ । ପାହାଡ଼ର ପାଦଦେଶକୁ କାଟିବେଞ୍ଚମାନ ତିଆରିକରି ଖୋଲା ଆକାଶ ତଳେ ଗ୍ୟାଲେରୀ କରିଦିଆଗଲା ଆଉ ତା ସାମନାରେ ତିଆରି ହେଲା ଗୋଟିଏ ଅର୍ଦ୍ଧସ୍ଥାୟୀ ନାଟକ ମଞ୍ଚ । ଏହି ଇଞ୍ଜି-ନିୟରମାନେ ଥିଲେ ବନ୍ଧର ଜୀବନ—ସେମାନଙ୍କର ସଚୋଟପଣିଆ ଜଣାଶୁଣା ଥିଲା । ସବୁ ଠିକାଦାରମାନେ ଖୁସିରେ ବିନାପଇସାରେ ଏସବୁ କାମ କରିଦେଲେ ।

ଅଣଓଡ଼ିଆଙ୍କ ତାପ୍ରତି ସ୍ତ୍ରୀ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କୁ ଏକଜୁଟ୍ କରିଦେଲା । ବୁଦ୍ଧଦେବ-ବାବୁଙ୍କ ପ୍ରରୋଚନାରେ ସୁରେଶ ପୂଜାରୀ ଏବଂ ସମ୍ବଲପୁରର ଅନ୍ୟ କେତେକ ଖ୍ୟାତନାମା କଳାକାର ନୃତ୍ୟ ପରିବେଷଣ କରିବାପାଇଁ ଶେଷରେ ରାଜିହେଲେ । ଓଡ଼ିଆ ଇଞ୍ଜିନିୟରମାନେ ଘରକୁ ଘର ବୁଲି ନିମନ୍ତ୍ରଣପତ୍ର ବାଣ୍ଟିଲେ; ଆଉ ଶେଷରେ ଚିଫ୍ ଇଞ୍ଜିନିୟର ସବୁ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡିଂ ଓ ଏକ୍‌ଜିକ୍ୟୁଟିଭ୍ ଇଞ୍ଜିନିୟରଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଅନୁରୋଧ କରି ନାଟକ ଦେଖିବା ପାଇଁ ନେଇଆସିଲେ । ନାଟକ ଦିନରେ ଏକ ନାହିଁ ନଥିବ ଭିଡ଼ ଦେଖାଦେଇଥିଲା । ପାଖ ଆଖ ଅଞ୍ଚଳର ଗାଁମାନଙ୍କରୁ ଝିଅ ବୋହୂମାନେ ଉଠିଆସିଥିଲେ । ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ ଥିଲା ସୁରେଶ ପୂଜାରୀଙ୍କ ତାଣ୍ଡବ ନୃତ୍ୟ । ସିଲୋଟ୍‌ରେ ସତୀଙ୍କର ମୃତ ଦେହକୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ଫିଙ୍ଗିବା ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖାଇଦେଲା ପରେ ମଞ୍ଚ ଭିତରୁ ଦୁଇ ପାଖରୁ ଫିଙ୍ଗା ହେଉ-ଥିବା ଝିଙ୍କବାଣର ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ ଭିତରେ ପୂଜାରୀ ତାଙ୍କର ଅପରୂପ ନୃତ୍ୟ ପରିବେଷଣ କଲେ । ତାଙ୍କର କମନୀୟ ରୂପ, ତରଙ୍ଗାୟିତ ହସ୍ତଚାଳନା, ଲୀଳାୟିତ ଶରୀରଭଙ୍ଗୀ ଏବଂ ଗୋଟିଏ ପାଦର ଅଙ୍ଗୁଳିଗୁଡ଼ିକ ଉପରେ ସମଗ୍ର ଶରୀରର ଭାର ନ୍ୟସ୍ତ କରି ସେ ଯେଉଁ ଅପୂର୍ବ ନୃତ୍ୟ ପରିବେଷଣ କଲେ ତାହା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମୁଗ୍ଧ ଚକିତ କରିଦେଇଥିଲା । ଅଣଓଡ଼ିଆମାନେ ପୂଜାରୀଙ୍କୁ ଉଦୟଶଙ୍କର ସଙ୍ଗରେ ତୁଳନା କରିଥିଲେ ।

ହୀରାକୁଦରେ କାମକରୁଥିବା ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ଗୁଡ଼ ସେବନ ଗର୍ବରେ ଫୁଲିଉଠିଥିଲା ।

ଏପରି ଅନେକ ଅନେକ ଘଟଣା ଦୁଇ ବନ୍ଧୁ ମନେପକାଉଥିଲେ ।

ପୁଅଝିଅଙ୍କ କଥା ପଡ଼ିଲାବେଳେ ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ଜାଣିପାରିଥିଲେ ଯେ, ମିଶ୍ରବାବୁଙ୍କ ବଡ଼ଝିଅ ଗୌରୀ ପ୍ରାୟ ମାସେହେବ ତା'ର ଲେକ୍‌ଚରର୍ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସହ ବଦଳିହୋଇ ସମ୍ବଲପୁରକୁ ଆସିଛି; ଆଉ ଝିଅ ଜୋଇଁଙ୍କ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ରକ୍ଷାକରି ମିଶ୍ରବାବୁ ଆସିଛନ୍ତି ସମ୍ବଲପୁରକୁ ।

ମିଶ୍ରବାବୁଙ୍କର ତ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ପୁଅ; ଆଉ ସିଏ ବି ଡାକ୍ତର । ଦୁଇଟିଯାକ ଝିଅ ବିବାହିତା । ତାଙ୍କ ପରିବାର ସତରେ ଏକ ଜଞ୍ଜାଳହୀନ ସୁଖୀ ପରିବାର ବୋଲି ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁଙ୍କ ମନ୍ତବ୍ୟ ଶୁଣି ମିଶ୍ରବାବୁ ତାଙ୍କ ମନଖୋଲା ସ୍ପେସିଏଲ୍ ହସଟିଏ ହସି ଖୁସିରେ ତାଳମାରି କହିଲେ—"ଭାଇନା, ହରିହରଙ୍କ ଭେଟ କଥା ଶୁଣିଛନ୍ତି ନା ?"

ସେଇ ଗପୁଡ଼ି ମିଶ୍ରବାବୁ—ଏତେ ବର୍ଷ ପରେ ମଧ୍ୟ ବିଶେଷ କିଛି ବଦଳି ନାହାନ୍ତି । ଗପ କହିବାରେ ଓସ୍ତାଦ୍—ଆରମ୍ଭ କଲେ ସହଜରେ ତାର ଶେଷ ହୁଏନି—ଖିଅରୁ ଖିଅ ବାହାରୁଥାଏ । ହରିହରଙ୍କ ଭେଟ କଥା ଆଗରୁ ଶୁଣିଛନ୍ତି ନା ନାହିଁ ତହିଁର ଜବାବ ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ଦେବା ପୂର୍ବରୁ ହିଁ ସେ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଇଥିଲେ—ଏଆଡ଼ୁ ଯାଉଥିଲେ ହରି—ସେଆଡ଼ୁ ଆସୁଥିଲେ ହର—ଉଭୟଙ୍କ ଦେଖା ସାକ୍ଷାତ୍ ହୋଇଗଲା । ନମସ୍କାର ବିଆନିଆ ଆଉ କୁଶଳାଦି ପ୍ରଶ୍ନ ପରେ ହରି ସସମ୍ମାନେ ହରଙ୍କୁ କହିଲେ—'ଭୋଳାନାଥ, ପାର୍ବତୀଙ୍କ ପରି ସର୍ବଗୁଣସମ୍ପନ୍ନା ପତ୍ନୀ, କାର୍ତ୍ତିକେୟଙ୍କ ପରି ସୁନ୍ଦର ଓ ଧନୁର୍ଦ୍ଧର ତଥା ଗଣେଶଙ୍କ ପରି ଜ୍ଞାନୀ ଓ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଦୁଇ ପୁତ୍ର ନେଇ ଆପଣ ସତରେ ସଦାନନ୍ଦ ।' ମହାଦେବ ହସିଲେ । କହିଲେ—'ନଟକୁଟିଆ, ସବୁ ନଟକୁଟର ମୂଳ ତ ଆପଣ, ନ ଜାଣିଲା ପରି କଥା ସବୁ କହୁଛନ୍ତି । ସୃଷ୍ଟି କଲାବେଳକୁ ସେ ଭିତରେ ସଂସାରଯାକର ଜଞ୍ଜାଳ ଭର୍ତ୍ତିକରିଦେଇ ନିଜେ ତ ସେ ଭିତରେ ଛନ୍ଦିହୋଇଗଲେ ଆଉ କାହାକୁ ବି ମୁକ୍ତ ଦେଲେନି । ଜନ୍ମର ଆନନ୍ଦ ଭିତରେ ପ୍ରସବ ବେଦନା ପୂରାଇଦେଲେ । ଜନ୍ମ ସଙ୍ଗରେ ଯୋଡ଼ିଦେଲେ ମୃତ୍ୟୁ । ସୁଖ ସଙ୍ଗରେ ଦେଲେ ଦୁଃଖ । କୁହନ୍ତୁ ତ, ଆପଣଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିରେ ଏପରି କିଏ ଅଛି ଯେ ଦୁଃଖ ଓ ଜଞ୍ଜାଳରହିତ ? ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେଥିରୁ ଛୁଟିପାଇନି । ଆପଣ କଣ ମୋ ଗୃହ ଜଞ୍ଜାଳ କଥା ଜାଣିନାହାନ୍ତି ? କ୍ଷଣେ ପିଠିରେ ବସି ସହଜରେ ଯାଆସ କରିପାରିବ ବୋଲି ମୁଁ ତ ସେଥିରୁ ଗୋଟାଏ ରଖିଛି, ସେ କଥା ଜାଣି ମଧ୍ୟ ପାର୍ବତୀ ରଖିଛନ୍ତି

ଗୋଟାଏ ସିଂହ । କହନ୍ତୁ ତ—ସେ ସିଂହ ଦେଖି ମୋ ଷଣ୍ଢ କେମିତି ରହିବ ? ଆଉ ଆପଣ ଜାଣନ୍ତି ସର୍ପ ମୋର ଭୂଷଣ—କାର୍ତ୍ତିକେୟ କଣ ସେ କଥା ଜାଣୁନି ? ତଥାପି ସେ ରଖିଛି ଗୋଟାଏ ମୟୂର । ସେ ମୟୂରକୁ ଦେଖି ମୋ ସାପଗୁଡ଼ାକ ଉପରେ ଯେଉଁ କଲବଲ ହୁଅନ୍ତି—କେମିତି ବୁଝାଇବି ? ସାନ ପୁଅ ଗଣେଶ ବି ତା ମୂଷା ମୋ ସାପମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଡରୁଛି ବୋଲି ମୋ ଉପରେ ଖପପା । କଣ, ତା' ବୋଲି ମୁଁ ମୋ ସାପମାନଙ୍କୁ ବାହାର କରିଦେବି ? ସେଥିପାଇଁ କହୁଛି—ହଉ, ତମେ ପୁଅ ସବୁ କୈଳାସରେ ରହ—ମୁଁ ଯାଉଛି ମୋର ଶ୍ମଶାନକୁ ।

ମିଶ୍ରବାବୁ ଏଥର ହରିହରଙ୍କ କାହାଣୀ ବନ୍ଦକରି ନିଜ କଥା କହି ବସିଲେ । କହିଲେ—'ଜାଣିଲେ ଭାଇନା, ମୋ ଅବସ୍ଥା ବି ଊଣା ଅଧିକେ ସେମିତି । ନାହିଁନଥିବା ଜଞ୍ଜାଳ । ପୂଜାବେଳକୁ ବୋହୂ ତ ତା ବାପ ଘରକୁ ଯିବା କଥା । ପୁଅ କହିଲା ସେ ବି ଶ୍ୱଶୁରଘର ନିମନ୍ତ୍ରଣ ରକ୍ଷାକରି ବୋହୂ ସଙ୍ଗରେ ଯିବ । ଏଣେ ଗୌରୀର ମା ଲଗେଇଛନ୍ତି ଯେ ଝିଅ ଆଉ ନାତି ନାତୁଣୀମାନେ ପୂଜା ବେଳକୁ ଆମ ଘରକୁ ଆସିବେ । ଆଚ୍ଛା, ସେମାନେ ତ ଆସିବେ, ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଜୋଇଁମାନେ ଯଦି ଆସନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ଦେଖା ରଖା କିଏ କରିବ କହନ୍ତୁ ତ ? ସେ କିନ୍ତୁ ସେ କଥା ଶୁଣିବେନି । ମୁଁ ତେଣୁ ଚୁପ୍‌ଚାପ୍ ଗୌରୀକୁ ଚିଠି ଲେଖିଦେଲି । ଲେଖିଲି—'ମା, ତୁ ତୋର ବୁଢ଼ାପୁଅକୁ ପୂଜାବେଳେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବୁ ନା ନାହିଁ ?' କିଛି ଦିନ ପରେ ହିଁ ଜୋଇଁଙ୍କ ପାଖରୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ପହଞ୍ଚିଗଲା । ସେ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ ଯେ ଏଥର ପୂଜାବେଳକୁ ଆମେ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କ ଘରେ ପୂଜା ମାନିବୁ । ମୁଁ ସାଦରେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ରକ୍ଷାକଲି କହି ମିଶ୍ରବାବୁ ତାଳମାରି ଆଉ ଗୋଟାଏ ହୋ ହୋ ହସ ହସିଦେଲେ ।

ବୁଢଦେବବାବୁ ସବୁବେଳେ ଭାବୁଥିଲେ ଯେ ମିଶ୍ରବାବୁଙ୍କ ସାଂସାରିକ ବୁଦ୍ଧି ଅତି କମ୍ । କିନ୍ତୁ ଏ ଭିତରେ ସେ ଏତେ ପୋଖତ ହୋଇଯାଇଥିବା ଦେଖି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ । ପଚାରିଲେ—'ତେବେ ଗୌରୀର ମା କାହିଁକି ଆସିଲେନି ?' ମିଶ୍ରବାବୁ ଆଉ ଥରେ ହସି ହସି ଉତ୍ତର ଦେଲେ—'ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ସିନେମା ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଛନ୍ତି—ବହି ନା କଣ ! ମୋତେ ଆଚ୍ଛା ଭାଲୁ ଧରିଥିଲେ— ନାତି ନାତୁଣୀଙ୍କୁ ଜଗିବା ଭାର ଦେଉଥିଲେ । ମୁଁ କିନ୍ତୁ ନାତି ନାତୁଣୀଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ବାପ ମା, ମଉସା, ମାଉସୀ, ଆଈ ସମସ୍ତେ ସିନେମା ଦେଖିବାକୁ ଯାଉଥିବା କଥା ଶୁଣାଇଦେଇ କହିଦେଲି ଯେ ବହି ଗୋଟିଏ ବଢ଼ିଆ ସିନେମା । ତା'ପରେ ସେମାନେ ବି ସିନେମା ଯିବାପାଇଁ ଅଡ଼ିବସିଲେ । ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ ବିକଳ

ସନ୍ତ୍ୱନପାର ସେମାନଙ୍କ ସପକ୍ଷରେ ଯୁକ୍ତି ବାଢ଼ି ସଫଳ ହେଲ । ମୁଁ ତା ଜାଣିଛୁ ଆପଣ ଏଇଠି ଅଛନ୍ତି—ସେମାନେ ସିନେମା ଯିବା ପାଇଁ ବାହାରିଲା କ୍ଷଣି ମୁଁ ଏ ଆଡ଼କୁ ଚାଲିଆସିଲି ।

କଥା ଶୁଣି ମିଶ୍ରବାବୁଙ୍କ ସାଂସାରିକ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରତି ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁଙ୍କ ଧାରଣା ଆହୁରି ବେଶି ବଢ଼ିଯାଇଥିଲା ।

ଠିକ୍ ଏତିକିବେଳେ ବାସୁ ବାରନ୍ଦାରେ ଦେଖାଦେଇ ଖବର ଦେଲା ପୁଟୁନ୍ ନିଦରୁ ଉଠି ମା-ମା-ବୋଲି କାନ୍ଦିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଇଛି ଓ ପିଲା ବିଛଣାରେ ଗୁଡ଼ାଏ ପାଇଖାନା କରିଦେଇ ଦେହସାରା ପୂରାପୂରି ଲଟପଟ ହୋଇଗଲେଣି ।

ମିଶ୍ରବାବୁ କୁରୁଳିଉଠିଲେ । କହିଲେ—'ସାଇଁନା, ଯାଆନ୍ତୁ ଯାଆନ୍ତୁ ।'

ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁ ଚିତ୍କାର କଲେ—'ଏମାନେ ସିନେମା ଦେଖିବାକୁ ଯିବେ, ଆଜ ପୂଜା ଦିନଟାରେ ମୁଁ ପାଇଖାନା ସଫା କରି ବସିବି—ଅସମ୍ଭବ ।'

ମିଶ୍ରବାବୁ ହସି ହସି ଟିପ୍‌ପଣୀ କାଟୁଥିଲେ—ସଂସାର ଭିତରେ ଘର କରିଥିଲେ ପଥର ପଡ଼ିଲେ ସହି । ନାତିର ଚନ୍ଦନ ସଫା କରିବା ତ ଆନନ୍ଦର କଥା !

* * *

ଏ' କୋଳ ନଅ

ପନ୍ଦ୍ରଲ ପୌଷର ଏକ ଶୀତୁଆ ସକାଳ । ବୁଧ, ଗୁରୁ ଓ ଶୁକ୍ର—ତିନିଦିନ ଛୁଟି । ଶନିବାର ଦିନକ କେଜୁଏଲ୍ ଲିଭ୍ ନେଇଗଲେ ରବିବାର ମିଶି ପାଞ୍ଚଦିନ ମିଳିଯାଉଛି । ପିଇବା ପାଣି ଦସ୍ତାରୁ ପେଟ ଫମ୍ପେଇବା ଅଥବା ପେଟ ଘୁଡ଼ୁ ଘୁଡ଼ୁ କରିବା ବ୍ୟାଧିତ କେମ୍ପସ୍‌ରେ କିଛି ନୂଆ କଥା ନୁହେଁ—ତେଣୁ ଶନିବାର ଦିନଟିରେ ଅନେକଙ୍କ ପେଟ ମୋଡ଼ିହୋଇ ଯଥା ସମୟରେ ଦୁଇ ଚାରିଥର ତରଳ ପାଇଖାନା ବା ପୋଖରୀପାଣି ହୋଇଗଲାଣି, ଆଉ ସେ ସମସ୍ତେ ଶାରୀରିକ ଅସୁସ୍ଥତା ଯୋଗୁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମତା ହରାଇ କେଜୁଏଲ୍ ଲିଭ୍ ଦରଖାସ୍ତ ପଠାଇଦେଇସାରିଛନ୍ତି । ଜଣଜଣକର ଦୁଇ ଚାରି ମିଶି ଗାଏମୋଟ (∞)ର ବିଶାଳତାରେ କେମ୍ପସ୍‌ରେ ବନ୍ୟାର ସମ୍ଭାବନା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ଏପରି ପୋଖରୀ-ପାଣି ଯାଞ୍ଚ କରିବାପାଇଁ କୌଣସି ବିଧିବଦ୍ଧ ବ୍ୟବସ୍ଥା ନ ଥିବାରୁ ଛୁଟି ଦରଖାସ୍ତ ସବୁ ମଞ୍ଜୁର ମଧ୍ୟ ହୋଇଯାଇଛି । ହଷ୍ଟେଲର ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନେ ତାଙ୍କ ଦୂରଦର୍ଶିତାର ଫଳସ୍ୱରୂପ ପୂର୍ବ ରବିବାରଠାରୁ ନିଜ ନିଜ ଘରକୁ ଚାଲିଗଲେଣି । କେମ୍ପସ୍ କଲୋନୀର ବାଟ ଘାଟ ତେଣୁ ଫାଙ୍କା ।

ସକାଳର ଖରା ପୋଇଁବାକୁ ଟିକିଏ ଇଚ୍ଛା ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଥିରିଥିରିଆ ପବନରେ ଆମ ଘର ସାମନାର ଝାଉଁଗଛ ସବୁ ଯେମିତି ଭାବରେ ଚାମର ବିଞ୍ଚି ଛୁଞ୍ଚିମୁନିଆଁ ପତ୍ରଗହଳରୁ ପାଲ-ରାଗିଣୀ ଧରିଥିଲେ ତାହା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି, ଥଣ୍ଡା ପବନର ଚେଙ୍କ ଉପରେ ମୁଁ ଆଉ ବାହାରକୁ ଯିବାକୁ ସାହସ କରିପାରିଲିନି । ଅଗତ୍ୟା ମଫଲର ଖଣ୍ଡିଏ ମୁଣ୍ଡ ଆଉ କାନରେ ଭଲକରି ଭିଡ଼ିଦେଇ, ଗଳାରେ ଗୋଟାଏ ଭଅଁର ଗୁଡ଼ାଇ ଆଣିଲି, ଆଉ ଶାଲ୍ ଖଣ୍ଡିଏ ଘୋଡ଼ାଇ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆ ମେଗାଜିନ୍‌ଟିଏ ଧରି ବାରଣ୍ଡାରେ ପଡ଼ିଥିବା ବେତ ଚୌକିରେ ଆଉଜି ହୋଇ ବସିପଡ଼ିଲି ।

ଛୁଟିଦିନ ସକାଳର ଭଲ ଜଳଖିଆ ସାଙ୍ଗକୁ ମଫଲର ଆଉ ଶାଲ୍‌ର ଉଷୁମ ତଥା ଜାକିଜୁକି ହୋଇ ବସିଥିବା ଆରାମ ଯୋଗୁଁ ହେଉ ଅଥବା ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ କବିତାର ବିମୋହିନୀ ଶକ୍ତି ଯୋଗୁ ହେଉ, ମୁଁ ମୋର ଅଜାଣ-ତରେ କେତେବେଳେ ଘୁମେଇ ପଡ଼ିଥିଲି ସେକଥା ମୋର ଖିଆଲ ନାହିଁ ।

ଗୋଟାଏ ଗୁଡ଼ଥର ଡାକ ଶୁଣି ଚମକି ଉଠିଲି । ଗୁଡ଼ ଭିତରେ ଦମକାଏ ପବନ ଅଟକିଗଲା ପରି ମନେହେଲା । ଯେଉଁ ଡାକ ଶୁଣିଲି ସେଡାକ ସଙ୍ଗରେ ଜଡ଼ିତହୋଇଥିଲା । ଗୋଟାଏ ଅଜଣା ଭୟ—ପିଲାଦିନର ।

ପିଲାଦିନେ ଅଧରାତିରେ ଏମିତି ଡାକ ଶୁଣି ମୁଁ କେତେଥର ନିଦରୁ ଉଠି ଡରରେ ବୁଢ଼ୀମା'ଙ୍କ ପେଟରେ ଲପେଟିଯାଇ ପଣତ ଘୋଡ଼େଇ ହୋଇଛି । ଏବେ ବି ସେ ଅନୁଭୂତି ମନେପଡ଼େ ।

ଅନ୍ଧାର ରାତି । ଝିଙ୍କାରି ସ୍ୱରରେ ନିଶା ଗର୍ଜୁଥାଏ । ଗାଁର ଗୃହଆଡ଼େ ଶାନ୍‌ଶାନ୍ । ମଝିମଝିରେ ପାଖରେ ଥିବା କେଉଁ ଗଛ ଡାଳରୁ ପେଚାଟିଏ ଡାକେ 'ଭିଲଲକ୍' । ଦୂର ଗଛରୁ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଉତ୍ତର ଦିଏ 'ଫିବୁ ଥିବୁ' । ଟିକିଏ ଗୁଡ଼ ଅନ୍ଧାର ରାତିରେ ଭୟର ତରଙ୍ଗ ଖେଳାଇ ପାଖ ପେଚା ପୁଣି ଡାକେ 'ଭିଲଲକ୍' । ଧାନକିଆରୀର ମଞ୍ଚା ଉପରେ କଘୋଡ଼ ନିଦରେ ଶୋଇ ଧାନ ଜଗୁଆଳୀ ଚାଷୀ କ'ଣ ଶୁଣେ କେଜାଣି, ନିଦ ବାଉଳାରେ ରଡ଼ିଛାଡ଼େ—'ଏ··· ହେ···', ଆଉ ଅନ୍ୟ ଦିଗରୁ ଭାସିଆସେ ଏକ ଗୁଡ଼ଥର 'ଫେଁଏ···ଓ···ଓ··· ଫେଁଏ ଓ···ଓ···?'

ପବନରେ ଭାସିଆସିଲା ବେଳେ ମନେହୁଏ ସେ ଡାକ ଯେମିତି ଧୀରେ ଧୀରେ ପାଖେଇ ଆସୁଛି । ଗାଁରେ ସମସ୍ତେ କହନ୍ତି ବାଘ ଯେତେବେଳେ ଅଧ-ରାତିରେ ତା' ଜଙ୍ଗଲ ଛାଡ଼ି ଗାଁ ଆଡ଼କୁ ମୁହାଁଏ—ଛେଳି କୁକୁର ଆଉ କେବେ ବେଳେ କେଉଁ ମା କୋଳର ଛୁଆକୁ କୋଳରୁ ଟାଣିନେବା ପାଇଁ—ସେତେ-ବେଳେ ଭେରେଣ୍ଡା ବାଘ ପଛରେ ଟିକିଏ ଦୂରରେ ରହି ଏଇ 'ଫେଁଏ··· ଓ···ଓ' ଡାକ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସତର୍କ କରିଦିଏ ।

ବୁଢ଼ୀମା ଅନେକ ଥର କହିଛନ୍ତି ଯେ, ପିଲାମାନେ ଟିକିଏ ବଡ଼ ହୋଇ-ଗଲେ ହେଟା-ବାଘ କି ଚିତାବାଘ ସେମାନଙ୍କୁ ଆଉ ଟାଣି ନେଇ ପାରେନି । ତଥାପି ଭେରେଣ୍ଡାର ସେ 'ଫେଁ···ଏ···' ରଡ଼ି ବାଘର ଉପସ୍ଥିତି ସୂଚାଇ ଛାତି ଥରାଇଦିଏ । ନିଦ ଆପଣାଛାଏଁ ଭାଙ୍ଗିଯାଏ । ପାଖ ବାରଣ୍ଡାରେ ଶୋଇଥିବା ହଳିଆ ବୁଢ଼ାର ନାକ ମଝିରେ ମଝିରେ 'ଘର୍‌ର୍‌ଫୁଟ୍' କରି ସାମାନ୍ୟ ଆଶ୍ୱାସନା ଦିଏ ସତ, ତଥାପି ଡରରେ ଦାନ୍ତ ଠକ୍ ଠକ୍ କରେ ।

'ସାଧବ ଘରର ସାତ ବୋହୂ'ଙ୍କ କାହାଣୀ କହୁ କହୁ ବୁଢ଼ୀମା ଶୋଇ-ପଡ଼ନ୍ତି । ଅଧୁରା କାହାଣୀ ପୂରା କରିବାକୁ ଅଳି କରୁଁ କରୁଁ ମୁଁ ବି କେତେବେଳେ ଶୋଇପଡ଼େ । ଆଉ ସେଇ 'ଫେଁ···ଏ' ରଡ଼ି ଶୁଣି ନିଦରେ ଚମକି ଉଠି

ଉପରରେ ବୁଢ଼ୀମାଙ୍କ ପେଟରେ ଲଟେପଟି ଯାଏ । ବୁଢ଼ୀମା କେଉଁ କାଳରୁ ଗଲେଣି । ମୁଁ ନିଜେ ଏବେ ଜେଜେବାପାର ସ୍ଥାନ ନେଇସାରିଛି । ତଥାପି ଆଜି ସେଇ 'ଫେଁ...ଏ...ଓ...ଓ' ଡାକର କଳ୍ପନାରେ ଚମକିଉଠିଲି ।

'ଗେଣ୍ଟ୍ ଖୋଲିଦିଅ'-ବୁଢ଼ୀର କୋଳି ବିକା ଡାକ ହିଁ ପବନରେ ଭାସି ଆସି ଭେଟେରିଣ୍ଡାର ଫେଁ...ଏ...ଓ...ଓ ପରି ଶୁଭୁଥାଏ ।

ଆମ ଘର ସାମନାରେ କଲୋନୀର ଯେଉଁ ରାସ୍ତା ବାରିପାହାଡ଼ ଆଡ଼କୁ କିଛି ଦୂର ଯାଇ ଟ୍ରାନ୍ସମିଶନ୍ ଲାଇନ୍ ଡେଇଁଗଲା ପରେ ବାଁଆଡ଼କୁ ବଙ୍କେଇ ଯାଇଛି, ବୁଢ଼ୀ ତା'ର ମୁଣ୍ଡର ପସରା ନେଇ ଠିକ୍ ସେଇଠି ଦେଖାଯାଉଥିଲା । 'ଏ କୋଳି ନଅ' ଡାକ ଦେଇ ଦେଇ ସେ ଆମ ଘର ଆଡ଼କୁ ମୁହାଁଇଥାଏ ।

ସାମନା ଦାନ୍ତ କେତୋଟି ନ ଥିବା ଫଳରେ ବୋଧହୁଏ ବୁଢ଼ୀର ପାକୁଆ ପାଟିରେ 'ଏ...କୋଳି ନଅ' ଡାକ ଦୂରରୁ 'ଗେଣ୍ଟ୍ ଖୋଲିଦିଅ' ପରି ଶୁଭେ । ବର୍ଷସାରା ପ୍ରାୟ ନିତି ଦିନ କିଛି ନା କିଛି ମୁଣ୍ଡବୋଝ ନେଇ ସେ ଏମିତି ଚିତ୍କାର କରି କରି କଲୋନୀ ରାସ୍ତାରେ ଦେଖାଦିଏ । କେନ୍ଦୁ, ଭଳିରି ପ୍ରଭୃତି ବାଣୁଆ ଫଳମଳ ସାଙ୍ଗକୁ କେବେ କେବେ ଆମ୍ବ, ପିଜୁଳି ମଧ୍ୟ ସେ ବିକ୍ରି କରିବାକୁ ଆଣେ; କିନ୍ତୁ ତା'ର ନାନାରକମର କୋଳିରେ ହିଁ ସାନ ସାନ ପିଲାମାନଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ବେଶି । ସେ ସମସ୍ତେ ବୁଢ଼ୀକୁ ବେଶ୍ ଭଲପାଆନ୍ତି ଆଉ 'ଗେଣ୍ଟ୍ ଖୋଲି ଦିଅ-ବୁଢ଼ୀ' ବୋଲି ଗେଲ କରି ଡାକନ୍ତି । ପିଲାଙ୍କ ମେଳରେ ବୁଢ଼ୀର ପାକୁଆ ପାଟିର ହସ ଦେଖି ମନେହୁଏ ଯେ ସେ ବି ତା'ର ସେଇ ନୂଆ ନାଁଟିକୁ ପସନ୍ଦ କରେ; କିନ୍ତୁ ଅନେକ ଦୁଷ୍ଟ ପିଲା ବେଳେ ବେଳେ ତାକୁ ଘେରି ଯାଇ ଯେତେବେଳେ ତାଳି ମାରି 'ଗେଣ୍ଟ୍ ଖୋଲି ଦିଅ—ଗେଣ୍ଟ୍ ଖୋଲି ଦିଅ' ବୋଲି ନାଚନ୍ତି, ସେ ବିରକ୍ତ ହୁଏ ଆଉ ଦୁର୍ବୋଧ୍ୟ ଭାଷାରେ କ'ଣ ସବୁ ବକେ । ବୁଢ଼ୀ ଯେତେ ବିରକ୍ତ ହୁଏ ପିଲାଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ସେତିକି ବଢ଼େ । ବାପା-ମା' ମାନେ ପିଲାଙ୍କୁ ଗାଳିଦେଇ ବୁଢ଼ୀକୁ ନ ଚିଡ଼େଇବାକୁ କହନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମନେହୁଏ ସେମାନେ ବି ପିଲାଙ୍କର ଏଇ ତାମସାକୁ ଭିତରେ ଭିତରେ ବେଶ୍ ଉପଭୋଗ କରନ୍ତି । ମୁଁ ବି ଯେ ଦୂରରୁ ତାହା ଉପଭୋଗ ନ କରେ ତା' ନୁହେଁ—ବଡ଼ ହେଲା ପରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରେତ ଦିନର ଚପଳ ମନୋବୃତ୍ତି ବେଳେ ବେଳେ ମନ ଭିତରେ ଉଙ୍କିମାରେ । 'ରାଧେକୃଷ୍ଣ' ବୁଢ଼ା କଥା ମନେପଡ଼େ ।

ପିଲାଦିନର କଥା ।

କିଏ ପ୍ରଥମେ ଆବିଷ୍କାର କଲା କେଜାଣି, ପାଗଳ ପରି ଦିଶୁଥିବା ଜଣେ ବୁଢ଼ା ପାଖରେ 'ରାଧେକୃଷ୍ଣ' କହିଲେ ସେ ରାଗିଯାଏ । ତେଣୁ ବୁଢ଼ା ଯେତେବେଳେ ସହରର କୌଣସି ରାସ୍ତା ଦେଇ ଯାଏ, ଛୋଟପିଲମାନେ ବୁଢ଼ାକୁ ଚିଢ଼େଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ 'ରାଧେକୃଷ୍ଣ' ବୋଲି ଚିତ୍କାର କରନ୍ତି । ବୁଢ଼ା ରାଗିଯାଇ ହାତ ପାଖରେ ଯାହା ପାଏ ପିଲଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଫୋପାଡ଼େ । ପିଲମାନେ ସେଥିରେ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ଆହୁରି ବେଶି 'ରାଧେକୃଷ୍ଣ—ରାଧେକୃଷ୍ଣ' କହି ତାଳି ମାରି ପାଗଳ ପଛରେ ଗୋଡ଼ାନ୍ତି । ପାଗଳ ବୁଢ଼ା ବେଳେ ବେଳେ ବାଡ଼ିଟିଏ ଧରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମାରିବାକୁ ଗୋଡ଼ାଇନିଏ । କ୍ଷଣକପାଇଁ ପିଲମାନେ ଛତ୍ରଭଙ୍ଗ ହୁଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କିଛି କ୍ଷଣ ପରେ ପୁଣି ଏକଯୁଟ୍ ହୋଇ ତା' ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇ ସେମିତି 'ରାଧେକୃଷ୍ଣ' କହି ନାଚିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି । ସହରର ଯେଉଁ ବାଟରେ ବୁଢ଼ା ଯାଏ ସବୁଠାରେ ସେଇ ଏକା ଦୃଶ୍ୟ । ବଡ଼ମାନେ ମଧ୍ୟ ବେଳେ ବେଳେ ଏ କାରବାରରେ ଯୋଗଦିଅନ୍ତି । ବଜାର ମଝିରେ ପାଗଳା ବୁଢ଼ା ଗଲବେଳେ ସମସ୍ତେ ତା'ର ପାଗଳାମି ଦେଖିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ 'ରାଧେକୃଷ୍ଣ ରାଧେକୃଷ୍ଣ' ରଡ଼ି ଛାଡ଼ନ୍ତି । ବୁଢ଼ା ରାଗରେ ତାଣ୍ଡବ ନୃତ୍ୟ କରେ—ମୁଠା ମୁଠା ଧୂଳି ଗୋଟାଇ ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଫିଙ୍ଗେ ।

ଦିନେ ଗୋଟିଏ ଅଦ୍ଭୁତ ଘଟଣା ଘଟିଲା । ପିଲଙ୍କ 'ରାଧେକୃଷ୍ଣ' ଡାକ ଶୁଣି ପାଗଳାବୁଢ଼ା ରାସ୍ତାରେ ଯାଉଛି ଜାଣି ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଘରୁ ବାହାରି ଆସିଲି, ଦେଖିଲି ପାଗଳା ବୁଢ଼ା ରାଗିବ କ'ଣ, ନିଜେ 'ରାଧେକୃଷ୍ଣ' ଗାଇ ଗାଇ ରାସ୍ତାରେ ଚାଲିଛି । ଆମେ ସବୁ ତା' ପଛରେ ରାଧେକୃଷ୍ଣ କହି କହି ଗୋଡ଼ାଇଥାଉ—ଏଇ ଆଶାରେ ଯେ, ବୁଢ଼ା ଆମକୁ ମାରିବାକୁ ଧାଇଁବ, ଆଉ ଆମେ ସେଥିରେ ଲୁଚକାଳି ଖେଳିବୁ । ବୁଢ଼ା କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟଦିନ ପରି ଆମକୁ ନ ଗୋଡ଼ାଇ 'ରାଧେ-କୃଷ୍ଣ' ଗାଇ ଗାଇ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବଜାରକୁ ନେଇଗଲା । କେଉଁଠୁ ପଇସା ପାଇଲା କେଜାଣି, ଗୁଡ଼ିଏ ଲଡ଼ୁ କିଣି 'ବୋଲ ରାଧେକୃଷ୍ଣ' କହି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବାଣ୍ଟି-ବସିଲା । ସମସ୍ତେ ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ତାଟକା ହୋଇଗଲେ । 'ରାଧେକୃଷ୍ଣ' ଗାଇଲା ବେଳେ ବୁଢ଼ାର ଛଳ ଛଳ ଆଖି ଦେଖି ସେଦିନ ବଜାରର ପିଲା, ବୁଢ଼ା ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଖି ଛଳ ଛଳ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ବୁଢ଼ା ବିଭୋର ହୋଇ ଧୂଳିରେ ଗଡ଼ି 'ରାଧେକୃଷ୍ଣ—ରାଧେକୃଷ୍ଣ' ଗାଉଥାଏ । ଖବର ପାଇ ଆମର କେତେଜଣ ଶିକ୍ଷକ ମଧ୍ୟ ସେଦିନ ସ୍କୁଲରୁ ଚାଲିଆସି ଏଇ ନାମ-କୀର୍ତ୍ତନରେ ଯୋଗଦେଇଥିଲେ

—ଆଉ ଅନେକେ ଗ୍ରାବବହ୍ୱଳ ହୋଇ ବୁଢ଼ା ସାଙ୍ଗରେ ଧୂଳିରେ ଲେଟିଯାଇଥିଲେ ।

ତା'ପରଦିନଠାରୁ ପାଗଳ ବୁଢ଼ାକୁ ଆମେ କେହି ଆଉ ସହରର ରାସ୍ତାରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲୁନି ।

'ଗେଟ୍ ଖୋଲ ବଅ'—ବୁଢ଼ୀକୁ ସାନ ସାନ ପିଲାମାନେ ଚିଡ଼େଇଲା ବେଳେ ସେଇ ଘଟଣା ହିଁ ମୋର ବାରମ୍ବାର ମନେପଡ଼େ ।

କୋଳକଣିବା ପାଇଁ ରାସ୍ତା ପାଖରେ କୌଣସି ଛୁଆ ସେଦିନ ଦେଖାଦେଲେନି । ବୁଢ଼ୀ ତା'ର ଲମ୍ବାଲମ୍ବା ପାହୁଣ୍ଡ ପକାଇ ଆଗେଇ ଆସୁଥାଏ ଆମ ଘର ଆଡ଼କୁ ।

ଘର ସାମନାରେ ବୁଢ଼ୀର ଗତି ଟିକିଏ ଧିମେଇଁ ଗଲା । ସେ ନିଜେ ଗେଟ୍ ଖୋଲୁଁ ଖୋଲୁଁ ତା'ର 'ଏ କୋଳ କଅ'—କୁହାଟ ଗୋଟାଏ ଛାଡ଼ିଦେଲା । ମନେହେଲା ସେ ରଡ଼ରେ ଝାଉଁଗଛଗୁଡ଼ିକ ଆଉ ଟିକିଏ ବେଶି ଦୋହଲିଗଲେ ।

କଣ୍ଢେଇକୋଳ ମନ୍ଦ ନୁହେଁ—କିନ୍ତୁ ବୁଢ଼ୀ ବୋଧହୁଏ କଷା ବରକୋଳି ଗୁଡ଼ାଏ ଆଣୁଥିବ । ଘରେ ତ ଛୋଟ ଛୁଆ କେହି ନାହାନ୍ତି—ମୁଁ ମନେ ମନେ ଠିକ୍ କରିନେଇଥିଲି, ବୁଢ଼ୀ ଘରକୁ ଆସିଲେ ତାକୁ ଟିକିଏ ଚିଡ଼େଇଦେବି ଯେ ସେ ଆପଣା ଛାଏଁ ରାଗିକରି ଚାଲିଯିବ ।

ବୁଢ଼ୀର ଦେହରେ ବୟସର ଛାପ ସ୍ପଷ୍ଟ । ତଥାପି ଦେହଟି ସିଧା ସଳଖ—ଆଉ ମାଂସପେଶୀକୁ କଳା ଚମ ଏବେ ବି ବେଶ୍ ଭିଡ଼ି ଧରିରଖିଛି । ଆଣ୍ଠୁ ଯାଏ ଓସାର ଖଣ୍ଡିଏ ହାତବୁଣା ଶାଢ଼ୀ—ତନ୍ତିର ଫାଳକରେ ଦେହର ଉପର ଭାଗ ଅର୍ଦ୍ଧ-ଆବୃତ । ଅଧା ଦାନ୍ତ ନ ଥିବା ମୁହଁରେ ତରଳ ହସଟିଏ ଫୁଟାଇଦେଇ ବୁଢ଼ୀ ବାରଣ୍ଡା ଉପରକୁ ଉଠିଆସିଲା; ଆଉ ମୁଁ କିଛି କହିବା ପୂର୍ବରୁ ତା' କୋଳ ପସରା ଓହ୍ଲାଇ ନେଇ କାନ୍ଥକୁ ଆଉଜି ଗୋଡ଼ ଦି'ଟା ତଳ ପାହାଚକୁ ଝୁଲାଇ ବସିପଡ଼ିଲା ।

ମୁଁ କିଛି ପଚାରିବା ଆଗରୁ ବୁଢ଼ୀ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଇଥିଲା—'ବଡ଼ିଆ ମିଠା ବରକୋଳି ।'

ମୁଁ ଅଗତ୍ୟା ପଚାରିଲି, 'ଦାମ୍ କେତେ ?'

ବୁଢ଼ୀ ତା'ର ନାନାରକମର ଦଉଡ଼ିବନ୍ଧା ତରାଜୁ ଆଉ ଢଙ୍ଗ ବେଢ଼ଙ୍ଗ ପଥର ଖଣ୍ଡର ଓଜନ ବଟକରା ସବୁ ବାହାର କରୁ କରୁ ଟିପ୍‌ପଣୀ ଦେଲା—"ଦାମ୍ ପଚାରୁଛୁ—କେଜି ଦୁଇଟଙ୍କା ।"

ମୁଁ କହିଲି—'କେଜି ପଚାଶ ପଇସା' । ଭାବିଥିଲି ସେ ରାଗିଯାଇ କହିବ—'ଯା, ମହାନଦୀ ବଡ଼ ଧାରରେ ଆଗ ମୁହଁ ଧୋଇ ଆସିବୁ ।'

ବୁଢ଼ୀ କନୁ ଫିକ୍ କରି ହସିଦେଲା । ମୁଣ୍ଡ ବଙ୍କେଇ କହିଲା—"କେଜା ଦୁଇ-ଟଙ୍କା—ଖାଇଲୁ, ଦେଖିବୁ କେତେ ମିଠା !' ଗୋଟାଏ ପ୍ଲେଟ ଗୁଙ୍ଗୁଡ଼ିରେ ଦୁ' ମୁଠା ବରକୋଳି ପକାଇ ଦେଇ ସେ ମୋ ଆଡ଼କୁ ଗୁଙ୍ଗୁଡ଼ିଟିଏ ବେପରୱାଏ ଭାବରେ ଠେଲିଦେଲା ।

ମୁଁ ଦୋହଦାଇ କହିଲି—'କେଜା ପଚିଶ ପଇସା ।'

ବୁଢ଼ୀ ଏଥର ମୋ ପଛ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇଁ ଠୋ ଠୋ କରି ହସିଉଠି କହିଲା —'ନେ ଖା—ମୁଁ କ'ଣ ତୋତେ ପଇସା ମାଗୁଛି ! ଦେବାବାଲାତ ତୋ' ପଛରେ ଠିଆହୋଇଛି ।'

ମିନି-ମା' ସତକୁ ସତ ପଛପାଖରେ ଠିଆହୋଇଥିଲେ । ବୁଢ଼ୀ ଏଥର ହସରେ କୁରୁଳି ଉଠି କହିଲା—'ଜାଣୁ, ତୁ ନଥିଲୁ ବେଳେ ବୋହୂ ମୋତେ କେତେ ଖାଇବାକୁ ଦିଏ !' ପୁଣି ମିନି ମା'କୁ ଅନାଇ ତାଳି ମାରି କହିଲା— 'ବୋହୂ, ତୋ କଥା କେମିତି ପଦାରେ ପକାଇଦେଲି !'

କି ସୁନ୍ଦର ସେ ମନଖୋଲା ହସ ! ମୁଁ କ'ଣ କରିବି କିଛି ବୁଝି ପାରିଲିନି । କହିଲି, ବରକୋଳି ମୋତେ ଭଲଲାଗେନି ।'

ପାଖ ଘରୁ କିଏ ଜଣେ ଡାକିଲା—ଏ 'ଗେଟ୍ ଖୋଲି ଦିଅ' ବୁଢ଼ୀ ?

ବୁଢ଼ୀ ଉତ୍ତର ଦେଲା—'ଏ କୋଳି ନିଅ ।'

ବୁଢ଼ୀ ପସରା ସଜାଡ଼ି ଠିଆହେଲାବେଳକୁ ଦେଖିଲି ପସରା ଭିତରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଦହଣି କାଠଫାଳିଆ ଠିକ୍ ତୁଲବାଡ଼ି ପରି ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସାଧାରଣ ଭାବରେ ଖଣ୍ଡିଏ ହାତବାଡ଼ି ପରି । କୌତୁକ କଲାପରି ପଚାରିଲି—"ବୁଢ଼ୀ, କାହାକୁ ମାରିବୁ ନା କଣ ?"

ବୁଢ଼ୀ ଟିକିଏ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଅନାଇଲା । ପରେ ହଠାତ୍ ସେଇ ମନଖୋଲା ଠୋ ଠୋ ହସ ହସି କହିଲା—"କେମିତି ଜାଣିଲୁ ?"

ମୁଁ ନିଜେ ଏଥର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲି । ପଚାରିଲି, "କାହାକୁ ?"

'ଏଇଠି କହିବିନି—ମୋ ଘରକୁ ଆସିଲେ ଜାଣିବୁ'—କହି ବୁଢ଼ୀ 'ଏ କୋଳି ନିଅ' ଡାକି ଡାକି ଚାଲିଗଲା ।

ଶୀତ ଦିନ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ପୂର୍ବରୁ ଯେତିକିଏ ବୁଲି ଆସିଲେ ତ ବେଶ୍ ଫୂର୍ତ୍ତି ଲାଗେ—ତା' ପର ଦିନ ସକାଳେ ମୁଁ ସିଧାସଳଖ କଣ୍ଟାପାଲି ଗାଁକୁ ଗଲିଲି । ବାଟ ପ୍ରାୟ ମାଇଲିଏ । ଗାଁ ଭିତରକୁ ପଶି ଯେତେବେଳେ କୋଳିହକାଳୀ ବୁଢ଼ୀର ଘର କଥା ପଚାରିଲି, କେତେଜଣ ମୂହଁ ଚୂହାଁଚୂହିଁ ହେଲେ । ମନେହେଲା,

ମୁଁ ସେ ଘରକୁ ଯିବା ବୋଧହୁଏ କଛି ଗୋଟାଏ ଅପସନ୍ଦ କଥା । ଜଣେ ଶେଷରେ ଗାଁ ମୁଣ୍ଡ ଆଡ଼କୁ ହାତ ବଢ଼ାଇ ବୁଝାଇଦେଲା ଯେ, ଗାଁକୁ ଟିକଏ ଛୁଡ଼ ଯେଉଁ ଗୋଟାଏ ଛୋଟ ପାଳଦିଆ ଘର--ବୁଢ଼ୀ ସେଇଠି ରହେ । କହିଲା-ବେଳେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ ମନ୍ତବ୍ୟ ଦେଲା ଯେ—ଛୋଟପିଲାମାନେ ଗଲେ ଯିନା ଡର, ବଡ଼ମଣିଷ ଗଲେ କ୍ଷତି କଣ !

ବୁଢ଼ୀ ତା'ଘର ଦାଣ୍ଡ ଖରକୁଥିଲା । ମୋତେ ଦେଖିଲାକ୍ଷଣି ଖୁସିରେ ଦଉଡ଼-ଆସିଲା । ପୁଣି ଘର ଭିତରକୁ ଦଉଡ଼ିଯାଇ ଛୋଟ ସରୁ ଦଉଡ଼ିଆ ଖଟଟିଏ ବୋହିଆଣି ବସିବାକୁ କହି ନିଜେ ଘର ପିଣ୍ଡାରେ ବସିପଡ଼ିଲା । କହିଲା—'ବାପା, ସତରେ ଆସିଲୁ ! କହିଦେଇଥିଲି ଯିନା, ମୋର ଏଇ କୁଡ଼ିଆକୁ ତୁ ସତକୁ ସତ ଆସିବୁ ବୋଲି ମୁଁ ଭାବିନଥିଲି ।'

ସେ କାହାକୁ ମାରିବାକୁ ବସିଛି ସେ କଥା ମୁଁ ସିଧା ସଳଖ ପଚାରି ଦେଲି । ବୁଢ଼ୀ କହିଲା, 'କହିବି ରହ—ଟିକଏ ଥୟ ଧର ।'

ବୁଢ଼ୀ ପୁଣି ଘର ଭିତରକୁ ପଶିଗଲା । ଏଥର ଗୋଟିଏ ଗୁଙ୍ଗୁଡ଼ରେ ପାଏ ଖଣ୍ଡେ ମୁଢ଼ି ଆଉ ଗୋଟିକରେ କଛି କଣ୍ଟେଇକୋଳି, କଛି ବରକୋଳି ଆଉ ହିଓଟି ଦରପାକଲା ପିଜୁଳି ଆଣି ମୋ ପାଖରେ ଖଟ ଉପରେ ଥୋଇ ଦେଇ କହିଲା—'ତୁ ଆଗ ଖା—ମୁଁ ପରେ କହିବି ।'

ମୁଁ କିନ୍ତୁ ଜିଦ୍ ଧରିଲି ଯେ ସେ ନ କହିଲେ ମୁଁ ଖାଇବିନି ।

ବୁଢ଼ୀ ପିଣ୍ଡାରେ ବସିପଡ଼ିଲା । ମୁହଁରେ ଆଉ ସେ ପୂର୍ବର ହସ ନ ଥିଲା । କହିଲା—'ହଉ, ଖାଇ ଖାଇ ଶୁଣ ।'

ମୁଁ ଗୋଟାଏ ଯନ୍ତ୍ରପରି ମୁଠିଏ ମୁଢ଼ି ପାଟିରେ ଭର୍ତ୍ତି କଲି । ବୁଢ଼ୀ ଆରମ୍ଭ କଲା ତା'ର କାହାଣୀ ।

ଆମ ଗାଁ ସୋନପୁର ପାଖରେ । ଧନୀ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଆମର ଅଭାବ ନଥିଲା । ଦୁଇ ହଳର ଜମି । ବେଶ୍ ଖୁସିରେ ଚଳୁଥାଉଁ । ଶାଶୁ ଶ୍ୱଶୁର ମରି-ଯାଇଥିଲେ । ଆମେ ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବୋଲି ପୁଅ ସୁନାଧର—ପ୍ରାୟ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷର । ସେଇ ବର୍ଷ ପୁଅକୁ ବାହା କରାଇ ବୋହୂ ଆଣିବୁ ବୋଲି ଠିକ୍ କରିଥିଲି । କିନ୍ତୁ ଜମିସବୁ ଫାଟିଗଲା ଯିନା, ଆଷାଢ଼ ଶ୍ରାବଣରେ ବର୍ଷା ହେଲାନି । ଦଶହରା ବେଳକୁ କାହାଘରେ ମୁଠିଏ ଖାଇବାକୁ ବି ନଥିଲା । ବାସନ କୁସନ ବିକାବିକି କରି ବାଉଁଶ ଗଜା, ଶାଗପତ୍ର ଖାଇ କୌଣସିମତେ ଚଳି ଯାଉ-ଥିଲୁଁ । ଦିନେ ପୁଅ କହିଲା--ହୀରାକୁଦଠାରେ ନଦୀବନ୍ଧା ହେଉଛି--ଅନେକ ଲୋକ

ମଜୁରି ଲାଗିଛନ୍ତି, ଆଜ ଯିଏ ଗଲେ ବି ଦିନ ମଜୁରି ମିଳିଯାଉଛି । ସେ ଯିବ । ଜିଦ୍ ଧରି ବସିଲା । ଦୂର ଜାଗାରେ କିଏ ତାକୁ ମୁଠିଏ ଗଣ୍ଡ କରି ଦେବ ଭାବି ମୁଁ ଜିଦ୍‌କଲି ଯେ, ତେବେ ମୁଁ ବି ତା' ସଙ୍ଗରେ ଯିବି । ସୁନାଧରର ବାପା କହିଲା—ସେ ବି ଯିବ । ବଳଦ ହ'ହଳ ତ ଆଗରୁ ବିକି ହୋଇସାରିଥିଲା । ଗାଁର ଜଣେ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ହେବେ ତାଙ୍କୁ ଘର ଟିକିଏ ଦେଖିବାକୁ କହି ଆମେ ତିନିହେଁ ଚାଲିଆସିଲୁଁ । ମୁହଁ ଅନ୍ଧାର ବେଳକୁ ଯେତେବେଳେ ଗୋଶାଳା ପାଖରେ ପହଁଞ୍ଚିଲୁ, ଜଣେ ପଞ୍ଜାବୀ ଆମକୁ କେମିତି ଜାଣିଲା କେଜାଣି, ଆଗତୁରା ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ଦେଇ ଗୋଟିଏ ଟ୍ରକ୍‌ରେ ବନ୍ଧ ପାଖକୁ ପଠାଇଦେଲା । ଆମକୁ ଆଉ କାମ ଖୋଜିବାକୁ ପଡ଼ିଲାନି । ତା' ଆରଦିନ ଆମେ ତିନିଜଣଯାକ କାମରେ ଲାଗିଗଲୁ । ଜଣକୁ ଦିନକୁ ଦୁଇଟଙ୍କା—ଭଲ କାମ କଲେ ଜଣକୁ ତିନିଟଙ୍କା, ଚାରିଟଙ୍କା ବି ମିଳିବ । ଆମେ ଖୁସିରେ ଭୋକ ଶୋଷ ବି ଭୁଲିଗଲୁ ।

କି ବିରାଟ ସେ କାମରେ ବାପା ! ଚାରିଆଡ଼େ ଲୋକ ଗହଳି । ଆମ ବରଗଡ଼ ହାଟ ବି କିଛି ନୁହେଁ । କେତେ କେତେ ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କ ପରି ନାନା ରକମର ଗାଡ଼ି ସବୁ ! କିଏ ମାଟି ଖୋଳୁଛି—କିଏ ଗେଟି ବୋହୁଛି । କେଉଁଠି ଏତେ ଏତେ ପଥରମାନ ଗହମ ପେଷା ହେଲା ପରି ପେଷି ହୋଇଯାଉଛି କେଉଁଠି ଗେଟି ସିମେଣ୍ଟ ବାଲି ନିଜେ ନିଜେ ମିଶି ଯାଉଛି । ଟିକିଏ ହୁସିଆର ନହେଲେ କିଏ କେଉଁଠି ଚାପି ହୋଇ ମରିଯିବ । ରାତି ଆଉ ଦିନ ସମାନ ।

ସେଇ ବାରପାହାଡ଼କୁ ଲାଗି ଯେଉଁ ପଥର ବନ୍ଧ ଉଠିଛି, ସୁନାଧର ତା' ଉପରେ ଗୋଟାଏ ମିସ୍ତ୍ରୀ ପାଖରେ ପଥର ଯୋଡ଼େଇ କାମରେ ହେଲ୍‌ପର ହେଲା । ତା' ବାପା ବାରୁଦରେ ପଥର ଫୁଟାଉଥିବା ନଦୀର ଖାଦାନରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ପଥରଖଣ୍ଡ ସବୁ ହାତୁଡ଼ି ଓ ଶାବଳରେ ଭାଙ୍ଗି ମୁଣ୍ଡରେ ବୋହିହେଲା ଭଳି ସାଇଜ୍, କରୁଥିଲେ । ଆଉ ମୁଁ ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଖାଦାନର ସେସବୁ ପଥର ମୁଣ୍ଡରେ ବୋହି ବନ୍ଧ ଉପରକୁ ଯୋଡ଼େଇ ପାଇଁ ନେଉଥିଲି ।

ଗାଁରେ ଥିଲାବେଳେ ସୁନାଧର ଆଉ ତା' ବାପା ଭଲକରି ପଖାଳ କଂସେ ବି ଖାଇବାକୁ ନ ପାଇ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲେ । ତେଣୁ ସେମାନେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଯୋଡ଼୍ ଦେଇ ନ ପାରି ହତାଶ ହେଉଥିଲେ । ଆମ ପାଇଁ ଲୋକଙ୍କ ଜୀବନ ଘରି ଟାଣରେ ବାପା ! ମୋତେ ସେଥିପାଇଁ ବେଶି କଷ୍ଟ ହୁଏନି । ସୁନାଧର ଆଉ ତା' ବାପା ଏଥର ଭଲକରି ମୁଠେ ଖାଇ ପାରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଖୁସିରେ ମୋ ମନ ଆକାଶରେ ପହଁରି ବୁଲୁଥାଏ । ନଦୀ

ଚଟାଣରୁ ବନ୍ଧ ଉପରକୁ ଯିବାକୁ ସେ ଯେଉଁ ଶିଢ଼ି ! ତଳୁ ଉପରକୁ ଦେଖିଲେ ଭଲକରି ଆଖି ପାଏନି—ଶହେ ହାତ କି ତା' ଠାରୁ ବେଶି ଉଚ୍ଚ । ଉପରକୁ ଉପରକୁ ହୋଇ ଚାରି କି ପାଞ୍ଚ ଥାକ ଥାଏ ଯେ, ବଡ଼ ବଡ଼ ଧାଙ୍ଗଡ଼ମାନେ ବି ପଥର ବୋଝ ମୁଣ୍ଡରେ ଧରି ଏକାଥରକେ ଉଠିଯାଇପାରନ୍ତିନି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଥାକରେ ଠିଆହୋଇଥିବା ଅନ୍ୟଲୋକଙ୍କୁ ବୋଝ ବଦଳାଇ ଦିଅନ୍ତି । ମୁଁ କିନ୍ତୁ ଏକା ଧାପକେ ଉଠିଯାଏ ।

ସଞ୍ଜବେଳକୁ ପୁଙ୍ଗା ବାଜିଲେ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ଛୁଟି । ରାତିରେ ଥରେ ରାନ୍ଧିଦେଲେ ରାତିର ଖିଆ ଆଉ ସକାଳର ବାସି ପଖାଳ ହୋଇଯାଏ । ଦିନ-ବେଳେ ମୁଢ଼ି କିଛି ଚୋବାଇ ଦେଉଁ । ଦି'ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚରେ ଆମର ଦିନେ ଚଳି-ଯାଏ—ଆଉ ହାତରେ ଦିନକୁ ଟଙ୍କା ଚାରିଟା ବଳେ । ଝୁମ୍ପୁଡ଼ି ପାଖରେ ଚାଉଳ, ଡାଲି, ଲୁଣ, ତେଲ ସବୁ ଜିନିଷର ଦୋକାନ—ମୁଢ଼ି, ମୁଆଁ, ଉଖୁଡ଼ା, ବରା, ଚିନାବାଦାମ, ଯାହା ଖୋଜିବ ସବୁ ପାଖରେ ମିଳେ । ଆମ ପାଖରେ ଆମ ସୋନପୁରର ଅନେକ ଲୋକ ଥା'ନ୍ତି । ସୁନ୍ଦରଗଡ଼ର ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ଆଦିବାସୀ ଝିଅମାନେ ଥାଆନ୍ତି ଯେ ସୁନାଧର ଗେଟ଼ଲଣ୍ଡି ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଝିଅ ସଙ୍ଗରେ ମିଶେ—ଆଉ ଆମ ସୋନପୁର ଘର କଥା ଥରେ ବି ମନେ-ପକାଏନି । କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ଦିନସବୁ କଟିଯାଉଥିଲା । ରାତିରେ ଧାଙ୍ଗଡ଼ା ଧାଙ୍ଗଡ଼ି ପୁଅ ଆଉ ଝିଅମାନେ ଦଳକୁ ଦଳ ଅଣ୍ଟା ଧରାଧରି ହୋଇ ନାଚନ୍ତି । ନିଦରେ ଆଖି ବୁଜି ହୋଇଯିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମେ ସେସବୁ ଦେଖୁ ।

ସେଦିନ ସୁନାଧର ରାତି ଏଗାରଟା ବେଳକୁ ଆସିଲା । ମୁହଁରୁ ମଦର ଗନ୍ଧ ବାହାରୁଥାଏ । ସେ ରାତିରେ ସୁନାଧରର ଗାଲରେ ମୁଁ ବହୁତ ଜୋର୍‌ରେ ଚାପୁଡ଼ାଏ ଦେଲି— ସେ ପଡ଼ିଗଲା । 'ପୁଅକୁ ଏତେ ଜୋର୍‌ରେ ମାରୁଛୁ' ବୋଲି ତା' ବାପା ମତେ କେତେ ଗାଳିଦେଲେ । ଚାରୋଟି ଧୂଅ ଝିଅ ଗଲା ପରେ ଏଇ ପୁଅ । ତା' ବାପାର ସେ ଆଖିର ପିତୁଳା ।

ତା' ଆରଦିନ ସକାଳେ ଆମେ ଯେତେବେଳେ କାମ କରିବାକୁ ଗଲୁଁ, ଶୁଣିଲୁ ଠିକାଦାର ଆମ ସୋନପୁର ଦଳ ଆଉ ସୁନ୍ଦରଗଡ଼ ଦଳ ଭିତରେ ଜିଦିବାଜି କରାଉଛି—ଯେଉଁ ଦଳ ବେଶି ପଥର ବନ୍ଧ ଉପରକୁ ନେଇପାରିବ ସେଇ ଦଳ ହାଣ୍ଡିଆ ଖାଇବା ପାଇଁ କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ପାଇବ । ସୁନାଧରର ବାପା ମଧ୍ୟ ସେଦିନ ଆଉ ଜଣକ ସାଙ୍ଗରେ ଲୁହା ଚେନ୍‌ରେ ଭାରି କରି ପଥର ବୋହିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ଆମେ ସବୁ ପଥର ବୋଝ ସହ ଧାଇଁ

ଧାଇଁ ସେଇ ବରାଟ ବାଉଁଶ ଶିଢ଼ ଚଢ଼ିଯାଉଥିଲୁ, ଆଉ ବନ୍ଧ ଉପରେ ପଥର କଚ୍ଚଡ଼ଦେଇ ପୁଣି ଧାଇଁ ଧାଇଁ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସୁଥିଲୁ ।

ଖାଇବା ଛୁଟି ପାଇଁ ପୁଙ୍ଗା ବାଜବା ଟାଇମ୍ ପାଖେଇ ଆସୁଥାଏ । ମୁଁ ପଥର ମୁଣ୍ଡେଇ ଶିଢ଼ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଛି ସେଇ ବରାଟ ଆକାଶ-ଛୁଆଁ ଶିଢ଼ଟି ଭାଙ୍ଗି ଏକାସଙ୍ଗେ ଭୁଷୁଡ଼ ପଡ଼ିଲା । କାହିଁ କେତେ ଉଚର ସେ ଶିଢ଼—କେତେ ଲୋକ ତା' ଉପରେ ଥିଲେ । ବଡ଼ ବଡ଼ ପଥର ଖଣ୍ଡ ସହ ସମସ୍ତେ କଚ୍ଚଡ଼ ହୋଇ ନଈ ତଟାଣରେ ପଡ଼ିଲେ । ଅନେକଙ୍କ ଉପରେ ସେଇ ପଥରମାନ କଚ୍ଚଡ଼ହେଲା । ସେ ସେଉଁ ଘୁଡଫଟା ଦୃଶ୍ୟ—ତୋତେ କେମିତ କହିବରେ ବାପା ! ମୁଁ ଡାହାଣୀ ସୋନପୁରରୁ ତାଙ୍କୁ ଏଇଠିକି କଢ଼ାଇ ଆଣିଥିଲି । ଘ୍ବର-ଆଉର କାନ୍ଦବୋବାଳ ଭିତରେ ତାଙ୍କର ମଲା ଦେହକୁ ଧରି କାନ୍ଦୁଥାଏ । ଗେଲେଣ୍ଟ କେତେବେଳେ ଆସି ପାଖରେ ଠିଆହେଲା । ସୁନାଧର ବାପାର ଦେହକୁ ମୋ କୋଳରୁ ଜବରଦସ୍ତି ତଳେ ଥୋଇଦେଇ କହିଲା—"ତୋ ସୁନାଧରକୁ ଷ୍ଟେଟ ଲଗିଛି ।"

ମୋ ସୁନାଧର ତ ବନ୍ଧ ଉପରେ ଥିଲା—ତାକୁ କେମିତ ଷ୍ଟେଟ ଲଗିବ ! ଖବର ଶୁଣି ମୋ ଜୀବନ ସତେ ଯେପରି ଉଡ଼ିଗଲା । ପାଗଳ ପରି ଗେଲେଣ୍ଟ ସାଙ୍ଗରେ ଦଉଡ଼ିଲି । ସୁନାଧର ପଡ଼ିଥାଏ—ଅଚେତ ହୋଇ । ତାର ନାକ ଓ କାନରୁ ରକ୍ତର ଧାର ଛୁଟୁଥାଏ ।

ତା' ପରେ ମୁଁ ଆଉ କିଛି ଜାଣିନି । କେତେ ଦିନ ପରେ ତୋ ପରି ଜଣେ ମୋତେ ଡାକ୍ତରଖାନାରେ କହିଲା—"ମାଉସୀ, ଗାଁକୁ ଯିବୁ ଟ୍ରକରେ—ତୋ ପୁଅକୁ ଆଉ କ'ଣ ପାଇବୁ ?"

ମୋତେ ଏମାନେ ଜବରଦସ୍ତି ଗାଁକୁ ପଠାଇଦେବେ ବୋଲି ସେଇ ରାତିରେ କ୍ଷି ଜଙ୍ଗଲରେ ଯାଇ ଲୁଚିଗଲି । କୋଉ ମୁହଁରେ ଗାଁକୁ ଯାଇଥାନ୍ତି କହିଲୁ ?

ତା' ପରେ ଅନେକ ଦିନ ଜଙ୍ଗଲରେ ଲୁଚିଲି । କାଳେ ସୁନାଧର ବଞ୍ଚିଥିବ ଆଉ ଏମାନେ କେଉଁଠି ଲୁଚ୍ଛାଇଥିବେ ବୋଲି ଅନେକ ଖୋଜିଲି । ମୋ ସୁନାଧର କଣ୍ଢେଇକୋଳି ଆଉ ବରକୋଳି ଖୁବ୍ ଭଲପାଏ । ସେଇ ଦିନଠୁ ଏଇ କୋଳିସବୁ ତୋଳୁଚିରେ ବାପା—ତାକୁ ଆଉ ପାଇଲିନି !

ଗୋଦରା ଆଣ୍ଠୁ କୁଡ଼ା ପଅଁରା ଏକ ସଙ୍ଗରେ ମୋ ସୁନାଧରକୁ ଆଉ ତା ବାପାକୁ ନେଇଗଲା । ସେଦିନଠୁ ସେଇ ଗୋଦରାକୁ ଖୋଜି ବୁଲୁଛି ଏଇ ବାଡ଼ି ଧରି ।

ବାଡ଼ ଦେଖିବୁ ? ହେଃ ହେଃ, ଏଇ ଦେଖ୍ କେମିତି ଗୋଳିଆ ହୋଇଛି । ଗୋଦରାକୁ ଦେଖିଲେ ଏମିତି ଗୋଡ଼ରେ ନେଇଦେବ—ଛେଚିଦେବ । ତାକୁ ଭେଟିବି ବୋଲି କେତେ ଯେ ଖୋଜୁଛି, କେତେ ମଶାଣି ବୁଲିଛି, ଏ ଯାଏ ପାଇନି । ଲୋକେ କହନ୍ତି—ମୁଁ କୁଆଡ଼େ ଗୁଣିଆ—ମଶାଣିରେ ହାଡ଼ ଗୋଟେଇ ...ଏ ଗାଁର ଛୁଆମାନେ ସେଥିପାଇଁ ମୋ ପାଖକୁ କୋଳ ଖାଇବା ପାଇଁ ଆସନ୍ତି ନି । ହିଃ...ହିଃ...

ସେଦିନ ମଇଁଷି ଉପରେ କିଏ ଜଣେ ବସିଥିଲା ଯେ ସେଇ ଯଅଁଗ୍ ବୋଲି ଗୋଡ଼େଇଲି । ମଇଁଷି ପିଠିରୁ ଡେଇଁ ସେ ଗୁଡ଼ିପିଡ଼ି ହୋଇ ପଳାଇଗଲା —ଆମ ଏଇଗାଁର କଳିଆ ମୁଣ୍ଡା ।

ଏବେ ଜାଣିଲୁ, ମୁଁ କାହିଁକି ସେ ବାଡ଼ ଖଣ୍ଡିକ ସବୁବେଳେ ପାଖରେ ରଖିଛି ! ହଠାତ୍ ଯଦି ହାବୁଡ଼ିବ, ଦେଖିବୁ ଯମର ମୁଣ୍ଡ ଯଦି ନ ଫଟାଇଛି ! ତୋ ଘରେ କାହିଁକି ଏ କଥା କହିଲୁନି ଜାଣିଛୁ ? ବୋହୂଥିଲା । ବୋହୂ ଆଗରେ ଏଇ ଗାଡ଼ଶୁଆ ଯମ କଥା କହିବି ?

ବୁଢ଼ୀ ଏତେବେଳ ଯାଏ ମୋ ମୁହଁକୁ ଅନାଇଁ ନଥିଲା । ମୋ ଆଖିରେ ବୋଧହୁଏ ଲୁହ ଦେଖି କହିଲା—"ବାପା କାନ୍ଦୁଛୁ ? ମୋ ଗୁଳି ଏବେ ପଥର ହୋଇଗଲାଣି । ଦୁର୍ବଳ ହେଲେ ଆଉ ସେ ଯମର ଗୋଡ଼ ଭାଙ୍ଗିପାରିବ ?"

ମୋ ନିଜ ଅଜାଣତରେ ଗୁଣ୍ଡୁରୁ ମୁଢ଼ିତକ କେତେବେଳେ ଖାଇ ସାରିଥିଲି । ବୁଢ଼ୀ ବ୍ୟସ୍ତହୋଇ ଆଉ କିଛି ଆଣିବାକୁ ବାହାରୁଥିଲା—ମୁଁ ଗଳାସଫା କରି କହିଲି—"ନାଇଁ ମାଉସୀ, ଆର ଥରକୁ ତୋର ବୋହୂକୁ ନେଇକରି ଆସିବି ସେ ଖାଇବ ।"

ବୁଢ଼ୀ ଅତି ଖୁସିରେ ଗୁଡ଼ରେ ଦୁଇ ହାତ ପିଟି ତା'ର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଉଠିବା ମୁହଁରେ ହସର ତେଜ ଖେଳାଇ କହିଲା—"ସତେ ବାପା— ବୋହୂକୁ ଆଣିବୁ ?"

ମୁଁ ଘରକୁ ଫେରିଆସିଲି । ବାରନ୍ଦାକୁ ଉଠୁଛି—ଦୂରରୁ ଶୁଭିଲା 'ଏ କୋଳ ନଅ ।' ଅତି ସ୍ପଷ୍ଟ ସେ ଡାକ ।

ଏଥର ସେ ଡାକରେ ଫେଁ...ଏ...ଓ...ଓ...ର ଭୟ ନଥିଲା, କିମ୍ବା 'ଗେଟ୍ ଖୋଲିଦିଅ'ର ବ୍ୟଙ୍ଗ ଝାପାସ ନଥିଲା । ଡାକରେ ଫୁଟି ଉଠୁଥିଲା— ସାରା ସଂସାରର ସମସ୍ତ ପୁଅଝିଅଙ୍କୁ କୋଳ ଖୁଆଇ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା ପାଇଁ ଶିର ଉତ୍କଣ୍ଠିତା ଜଣେ ପୁତ୍ରହୀନା ମା'ର ଅତୃପ୍ତ ବାସନା ।   * * *

ରୋମନ୍ଥନ

ଜୟଦେବବାବୁ ବାରନ୍ଦାରେ ପଡ଼ିଥିବା ବେତଚୌକିଟିରେ ବସି ରାସ୍ତା ଆଡ଼କୁ ଅନାଇଥିଲେ । ରାସ୍ତାରେ ଲୋକ ଗହଳି ଜମି ନ ଥିଲା । ମନେ ହେଉଥିଲା ସତେ ଯେମିତି ରାସ୍ତାଟି ନିଦରୁ ଉଠି ଏବେ ବି ଢୁଳାଉଛି ।

ଗ୍ରେଟ ଛୁଆ ହିଁଓଟି କେଉଁ ଗୋଟାଏ ସ୍କୁଲର ୟୁନିଫର୍ମ ପିନ୍ଧି ଆଲୁମିନିୟମ୍ ବାକ୍ସ ଧରି ଧୀରେ ଧୀରେ ଚାଲୁଥିଲେ । ବଡ଼ଟି ଝିଅ ଆଉ ସାନଟି ପୁଅ— ବୋଧହୁଏ ଦୁଇ ଭାଇ ଭଉଣୀ । ଭଉଣୀ ତାର ଫ୍ରକ୍ ପକେଟରୁ କ'ଣ ଗୋଟାଏ ବାହାରକରି ପାଟିରେ ପକାଇ ଖାଇଲାବେଳକୁ ପୁଅଟି ପାଖକୁ ଯାଇ ଅନାଉଥିଲା—ବୋଧହୁଏ ଚିନାବାଦାମ—ନିଜ ଭାଗ ଆଗ ଖାଇଦେଇ ନାନୀର ଅଂଶରୁ ଭାଗ ମାରିବାର ଫନ୍ଦି ନିଶ୍ଚୟ ।

ସ୍କୁଟରଟିଏ । ମହିଳା ଜଣକ ପଣତ କାନି ଉଡ଼ାଇ ପଛ ସିଟ୍‌ରେ ବସିଥିଲେ ଆଉ ଥରକୁଥର ପଣତ ସଜାଡୁଥିଲେ । ସ୍କୁଟର ଚଳାଉଥିବା ନିଶୁଆ ଭଦ୍ରଲୋକଟି ବୋଧହୁଏ ତାଙ୍କର ସ୍ୱାମୀ ।

ବେଗ୍ ଧରି ହଲି ହଲି ଯାଉଥିବା ଲୋକଟି ନିଶ୍ଚୟ ଜଣେ ତପସ୍ୱୀ । ଅନ୍ୟ ଦିଗରୁ ଆସୁଥିବା କେହି ଜଣେ ସାଙ୍ଗକୁ ଭେଟି ମୁହଁକୁ ମୁହଁ ଲଗାଇ ଗପ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଇଛି—ବିପରୀତ ଦିଗରୁ ଭେଟାଭେଟି ହୋଇ ନିଶ ଘଷାଘଷି ହେଉଥିବା ହିଁଓଟି ପିମ୍ପୁଡ଼ିଙ୍କ ପରି । ଜଣକର ବଡ଼ ନିଆଁରୁ ଆଉ ଜଣେ ବୋଧହୁଏ ନିଜ ବିଡ଼ିରେ ନିଆଁ ଲଗାଇନେଲା ।

ବସ୍‌ଟିଏ ବଡ଼ିଖଣ୍ଡେ ପାଖରେ ଅଟକିଗଲା ଆଉ ଛିଡ଼ାହୋଇଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଗୋଟା ଗୋଟା ଗିଳିଦେଇ ପୁଣି କୁଆଡ଼େ ଚାଲିଗଲା ପଛ ପାଖରୁ ହାତ ହଲାଇ ହଲାଇ ଦଉଡୁଥିବା ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କୁ ଅପେକ୍ଷା ନ କରି । ସାଇକେଲ ରିକ୍‌ସା—ପାଲଙ୍କିଢ଼ାଲଦା ବଳଦଗାଡ଼ି·········

ସମସ୍ତେ ନିଜ କାମରେ ଲାଗିଯାଇଛନ୍ତି, କେବଳ ବସି ରହିଛନ୍ତି ଜୟଦେବବାବୁ । ବସିରହିବାହିଁ ସତେ ଯେମିତି ତାଙ୍କର କାମ । ଅସ୍ୱସ୍ତିର ଗୋଟିଏ ଲମ୍ବା ନିଶ୍ୱାସ ନେଇ ଜୟଦେବବାବୁ ଭାବନାରେ ବୁଡ଼ି ରହିଲେ । ହଁ—ତାଙ୍କପାଇଁ ଏବେ ଆଉ ସମୟର ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ—ସମସ୍ତ ତାଙ୍କପାଇଁ ଗତିହୀନ, ସ୍ଥିର—ଠିକ୍

—ଠିକ୍ ସେଇ ରାସ୍ତାର ବନ୍ତ ଖୁଣ୍ଟ ପରି । ବସ୍‌ରେ ଯେଉଁମାନେ ଛୁଟି ଗ୍ଲନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ଆଖିରେ ସେ ବନ୍ତଖୁଣ୍ଟଟି ଅବଶ୍ୟ ବେଶ୍ ଗତିଶୀଳ; କିନ୍ତୁ ଯେଉଁମାନେ ତାଙ୍କ ପରି ଏମିତି ବସିରହି ସେ ଖୁଣ୍ଟକୁ ଅନାଇଛନ୍ତି, ସମସ୍ତ ଠିକ୍ ସେପରି । ଯେଉଁମାନେ ନିଜ ନିଜ କାମରେ ଧାଇଁଛନ୍ତି, ସମସ୍ତ ବି ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଧାଇଁଛି—ହୁଏତ ବିପରୀତ ଦିଗରେ । ଆଉ ଯେଉଁମାନଙ୍କର କାମଧନ୍ଦା ନାହିଁ, ସମସ୍ତ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଶିକାରକୁ ଚାହିଁ ରହିଥିବା ଠିକ୍ ଗୋଟାଏ ଅଜଗର ପରି ସ୍ଥିର । ବେଳ କାଳ ଉଣ୍ଡି ଧରି ନେଇ ଗିଳି ପକାଇବ ଯାହା ।

ପାଖରୁ ଆସୁଥିବା କିଛି ଗୋଟାଏ ଶବ୍ଦ ଜୟଦେବବାବୁଙ୍କ ଭାବନାର ଖିଅ ଛିଣ୍ଡାଇଦେଲା । ସେ ଚିରିଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଲେ । ଅନତିଦୂରରେ ଶୋଇ ରହିଥିବା ଗାଈଟି ବୋଧହୁଏ ଘର ପଛପାଖରୁ ଆସୁଥିବା ହମ୍ବା ଡାକର ଉତ୍ତର ଦେଉଛି ।

ଗାଈଟି ବେଶ୍ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ଶୋଇଥିଲା ଆଉ ପାକୁଳି ମାରୁଥିଲା । ନିମୀଳିତ ଆଖିଦିଓଟି ବେଳେବେଳେ ସାମାନ୍ୟ ଖୋଲିଯାଉଥିଲା । ମଝିରେ ମଝିରେ କାନ ହଲାଇ ନିଜ ମୁହଁକୁ ନିଜେ ବିଞ୍ଚୁଥିଲା ଆଉ ମୁଣ୍ଡ ହଲାଉଥିଲା—ସତେ ଯେମିତି କାହାର ଏକାନ୍ତ ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରି ନ ପାରି ସେ ନାସ୍ତି ବାଣୀ ଶୁଣାଉଛି ।

ଜୟଦେବବାବୁଙ୍କ ଭାବନା ଏଥର ଗାଈ ଆଡ଼କୁ ମୁହାଇଲା । ତାଙ୍କର ମନେ ହେଲା ଗାଈ ଯେମିତି ମନକୁ ମନ ହସୁଛି । ହୁଏତ କଳ୍ପନା କରୁଛି ଯେ କିଛି ଲୁଣ ଓ ଗୁଡ଼ ମିଶା ପେଜ ତୋରାଣି, ସିଝା ବୁଟ ଡାଲି, ଚିନାବାଦାମ ପିଡ଼ିଆ ଆଉ ଚାରି ଚାରି ଇଞ୍ଚ ଲମ୍ବରେ କଟାଯାଇଥିବା କଅଁଳିଆ ଦୂବଘାସର ଗୋଟାଏ ଭରପୂର ଡ୍ରମ ତା ଆଡ଼କୁ ଠେଲା ହୋଇ ଆସୁଛି ।

ଘର ପଛ ପାଖରୁ ପୁଣି ସେଇ ହମ୍ବା ଡାକ ।

ଗାଈ କେମିତି ଗୋଟାଏ ଗଳା ଖଙ୍କାରିବା ଶବ୍ଦ ପରି ଅଧା ଅପଭ୍ରଂଶିଆ 'ଏହେଁ' କଲା । ମନେହେଲା ସତେ ଯେମିତି ଉତ୍ତରରେ କହୁଛି—'ଭଲ ହୋଇଛି ! ତୁ ସେଇଠି ବନ୍ଧା ହୋଇ ପଡ଼ିଥା । ଖୋଲିଦେଲେ ତ ଦୁଷ୍ଟାମି କରି ବଗିଚ୍ଚ ସାର ଡେଇଁ ବୁଲିବୁ !'

ଗାଈ ମୁହଁରେ ପ୍ରସନ୍ନତାର ରୂପ ସ୍ପଷ୍ଟ ।

ଜୟଦେବବାବୁ ଏ ଗାଈର ଜୀବନ ସଙ୍ଗରେ ତାଙ୍କର ନିଜ ଜୀବନ ତୁଳନା କଲେ । ସତରେ କି ସୁନ୍ଦର ଚିନ୍ତାଶୂନ୍ୟ ସଂଘର୍ଷବିହୀନ ଜୀବନ ଏମାନଙ୍କର ! କିଛି କାମ ନାହିଁ କି ଧନ୍ଦା ନାହିଁ—ଆରାମରେ ଏମିତି ଶୋଇ ଶୋଇ ସମସ୍ତ କଟାଇ ଦିଅନ୍ତି, ଆଉ ଆଖି ବୁଜି ପାକୁଳି ମାରୁଥାଆନ୍ତି । ଦୁଧ କିଛି ଦିଅନ୍ତି ସତ,

ତେବେ ସେଥିପାଇଁ ତ କିଛି କମ୍ ଖାଇବାକୁ ମିଳେନି ! ନିଜ ବାଛୁରୀକୁ ପିଆଇ ସାରିଲା ପରେ ସେ ବଳକା ଦୁଧଗୁଡ଼ାକ ନିଜ ପନ୍ଥାରେ ସଞ୍ଚି ରଖି କଣ ବା କରନ୍ତେ ! ଆଉ ଜୟଦେବବାବୁ—ତାଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ଏମିତି ଆରାମ କାହିଁ ? ସାରା ଜୀବନ ଏକ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଘଣାପେଲାରେ ହିଁ କଟିଗଲା ।

ସେ ହଠାତ୍ ମନେକଲେ ଗାଈ ସାଙ୍ଗରେ ନିଜର ତୁଳନା ବୋଧହୁଏ ଠିକ୍ ହେଉନି । ଟିକିଏ ଅପ୍ରତିଭ ହେଲେ ମଧ୍ୟ । ତେବେ କଣ ବଳଦ ସଙ୍ଗରେ ସେ ନିଜର ତୁଳନା କରିବେ ? ତାଙ୍କର ମନେପଡ଼ିଲା ପିଲାଦିନେ ସ୍କୁଲରେ ଗଣିତ ଶିକ୍ଷକ ତାଙ୍କୁ କେମିତି ବେଳେବେଳେ ବଳଦ ବୋଲି ଆକ୍ଷେପ କରୁଥିଲେ, ଆଉ ସେ କୁଣ୍ଡା ଖାଆନ୍ତି ନା ଭାତ ଖାଆନ୍ତି ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସନ୍ଦେହ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ ।

ଜୟଦେବବାବୁ ଯେତେ ଭାବିଲେ ସେତିକି ତାଙ୍କର ମନେହେଲା ଯେ, ବଳଦର ଜୀବନ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଯଥେଷ୍ଟ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିଛି । ବିଚରା ବଳଦ ସକାଳୁ ସନ୍ଧ୍ୟାଯାଏ ଖଟେ; କିନ୍ତୁ ତା ଦୁଃଖ ଗୁହାରି କିଏ ଶୁଣେ ? ଖୁସି ହେଲେ ତ ମାଲିକ କେବେ ତା ଦେହରେ ଟିକିଏ ହାତ ବୁଲାଇ ଆଣେ ଅଥବା ତା ମୁହଁ ପାଖରେ ପାଳ ବିଡ଼ାଏ ପକାଇଦିଏ । ନହେଲେ ଏଠୁ ସେଠୁ ନିଜେ ଯୋଗାଡ଼କରି କିଛି ଖୁଣ୍ଟି ଖାଇବା କଥା; ପଘା ଛିଣ୍ଡାଇ ରାତିରେ କାହା ବାଡ଼ିବଗିଚାରୁ ଜଗୁଆଳି ଉଠିବା ପୂର୍ବରୁ ଦି’ପୁଳା ମାରିଦେବା କଥା—ଠିକ୍ ତାଙ୍କ ପରି । ସକାଳୁ ସଞ୍ଜଯାଏ ତାଙ୍କ ଖାଟେଣି କଣ ସରକାର କେବେ ବୁଝିଲା ? ଦେହରେ ହାତ ମାରିବା କଥା ତ ଛାଡ଼—ସାବାସି ପଦ ବି ନାହିଁ । ମାସ ଶେଷକୁ ଯେଉଁ ବେତନ ଟିକିକ ମିଳୁଥିଲା ତାହା ସେଇ ପାଳବିଡ଼ାକଠାରୁ କେଉଁ ଗୁଣେ ଅଧିକ ? ସେ ଯଦି ନିଜେ ଏଠୁ ସେଠୁ କିଛି ଖୁଣ୍ଟି ଖାଇନଥାନ୍ତେ, ପଘା ଛିଣ୍ଡାଇ କାହା ବାଡ଼ିବଗିଚାରୁ······

ତାଙ୍କର ଏ ମନର କଥା କାଳେ କିଏ ଶୁଣିନେଇଥିବ ସେ ଆଶଙ୍କାରେ ସନ୍ତ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ଜୟଦେବବାବୁ ଚାରିଆଡ଼କୁ ମୁହଁ ବୁଲାଇଆଣିଲେ ।

ହିଁ—ବଳଦର ଜୀବନ ପରି ହିଁ ତାଙ୍କର ଜୀବନ ।

ଆଉ ବଳଦ ଯେତେବେଳେ ବୁଢ଼ା ହୋଇଯାଏ ! କୃଷୀ ତଥାପି ତା’ ଉପରେ ଯୁଆଳି ଲଦେ—ଲଙ୍ଗଳ ଫାନ୍ଦେ । ଚାଲି ନ ପାରିଲେ ବାଡ଼ାଏ, ଲାଞ୍ଜ ମୋଡ଼େ, ଦେହରେ କେଞ୍ଚେ; ଆଉ ଯାବତୀୟ ନିର୍ଯାତନା ସବୁ ଦେଇସାରିଲା ପରେ ମଧ୍ୟ ବୁଢ଼ା ବଳଦ ଯେତେବେଳେ ଚାଲିପାରେନି ତାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଯୁଆଳି ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ ଦିଏ ।

ଏଇଠି ଭୁଲନାଟି କେମିତି ଗୋଳମାଳଆ ହୋଇଗଲା । ଜୟଦେବବାବୁ ତ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଯୁଆଳି ବୋହିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ—ପ୍ରସ୍ତୁତ କାହିଁକି, ଲାଳାୟିତ । ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ବୋଲି ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇପାରେ । ଯୁଆଳି ଲଦିଲେ କେଉଁ ଯୁବକ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ କାନ୍ଧ ମିଳାଇ ଚାଲିପାରିବ ? ତଥାପି ଅଠାବନ ବର୍ଷ ହୋଇଗଲା ବୋଲି —ବାସ୍—ରିଟାୟାର୍ଡ଼ !

ମନ ଭିତରେ କିଏ ସତେ ଯେମିତି ଚିତ୍କାର କରିଉଠିଲା—ଅନ୍ୟାୟ—ଘୋର ଅନ୍ୟାୟ !

ଜୟଦେବବାବୁ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ବାଁଗୋଡ଼ ଆଣ୍ଠୁ ଉପରେ ଡାହାଣ ଗୋଡ଼ ଲଦି ସେ ଯେଉଁ ମୃଦୁ ପଦ ସଞ୍ଚାଳନ କରୁଥିଲେ—ତାହା ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ତାଙ୍କର ପ୍ରବଳ ଇଚ୍ଛାହେଲା ସେ ରାସ୍ତା ଉପରକୁ ଦଉଡ଼ି ଯାଇ ସମସ୍ତଙ୍କ ସାମନାରେ ଏ ଅନ୍ୟାୟର ପ୍ରତିବାଦ କରିବେ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ପଚାରିବେ—ଚର୍ଚ୍ଚିଲ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରବଳ ପ୍ରତାପୀ ହିଟ୍‌ଲର୍ ଓ ମୁସୋଲିନୀ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲଢ଼ୁଥିଲେ ତାଙ୍କର ବୟସ କେତେ ଥିଲା ? ପ୍ରଶ୍ନ କରିବେ, ଆର୍ଜେଣ୍ଟିନାକୁ ପେରନ୍ ଯେତେବେଳେ ପୁନର୍ବାର ଶାସକ ହୋଇ ଫେରିଆସି-ଥିଲେ ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ବୟସ କେତେ ? ପଚାରି ବୁଝିବେ ମାର୍ଶାଲ୍ ଟିଟୋଙ୍କ ବୟସ । ଜାଣିବେ କାହିଁକି ? ପୁଣି ସେ ପଚାରିବେ—ମୃତ୍ୟୁ ବେଳକୁ ଚୀନର ଶାସନ କ୍ଷମତା ନିଜ ହାତମୁଠାରେ ହିଁ ରହିଛି ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ କରିଥିବା ମାଓଙ୍କ ବୟସ—'ଫାରକ୍‌କାକୁ ଭାଙ୍ଗି ଦେବି' ବୋଲି ଧମ-କାଉଥିବା ବଙ୍ଗଳାଦେଶୀ ମୌଲାନା ଭସାନୀଙ୍କ ବୟସ ।

ସେ ଉଠିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲେ । ହାତବାଡ଼ ଦରାଣ୍ଡିଲେ । ବାତଗ୍ରସ୍ତ ରୋଗୀ ଚଲାବୁଲା କରିବାକୁ ସବୁବେଳେ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଉଚିତ ବୋଲି ଜାଣି ଠିଆହେଲା ପରେ ମଧ୍ୟ ଚୌକିରେ ଆଉ ଥରେ ବସିପଡ଼ିଲେ ।

ତାଙ୍କର ଭାବନା ଏଥର ଭିନ୍ନ ମୋଡ଼ ନେଲା ।

ସତରେ ସେ ବୁଢ଼ା ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି ।

ତେବେ ସେ କାହିଁକି ଚାକିରିରୁ ଅବ୍ୟାହତିକୁ ମୁକ୍ତି ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିନେଇ ପାରୁନାହାନ୍ତି—ଦଣ୍ଡ ବୋଲି ଭାବୁଛନ୍ତି !

ଯୁଆଳିରୁ ମୁକ୍ତ କଣ ତେବେ ବୁଢ଼ା ବଳଦକୁ ଦଣ୍ଡ ? ଚିନ୍ତା ସବୁ କେମିତି ଗୋଳମାଳିଆ ହୋଇଯାଉଥିବା ପରି ମନେହେଲା । ଆହା—ସତରେ ସେ ହତଭାଗ୍ୟ ! ମୁକ୍ତି ମିଳିଲେ ସେ ଯିବ କେଉଁଠିକି ?

ତାର ଅଛି ଘର ନା ଦ୍ୱାର—ବାଡ଼ି ନା ବଗିଚ୍ଚ, ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ୍ଚ, କମ୍ପାନୀ ଶେୟାର, ଘର ଭଡ଼ା, ପେନ୍‌ସନ୍ ନା ପ୍ରେଗ୍ରାମାଲ୍ ଟଙ୍କା-ପଇସା ଦିଆନିଆ କାରବାର । ନା ଅଛି ପୁଅ ବୋହୂ, ଝିଅ ଜୋଇଁ, ନାତି ନାତୁଣୀ—ସାଙ୍ଗ ସାଥୀ । କେହିଁ ଖାଇବାକୁ ଦେବେନି; ଅନ୍ୟର ଖାଦ୍ୟ ଭିତରେ ଥୋମଣି ଭର୍ତ୍ତିକଲେ ସେ କେବଳ ଠେଲାପେଲା ଓ କେଞ୍ଚା ଖାଇବ ଯାହା । ତଥାପି କଣ ବୁଢ଼ା ବଳଦ ଶୋଚନା କରେ ! ତାଙ୍କ ଭିତରେ ସତେ ଯେପରି କିଏ ଜଣେ ପ୍ରଶ୍ନ କଲା— 'ତମେ ତା'ହେଲେ କାହିଁକି ଏମିତି ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛ ?'

ସତେ ତ ! ଏମିତି ଅଯଥା ବ୍ୟସ୍ତ ନ ହେବାକଥା—ବିରକ୍ତ ନ ହେବା କଥା, ଦୁଃଖ ବି ନ କରିବା କଥା—ସେଇ ବୁଢ଼ାବଳଦ ପରି ।

କିନ୍ତୁ ଦୁଃଖ ନ କରିବେ କେମିତି ? ନ ରାଗିବେ କେମିତି ? ବୁଢ଼ା ବଳଦର ତ ସଂସାର ବୋଲି କିଛି ନ ଥିଲା—କାହା ପାଇଁ ସେ କିଛି କରିନି କି କାହାକୁ କିଛି ଦେଇନି । କର୍ମ ଆଦର୍ଶ ପଢ଼ିରହିବନି ତ ଆଉ କଣ କରିବ ? ସେ କିନ୍ତୁ ଏ ଗୁଡ଼ାକଙ୍କ ପାଇଁ କଣ ନ କରିଛନ୍ତି ?

ସେଇ ଅଭିମନ୍ୟୁ—ଲଫଙ୍ଗର ହୋଇ ବୁଲୁଥିଲା । ତାହାର ବିଦ୍ୟା ବୁଦ୍ଧି ଯାହା, କେହି ତାକୁ ମେଟ୍ ଓ୍ୱାର୍କ ସରକାର କି ପିଅନ୍ ଚାକିରିଟିଏ ବି ଦେଇ ନଥାନ୍ତେ । କିଏ ତାକୁ ସର୍ଦ୍ଦାର ମିକ୍‌କା ସିଂହର ଟ୍ରକ୍‌ରେ ହେଲ୍‌ପର୍ କରି ଦେଇ ଥିଲା ? ସେ ଡ୍ରାଇଭିଂ ଶିଖିଗଲା ପରେ, ଆଉ ପାନା, ରେଞ୍ଚ, ପେଚକସ୍ ଟିକିଏ ଧରି ଜାଣିଲା ପରେ କିଏ ତାକୁ ପୁରୁଣା ଟ୍ରକ୍‌ଟିଏ କିଣିବା ପାଇଁ ଟଙ୍କାଦେଇଥିଲା ? ଆଜି ସେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଠିକାଦାର ହୋଇଗଲା ବୋଲି ତାକୁ ଆଉ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେଖାଯାଉନାହାନ୍ତି କି ସେ ଆଉ ସ୍ୱର୍ଗ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ବାରିପାରୁନି ।

କିଏ ତାକୁ ଲାଇସେନ୍‌ସ କରାଇଦେଇ ଠିକାଦାର କଲା ? ସେ ରାସ୍ତେଲ ପାଇଁ କି ରିସ୍କ୍ ସବୁ ସେ ନ ନେଇଛନ୍ତି ! ଏତେ ଯେଉଁ ଲାଭ ମାଲ ଗୋଟା ପରେ ଗୋଟା ଟ୍ରକ୍ କିଣିଗଲା—ବିରାଟ କୋଠା ତୋଳିଲେ—ଆଉ ରାଉରକେଲା, ତାଳଚେର, ପାରାଦ୍ୱୀପରେ କେଉଁଠି ହୋଟେଲ୍ କଲା ତ କେଉଁଠି ମଦ ଦୋକାନ ହେଲା—କାହା ଭରସାରେ ? କାହା ସାହାଯ୍ୟରେ ? ଶଟାପ୍ପାର୍ କଲେ ବୋଲି ସେ ତାର ଭାଗ୍ୟନିୟନ୍ତା ଚିଫ୍ ଇଞ୍ଜିନିୟରଙ୍କୁ ଏମିତି ବେଖାତିର କରିବ । ରାଗରେ ଜୟଦେବବାବୁଙ୍କ ବାତଗ୍ରସ୍ତ ଗୋଡ଼ର ଶିରାଗୁଡ଼ିକ ଟାଣି ହୋଇଗଲା । କଷ୍ଟରେ ସେ ଛଟପଟ ହେଲେ, ତଥାପି ସେ ଠିକାଦାର ଅଭିମନ୍ୟୁକୁ ଭୁଲି ପାରିଲେନି । ସେ ଦିନର ଅପମାନ ସେ କେମିତି ବା ଭୁଲିବେ ?

ଯେଉଁଦିନ ରିଟାୟାର୍ କଲେ ତା ପରଦିନର ଘଟଣା ସେ ଦିନ ବି ସେମିତି ସେ ଏଇ ବେତଚୌକିରେ ବସିଥିଲେ—ଯଦିଓ ସରକାରୀ ଘର ବାରନ୍ଦାରେ । ଦୂରରୁ କାର ହର୍ଣ୍ଣ ଶୁଣି ହିଁ ସେ ବୁଝିପାରିଥିଲେ ଯେ ଅଭିମନ୍ୟୁ ତାଙ୍କ ଘର-ଆଡ଼କୁ ଆସୁଛି—ନିଶ୍ଚୟ ଆଶ୍ୱାସନା ଦେବା ପାଇଁ, ଏମିତି ବଳ ବୟସ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଅବସର ହେବା ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରତିବାଦ କରିବା ପାଇଁ; ତାଙ୍କ ଘରର ଭଲ ମନ୍ଦ ବୁଝିବା ପାଇଁ, ଆଉ ହୁଏତ ତା କମ୍ପାନୀର ଉପଦେଷ୍ଟା ହେବା ନିମନ୍ତେ ଅନୁରୋଧ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନେଇ । ଆଉ ୨।୩ଟି ଏମିତି ବେତ ଚୌକି ବାରନ୍ଦାରେ କାହିଁକି ଦେଇନି ବୋଲି ବିରକ୍ତ ହୋଇ ସେ ଚପ୍ରାସିକୁ ଡାକି ଥିଲେ । ମିନିର ମା' ନିଜେ ଚେୟାରଟିଏ ବୋହିଆଣି ଠେଲିଦେଲେ ଦେଲେ ଯେ ରିଟାୟାର୍ କଲା ପରେ ପରେ ଚପ୍ରାସି ସବୁ ଯାଇଛନ୍ତି । ସ୍ୱାମୀ ବୋଲି କଣ ମିନିର ମା' ନିଜେ ଚୌକି ବୋହିବେ ! ସେ ଚିତ୍କାର କରିଉଠିଲେ । କହିଲେ ଗୃହକରିରୁ ସିନା ସେ ଅବସର ନେଇଛନ୍ତି, ତାଙ୍କର କଣ କିଛି ଅଭାବ ଅଛି ? ଅଭିମନ୍ୟୁ ପରି ଲକ୍ଷପତି ଠିକାଦାରମାନେ ଯା'ର ସାମାନ୍ୟ ସଙ୍କେତ ପାଇଲାକ୍ଷଣି ହାତ-ଯୋଡ଼ି ନାମନାରେ ଠିଆହୋଇପିବେ, ତାକୁ ଚପ୍ରାସି ଅଭାବ ! ଠିକ୍ ସେତିକି ବେଳେହିଁ ସେ ଗ୍ରେଟର ଘରଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ଅନାଇ ହର୍ଣ୍ଣ ଦେଇ ଦେଇ ଗ୍ଲୁଲିଗଲା । ତା'ପରେ ସେ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭୁଲରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଘରେ ପାଦ ଦେଇନି ।

ଆଉ ସେ ନିମକ୍‌ହାରାମ୍ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ! ଜୟଦେବବାବୁ ରିଟାୟାର୍ କଲେ ବୋଲି ଯେଉଁ ପ୍ରମୋସନ୍ ସବୁ ହେଲା ସେଥିରେ ହିଁ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ହେଲା ସୁପରି-ଣ୍ଟେଣ୍ଡିଂ ଇଞ୍ଜିନିୟର । ଦିନେ ହେଲେ କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଇବା ପାଇଁ ଆସିଛି ! ଭାଗେ ସିମେଣ୍ଟରେ ଦୁଇ ଭାଗ ବାଲି ଆଉ ଚାରିଭାଗ ଗୋଡ଼ି ମିଶାଇବା ବଦଳରେ ଠିକାଦାର ତିନିଭାଗ ବାଲି ଆଉ ଛଅ ଭାଗ ଗୋଡ଼ି ଦେଇ କଂକ୍ରିଟ ଢାଳିଲା ବେଳେ ଏଇ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ କାମ ତଦାରଖ କରୁନଥିଲା ! ସଡ଼କର ଦୁଇ ଇଞ୍ଚରୋଡ଼୍ ମେଟାଲକୁ ଚାରି ଇଞ୍ଚ କରି ମାପି ଧରାପଡ଼ିନଥିଲା ? ଆମ୍ବକାଠକୁ ସାଗୁଆନ୍ କାଠ ବୋଲି ଦେଖାଇ ରଙ୍ଗ ବୋଳିଦେଇ ଏଇ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଚେକ୍ ମେଜରମେଣ୍ଟ୍ କରିନଥିଲା ? ଏଇ ଜୟଦେବ ନ ଥିଲେ କେତେ ଛେଲେ କେବେଠୁ ଗୋବରା କି ଗୋବର୍ଦ୍ଧନଆ ହୋଇସାରନ୍ତାଣି—ତାର ପୁଣି ଦିମାକ୍ ! ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡିଂ ଇଞ୍ଜିନିୟର ହେଲା ବୋଲି କଣ ତା ଆଖିରେ ମୋତିଆବିନ୍ଦୁ ପଡ଼ିଗଲା ? ରିଟାୟାର୍ଡ଼ ଚିଫ୍ ଇଞ୍ଜିନିୟରଙ୍କୁ ଚିହ୍ନି ନି...

—ଆଉ କେତେବେଳେ ଗାଧୋଇବ ?

ପ୍ରଶ୍ନ ଶୁଣି ଜୟନ୍ତଦେବବାବୁ ଚମକପଡ଼ିଲେ । ମିନ-ମା' କେତେବେଳେ ଘର ଭିତରୁ ବାରନ୍ଦାକୁ ଆସି ସାରିଥିଲେ, ଆଉ କହୁଥିଲେ—ସେଇଠି ବସି ବସି କଣ ସବୁ ଏମିତି ଭାବୁଛ ? ଗାଧୋଇବା ବେଳର କିଛି ଠିକଣା ନ ଥାଏ ବୋଲି ତ ତମ ଦେହ ଖରାପ ହୁଏ । ଜଳଖିଆ ନ ଖାଇ ଖାଲି ପେଟରେ ଘି ଖାଇଲେ ପେଟ ଗରମ ହୁଏ; ଆଉ ତହିଁରୁ ବାତ ପ୍ରକୋପ···

ଜୟନ୍ତଦେବବାବୁ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ କଥାରେ ବାଧାଦେଇ କହିଲେ— 'ଆସିଲେ ବଡ଼ ଡାକ୍ତର—ଏମ୍.ଡ଼. ଏମ୍.ଆର.ସି.ଓ. ଜ. । କହିଲେ କଣ ନା,ଘି ଖାଇଲେ ପେଟ ଗରମ ଆଉ ତହିଁରୁ ବାତର ପ୍ରକୋପ ! ମୋ ଦେହ ଭଲ ନ ରହିଲେ କାହାର କଣ ଭାସିଯିବ ଯେ ! ତମ ଶିଳ୍ପପତି ପୁଅ ତ ସବୁ ପଇସା ନେଲା—ଏବେ କେବେ ପଚାରି ବୁଝିଛି ବାପା କେମିତି ଅଛନ୍ତି ?'

ଏପରି ଏକା ମେଘରେ ବଜ୍ରପାତ ପାଇଁ ମିନ-ମା' ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ଥିଲେ । ସେ କିଛି କ୍ଷଣ ପାଇଁ ହତବାକ୍ ହୋଇଯାଇ କହିଲେ, 'ତମେ ଆଜକାଲି ଏମିତି ସବୁବେଳେ ରାଗୁଛ କାହିଁକି ? ମୁଁ ତ ତମକୁ କିଛି କହିନି ! ଏବର ଯୁଗ ତ ଦେଖୁଛ—କେଉଁ ପିଲା ବାପ ମା' ପାଇଁ କଣ କଲାଣି ? ସବୁ ସହିବାକୁ ପଡ଼ିବ—ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେବାର କଣ ଅଛି ? ମୁଁ ତ ଘର ଚଳାଇନେଉଛି—ତମକୁ ତ କା' ପାଖରେ ହାତ ପତାଇବାକୁ ପଡ଼ୁନି !'

ଜୟନ୍ତଦେବବାବୁ ଥତମତ ହୋଇଗଲେ । କଣ କରିବେ କିଛି ବୁଝିପାରିଲେନି । ମିନ-ମା'ଙ୍କ ଏଇ ଅବିଚଳିତ ମନୋଭାବ ତାଙ୍କୁ ବିଚଳିତ କରିଦେଲା ।

ଜୟନ୍ତଦେବବାବୁ ନିଜ ଭୁଲ ବୋଧହୁଏ ବୁଝିପାରିଲେ । ବିନା କାରଣରେ ମିନ-ମା'ଙ୍କୁ ଆଘାତ ଦେଇଥିବାରୁ ଅନୁତାପରେ ସ୍ୱଗତୋକ୍ତି କଲାପରି କହିଲେ—'ଜୀବନ ସାରା ତ ଭୁଲକଲି—ଆଜ କେଉଁ ନୂଆ କଥା ? କାହାପାଇଁ ଏମିତି ଧନ ସଞ୍ଚୟ କରୁଥିଲି···ବୁଢ଼ା ବେଳକୁ କଣ ସେଇ ବୁଢ଼ା ବଳଦ ପରି ଯୁଆ ତା' ତଙ୍ଗାରେ ଜବରଦସ୍ତି ଥୋମଣି ଭର୍ତ୍ତି କରିବାକୁ ଯାଇ ଠେଲାପେଲା ଖାଇବି !'

ଜୟନ୍ତଦେବବାବୁ ଫଁ ଫଁ ହେଉଥିଲେ । ମନକୁ ମନ କହୁଥିଲେ—ଭଲ ହେଲା, ସେ ଉଚିତ ଶିକ୍ଷା ପାଇଛନ୍ତି । କାହାପାଇଁ ସେ ଏମିତି ଦଉଡ଼ ଧାପଡ଼ କରି, ଖୁସାମତ କରି, ଖୋସାମତ କରି, ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇ, ସେକ୍ରେଟେରୀଙ୍କ ପୁଅକୁ କାଖେଇଥିଲେ, ଆଉ ଧନ ସଞ୍ଚୟ କରୁଥିଲେ ? ବେଶ୍ ହୋଇଛି !

ମିନ-ମା' କଅଁଳ ଗଳାରେ କହିଲେ—'ମୋ ରାଣ, ଶୁଲ—ଗାଧୋଇ ପଡ଼ କିଛୁ ଜଳଖିଆ ଖାଇନେବ । ତମ ପାଇଁ ଆଜି ତମର ସବୁଠାରୁ ପ୍ରିୟ ଦୋଶା ଆଉ ନଡ଼ିଆ ଚଟଣି କରିଦେଇଛି ।'

ଜୟଦେବବାବୁ ମିନ-ମା' ମୁହଁକୁ ଚାହିଁଲେ । କେଜାଣି କାହିଁକି ହଠାତ୍ ତାଙ୍କ ମା'ଙ୍କୁ ମନେପଡ଼ିଲା । ପିଲାଦିନେ ଅଝଟ ହୋଇ ନଗାଧୋଇଲେ, ରୁଷିଲେ, ଅଭିମାନ କରି ନଖାଇଲେ; ତାଙ୍କ ମା' ବି ଏମିତି ଗେଲକରି କଥା କହୁଥିଲେ— ଭଲ ଭଲ ଜିନିଷ ଖାଇବାକୁ ଯାଚୁଥିଲେ, ମନ ଭୁଲାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ ।

ମିନ-ମା' ବଢ଼ାଇଥିବା ହାତ ଧରି ଜୟଦେବବାବୁ ଠିଆହେଲେ । ଘର ଭିତରକୁ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଗାନ୍ଧିଆଡ଼କୁ ଆଉ ଥରେ ତାଙ୍କର ନଜର ପଡ଼ିଗଲା— ଗାନ୍ଧି ମୁହଁରେ ସେଇ ପ୍ରସନ୍ନତାର ଛାପ । ତାଙ୍କର ମନେହେଲା ଏପରି ପ୍ରଶାନ୍ତି ସେ ଆଉ କେଉଁଠି ଦେଖିଛନ୍ତି । ମିନ-ମା'ଙ୍କ ମୁହଁରେ ! ନିଜ ମା'ଙ୍କ ମୁହଁରେ !

***

କହିଲେ କୁଳକୁ ଲାଜ

ଆପଣ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ି ମରିବା ପୂର୍ବରୁ କେବେ ଉବୁଟୁବୁ ହୋଇଛନ୍ତି ? ତଳେ ଠିଆହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ଦେଖିଛନ୍ତି ଯେ ତଳକୁ ଗୋଡ଼ ପାଉନି; କିଛି ଗୋଟାଏ ଜାବୁଡ଼ି ଧରିବାକୁ ଯାଇ ଖାଲି ପାଣିକୁ-ମୁଠା ମୁଠା ଧରିଛନ୍ତି । 'ହାହି ମାଂ ମଧୁସୂଦନ' କହିବା ବଦଳରେ 'ଉଆଉ ଉଆଉ' କରି ହାତ ଗୋଡ଼ ଛିଞ୍ଚାଡ଼ି ଗୁହାକୁ ଗୁହା ପାଣି ଢୋକିଛନ୍ତି—ପାଣି ଭିତରେ ବୁଡ଼ିଛନ୍ତି , ପୁଣି ଉପରକୁ ଉଠିଛନ୍ତି, ଆଉ ପୁଣି ବୁଡ଼ିଛନ୍ତି । ଧୀରେ ଧୀରେ ଅନ୍ଧାର ଘୋଟି ଆସିଛି ନା ? ଆଉ ତା'ପରେ କଣ ସବୁ ଘଟିଲା ଆପଣ ଆଉ ଜାଣିନାହାନ୍ତି । ଟିକିଏ ହାଲୁକା ଲାଗିଲା ପରେ ଆଖି ଖୋଲି ଅନାଇଲାବେଳକୁ ଆପଣ ବାହାରେ ଚିତ୍ହୋଇ ଶୋଇଛନ୍ତି । ଗୁରୁଆଡ଼କ ଲୋକଗହଳି । ଆଉ ଆପଣଙ୍କ ବିରୋଧ ସତ୍ତ୍ୱେ କେଉଁ ଜଣେ ଭଦ୍ରଲୋକ ଆପଣଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଦି'ଟାକୁ ପାଦ ପାଖରେ ଧରି ଆପଣଙ୍କ ଛାତି ପାଖକୁ ଉଡ଼ଆଣି ପେଟ ଉପରେ ଆଣ୍ଠୁକୁ ଚାପିଧରୁଛି । କିଏ ଜଣେ ପାଟିକରୁଛି—'ବାହାରିଯାଉ—ବାହାରିଯାଉ—ଆଉ ଥୋଡ଼େ ପାଣି ବାନ୍ତି କରି ଦିଅନ୍ତୁ ।' ଆପଣ କହିବାକୁ ଚାହୁଁଛନ୍ତି—'ଥାଉ—ଥାଉ—ଭଲ ଲାଗି-ଲାଣି !' କିନ୍ତୁ କାହିଁକି କେଜାଣି, କେହି ଶୁଣୁ ନାହାନ୍ତି, ଜୋର୍ ଜବରଦସ୍ତି ଏସବୁ କରିଯାଉଛନ୍ତି ।

ଓଃ—ଆପଣଙ୍କର ଏପରି କିଛି ଅନୁଭୂତି ନାହିଁ ? ଅବଶ୍ୟ ମୋର ମଧ୍ୟ ନାହିଁ ଖାଲି ଅନ୍ୟଠୁ ଶୁଣି କହିବାକଥା । ଆଚ୍ଛା—ତା'ହେଲେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦେଖନ୍ତୁ ।

ଆପଣଙ୍କର ତ ଖିଷଣ ସର୍ଦ୍ଦି କାଶ ହୋଇଥିବ ? ଛାତିରେ କଫ ଜମାଟ ବାନ୍ଧିଯାଇଥିବ—ଚୋଟି ଘଡ଼ଘଡ଼ ଶୁଭୁଥିବ—ନିଶ୍ୱାସ ନେଲାବେଳକୁ ପୁଣି ରଥଯାତ୍ରା ବେଳେ କଟକ ଷ୍ଟେସନରେ କୌଣସି ତୃତୀୟଶ୍ରେଣୀ ଡବା ଭିତରକୁ ଠେଲି ପଶିଲାପରି ଲାଗିଥିବ ? ତା'ପରେ ମନେପକାନ୍ତୁ—ଯେତେବେଳେ ଛାତିରେ ଭିକ୍ସ ଘଷିଦିଆ ହେଲା ବା ଭିକ୍ସ୍ ନ ହୋଇ ଅମୃତାଞ୍ଜନ ଅଥବା ଶୁଣ୍ଠି ଗୁଣ୍ଡମିଶା ପୁରୁଣା ଗରମ ଘିଅ—ବେଶ୍ ହାଲୁକା ଲାଗିଲା ନା ?

ସେହିପରି ଏକ ଅନୁଭୂତିର ଏ କାହାଣୀ—ଛାତି ଭିତରେ କଣ ସବୁ ଜମାଟ ବାନ୍ଧିଗଲେ ତାକୁ କିପରି ହାଲୁକା କରିଯାଇପାରେ ସେ କଥା ।

କିଛି ଦିନ ହେବ ମୋର ମନେହେଲା, ଦୁଃଖସବୁ ସତେ ଯେମିତି ମୋ ଛାତିରେ ଜମାଟ ବାନ୍ଧିଯାଉଛନ୍ତି, ଆଉ ପେଟ୍ରୋଲ ଲାଇନ୍‌ରେ ମଇଳା ଜମିଗଲେ ଗାଡ଼ି ଯେମିତି ଧଡ଼କ୍-ଧଡ଼କ୍ କରି କେମିତି ଗୋଟାଏ ଠେଲିହେଲାପରି ଚାଲେ, ଆଉ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ—ପୁଣି ଷ୍ଟାର୍ଟ କରି ଏକ୍‌ସିଲେଟର୍‌କୁ ପମ୍ପ କରିଦେଲେ ପୁଣି ଧଡ଼କ୍ ଧଡ଼କ୍ କରେ—ଷ୍ଟାର୍ଟ ହୁଏ, ପୁଣି ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ, ମୋର ଅବସ୍ଥା ବି ଧୀରେ ଧୀରେ ସେମିତି ହେବାକୁ ଯାଉଛି ।

ମୋର ଷ୍ଟାର୍ଟ ବି କାଳେ ପୂରାପୂରି ବନ୍ଦହୋଇଯିବ, ସେ ଭୟରେ ଯଥା ସମୟରେ ମୁଁ ପ୍ରୁଫ-କଲଟ୍ଟଙ୍କଦ୍ୱାରା ରୋଗ ନିରାକରଣ ବିଶାରଦଙ୍କ ପାଖକୁ ମାଡ଼ ହେଲି ।

ଡାକ୍ତର ପଚାରିଲେ—'କେତେ ଦିନ ହେବ ଏମିତି ହେଉଛି ?'

ମୁଁ କହିଲି—'ହେବ—ବେଶ୍ କିଛି ଦିନ ।'

: ଛଅ ଚାରି ମାସ ?

ମୁଁ—ହେବ ।

: ଛ' ଆଠ ମାସ ?

: ହୋଇପାରେ ।

: ଏମିତି ହେଲାବେଳେ ଝାଳ ବାହାରେ ?

: ଝାଳ କଥା କହୁଛନ୍ତି ? ନିଗିଡ଼ିଯାଏ ।

: ଚାରିଆଡ଼ ଅନ୍ଧାର ଦିଶେ ?

: ଦିଶେ ।

: ଭୋକ ନାହିଁ ?

: ନାହିଁ ! ବେଳେବେଳେ ଗ୍ରୁଡ ଭିତରେ ଚକ ପେଷିଲାପରି ଲାଗେ; ଚକ ନ ପେଷିଲେ ମଧ୍ୟ ବରି କମ୍ପା ମସଲା ବାଟିଲାପରି ମନେହୁଏ ।

ଡାକ୍ତର ଚିନ୍ତିତ ହେଲା ପରି ମୁହଁ କଲେ । କହିଲେ—'ଇ. ସି. ଜି. ନେବାକୁ ପଡ଼ିବ ।'

ଇ. ସି. ଜି. ପାଇଁ ସ୍ଥାନ ନିରୂପିତ ହେଲା ଏବଂ ନିରୂପିତ ସ୍ଥାନରେ ଯଥା ଦେୟ ମଧ୍ୟ ନିରୂପିତ ହେଲା । ନେଣ ଦେଣ ସରିଲା ପରେ ରିପୋର୍ଟ ଦେଖି ଡ଼ାକ୍ତର କହିଲେ—'ହାର୍ଟରେ କିଛି ଗୋଳମାଳ ନାହିଁ ।' ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ—'ତଥାପି ଚର୍ବିକୁ, କ୍ଲୋରେଷ୍ଟେରଲ୍‌କୁ ଟିକିଏ ଜଗିବା କଥା । ବେଶି ତେଲ ଖାଇବେନି । ଭଜା-ଅଣ୍ଡା ନ ଖାଇଲେ ଭଲ ।'

: ମାଛ ମାଂସ ?

: ହଁ—ସେ ସବୁ ବି ଟିକିଏ କମ୍—ତେବେ କେବଣ୍ଡି ଖାଇପାରନ୍ତି ।

: ଦୁଧ—ଦହି—ସର ?

: ନା—କମ୍ କରିଦେବେ । ଲୁଣ ବି କମ୍ । ତା'ପରେ ଦଶନ ଟିକିଏ ଯୋଡ଼ି-ଦେଇ କହିଲେ—'ମଣିଷ ବଞ୍ଚିବା ପାଇଁ ଖାଏ ସିନା—ସେ କଣ ଖାଇବା ପାଇଁ ବଞ୍ଚେ ?'

ଭାବିଲି, ମୋ ଦେହର ଗୋଲେଇ ଦେଖି ବୋଧହୁଏ କହୁଛନ୍ତି । କହିଲି—'ହଁ' ।

ସେ ଆହୁରି କଣ ସବୁ ଖାଇବା କଥା କହିଲେ—ମୁଁ କହିଲି—'ହେଉ' ।

ଶେଷ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ରାମ ନେବେ । କହିଲି—'ଆଚ୍ଛା' ।

ଯଥା ସମୟରେ ହିଁ ଜଣସ୍ପେସିଏଲିଷ୍ଟ ଡାକ୍ତରଙ୍କ ହାବୁଡ଼ରେ ପଡ଼ିଲି । ସେ ତାଙ୍କ କାନରେ ରବର ନଳୀ ଗୁଞ୍ଜି ମୋର ଛାତି ଆଉ ପିଠିରେ କୁରୁ କୁରୁ କଲେ—ଏହେଁ-ଏହେଁ କରାଇ କଣ ସବୁ ଶୁଣିଲେ । ଆଣ୍ଠୁ ଗଣ୍ଠି ଠୁଙ୍କିଲେ । ଆଖିପତା ଓଲଟାଇଲେ । ଜିଭ ଲମ୍ବାଇ ଏ-ଏ-ଏ-ଏ କରିବାକୁ କହିଲେ । ହାତରେ ରବର ବେଲ୍ଟ ଭିଡ଼ି ରକ୍ତଚାପ ମାପିଲେ, ଆଉ ରକ୍ତ ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ ।

ତାହା ହେଲା ଏବଂ ଯଥାରୀତି ଟଙ୍କା ପଇସା ମଧ୍ୟ ଗଣାଗଣି ହେଲା । ଡାକ୍ତର ଏଥର କହିଲେ 'ବ୍ଲଡ୍ ପ୍ରେସର୍ ନାହିଁ—ବ୍ଲଡ୍ ସୁଗର୍ ନର୍ମାଲ ।' ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ—'ତଥାପି ବୟସ ହେଲଣି ତ ! ମିଠା ଯେତେ ନ ଖାଇବେ ସେତେ ଭଲ । ସିଗାରେଟ୍ ତ ବୋଧହୁଏ ଖାଆନ୍ତିନ । ପାନ, ଗୁଣ୍ଡି, ମସଲା ଏଭଏଡ୍ କରିବେ । ଚା କେତେ କପ୍ ଖାଆନ୍ତି କି ?···ଓଃ—ଏତେ ବେଶି ? କମ୍ କରିଦେବେ—କପେ ଦିକପ୍—ବାସ୍ । ନିୟମିତ ଖାଦ୍ୟ—ନିୟମିତ ବିଶ୍ରାମ—ନିୟମିତ ଜୀବନ ଯାପନ—କିଛି ଚିନ୍ତାନାହିଁ । ଆମେ ସବୁ ଅଛୁ ।' ମୁଁ କହିଲି—'ହେଉ' ।

କିଛିଦିନ ଗଲା । ଗୃହିଣୀ କଣ କହିଲେ କେଜାଣି ପୁଅ ଏଥର ମୋତେ ନେଲା ଆଉ ଜଣେ ଡାକ୍ତରଙ୍କ ପାଖକୁ । ନିଜ ଥୋଡ଼ି ନିଜେ ଧରି ତାକୁ ହଲାଇ ଚଷମା ଭିତରେ ଦେଇ ଡାକ୍ତର ସ୍ୱଗତୋକ୍ତି କଲେ—'ଲିଭର୍‌ରେ ଗୋଳମାଳ ନାହିଁ ତ ?'

ପଞ୍ଜରା ହାଡ଼ ତଳେ ଆଙ୍ଗୁଠିରେ କଣ ମାପିଲେ । ପଚାରିଲେ 'ପାଇଖାନା କେମିତି ହେଉଛି ? ରଙ୍ଗ···ଦିନକୁ କେତେ ଥର ଯାଆନ୍ତି ?'

ମୁଁ କହିଲି—ଆଜ୍ଞା—ସେ କଥା କହନ୍ତୁନ । ପାଇଖାନା ମାଡ଼ିଲାପରି ଲାଗେ କିନ୍ତୁ ଗଲେ······

ହଁ ସେ କଥା କହନ୍ତୁ । ଏଇ ଡିସେଣ୍ଟ୍ରି । ଭାରତବର୍ଷରେ ଶତକଡ଼ା ନବେ ଲୋକଙ୍କ ଏଇ ଡିସେଣ୍ଟ୍ରି । ନସିବ ଜଣାପଡ଼େ—କିନ୍ତୁ ଲିଭର୍‌କୁ ଧରିବଏ— ବେଳେବେଳେ ମସ୍ତିଷ୍କ ଆଡ଼କୁ ମଧ୍ୟ କ୍ଷେପିଯାଏ । ମଳ ପରୀକ୍ଷା କରାଇ ରିପୋର୍ଟ ଆଣନ୍ତୁ ।

କ୍ଲିନିକ୍ ରିଲାଇବଲ୍—ଭଲ । ଗୁର୍ଜ ମଧ୍ୟ ରିଜନେବଲ୍ । ଖାଲି ବିଆସିଲି ଡବା କାଠି—ଚିଣ୍ଡା କାଗଜ ଘୋଡ଼ଣୀ—କ ହଟହଟା କଥା ସବୁ । ତଥାପି ଯଥା ସମୟରେ ସେଇ ରିଜନେବଲ୍ ଗୁର୍ଜ ଦିଆ ରିଲାଇବଲ୍ ରିପୋର୍ଟ ପେଶ କଲା ପରେ ତାକୁ ଦେଖି ଡାକ୍ତରବାବୁ କହିଲେ—ଅଛି···ସାମାନ୍ୟ ଅଛି···ଗୋଟିଏ କୋର୍ସ ମେଟ୍ରନ ଖାଇନିଅନ୍ତୁ । ଫୁଟିଲା ପାଣି ଥଣ୍ଡାକରି ପିଇବେ । ମନେରଖନ୍ତୁ— ତେଲ୍ ଘିଅ ଆପଣଙ୍କପାଇଁ ବିଷ ।

ମୁଁ ସେତିମତ ଔଷଧ ସେବନ କଲି ଏବଂ ତେଲ ଘିଅକୁ ବିଷ ମଧ୍ୟ କଲି । ଏପରି କିଛିଦିନ ଗଲା । ଏଥର ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଲି ଗୃହିଣୀ ପୁଅକୁ କହୁଛନ୍ତି— 'ହଇରେ—ବାପା କେମିତି ଶୁଖିଲା ଦିଶୁଛନ୍ତି—ଟିକିଏ ଦେଖୁନୁ—କେତେବେଳେ ବି ମନରେ ତାଙ୍କ ହରଷ ନାହିଁ । ଆଜ କେଉଁ ଡାକ୍ତର ପାଖକୁ···

ପ୍ରମାଦ ଗଣିଲି । କମ୍ ପରିମାଣରେ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏବେ ଯେଉଁ ଲୁଣିଆ କି ମିଠା ଟିକିଏ, ଶାଗ ଖରଡ଼ା କିମ୍ବା କେସରି ପିଢ଼ା କିଛି, ଅଥବା ବନ୍ଧୁମାନେ ଘରକୁ ବୁଲିବାକୁ ଆସିଲେ କପେ ଅଧେ ଚ୍ୟ ମିଳୁଥିଲା, ସେ ସବୁ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ଆସନ୍ନ ବିପଦ ଦେଖାଦେଉଥିବା ଦେଖି ମୁଁ ଭଦ୍ରମହିଳାଙ୍କୁ ଯେତେ କହିଲି ଯେ ମୋର କିଛି ହୋଇନ—ସେ ଶୁଣିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ଥିଲେ । ବରଂ କିଛି ବୁଝାଇ-ବାକୁ ଗଲେ ବେଶି କଥା ନ କହି ବିଶ୍ରାମ ନେବାକୁ ଡାକ୍ତରମାନେ କହିଥିବା କଥା ସୂଚାଇ ଦେଉଥିଲେ । ମୁଁ କିନ୍ତୁ ଜାଣିଛି ମୋର ଠିକ୍ କଣ ହୋଇଛି । ଗୃହ ଛିଦ୍ର ବାହାରେ ନ ପକାଇବା କଥା । ଏଣେ ସେ ସବୁ ନ କହିଲେ ପୁଣି ଡାକ୍ତରଙ୍କ ପାଖକୁ ନିଆହେବା ଭୟ । ଅଗତ୍ୟା କଣ କରିବି—ନ କହିବା କଥା କହିବାକୁ ପଡ଼ୁଛି । ଏଥର ଆପଣ ଶୁଣନ୍ତୁ—ସେ ବି ଶୁଣନ୍ତୁ ପୁଅ ବି ଶୁଣୁ—ସମସ୍ତେ ଶୁଣନ୍ତୁ ।

ଏକଦା ମୁଁ ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟା ହାସଲ୍ କରିବାରେ ଆଗ୍ରହୀ ଥିଲି । ମୁଁ ଯାହାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲି, ସେ ଚମତ୍କାର ଗୀତ ବୋଲନ୍ତି, ସେ କଥା ମୁଁ ଜାଣିଥିଲି । ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଭଉଣୀମାନେ ମଧ୍ୟ କଣ୍ଠସଙ୍ଗୀତ ନିପୁଣା ସେ କଥା

ମଧ୍ୟ ଜଣା ଥିଲା । ବିବାହ ପୂର୍ବରୁ ନହେଲେ ମଧ୍ୟ ବିବାହ ପରେ ଯେ ଏମାନେ ମୋତେ ଗୀତ ଗାଇବାପାଇଁ ବାଧ୍ୟକରିବେ ସେ ସମ୍ଭାବନା ମୁଁ ଉପଲବ୍ଧି କରିଥିଲି । ତୋଟି ବସିଯାଇଛୁ ବୋଲି କେତେ ଥର ଖସିଯାଇପାରିବି ? ତେଣୁ ଠିକ୍‌କଲି ଗୀତ ବୋଲିବା ଟିକିଏ ଶିଖିନେବି ।

ଗୀତ ମାଷ୍ଟ୍ରେ ହାରମୋନିୟମଟିଏ ମୋତେ ଧରାଇଦେଇ ତାଙ୍କର ସାଧ୍ୟ ସାଧନ କଲେ; କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ଦେଖିଲେ ଯେ 'ସା' ପରେ ରେ-ଗା-ମା ଛାଡ଼ି କେବଳ ପା ହେଉଛି, ଆଉ ତା'ପରେ ଧା ଡେଇଁଯାଇ ସ୍ୱର ସିଧା ସଳଖ 'ନି'କୁ ଉଠିଯାଉଛି—ସେ ହତାଶ ହେଲେ । ଅଭ୍ୟାସ ତଥା ସାଧନା ବଳରେ ମଣିଷ ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ କରିପାରେ କହି, ସବୁଦିନ ସକାଳେ ଘଣ୍ଟାଏ ଦି'ଘଣ୍ଟା ପାଇଁ, ସନ୍ଧ୍ୟାରେ କିଛି ସମୟ ଏବଂ ଛୁଟିଦିନମାନଙ୍କରେ ଦି'ପହରେ ମଧ୍ୟ କଣ୍ଠ ମାର୍ଜନା କରିବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ, ଆଉ ଗଳାକୁ ନ ଚପି ମୁକ୍ତ ଗଳାରେ ଚିତ୍କାର କଲାପରି ସ୍ୱରଟିକୁ ଖୋଲି ଛାଡ଼ିଦେବାକୁ କହିଲେ । ମୁଁ ତାହାହିଁ କଲି । ମୋ'ର ତ ନୂଆ ଚାକିରି ଜୀବନ, ସରକାରୀ ଘର ମିଳନ—ବିବାହ କେବଳ ପ୍ରସ୍ତାବ ଅବସ୍ଥାରେ । ଭଡ଼ାଘରେ ଏକଲା ମଣିଷ—କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ଯେ ଯଥାସମୟରେ ପଡ଼ୋଶୀମାନଙ୍କ ଗୁହାରେ ଘରର ମାଲିକ ମୋତେ ଅନ୍ୟ ଭଡ଼ାଘର ଦେଖିବାକୁ ବାଧ୍ୟକଲେ । ଅବସ୍ଥାଚକ୍ରରେ ସଙ୍ଗୀତ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଆଗ୍ରହ ମଧ୍ୟ କମିଗଲା । ନୂଆ ମୁଁ ଭଡ଼ାଘରେ ମଧ୍ୟ ମୋ ସାଧନା ଚାଲୁ ରଖିଲି—କିନ୍ତୁ ଝରକାକବାଟ ବନ୍ଦକରି ।

କବାଟ କିଳିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଯେଉଁ ବନ୍ଧୁମାନେ ମୋ'ର ଗୀତ ଶୁଣିପାରିଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ବେଳେ ବେଳେ କହନ୍ତି ଯେ ମୁଁ ଯେଉଁ ଗୀତ ଗାଇଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା 'ଚଲ୍‌ଚଲ୍‌ରେ ନଓ୍ୱଜବାନ୍' ପରି ଶୁଭେ । ମୁଁ ଉତ୍ତରରେ କଣ ବା କହିବି ? କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଦିନ ଜଣେ ବନ୍ଧୁ ଟିପ୍‌ପଣୀ ଦେଲେ ଯେ ମୁଁ ଗୀତ ଗାଇଲେ ବାହୁନି ବାହୁନି କାନ୍ଦିଲା ପରି ଶୁଭେ, ମୋତେ ବାଧିଥିଲା । ଏମାନଙ୍କୁ ମୋର ଗୀତ ଶୁଣିବାକୁ କିଏ କହିଥିଲା ଯେ ! ସତେ ଯେମିତି ଏ ଗୁଡ଼ାକ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ତାନ୍‌ସେନ୍ ?

ଏ ଭିତରେ ଅନେକ ବର୍ଷ କଟିଯାଇଛି । ପୃଥିବୀରାଣୀ ଚକାଚକା ଭଉଁରୀ ଖେଳୁ ଖେଳୁ ୩୦।୩୫ ଥର ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଚାରିଆଡ଼େ ଘୂରି ମଧ୍ୟ ଆସିଲେଣି । ମୁଁ ମୋର ସଙ୍ଗୀତ-ଶିକ୍ଷା କଥା ପୁରାପୁରି ପାସୋରି ଯାଇଛି; କିନ୍ତୁ ଆଜି ବି ମନ ଟିକିଏ ହାଲୁକା ଥିଲେ ଗୁଣୁଗୁଣୁ ଗୀତ ଗାଏଁ, ଆଉ ବେଳେବେଳେ ପାଟି କରି ଗାଇଲା-ବେଳେ ମୋ ଅଜାଣତରେ କବାଟ ସବୁକୁ ଆଉଜିଦିଏଁ ।

ସେ ଦିନର ଘଟଣା । କ'ଣଟିଏ ଲେଖୁଥିଲି । ମନ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଥିଲା । ଲେଖା ବନ୍ଦ କରିଦେଇ ଖବରକାଗଜ ଧରି କେତେବେଳେ ଯେ ମୁଁ ମୋର ଗୀତ ମେଲି-ଦେଇଛି, ମୁଁ ବି ଜାଣେନି—କିନ୍ତୁ ଦିଆଡ଼ର କବାଟ ମଧ୍ୟ ଆଉଜାଦେଇଛି ।

ମୋ ନିଜ ଗୀତର ଲାଳିତ୍ୟରେ ନିଜେ ମୁଗ୍ଧହୋଇ ମୁଁ ଘର ଚଟାଣରେ ମୋ ଗୋଡ଼ରେ ତାଳ ଦେଉଥିଲି ଆଉ ଟେବୁଲ୍‌କୁ ତବଲାକରି ହାତ ବାଡ଼ଉଥିଲି । କାନ୍ଧ ପାଖରେ କିଛି ଗୋଟାଏ ସ୍ପର୍ଶ ପାଇ ମୁଁ ଚମକିପଡ଼ିଲି । ଗୃହେ ସୁଗୃହିଣୀ ସୁପତିବ୍ରତା । ଭଦ୍ରମହିଳା ମୋ ପଛପଟେ କେତେବେଳୁ ଆସି ଠିଆହେଲେଣି ମୋର ଖିଆଲ୍ ନାହିଁ । କହିଲେ—'କି ବଢ଼ିଆ ଗାଉଛ !'ଯୋଡ଼ ଦେଲେ—'ରେଡ଼ିଓରେ କେଉଁ ଗୋଟାଏ ଜଣାଶୁଣା ଗୀତ ଆସୁଛି—ଅକ୍ଷୟ ମହାନ୍ତି, ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କର କିମ୍ବା ସିକନ୍ଦର ଆଲମଙ୍କର ଭାବି ଭଲ୍ୟୁମ ଟିକିଏ ବଢ଼ାଇଦେବି ବୋଲି ଯେତେବେଳେ ରୋଷାଘରୁ ଏଠିକି ଆସିଲି---ଦେଖିଲି ରେଡ଼ିଓ ସେମିତି ଅଫ୍-ହୋଇ ଥୁଆହୋଇଛି--ଆଉ ତୁମେ ଗାଉଛ ।'

ମୁଁ କଣ କରିବି ଭାବିପାରିଲିନି । ମନେହେଲା ପୁଷ କି ମାଘ ମାସର ଶୀତ ଥୁରୁଥୁରିଆ ସକାଳେ ମୁଁ ନିଆଁ ଉହ୍ମେଇ ପାଖରେ ଠିଆହୋଇଛି । ମୁହଁରେ କେବଳ ଗୋଟିଏ ସ୍ମିତ ହାସ୍ୟରେଖା ଖେଳାଇଦେଲି ।

ଦିନଯାକ ମୋର ମନର ଉଚ୍ଚାଟ ଲାଗିରହିଥାଏ । ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ସ୍ତ୍ରୀ ଯେତେ-ବେଳେ କହିଲେ ତାଙ୍କ ପାଖଆଖର କେତେ ସାଙ୍ଗ ସିନେମା ଯାଉଛନ୍ତି—ଭଲ ଓଡ଼ିଆ ସିନେମା—ସେ ବି ଯାଆନ୍ତେ--ମୁଁ କହିଲି—'ପଗ୍ଟରୁଛ କଣ ? ମୁଁ ଘର ଜଗିବାକଥା ତ ? ସିଓର !' ତା'ପରେ ଯୋଗକଲି—'ତମର ପରା ଭଲ ଶାଢ଼ି ନାହିଁ—ସେଦିନ ଅଭିଯୋଗ କରୁଥିଲ—ଦୁଇଶହ ଅଢ଼େଇ ଶହ ଭିତରେ ଯେଉଁ ନୂଆ ଡିଜାଇନ୍ ସୋନପୁରୀ ମଠା—ଓ୍ୱାଫ୍‌ଦା ମିଳୁଛି, ସେଥିରୁ ଖଣ୍ଡିଏ କିଣିନିଅ—ଏମିତି କେତେ କେତେବେଳେ ବାହାରକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିଲେ ସୁବିଧା ।' ସେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ମୋ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇଲେ । କହିଲେ—'ପଇସାର ଏବେ କେଉଁଠି ଅଭାବ !' ମୁଁ ଉତ୍ତର ଦେଲି—'ପଇସାର ଅଭାବ ତ ସବୁଦିନେ ଥିବ—ତା'ବୋଲି ଭଲ ଶାଢ଼ି ଖଣ୍ଡିଏ ପିନ୍ଧାହେବନି କିମ୍ବା ଭଲ ମାଛ ମାଂସ ଟିକିଏ ଖିଆ ହେବନି ?' ମନେହେଲା ତାଙ୍କର ପାଟି ନ ହସୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆଖି ହସୁଥିଲା ।

ତା' ପରେପରେ ଆଞ୍ଚଳିକ ଜଳବାୟୁରେ ଅନେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଛି । ମଳୟ-ପବନ ବହୁଛି—ପାଖରେ ଆମ୍ବଗଛ ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଘର ପାଖ ସଜନା ଗଛରେ

ବସି କୋଇଲିମାନେ କୁହୁ ତାନ ଗୁଡ଼ୁଛନ୍ତି—ରାତି ରାତି ଧରି ଆମ ଘର ସାମନା ତାଳଗଛ ମୁଣ୍ଡଉପରେ ଚନ୍ଦ୍ରଦେବତା ତାଙ୍କ ତାରକା ଗହଣରେ ଦେଖାଦେଇ ତଳକୁ ଚାହିଁ ମୃଦୁକ ହସିଛନ୍ତି—ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ବନହଂସ ଓ ବନ ହଂସୀ ଯୋଡ଼ ଯୋଡ଼ ହୋଇ କାକଳୀ ରବ ଦେଇ ଠିକ୍ ଆମ ଘର ଛାତ ଉପରେ ରକ୍ତରାଗରଞ୍ଜିତ ପଶ୍ଚିମଚକ୍ରବାଳ ଆଡ଼କୁ ଉଡ଼ିଯାଇଛନ୍ତି, ଆଉ ଘର ସାମନାରେ ଫ୍ଲେଟ ଲନ୍‌ଟିର ଚନ୍ଦା ଅଂଶରେ ନୂଆ ଦୁବ ଘାସ କଅଁଳ ଉଠିଛି ।

ଅନ୍ୟମାନେ ତାଙ୍କପାଇଁ 'ରାମ ନାମ ସତ୍ୟ ହେ' ଗାଇବା ପୂର୍ବରୁ ନିଜେ ରାମନାମ ଗାଉଥିବା ଯେଉଁ କେତେ ବୁଢ଼ା ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଘନିଷ୍ଠ ଭାବରେ ସାଙ୍ଗହେବାପାଇଁ ମନ ବଳାଉଥିଲେ, ସେମାନେ ଏବେ ଦୂରେଇ ଯାଉଥିବା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଛି । ଖଳପ୍ରକୃତିର କେହି କେହି ମନ୍ତବ୍ୟ ଦେଲେଣି ଯେ ମୋର ଏବେ ଯେଉଁ କେତୋଟି ବାଳ ଧଳା ହୋଇସାରିଥିଲା ସେଗୁଡ଼ିକ ଉପୁଡ଼ିଗଲା ପରେ ସେଥିରୁ ନୂଆ କଳା ବାଳ ବାହାରୁଛି । ଆଖି ଚାରିଆଡ଼ର ଗହ୍ୱରିଆ କଳାଦାଗ ଧୀରେ ଧୀରେ ଭରି ଆସୁଛି, ଆଉ—ହସିବ ନା ରାଗିବ ! ମୁଁ କୁଆଡ଼େ ରାତିମତ ଗାଲରେ ରୁଜ୍ ଲଗାଉଛି । ହିଂସୁକ ଗୁଡ଼ାକ ।

ସେଦିନ କଲେଜର କେଉଁ ଗୋଟାଏ ହଷ୍ଟେଲ ଛାତ୍ରମାନେ ମୋତେ ତାଙ୍କ ବାର୍ଷିକ ଉତ୍ସବରେ ମୁଖ୍ୟ ଅତିଥି କରି ଡାକିଥିଲେ । ମୁଁ ମୁଖ୍ୟ ଅତିଥିଙ୍କ ଭାଷଣରେ 'ଜୀବନରେ ସଙ୍ଗୀତର ସ୍ଥାନ' ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି କହିଥିଲି । ଆଉ ପିଲାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଙ୍ଗୀତ ଜ୍ଞାନର ଅଭାବ ହିଁ ଛାତ୍ର ବିଶୃଙ୍ଖଳାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ବୋଲି ଦର୍ଶାଇଥିଲି । କହିଥିଲି, ଆଇନ୍‌ଷ୍ଟାଇନ୍ ବେହେଲା ବଜାଉଥିଲେ । ତା'ପରେ ଆଉ କଣ ସବୁ ଉଦାହରଣ ଦେବି ହଠାତ୍ ଖିଆଲ ନହେବାରୁ ନିଜେ ଗୋଟାଏ ଗୀତ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲି—ପ୍ରମାଣ କରିଦେବାପାଇଁ ଯେ ଆମେ ଆଜି ବଡ଼ ହୋଇଛୁ—କେବଳ ଏଇ ଗୀତ ଗାଇପାରିବା ଶକ୍ତିବଳରେ ।

ମୁଁ କିନ୍ତୁ ସେଦିନ ଗୋଟିଏ କଥା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିଲି । ମୁଁ ଯେତେବେଳେ କିଛି ଗୋଟାଏ ହସିବା କଥା କହୁଥିଲି, ମୋ ଛଡ଼ା ଆଉ କେହି ହସୁନଥିଲେ, ଆଉ ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଗୀତ ଗାଇଲି, ସମସ୍ତେ ହସିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ସେଥିରେ ହସିବାର କଣ ଥିଲା ! ମୁଁ ବେଶ୍ ଗମ୍ଭୀର ରାଗଟିଏ ଧରିଥିଲି । ଅବଶ୍ୟ ମୁଁ ଆଗରୁ ପଢ଼ିଣିଥିବା ହାସ୍ୟରସ ଏଣ୍ଟିକ୍ଡୋଟ୍ ଏ ବୁଦ୍ଧୁଗୁଡ଼ାକ ବୁଝି ହସି-ଥିବେ—ତଥାପି……

ସମସ୍ତ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ କଟି ଚାଲିଥାଏ । ଦିନ ଯାଏ, ରାତି ଆସେ, ଆଉ ରାତି ଚାଲିଯାଏ, ଦିନ ଆସେ—ଗିଅର୍ ବଦଳାଇବା ଶବ୍ଦ ସୁଦ୍ଧା ନାହିଁ, କି ସରଳ—କି ଚମତ୍କାର ସମସ୍ତର ସେ ଗତି—ଆଉ ଦିନ ରାତିର ପରିବର୍ତ୍ତନ ।

ତା'ପରେ ଆସିଲା ସେଦିନ ।

ସନ୍ଧ୍ୟା ଆସିଯାଇଛି । ବାଟ ଘାଟ ସୁଆଲୋକିତ । ଝିଅ ସବୁ ଝିଲିମିଲି ପୋଷାକରେ କଳରବ କରି ଚାଲିଛନ୍ତି । ପୁଅମାନେ ଦଳଦଳ ହୋଇ ଏଇଠି ସେଇଠି ରାସ୍ତା ମଝିରେ ମାଇକେଲ୍ ଠିଆକରି ଗପ ଜମେଇଦେଇଛନ୍ତି । ମୁଁ ମଠା ପଞ୍ଜାବୀ ପିନ୍ଧି, ହାତରେ ପାନଖିଲି ଜାକି ଓ୍ୱାକିଂ ଷ୍ଟିକ୍ ହଲାଇ ହଲାଇ ସାନ୍ଧ୍ୟ ଭ୍ରମଣରେ ବାହାରିଛି । ହଠାତ୍ ଲାଇଟ୍ ଲିଭିଗଲା । ସବୁଆଡ଼ ଅନ୍ଧାର ।

ମୁଁ ଯେଉଁଠି ଥିଲି ସେଇଠି ଠିଆହୋଇଗଲି । ଟିକିଏ ଦୂରରେ ଦଳେ କଲେଜ ଛାତ୍ର । ହଠାତ୍ ଅନ୍ଧାର ହୋଇଗଲାରୁ କେହି ଜଣେ ଜୋର୍‌ରେ ହୁଇସିଲ୍ ମାରିଲା । ଆଉ ଜଣେ ଇଲେକ୍‌ଟ୍ରିକ୍ ଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟକୁ ନିଜ ଅଜ୍ଞାତ ସ୍ତ୍ରୀର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭାଇ ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କଲା । ଅନ୍ୟମାନେ କ୍ଷଣକର ନୀରବତା ପରେ ତାଙ୍କ ପୁରୁଣା ଗପ ଚାଲୁକରିଦେଲେ ।

ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟେକ କଥାବାର୍ତ୍ତା ମୋତେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଶୁଭୁଥିଲା ।

ଜଣେ କହିଲା—'ହେଲା ଯେ—ତୋତେ କିଏ ଆଉ ଲୋକ ମିଳିଲେନି ସେଇ ବୁଢ଼ା ରାମକୁ ଆଣିଲୁ ? ଏବେ ତୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସମସ୍ତେ ଅନାସ୍ଥା ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଣୁଛନ୍ତି । ଲୋକଟା ସେଦିନ ଯାହା କଲା ! ସ୍ୱର ଜ୍ଞାନ କ'ଣ ଜଣାନାହିଁ —ଗୀତ ବୋଲୁଛି ! ତହିଁରେ ପୁଣି ସାହସ ଦେଖ—ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗୀତ-ଜ୍ଞାନର ମହାତ୍ମ୍ୟ ବୁଝାଇବ !

ଅନ୍ୟ କେହି କେହି କଥାରେ ପାଳି ଧରୁଥିଲେ । ହଠାତ୍ ସେ ଭିତରୁ ଆଉ ଜଣେ ଗୀତ ବୋଲିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲା—ଠିକ୍ ବାଛୁରି କାନ୍ଦିଲାପରି । ଅନ୍ୟମାନେ ହସରେ ଫାଟିପଡ଼ିଲେ । ମୁଁ ଚିହ୍ନିଲି—ମୋର ସେଇ ଗୀତ ।

ଅନ୍ଧାରରେ ମଧ୍ୟ ଘରକୁ ଫେରିଆସିବାପାଇଁ ବ୍ୟଗ୍ରହୋଇ ବୁଲିପଡ଼ିଲି; କିନ୍ତୁ ଠିକ୍ ସେତିକିବେଳେ ଆତ୍ମପକ୍ଷ ସମର୍ଥନସୂଚକ ଝିଙ୍କଳିଆ ସ୍ୱର ଶୁଣାଗଲା— ଜଣେ ଉତ୍ତର ଦେଉଥିଲା—ମୁଁ କଣ କରିବି ? ସଞ୍ଜୀବ ରେଡ଼ିଙ୍କୁ ତ ଡାକିଲି— ସେ କିଛି ଜବାବ ଦେଲେନି । ପରେ ଶୁଣିଲି ବ୍ରେଜ୍‌ନେଭ, କାର୍ଟର୍, ଇରାନର ଶାହ, ଆଉ କିଏ କିଏ ଦିଲ୍ଲୀ ଆସୁଥିବାରୁ ସେ ଏବେ ଆମ ହଷ୍ଟେଲର ବାର୍ଷିକ ଉତ୍ସବକୁ ଆସିପାରିବେନି ।

(ମୁଁ ଘରକୁ ନ ଫେରି ସେଇଠି ଠିଆହୋଇଗଲି । ଭାବିଲି ଏପରି ପରିସ୍ଥିତିରେ ସେ ବିଚରା ଆଜି କଣ କରିପାରିଥାନ୍ତା ! ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ନ ଆସିବାରୁ ମୋତେ ଡାକିଲା ।)

ସେ କହୁଥିଲା—'ତାପରେ ଡାକିଲି ଜଣିକି । ସେ ଲେଖିଦେଲେ ଯେ ଅତି ଜରୁରୀ କାମରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥିବାରୁ ସେ ଆସିପାରିବେନି । ମୋରାରଜୀ ଭାଇଙ୍କୁ ଡାକିଥାଆନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସେ ଯଦି ହଷ୍ଟେଲରେ ନିଶାନିବାରଣ କଥା କହିବସିବେ, ଆମର କେହି କେହି ବୋର୍ ହୋଇଯାଇପାରନ୍ତି—ତେଣୁ ଡାକିଲିନି । ରାଜ୍ୟପାଳଙ୍କୁ ଡାକିଲି । ତାଙ୍କ ପାଖରୁ କିଛି ଜବାବ ଆସିଲାନି । ନିଜେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଦଉଡ଼ିଲି । ତାଙ୍କ ପି. ଏ. କହିଲା—'ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଆଉ କାମ ନାହିଁ ଯେ ତମ ହଷ୍ଟେଲ ଫଙ୍କ୍‌ସନ୍‌କୁ ଯିବେ ! ସାହସ ଦେଖ—କେଉଁ ବୁଢ଼ା-ହାଡ଼ାଙ୍କୁ ଡ଼ାକୁନ ?' ମୁଁ ରାଗିଯାଇ ବେଶ୍ ଶୁଣେଇଦେଲି । କହିଲି—'ଏଥର ଆସିବ ଆମ ସହରକୁ—ଭଲକରି ପାନେ ନ ଦେଇଛୁ ! ଇଲେକ୍‌ସନ୍‌ବେଳକୁ ଖୋସାମତ କରୁଥିବ ।' ତା'ପରେ ଜଣେ ଦି'ଜଣ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଭେଟିଲି । ସମସ୍ତେ କାର୍ଯ୍ୟବ୍ୟସ୍ତ ଥିବା କଥା କହି ଆମ ହଷ୍ଟେଲକୁ ଆସିବାକୁ ମନାକରିଦେଲେ । ଏଣେ ଟାଇମ୍ ଚାଲିଯାଉଛି—ଟେଷ୍ଟ ପରୀକ୍ଷା ପାଖେଇଗଲେ ଭଲେଣ୍ଟିୟର୍ କେହି ବାହାରିବେନି । ଫେରିବା ବାଟରେ କୁଳପତିଙ୍କୁ ଭେଟିଲି । ସେ ଅତି ଭଦ୍ରଭାବରେ ତାଙ୍କ ଅକ୍ଷମତା ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଆଉ କଣ କରନ୍ତି କହ ?

(ମୁଁ ଭାବିଲି—ହେଲା, କୁଳପତି ଯେତେବେଳେ ଆସି ନ ପାରିଲେ ବିଚରା ମୋତେ ନ ଡାକି ଆଉ କାହାକୁ ଡାକନ୍ତା ?)

ସେ କହିଚାଲିଥାଏ—'ମୁଁ ଫେରିଆସି ସିଧା କଲେକ୍ଟରଙ୍କ ବଙ୍ଗଳାକୁ ଗଲି । ତାଙ୍କ ପି. ଏ. ମୋତେ କଲେକ୍ଟରଙ୍କ ଟୁର୍ ପ୍ରୋଗ୍ରାମ୍ ଦେଖାଇଦେଲା । ଏଣେ ହଷ୍ଟେଲ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ଶୁଣାଇଦେଲେଣି ଯେ ଏ ମାସ ଶେଷ ପୂର୍ବରୁ ସବୁ ବାର୍ଷିକ ଉତ୍ସବ ଶେଷ ନହେଲେ ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲ ଆଉ କେଉଁ ଫଙ୍କ୍‌ସନ୍ ପାଇଁ ଅନୁମତି ଦେବେନି । ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍ ପାଖକୁ ଦଉଡ଼ିଲି । ସେ ଭଦ୍ରଲୋକ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଯାଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ କହିଲେ ଯେ ସେ କେବେ ଫେରିବେ ଜଣାନାହିଁ । ପୂର୍ବତନ ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି ଚେୟାରମେନ୍···ସେ ଗାଁକୁ ତଣା ଅମଳ କରିବାପାଇଁ ଯାଇଛନ୍ତି । କଣ କରିବି କହ ? କିଏ ଜଣେ କହିଲା ଯେ ଏଇ ଜୟରାମବାବୁ କି ବୁଦ୍ଧୁରାମବାବୁ ବେଶ୍ କହିପାରନ୍ତି, ଲେଖାଲେଖି ମଧ୍ୟ କରନ୍ତି । ଡାକିଦେଲି—କିନ୍ତୁ ମୁଁ କଣ ତାଙ୍କୁ···'

ସେ ଆଉ କଣ କହୁଥିଲା । ମୁଁ ଶୁଣିନି । ଗୁଣ୍ଡି ଭିତରେ ହଠାତ୍ ଗୋଟାଏ ଆବୁ ବାହାରିପଡ଼ିଲା ପରି ମନେ ହେଲା । ଘୁରିଆଉ ଅନ୍ଧାର ତଥାପି ବାଡ଼ ଠୁକୁ ଠୁକୁ କରି ଘରକୁ ଫେରିଆସିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲି; କିନ୍ତୁ ମନେହେଲା ଗୁଣ୍ଡି ଭିତରେ ଗୁଡ଼ିଏ ଫୋଟକା ଗୋଟାଏ ପରେ ଗୋଟାଏ ବାହାରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରୁଛନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ହାତରେ ଗୁଣ୍ଡି ଚିପିଧରି କୌଣସି ମତେ ପାଦେ ଦି'ପାଦ ଆଗକୁ ଆସିଛି, ମନେହେଲା···ମନେହେଲା ସେଇ ଯେଉଁ ପେଟ୍ରୋଲ ଲାଇନ୍‌ରେ ମଇଲା ଜମିଗଲେ ଗାଡ଼ି ଧଡ଼କ୍ ଧଡ଼କ୍ ହୁଏ···

କେତେବେଳେ ଆଲୁଅ ଆସିଲା ମୁଁ ଆଉ ଜାଣିନି । ସମ୍ଭବତଃ ମୁଁ ଘରକୁ ଫେରିଆସିଲି; କିନ୍ତୁ ଭାବୁଥାଏଁ···'ତେବେ ଏ ଅକ୍ଷୟ ମହାତ୍ମ···ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କର ···ସିକନ୍ଦର ଆଲମ୍‌ଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ତୁଳନା କଣ ଶାଢ଼ୀ କିଣିବାପାଇଁ ଗୋଟାଏ ବାହାନା ?' କାହାକୁ ଅବା ପଚାରିବି ? ଯାହାଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ନେବା କଥା ସେ ନିଜେ ତ ଏଥିରେ ଜଡ଼ିତ ।

ତା'ପରେ ବି ମୁଁ ଡାକ୍ତରମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଥରକୁଥର ନିଆହୋଇଥିଲି ଏବଂ ଦସ୍ତାଦ୍ର ଡାକ୍ତରମାନଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଯୋଗୁ ଦୁଧ, ଦହି, ସର, ମାଛ, ମାଂସ, ଖଟା, ମିଠା ପ୍ରଭୃତିରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ହେବାକୁ ଲାଗିଲି । କେବଳ ଶାଗଖରଡ଼ା ଏବଂ କେରଣ୍ଡିରେ ସୀମିତ ଖାଦ୍ୟ ନେଇ କ୍ରମଶଃ ମୋ ରୂପ ବାସି ବାଇଗଣ ପରି ହେଲା ଏବଂ ତାହା ଦେଖି ମୋର ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବମାନେ ଏ ସଂସାରରେ ମୋର ଲୀଳାଖେଳା ସରିବା ଦିନ ପାଖେଇ ଆସିଲା ମନେକରି ମୋତେ ଦେଖିବାକୁ ଆସିଲେ । ସେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ନିରାଶ ନ କରି ମୁଁ ଶୀର୍ଣ୍ଣତର ହେଲି

ମୋ ଦେହ ଖରାପ ହେବା ଶୁଣି ମୋ ଝିଅ ରାନୁ ମୋତେ ଦେଖିବାକୁ ଆସିଥାଏ । ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ଦୁଃଖ କରିସାରିଲା ପରେ ସେଦିନ ମା ଝିଅ ସିନେମା ଦେଖି ଯିବା ପାଇଁ ବାହାରିଥାଆନ୍ତି । ମା'ଙ୍କର ନଆ ଶାଢ଼ି ଦେଖି ଝିଅ ବିଶେଷ ପସନ୍ଦକଲା—ଶୁଣିଲି ଦୋକାନରେ ଏବେ ବି ଆଉ ଖଣ୍ଡିଏ ସେମିତି ଶାଢ଼ି ଅଛି; କିନ୍ତୁ ତା' ପାଖରେ ପଇସା କାହିଁ ?

ସେମାନେ ସେ ଘରେ ଲୁଗା ପାଲଟୁଥାଆନ୍ତି, ଆଉ ମୁଁ ଏ ଘରୁ ସବୁ ଶୁଣୁଥାଏଁ । ରାନୁ-ମା' କହିଲେ—'ବାପାଙ୍କୁ କହନ୍ତୁ··ତୋ ଜନ୍ମଦିନରେ ତ ଶାଢ଼ି ଦେଇନାହାନ୍ତି—ଏବେ କିଣିଦେବେ ।'

ହିଅ କହିଲା—'ନାଇଁ, ବାପାଙ୍କର ଏବେ ପଇସାପତ୍ତରର ଅଭାବ ଥିବ··· ବିରକ୍ତ ହେବେ ।' ରାନୁ-ମା' କହିଲେ—'ଅଭାବ କେବେ ନାହିଁ ଯେ ? ତା' ବୋଲି ଭଲ ଶାଢ଼ି ଖଣ୍ଡିଏ ପିନ୍ଧିବାରେ···'

ସେଇଠି ସେ କଥା ବନ୍ଦକରିଦେଇ ମୋ ଘରକୁ ଛୁଟିଆସିଲେ । ନୂଆ ଶାଢ଼ିର କୁଞ୍ଚ ସଜାଡ଼ୁ ସଜାଡ଼ୁ କହିଲେ—'ଏ ଶୁଣୁଛ···ହିଅ କହୁଛି, ଗଲ ମାସର ତମ ଲେଖା କୁଆଡ଼େ ଭାରି ବଢ଼ିଆ ହୋଇଛି—ଆଜି ସମସ୍ତେ ପ୍ରଶଂସା କରୁଛନ୍ତି ।'

(ବଦ୍‌ହଜମି ପରେ ଭଲ ଆଓଡ଼ଟିଏ ଆସିଲେ ପ୍ରାଣ ଯେମିତି ହାଲୁକା ଲଗେ ମୋତେ ସେମିତି ଲଗିଲା ।)

ତା'ପରେ ଟିକଏ ରହି ସେ ଥଙ୍ଗେଇଲା ଢଙ୍ଗରେ କହିଲେ—'ରାନୁ ମୋର ଏ ଶାଢ଼ିକୁ ବହୁତ ପ୍ରଶଂସା କରୁଛି । ତା' ଜନ୍ମଦିନରେ ତ ତାକୁ ଶାଢ଼ି ଦିଆ-ହୋଇନ—ମୋର ଏ ଶାଢ଼ି ସେ ପିନ୍ଧୁ ।

ଟିକଏ ହାଲୁକା ମନ ନେଇ ମୁଁ କହିଲି—'ତମର ଶାଢ଼ି ସେ କାହିଁକି ନେବ —ତା' ପାଇଁ ଖଣ୍ଡିଏ ସେମିତି ଶାଢ଼ି କିଣିଦେଲେ ହେବନି ?' ନୂଆ ଶାଢ଼ିଟି ସତରେ ରାନୁମା'ଙ୍କୁ ବେଶ୍ ମାନୁଥିଲା । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଏଥର ଭଲକରି ଅନାଇଁ ପଚାରିଲି—'ଆଚ୍ଛା, ତମେ କାହିଁକି ସେଦିନ ମୋ ଗୀତକୁ ଅକ୍ଷୟ ମହାନ୍ତି, ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କର, ସିକନ୍ଦର ଆଲମ୍‌ଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ତୁଳନା କରୁଥିଲ ?'

ମୁଁ ଭାବୁଥିଲି ସେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବେ—ସତେ ଯେମିତି ଏ ପ୍ରଶ୍ନ ଶୁଣିବାକୁ ସେ ବହୁତ ଦିନୁ ଅପେକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ସାମାନ୍ୟ ହସିଦେଇ କହିଲେ—'କଣ ହେଲା କି ?'

ମୁଁ କହିଲି—'କଣ ଆଉ ହୁଅନ୍ତା ? ମୁଁ ସତକୁସତ ଭଲ ଗାଏ ବୋଲି ଭାବି ସେଦିନ କଲେଜଗ୍ରୁପଙ୍କ ଫଙ୍କ୍‌ସନ୍‌ରେ ଗୀତ ଗାଇ ଲୋକହସା ହେଲି ।'

ସେ ପଚାରିଲେ—'କୋଉ ଗୀତ ଗାଇଲ ?'

ମୁଁ କହିଲି—ସାବରିଆ···ନହିଁ ପରତ ମେରେ ଚୈନ୍···'

ମନେହେଲା ଉତ୍ତର ଶୁଣି ସେ ସତରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ । କହିଲେ—'ସେଇଟା ତ ରାଗ ଭୈରବୀ—ପାହାନ୍ତିଆ ବେଳେ ଗାଇଲେ ଭଲ—ତମେ ତାକୁ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଗାଉଥିଲ କାହିଁକି ?'

ଏଥର ମୁଁ ପାଟି ମେଲିକରି ତାଙ୍କୁ ଅନାଇଲି । କହିଲି, 'କଣ ହେଲା ? ଏମିତି କଣ କେଉଁ ରାଗ କେତେବେଳେ ବୋଲାହେବ ତାର କିଛି ଧରାବନ୍ଧା ନିୟମ ଅଛି ?'

ସେ କହିଲେ—'ନପୂମ ନାହିଁ ଯେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଗର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶସ୍ତ ସମୟ ଅଛି—ଯେମିତି ଆଶାବରୀ ପାଇଁ ମଧ୍ୟରାତ୍ର ।'

ମୁଁ ପଚାରିଲି—'ସନ୍ଧ୍ୟା ପାଇଁ ?'

—ସନ୍ଧ୍ୟା ପାଇଁ ରାଗ ବେହାଗ ଭଲ···ଏଇ ଯେଉଁ 'ପିୟାବିନ୍ କୈସେ ରହୁଁଗୀ ସଜନୀ···'

ମୁଁ କହିଲି—'ହେ ଭଗବାନ ! ମୁଁ ପୁଣି କଲେଜ ପିଲାଙ୍କ ସାମନାରେ ଗାଇବି ପିୟା ବିନା କୈସେ···'

ରାନୁ ମା' ହସିଉଠିଲେ । କହିଲେ—ରାଗ ବେହାଗ ବି ତମ ଗଳାରେ ଭଲ ଶୁଭିବନି—ତମ ଗଳାପାଇଁ ରାଗ ଆଶାବରୀ ହିଁ ସବୁଠୁ ଭଲ ।

ମୁଁ କହିଲି—'ରାଗ ଆଶାବରୀ ? ମଧ୍ୟରାତ୍ରରେ ? କିଏ ଶୁଣିବ ?'

ସିନେମା ଯିବାପାଇଁ ବାହାରି ଯାଉ ଯାଉ ସେ କହିଲେ—'କାହିଁକି ? ମଧ୍ୟ-ରାତ୍ରରେ ତମ ଗୀତ ଶୁଣିବାପାଇଁ କଣ ଏ ଘରେ ଲୋକ ନାହାନ୍ତି ?'

ରାନୁ ଆଉ ରାନୁ-ମା' ସିନେମା ଚାଲିଗଲେ । ମୁଁ ହଠାତ୍ ଅନୁଭବ କଲି ମୋର ଗୁପ୍ତ ପୂର୍ବପୂରି ହାଲୁକା ହୋଇଯାଇଛି ଏବଂ ସେ ଦୁଃଖ ହେଲା ଭାବ ଆଉ ନାହିଁ । କିଛି ଗୋଟାଏ ଦୋଷ କରିଥିଲେ ସେ ଦୋଷଟିକୁ ଅନ୍ୟ ଆଗରେ ପ୍ରକାଶ କରିଦେଲେ ପାପ କ୍ଷୟ ହୋଇଯାଏ ବୋଲି ମୁଁ ଶୁଣିଥିଲି; କିନ୍ତୁ ମନ ଭିତରେ ଏମିତି ଦୁଃଖ ଜମାଟ ବାନ୍ଧିଯାଇଥିଲେ, ସେ ଦୁଃଖର କାରଣଟିକୁ ଖୋଲାଖୋଲି ପ୍ରକାଶ କରିଦେଲେ ଦୁଃଖଟି ଯେ ଏମିତି ତରଳି କେଉଁ ବାଟ ଦେଇ ବାହାରକୁ ନିଗିଡ଼ିଯାଏ ସେ କଥା ମୁଁ ଏଥର ପ୍ରଥମ ଜାଣିଲି ।

* * *

ମୂଷିକମାରଣ : ଏକ ଅନୁଶୀଳନ

ରକ୍ତମାଂସର ଶରୀର ବହି ଏ କ୍ଷଣଭଙ୍ଗୁର ଏବଂ ଅନିତ୍ୟ ସଂସାରରେ ଏପରି କେହି ନାହିଁ ଯିଏ ଗୋଟିଏ ଅଧେ ମୂଷା ନ ମାରିଛି, ଅଥବା ମୂଷା ମାରିବାରେ ଯାହାର କିଛି ଅଭିଜ୍ଞତା ନାହିଁ । ଯଦି ବା କେହି ଅଛନ୍ତି, ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣେ ନୁହେଁ । ମୂଷିକ ମାରଣ ବିଶେଷଜ୍ଞ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୋର ଯଥେଷ୍ଟ ଅଭିଜ୍ଞତା ରହିଛି ଏବଂ ସେହି ଅଭିଜ୍ଞତା ନେଇ ମୁଁ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବେ ତଥା ଦୃଢ଼ତାର ସହିତ କହିପାରେ ଯେ ବହୁଲୋକରେ ମଧ୍ୟ ମୂଷା ମରେ । ଯେଉଁ ଅଭିଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତମାନେ କହନ୍ତି ଯେ, ବହୁଲୋକରେ ମୂଷା ମରେନାହିଁ, ସେମାନେ ମୁନି ଋଷି ହେଲେ ହେଁ ସେପରି କହିଲାବେଳେ ନିଶ୍ଚୟ ଆର୍ଷ ପ୍ରୟୋଗ କରୁଛନ୍ତି । ଲୋକସଂଖ୍ୟା ସାଙ୍ଗରେ ମୂଷା ମରିବାର ବିଶେଷ ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ମର୍ମସ୍ଥାନରେ ଯଦି ପାହାର ବାଜିଛି, ଯେତେ ଲୋକ ଥାଆନ୍ତୁ ନା କାହିଁକି, ମୂଷିକର ମୃତ୍ୟୁ ସୁନିଶ୍ଚିତ ।

କିନ୍ତୁ 'ବହୁଲୋକରେ ମଧ୍ୟ ମୂଷା ମରେ' ବୋଲି କହିବା ଅର୍ଥ ନୁହେଁ, ଯେକୌଣସି ସ୍ଥାନରେ, ଯେକୌଣସି ପରିସ୍ଥିତିରେ ଓ ଯେକୌଣସି ପରିବେଶରେ ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ସମାଗମ ହେବାମାତ୍ରେ ହିଁ ମୂଷିକର ହୃଦ୍‌ଯନ୍ତ୍ରକ୍ରିୟା ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବ । କଦାପି ନୁହେଁ । ମୂଷିକ ଏକ ଦୁଃସାହସିକ ପ୍ରାଣୀ । ତାକୁ ଭୀରୁ ଅଥବା କା-ମୂଷିକ ବୋଲି ଭାବିବା ଭ୍ରମାତ୍ମକ ହେବ । ଏକଥା ଜଣାଶୁଣା ଯେ, ସେତୁବନ୍ଧ ବନ୍ଧାବେଳେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ମାଙ୍କଡ଼ ଓ ଭାଲୁଙ୍କ ଆଖି ଆଗରେ ତଥା ପୃଥ୍ୱୀପତିମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ମୂଷାଟିଏ ଦେଖାଦେଇଥିଲା ଓ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପାଖରୁ ସାବାସୀ ନେଇଥିଲା ।

ମୂଷିକ-ମାରଣ ଅତ୍ୟନ୍ତ କଠିନ ଏବଂ କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ । ସେଥିପାଇଁ ସୁଚିନ୍ତିତ ପ୍ରସ୍ତୁତି ଏବଂ ସୁକଳ୍ପିତ ତଥା ବିଧିବଦ୍ଧ ଯୋଜନା ଲୋଡ଼ା । ଅଭିମନ୍ୟୁଙ୍କୁ କୌରବ ସପ୍ତ ମହାରଥୀ ଘେରିଯାଇ ମାରିଦେଲାପରି, ହାବୁଡ଼ରେ ପଡ଼ିଲେ, ମୂଷାକୁ ଚାରିଆଡ଼ୁ ଘେରିଯାଇ ସହଜରେ ମାରିଦେଇ ହେବ ବୋଲି ଭାବିବା ଭ୍ରମପୂର୍ଣ୍ଣ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ, ରଥଯାତ୍ରାବେଳେ ପୁରୀ ବଡ଼ଦାଣ୍ଡରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ରଥ ଠାଣୁଁ ଠାଣୁଁ କେହି ଯଦି କୌଣସି ମୂଷିକକୁ ଆବିଷ୍କାର କରନ୍ତି ଓ

'ମାର ମାର' ବୋଲି ଚିତ୍କାର ମଧ୍ୟ କରନ୍ତି, ସେ ବହୁଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଓ ସେହି ବହୁ ଲୋକଙ୍କଦ୍ୱାରା ଉକ୍ତ ମୂଷିକକୁ ମାରିଦେଇ ହେବନାହିଁ । ସେହିପରି ମହିଳା ସମ୍ମିଳନୀରେ କୌଣସି ମହିଳା ସମ୍ମିଳନୀରେ କେହି ଖ୍ୟାତନାମା ମହିଳା 'ସମାଜରେ ମହିଳାଙ୍କ ସ୍ଥାନ' ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଭାଷଣ ଦେଉଥିଲାବେଳେ କେହି ଯଦି ସଭାପତିଙ୍କ ଆସନ ନିକଟରେ ଏକ ମୂଷିକକୁ ଆବିଷ୍କାର କରନ୍ତି ଓ 'ମୂଷା ମୂଷା' ବୋଲି ରଡ଼ିଛାଡ଼ନ୍ତି, ସେହି ମୂଷାକୁ ମଧ୍ୟ ସହଜରେ ମାରିହେବନାହିଁ । ଚୌକି ଓ ଟେବୁଲମାନଙ୍କ ଉପରେ ଠିଆହୋଇ ଯାଇଥିବା ଭଦ୍ରମହିଳାମାନଙ୍କ କୋଳାହଳ, ଆର୍ତ୍ତନାଦ ଓ ବିକଳ କ୍ରନ୍ଦନ ମଧ୍ୟରେ ମୂଷିକ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଖସି ପଳାଇଯିବ ଓ ସମ୍ମିଳନୀରେ ରାଣୀ ଦୁର୍ଗାବତୀ, ଲକ୍ଷ୍ମୀବାଈଙ୍କ ପରି ମହୀୟସୀ ବୀରାଙ୍ଗନାମାନେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେହି ମୂଷିକର କୌଣସି କ୍ଷୟକ୍ଷତି କରିପାରିବେନାହିଁ ।

ଉପରୋକ୍ତ ଉଦାହରଣ ସବୁ ଅନୁଧ୍ୟାନ କରି କେହି କେହି ମନ୍ତବ୍ୟ ଦେଇପାରନ୍ତି ଯେ, ବହୁଲୋକରେ ମୂଷା ନ ମରିବା ଉକ୍ତିରେ ଯଥାର୍ଥତା ରହିଛି । ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କଲେ କିନ୍ତୁ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିବ ଯେ ସେପରି ଧାରଣା ଭ୍ରମପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଉଦାହରଣମାନଙ୍କରେ 'ବହୁଲୋକ' ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେପରି 'ବହୁଲୋକ' ଓ ମୂଷିକମାରଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ 'ବହୁଲୋକ'ଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭାବଗତ ତଥା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିଛି । ତେଣୁ ଆଲୋଚ୍ୟ ବିଷୟରେ ଅଧିକ ଅଗ୍ରସର ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଉକ୍ତିରେ ଥିବା 'ବହୁଲୋକ', 'ମୂଷା' ତଥା 'ମରେନାହିଁ' ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ଯଥୋଚିତ ସଂଜ୍ଞା ନିରୂପଣ କରିବା ବିଧେୟ ବୋଲି ମନେହୁଏ ।

ଆଲୋଚ୍ୟ ବିଷୟପାଇଁ 'ବହୁଲୋକ' କହିଲେ ବିବାହ-ବ୍ରତ, ନାଟ-ତାମସା, ସଭା-ସମିତି ଓ ଶୋଭାଯାତ୍ରା ପ୍ରଭୃତି ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିବା ବହୁଲୋକଙ୍କୁ ବୁଝାଯିବ ନାହିଁ । କେବଳ ଯେଉଁ ଘରେ ବା କୋଠରି ଭିତରେ ମୂଷା ଦେଖାଦେଇଛି, ସେଇ ଘରେ କିମ୍ବା କୋଠରି ଭିତରେ ମୂଷା ମାରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନେଇ ଠେଙ୍ଗା, ବାଡ଼ି, କାଠଫାଳିଆ ଓ ହକି ଷ୍ଟିକ୍, ଝାଡ଼ୁ ଓ ବାଟା ସ୍ଲିପର ତଥା ଲେବୋରେଟରୀ ନୋଟ୍ ବୁକ୍ ଏବଂ କାର୍ଡବୋର୍ଡବନ୍ଧା ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଭୃତି ମାରଣାସ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ସୁସଜ୍ଜିତ ସିଧାସଳଖ ସାବଧାନ ଭଙ୍ଗୀରେ ଠିଆହୋଇଥିବା, ଅଥବା ଅଣ୍ଟା ବଙ୍କେଇ ଛକିରହିଥିବା ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି, ଭଦ୍ରମହିଳା, ତାଙ୍କ ଚାକର-ବାକର ଓ ସେମାନଙ୍କ ପୁତ୍ର ପୌତ୍ରାଦିଙ୍କ ସମଷ୍ଟିଗତ ସଂଖ୍ୟାକୁ ହିଁ ବୁଝାଯିବ ।

ଛତ୍ରପତି ଶିବାଜୀଙ୍କୁ କେହି କେହି ଐତିହାସିକ 'ଡେକାନ୍ ର୍ୟାଟ୍' ବୋଲି କହନ୍ତି । ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କୁ ଶ୍ରୀମତୀ ସରୋଜିନୀ ନାଇଡୁ 'ମିକି ମାଉସ୍' ବୋଲି କହୁଥିଲେ । ଗୁଣ ମୁଗ୍ଧ କେହି କେହି କଲେଜ ଛାତ୍ର ବେଳେବେଳେ ତାଙ୍କର କୌଣସି ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଅଥବା କେହି ସାଙ୍ଗସାଥୀଙ୍କୁ 'ଚୁଚୁନ୍ଦ୍ରା' ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରନ୍ତି । ଆଲୋଚ୍ୟ ବିଷୟ ପାଇଁ ମୂଷା କହିଲେ ଏପରି କୌଣସି ମୂଷିକ ନବୁଝାଇ କେବଳ ସଲାଞ୍ଜ (ଲାଞ୍ଜ ସହିତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯଥା ସ୍ୟାତ୍ ତଥା) ମୂଷିକ ହିଁ ବୁଝାଇବ । ଆଉ 'ମରେନାହିଁ' କହିଲେ ଉପରୋକ୍ତ ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉପରୋକ୍ତ ମୂଷିକର ମୃତ୍ୟୁ ହୁଏନାହିଁ ବୋଲି ହିଁ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ।

ମୂଷିକମାରଣ ନିମନ୍ତେ ପୂର୍ବବର୍ଣ୍ଣିତ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି, ଭଦ୍ରମହିଳା ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ସମଷ୍ଟି-ଗତ ସଂଖ୍ୟାରେ କୌଣସି ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସୀମା ରହିଛି କି ନାହିଁ ତାହାହିଁ ଏଠାରେ ବିବାଦୀୟ ପ୍ରଶ୍ନ ଏବଂ ସେହି ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରରେ କୁହାଯାଉଅଛି ଯେ ସେପରି କୌଣସି ନିର୍ଧାରିତ ସୀମା ନାହିଁ ।

'ବହୁ' ଶବ୍ଦ ବହୁବଚନବ୍ୟଞ୍ଜକ । 'ବହୁଲୋକ' କହିଲେ ସାଧାରଣ ଭାବରେ 'ଅନେକ ଲୋକ' ବୋଲି ହିଁ ବୁଝାଏ । 'ନ ଏକ' ହେଲା ଅନେକ; ତେଣୁ ଏକରୁ ଅଧିକ ଲୋକଙ୍କୁ ବହୁଲୋକ ବୋଲି କହିବା ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ । ବହୁ ଲୋକରେ ଯଦି ମୂଷା ମରେନାହିଁ, ତେବେ କ'ଣ ଏକରୁ ଅଧିକ ଲୋକ ହେଲେ ମୂଷା ମରିବ ନାହିଁ ? ଅର୍ଥାତ୍ କେବଳ ଜଣେ ମାତ୍ର ଲୋକଦ୍ୱାରା ହିଁ ମୂଷିକର ମୃତ୍ୟୁ ସମ୍ଭବ ? ଆଖିକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସରଳ ଦିଶୁଥିବା ପ୍ରଶ୍ନଟି ଏହିପରି ଭାବରେ ଜଟିଳତା ଧାରଣ କରେ ।

ଅଭିଜ୍ଞତାରୁ କିନ୍ତୁ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ଯେ ବହୁଲୋକଙ୍କଦ୍ୱାରା ମୂଷା ମାରିବା ଯେପରି କଠିନ, ଏକମାତ୍ର ଘାତକଦ୍ୱାରା ମୂଷା ମାରିବା ସେହିପରି କଠିନ । 'ସୁଚରିତା'ରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଶ୍ରୀମତୀ ବସନ୍ତ କୁମାରୀ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ 'ଭଗାରି' ଚରିତ୍ର ଏକ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ନିଦର୍ଶନ । ତାଙ୍କ ଭୂମିକା କ'ଣ କରି ନ'ଥିଲେ ? ଗୋଡ଼ଆଣ୍ଠୁ ହାତେଲେଖା ଲୁଗା ଟେକି, କାନିକୁ କଷିକରି ଅଣ୍ଟାରେ ଭିଡ଼ି, ମୁଣ୍ଡ ବାଳକୁ ଖୋଷାକରି ବାନ୍ଧି, ବାଡ଼ି ହାତରେ ସେ ଧରିଥିଲେ ରଣରଙ୍ଗିଣୀର ବେଶ । ସିନ୍ଦୂର କୁଆଡ଼େ କେମିତି ହୋଇଯାଇ ଲଙ୍କାଚାରା ପରି ଦିଶୁଥିଲା—ଦେହ ମୁହଁ ହୋଇଥିଲା ଝାଳରେ ସର୍‌ସର୍—ଆଉ ସେ ସଁ ସଁ ଫଁ ଫଁ କରୁଥିଲେ । ତଥାପି ସେ କ'ଣ ମୂଷାର କିଛି କ୍ଷତି କରିପାରିଲେ ? ତାଙ୍କର ସେ ଅପରୂପ ବେଶ ଦେଖି ମୂଷାଗୁଡ଼ିକ ନିଶ ହଲାଉଥିଲେ ଯାହା !

ଅବଶ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଢଗରେ ହାମେଲିନ ସହରର ପାଇପ୍ ପାଇପର୍‌ଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ରହିଛି । ମୂଷାଙ୍କ ଦୌରାତ୍ମ୍ୟରୁ ସହରକୁ ରକ୍ଷାକରିବା ପାଇଁ ହାମେଲିନ୍ ସହରର ମେୟର୍ ଯେତେବେଳେ ସେହି କେନ୍ଦେରା-ବାଦକକୁ ଅନେକ ପୁରସ୍କାରର ଲୋଭ ଦେଖାଇ ସହରରୁ ମୂଷିକବଂଶ ଲୋପ କରିବା ପାଇଁ ଅନୁରୋଧ କଲେ, ସେତେବେଳେ ମଣିଷ-ସମାଜର ଶଠତାକୁ ମନେପକାଇ ବାଦକ ପ୍ରଥମେ ଦୋ-ଦୋପାଞ୍ଚ ହେଉଥିଲା । ତା'ପରେ ଆରମ୍ଭ କଲା ସେ ତାର କେନ୍ଦରା ସଙ୍ଗୀତ । ଗାଇଲା—'ଆସ ଆସ ମୂଷା ଯେତେ ଗାତପଶା/ଯିବା ନଈ ସେପାରି ।' ପୁଣି ଗୀତ ମେଲିଦେଲା : 'ଗ୍ରେଟ ମୂଷା ବଡ଼ ମୂଷା/ସରୁ ମୂଷା ମୋଟା ମୂଷା/ଗେଡ଼ା ମୂଷା/ଡେଙ୍ଗା ମୂଷା/କଳା ମୂଷା/ଧଳା ମୂଷା/ପିଲାମୂଷା/ବୁଢ଼ାମୂଷା/ଚୁଟିଆ ମୂଷା ପଟିଆ ମୂଷା ଆସ ସଭିଏ ଆସ ।' ଆଉ ମୂର୍ଚ୍ଛନା ତୋଳି ବଖାଣିଲା :'ନଈ ସେ ପାରିର ସେହି ସ୍ଵର୍ଗ ପୁରୀ/ଛେନା ଦୁଧ ସର ରହିଛି ଭରି/ଚଣା ଚିନାବାଦାମ ଯାହାର ଯେତେ/ଶୁଖୁଆ ଚିଙ୍ଗୁଡ଼ି ଖାଇବ କେତେ ।' ମୂଷାସବୁ ବାହାରି ଆସିଲେ ଗାତ ଭିତରୁ, ଘ୍ରାତ ଉପରୁ, ଗଳିକନ୍ଦରୁ, ଘରସନ୍ଧିରୁ ବାଦକ ପଛରେ ଡେଇଁଡେଇଁକା ଚାଲିଲେ । ଆଉ ବାଦକ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ କଢ଼ାଇ ନେଲା ନଈର ସୁଅ ମଝିକୁ ।

ତା'ପରେ ଯାହା ହେଲା ତ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜଣା । କାମ ଫତେ ହୋଇଗଲା ପରେ ପୁରସ୍କାର କଥା ତ ଛାଡ଼, ବାଦକକୁ କେହି ଆଉ ଚିହ୍ନି ବି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଆଜିକାଲି ଯେତେ ଅନୁରୋଧ କଲେ ମଧ୍ଯ ମୂଷା ମାରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କିଏ ଆଉ ବାଜା ବଜେଇବା ପାଇଁ ବାହାରିବ ?

ତା'ବୋଲି କେହି ଯେପରି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ନ କରନ୍ତି ଯେ ଆଜିର ପରିସ୍ଥିତିରେ ଜଣେ ମାତ୍ର ଘାତକଦ୍ଵାରା ମୂଷା ମରିବା ଅସମ୍ଭବ । ମରିବ, ଅଲବତ୍ ମରିବ—ମାରି ଜାଣିଲେ ହେଲା । ସେଥିପାଇଁ ବିଜ୍ଞାନସମ୍ମତ ପନ୍ଥାସବୁ ରହିଛି । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଏକ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅଥଚ ସରଳ ପନ୍ଥା ଏଠାରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

ମୂଷିକମାରଣର ଉଦ୍‌ଯୋଗ ପର୍ବରେ ମୂଷା ରହିଥିବା କୋଠରିକୁ ଘାତକ ଖଣ୍ଡିଏ ଚୌକି ନେଇ କୋଠରିର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ସ୍ଥାପନ କରିବେ । ତା'ପରେ ଅସ୍ତ୍ରରୂପରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେବାକୁ ଯାଉଥିବା ଯୋଡ଼ା କମ୍ବା ଚପଲକୁ ହାତରେ ଧରି'ଷ୍ଟେଚ୍ୟୁ ଅଫ୍ ଲିବର୍ଟି'ପରି ହଲଚଲ୍ ନହୋଇ ଚୌକି ଉପରେ ଚୁପ୍‌ଚାପ୍ ବସିରହିବେ । ଯଥା ସମୟରେ ମୂଷିକଟି ଚୌକିରେ ଆସୀନ ବସ୍ତୁ 'ଷ୍ଟେଚ୍ୟୁ ଅଫ୍ ଲିବର୍ଟି'ନା ନୁହେଁ ଜାଣିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କୋଠରିର କୌଣସି ଏକ କୋଣରେ

ଦେଖାଦେବ । ସେତେବେଳେ ଘାତକ କିଛି କହିବେ ନାହିଁ, ଯେହେତୁ ଓଡ଼ିଆରେ 'ହେଇ, ଶଇତାନ୍ ଆସିଗଲା' କାହିଁକି, ଇଂରାଜୀରେ 'ହିଅର୍ କମ୍ସ୍ ଦ ସ୍କାଉଣ୍ଡ୍ରେଲ୍' କହିଲେ ମଧ୍ୟ ମୂଷା ତା'ର ଅର୍ଥ ବୁଝିଯିବ । ତେଣୁ ମୌନବ୍ରତ ଅବଲମ୍ବନ ଏକାନ୍ତ ବାଞ୍ଛନୀୟ । ତା'ପରେ ଏକାଗ୍ରଚିତ୍ତରେ ମନ ଓ ପ୍ରାଣକୁ ଦୁଇ ଭ୍ରୂମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାପନକରି, ଅର୍ଦ୍ଧନିମୀଳିତ ନୟନରେ ଗୋଟିଏ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ନାସାଗ୍ରରେ ରଖି ଅନ୍ୟ ଗୋଟିକି ମୂଷିକ ଆଡ଼କୁ ଢାଳିବେ । ମୂଷା ଧୀରେ ଧୀରେ ପାଖକୁ ଆସିବ । ଘାତକ ମହାଶୟ ଯେଉଁ ଗୋଡ଼ର ଯୋତା ବା ଚପଲ ହାତରେ ଧରିଛନ୍ତି, ସେହି ପାଦର କାଣି ଅଙ୍ଗୁଳିକୁ ଅଥବା ଅନ୍ୟ ଯେକୌଣସି ଅଙ୍ଗୁଳିକୁ ସେ ତା'ର ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦାନ୍ତଦ୍ୱାରା ପରୀକ୍ଷା କରିପାରେ । ତହିଁରେ ଡରିଯିବେ ନାହିଁ କିମ୍ବା ବିଚଳିତ ହେବେ ନାହିଁ । ହସ୍ତଚାଳନାର ସାମାନ୍ୟ ଇଙ୍ଗିତ ପାଇଲାକ୍ଷଣି ମୂଷା ବିଦ୍ୟୁତ୍ ବେଗରେ ପଳାଇ ଯାଇ ଟିକିଏ ଦୂରରେ ବସି ଦାନ୍ତ ଦେଖାଇବା ଓ ନିଶ ହଲାଇବ । ଏଥିରେ ମୂଷା ବ୍ୟଙ୍ଗକରୁଛି ଅଥବା ହସୁଛି ବୋଲି ଭାବି ରାଗିବେ ନାହିଁ । କ୍ରୋଧରହିତ ତଥା ନିଶ୍ଚଳ ଓ ଧୀରଚିତ୍ତ ହୋଇ ଠିକ୍ ପୂର୍ବ ଅବସ୍ଥାରେ ବସି ରହିବେ । କିଛି କ୍ଷଣ ପରେ ଅଥବା ଅନେକ କ୍ଷଣ ପରେ ମୂଷା ପୁଣି ଫେରିଆସିବ ଓ ଯଥା ସମୟରେ ଘାତକଙ୍କ ଆଣ୍ଠୁ ଉପରକୁ ଚଢ଼ିବ । ଆଣ୍ଠୁ ଗଣ୍ଠି ଉପରେ ସେ ଯେତେବେଳେ ପହଞ୍ଚିଯିବ ଠିକ୍ ସେତିକିବେଳେ ଓ ସେତିକିବେଳେ ହିଁ—ବାସ !

ବାଘ ମାରିଲା ପରେ ଶିକାରୀମାନେ ଯେପରି ମଲା ବାଘ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଡ଼ ଲଦି ଡାହାଣ ହାତରେ ବନ୍ଧୁକ ଧରି ଫୋଟ ଉଠାଇଥାନ୍ତି, ମୂଷା ମଲା ପରେ ସେହିପରି ତାକୁ ବାଁହାତରେ ଝୁଲାଇ ଡାହାଣ ହାତରେ ଚପଲ ଧରି ନିଜର ଫଟୋ ଉଠାଇବେ ନାହିଁ—ଯେହେତୁ ତାହା ଆତ୍ମାଭିମାନ ସୃଷ୍ଟି କରେ । ମୂଷା ମରିବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଚପଲ ତାଡ଼ନାରେ ଆଣ୍ଠୁକୁ ଯଦି ସାମାନ୍ୟ ଆଘାତ ଆସେ, ସେଥିରେ ମ୍ରିୟମାଣ ହେବେନାହିଁ, ଯେହେତୁ ଯେକୌଣସି ଅସାଧ ସାଧନାରେ ବାରମ୍ବାର କଷ୍ଟ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ ।

ତଥାପି ଏହା ସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ ଯେ ଜଣେ ଲୋକରେ ମୂଷା ମାରିବା କଠିନ—ବେଶି ଲୋକରେ ମୂଷା ଅପେକ୍ଷାକୃତ ସହଜରେ ମରେ । 'ଦୁର୍ବାର' ହତ୍ୟାରହସ୍ୟ ତହିଁର ଏକ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଉଦାହରଣ । କେବଳ ମାତ୍ର ଆଗୃହିଁପ୍ରବର ଶାନ୍ତନୁକୁମାର କାହିଁକି, ସେ ଓ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ମିଳି ମଧ୍ୟ ଦୁର୍ବାର ସଂହାର କରି ପାରିଲେନି । ଶେଷରେ ସେହି ମୂଷିକମାରଣରେ କଲେଜ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା ।

ସେମାନେ ଯେତେବେଳେ ଏ ମାରଣ ଅଭିଯାନରେ ଯୋଗ ଦେଲେ, ଅବସ୍ଥାର ତାତ୍କାଳିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଲା । ଶାନ୍ତନୁବାବୁ ଅବଶ୍ୟ ଜଣେ ମାତ୍ର ଛାତ୍ରକୁ ଡାକିଥିଲେ ବୋଲି ଦର୍ଶାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକରିଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ କଲେଜ ଛାତ୍ରଙ୍କ ପ୍ରୋସେସନ୍ ଯାଉଥିଲାବେଳେ ସେ ଭିତରୁ କେବଳ ଜଣକୁ ମୂଷା ମାରିବା ନିମନ୍ତେ ଡାକରା ଦିଆଯାଇ ପାରେ କି ? ମୂଷା ମାରିବା ଡାକରା ଶୁଣିସାରିଲା ପରେ ଅନ୍ୟ ଛାତ୍ରମାନେ କ'ଣ ସେମାନଙ୍କ ପୋଷ୍ଟର ଓ ପୋଷ୍ଟରବାଡ଼ ସବୁ ଧରି କିପରି-ନ୍‌କାଳେ କଲେଜକୁ ପାଠ ପଢ଼ିବାକୁ ଯାଇପାରନ୍ତି ? ସମସ୍ତେ ନିଶ୍ଚୟ ସେ ସମସ୍ତ ଅସ୍ତ୍ର ଓ ଶସ୍ତ୍ର ସହ କୋଠରି ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିବେ । ସେ ଯାହା ହେଉନା କାହିଁକି, ସେ ସମସ୍ତେ ମିଶି ଯେ ବହୁଲୋକ ହୋଇଥିବେ ସେଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ଓ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କ ସମଷ୍ଟିଗତ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ଦ୍ୱାରା ହିଁ ମୂଷିକଟି ଶେଷରେ ତା'ର ମୂଷିକ-ଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କରିଥିଲା ।

ଏଠାରେ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ଭାବରେ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିପାରେ ଯେ ତାହାହେଲେ ବାମା-ଚରଣବାବୁ, ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ରଗଣ ମୂଷା ମାରିପାରିଲେ ନାହିଁ କାହିଁକି ? ଯଥାର୍ଥ ପ୍ରଶ୍ନ; କିନ୍ତୁ ସେହି ବିଫଳତା ପାଇଁ କ'ଣ 'ବହୁଲୋକ'ଙ୍କ ଦୋଷ ? ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ବାମାଚରଣ ମିତ୍ର ତାଙ୍କ ଜୀବଦ୍ଦଶାରେ କିପରି-ନ୍‌କାଳେ ମୂଷା ମାରିପାରି ନ ଥାନ୍ତେ । ଘାତକ ସେନାପତିଙ୍କ ମନରେ ଯଦି ଠିକ୍ ପାହାର ଉଠାଇଲାବେଳକୁ ଦୟାର ଉଦ୍ରେକ ହେଲା ଓ ସେ 'ନ ହନ୍ୟତେ ହନ୍ୟମାନେ ଶରୀରେ' ବୋଲି ନ ଭାବି 'ଆହାହା···କି ସୁନ୍ଦର ମୂଷାଟିଏ—କେମିତି ଡେଉଁଛି ଦେଖିଲ !' ବୋଲି ଭାବି ଭଗବାନଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିଲୀଳାର ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଚିନ୍ତାକରି ବସନ୍ତି, ତାଙ୍କ ହାତରେ କେବେ ମୂଷା ମରିବ ? କଦାପି ନୁହେଁ ।

ମୂଷିକମାରଣରେ ଦୟାର ଅପକାରିତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏକ ଜଣାଶୁଣା ଉଦାହରଣ ଦିଆଯାଇପାରେ । ମୁନି ଠିକ୍ ତାଙ୍କ ଧ୍ୟାନରେ ବସିବାକୁ ଯାଉଛନ୍ତି, କୁଆ ଥଣ୍ଟରୁ ମୂଷାଛୁଆଟିଏ ତାଙ୍କ ମୁହଁ ଆଗରେ ଖସିପଡ଼ିଲା । ସେ ତାକୁ ମାରିଦେବେ କ'ଣ, ଦୁଧ ପିଆଇ ପୋଷିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ଯଥା ସମୟରେ ମୂଷା ଟିକିଏ ବଡ଼ ହେଲା ଓ ବିଲେଇକୁ ଡରିଲା । ବିଲେଇକୁ କାହିଁକି ଡରିବ ବୋଲି ମୁନି ସେହି ମୂଷାଟିକୁ ବିଲେଇ କରିଦେଲେ । ପରେ ସେହି ବିଲେଇ ପୁଣି କୁକୁରକୁ କାହିଁକି ଡରିବ ବୋଲି ତାକୁ କୁକୁର କଲେ, ଆଉ ଶେଷରେ କୁକୁର ହୋଇ ସେ ବାଘକୁ କାହିଁକି ଡରିବ ବୋଲି ମୁନି ତାକୁ ବାଘ କରିଦେଲେ ତା'ପରେ

ଯାହା ହେବା କଥା । 'ମୂକ୍ତ ମାଇଲେ ଯିବ ସରି' ନକରିଥିବା ଫଳରେ ସେ ବାଘ ଯେତେବେଳେ ମୁନିଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ବସିଲା, ମୁନି ତାକୁ 'ପୁନର୍ମୂଷିକୋ ଭବ' ବାଣୀ ଶୁଣାଇଦେଲେ । ସେ ସିନା ମୁନି ବୋଲି ଏମିତି ଖସିଗଲେ, ନହେଲେ ତ ତାଙ୍କ କଥା ସରିଥିଲା ! ଆଜିର ଏହି ଯୁଗରେ ବାଘ ହାବୁଡ଼ରେ ପଡ଼ିଲା ପରେ ଆମ ଭିତରୁ କେହି ଯଦି ବାଘକୁ 'ପୁନର୍ମୂଷିକୋ ଭବ' ବୋଲି କହିଦିଏ, ବାଘ କ'ଣ ସେ କଥା ଶୁଣିବ ? ସେଥିପାଇଁ ମୂଷାକୁ ଦେଖିଲାକ୍ଷଣି ସେ ବାଘ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ହିଁ ତାର ମରଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯତ୍ନବାନ୍ ହେବା ବିଧେୟ ।

ଏଥର ମୂଷିକ-ମାରଣରେ ମୋର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅଭିଜ୍ଞତାରୁ ପଦେ କହେ । ଜ୍ୟୋତିବିହାରରେ ଆମ୍ଭର ଲୀଳାଖେଳା ସରିବାଦିନ ପାଖେଇ ଆସିଲା ଜାଣି ମୁଁ ତାଙ୍କୁ କହିଲି, "ହଇ ହେ, ଆମେ ତ 'ସଂସାର ବିଷୟ ବିଷେ ଜର୍ଜରିତ ହୋଇ, ସାରସ୍ୱତ ପାସୋରିଣ ସାରିଲୁଁ ଆୟୁଷ'—ଏଥର ହେଲେ ପ୍ରତିଦିନ ଭାଗବତ କିମ୍ବା ମହାଭାରତରୁ କିଛି କିଛି ପଢ଼ାଯାଉ ।" ପତ୍ନୀ ସେ କଥାର ମର୍ମଟିକୁ ସାନନ୍ଦରେ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଓ ମୋ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେଇ ସୂଚାଇଦେଲେ ଯେ ଶେଷ କୋଠରିର କାଚ ଆଲମାରି ତଳ ଥାକରେ ମହାଭାରତ ସେଟ୍ ରହିଛି । 'ଶୁଭସ୍ୟ ଶୀଘ୍ରଂ' ମନେପକାଇ ମୁଁ ମହାଭାରତ ସେଟ୍ ଆଣିବାକୁ ଗଲି । ଆଲମାରି ତଳ ଥାକରେ ମହାଭାରତ ସେଟ୍ ଯେପରି ଭାବରେ ସଜାଇ ରଖାଯାଇ-ଥିଲା—ବାଛିବାକୁ ଡେରିଲାଗିଲାନି । ଆଦ୍ୟ, ମଧ୍ୟ, ସଭା,ବନ ଓ ବିରାଟ ପର୍ବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖଣ୍ଡିଏ ଟାଣିଆଣି ଧୂଳି ଝାଡ଼ି ପାଖରେ ସଜାଇ ରଖିଥାଏଁ । ଉଦ୍-ଯୋଗପର୍ବ ବେଳକୁ ମନେହେଲା ବହିର ଫାଳେ ନାହିଁ—ଗୋଟାଏ ପାଖରୁ କେହି ଜଣେ ସତେ ଯେମିତି କଇଁଚିରେ କିଛି କାଟିନେଇଛି । ତା'ପରେ ଭୀଷ୍ମ ପର୍ବ ପାଇଁ ଯେତେବେଳେ ହାତ ବଢ଼ାଇଲି, ବହି ନ ଆସି ଗ୍ଲେଟ ଗ୍ଲେଟ କାଗଜଖଣ୍ଡ କେତେ ହାତରେ ଆସିଲା । ଖଣ୍ଡିଏ ଟୁକୁଡ଼ା କାଗଜରେ ଦେଖିଲି ଛପା ଅକ୍ଷର । ପଢ଼ିଲି—

> 'ଯଷ୍ଟିର ଆଘାତ ପ୍ରାପ୍ତେ ଯେହ୍ନେ ହୁଏ ସର୍ପ
> ଶିଖଣ୍ଡୀର ଶରେ ଭୀଷ୍ମ ହେଲେ ସେହ୍ନି
> ହୃଦୟ ପଞ୍ଜର କର ଚରଣ ଅ
> ଅଙ୍ଗ ଶିଶୁମୁନା ଯେନ ସର୍ବ'

ଆଉ ଖଣ୍ଡିକରେ—'ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ବୋଇଲେ ଶୁଣ ଚକ୍ରଧର ।
ବଡ଼ ଦୁରପଦ ଆସି ପଡ଼ିଲା ଏଥର ॥

ଇଁ କାହାକୁ ମୁଁ ଶର ।
ସେହିମାନେ ମୋହର ସୋଦର ॥
ଖାଷ୍ମ ଅଛନ୍ତି ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ଧର ।
ପିତାମହ ଗୁରୁଦେବ ଅଟନ୍ତି ମୋହର ॥’

ମନରେ ଆଶଙ୍କା ଜନ୍ମିଲା । ଏକା ସାଙ୍ଗରେ ପୁଳାଏ କାଗଜ ଟାଣି ଆଣିଲା । ସେ ପୁଳାକର ମଝିରେ ଯାହା ଦେଖିଲା ସେଥିରେ ଆଖି ତାଳୁରେ ଖୋସି-ହୋଇଗଲା । ଠିକ୍ ଇଞ୍ଜପ୍ରେସୀଏନ୍‌ମାନଙ୍କ ପରି ଗୋଲ ଡକ୍‌ଡକ୍ ଚେହେରାର ପାଞ୍ଚ ମୂର୍ତ୍ତି, ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଲଞ୍ଜ-ମୁଣ୍ଡ ଥରାଇ ଥରାଇ ଆଗକୁ ଗୁରୁଣ୍ଡିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ପାରୁନାହାନ୍ତି । ସେ ଭିତରୁ ଡିଆଁ ମାରି ପ୍ରେଟ କଲା ଶରୀରଟିଏ ବହି ଭିତରେ କେଉଁଠି ଲୁଚିଗଲା । ଗୋଟିଏ ଚୁଟିଆ ମୂଷା, ଏ ଛୁଆ-ମାନଙ୍କର ମାଆ ନିଶ୍ଚୟ । ରାଗରେ ଦେହରେ ନିଆଁ ଲଗିଲା । ଏ ମୂଷାକୁ ଆଜି କାଗଜ ମିଳିଲାନି ଯେ ଖାଷ୍ମପର୍ବ କାଟି ନିଜ ଅନ୍ତୁଡ଼ିଶାଳ କରିଛି, ଆଜି ଆଜନ୍ମ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ଖାଷ୍ମ ପିତାମହଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଶରଶଯ୍ୟାରେ ମଧ୍ୟ ଟିକିଏ ଶାନ୍ତି ନ ଦେଇ ହନ୍ତସନ୍ତ କରୁଛି । ଅମ୍ବା ତ କୁଆଡ଼େ ଶିଖଣ୍ଡୀ ହୋଇ ଜନ୍ମିଥିଲେ । ସେଇ ଶିଖଣ୍ଡୀ ବୋଧହୁଏ ଏଇ ମୂଷାରୂପରେ ଜନ୍ମନେଇ ପୁଣି ଖାଷ୍ମଙ୍କ ଉପରେ ଦାଉ ସାଧିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲାଣି ! ଆଜି ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ପୂର୍ବରୁ ଏଇ ମୂଷାକୁ ମାରିବ, ନ ହେଲେ କ’ଣ କରିବ ସେ ନିଷ୍ପତ୍ତି ନେବା ପୂର୍ବରୁ ଆଲମାରିର ସବୁ ବହି ଟାଣିଲା । ମଝି ଥାକ ସରିଛି—ଦେଖିଲା ଉପର ଥାକର ଗୋଟିଏ କୋଣରୁ ଶସ୍ୟତାନ୍ ଉଙ୍କି ମାରୁଛି—ତା’ ଛୁଆମାନଙ୍କୁ ଅନାଉଛି ବୋଧହୁଏ । ସାମାନ୍ୟ ଜ୍ଞାନୋଦୟ ହେଲା । ଘୃଣା ଭିତରେ ଫୋଟକାଟିଏ ସୃଷ୍ଟି ହେଲାପରି ମନେହେଲା । ଭାବିଲା, ମୂଷାକୁ ମାରିବ—ସ୍ତ୍ରୀହତ୍ୟା ହେବ । ମୂଷା ମଲେ ତ ଏ ଛୁଆଗୁଡ଼ାକ ମଧ୍ୟ ମରିବେ—ତେଣୁ ବାଳହତ୍ୟା ମଧ୍ୟ । କଂସପରି ଲୋକ ତ ଏସବୁ ଭାବି ଶେଷରେ ଦେବକୀଙ୍କ ବାଳ ଛାଡ଼ିଦେଇଥିଲା । ମୁଁ କ’ଣ ତେବେ···

ପୁଣି ଭାବିଲା । ମୂଷା ଛୁଆମାନେ କୁଆଡ଼େ ଦୁଇ ମାସରେ ନିଜେ ଛୁଆ ଦେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଦିଅନ୍ତି । ଏମାନେ ବଞ୍ଚି ରହିଲେ ଦୁଇ ମାସରେ ଛୁଆ ଦେବେ । ଆଉ ଦୁଇ ମାସରେ ପୁଣି ସେହି ଛୁଆ ଗୁଡ଼ାକ ଆହୁରି ନିଜ ନିଜ ଛୁଆ ଦେବେ । ଆଉ ଦୁଇ ମାସ—ପୁଣି ଦୁଇ ମାସ । ସେପରି ହେଲେ ତା ଦୁଇ ତିନି ବର୍ଷ ଭିତରେ ଜ୍ୟୋତିବିହାର ପୂରାପୂରି ମୂଷକବିହାରରେ ପରିଣତ ହେବ ।

ଠିକ୍ କଲି ଏପରି ତାଡ଼କା ରାକ୍ଷସୀକୁ ମାଇଲେ କିଛି ଦୋଷ ନାହିଁ । ମିନିମା'ଙ୍କୁ ଡାକ ଦେଲି, ଆଉ ସେ ସଙ୍ଗରେ ବାପୁକୁ ଡାକିଲି ବାଡ଼ ଦ'ଟା ନେଇ ଚଞ୍ଚଳ ଆସିବାକୁ ଭିତର ସାମାନ୍ୟ କିଛି ଆଦାନ-ପ୍ରଦାନ ପରେ ପାଞ୍ଚ ମିନିଟ ଭିତରେ କୋଠରିରେ ଗୁରୁଜଣୀ ପଡ଼ିଗଲି । ଆଲମାରିର ବାଁ ପାଖରେ ବାଉଁଶ ବାଡ଼ିଟିଏ ଧରି ମୁଁ ଜଗିଲି । ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚ ଫୁଟ ଦୂରରେ କାଠଫାଳିଆ ଧରି ଠିଆହେଲି ଟୁନା, ଠିକଏ ଡାହାଣକୁ ଚଟୁଟିଏ ଧରି ଜଗିରହିଲି ବାପୁ । ରବର ଚଟି ଧରି ଠିଆହେଲି ମିନି ମା' ଆଉ ଠିକ୍ ତା' ପଛକୁ ଆମ ତିନିବର୍ଷର ନାତୁଣୀ 'ମୂଷୁ-ମୂଷୁ' ବୋଲି ଚିତ୍କାର କରି ଗୋଟିଏ ସ୍କେଲ୍ ହାତରେ ଧରଯାକ ପଇଁତରା ଦେଉଁ ଦେଉଁ ମୂଷିଛୁଆଙ୍କୁ ଦେଖି ଖୁସିରେ ସେ ପାଖରେ ବସିପଡ଼ି ସେମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଗପ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲି । ମିନିମା'ଙ୍କ ଭାଗରେ ପଡ଼ିଲି ସେ ବନ୍ଧୁଥାକ କେଞ୍ଚ ମୂଷାକୁ ବାହାରକରିବେ ।

ବାଉଁଶ ବାଡ଼ି ଧରି ମିନିମା' ଉପର ଥାକର ସବୁ ବହିସନ୍ଧି ଭିତରେ କେଞ୍ଚ ସାରିଲି ପରେ ମଝିଥାକର ଡାହାଣ କୋଣକୁ କେଞ୍ଚିଛନ୍ତି, ମୂଷାଟି ତାଙ୍କ ଶାଢ଼ି ଉପରକୁ ଡେଇଁପଡ଼ିଲି । ଆର୍ତ୍ତନାଦ ସହ ସେ ମୂଷାଟିକୁ ଛାଞ୍ଚାଡ଼ିଲି ବେଳେ ଯେଉଁ ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ କଲେ, ମିନିମା' ନହୋଇ ଅନ୍ୟ କେହି ହୋଇଥିଲେ ତାଙ୍କର ସେତେ -ବେଳର ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ ଓ ମୁଦ୍ରାକୁ ଭରତନାଟ୍ୟମ୍ ସଙ୍ଗରେ ସହଜରେ ତୁଳନା କରାଯାଇପାରିଥାଆନ୍ତା । ମୂଷା ମିନିର ପାଦ ଉପରେ ଚଢ଼ିଲି । ମିନିର 'ସ୍ୱାଁ··· ଓ···' ରଡ଼ି ସାଙ୍ଗକୁ ଓ ଟୁନା, ବାପୁ ପ୍ରଭୃତି ବୀରପୁଙ୍ଗବଙ୍କ ମାରଣାସ୍ତ୍ରସମୂହ ସମୁତ୍ତିଥ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ହିଁ ମୂଷା ସେ କୋଠରି ଡେଇଁ ବାରଣ୍ଡାକୁ ଗ୍ଲଲଗଲି ଓ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଗଲି ।

ରୁଷ ଆକ୍ରମଣରେ ପରାଭୂତ ନେପୋଲିୟନଙ୍କ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ଫ୍ରାନ୍ସକୁ ଫେରିଲାବେଳେ ମୁହଁ ସବୁ କେମିତି କରିଥିଲେ କେଜାଣି, ଆମେ କିନ୍ତୁ ବସିବା କୋଠରିକୁ ଫେରିଆସିଲାବେଳେ ମୁହଁ ସବୁ ତଳକୁ ପୋତିଥିଲୁ ।

ପରାଜୟ ଗ୍ଲାନିର ଦାରୁଣତା ଲାଘବ ନିମନ୍ତେ ମୁଁ ଖଣ୍ଡିଏ ମେଗାଜିନ୍ ଧରି ବସିଲି; କିନ୍ତୁ ମେଗାଜିନ୍‌ର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୃଷ୍ଠାରେ ଅନେକ ରକମର ମୂଷା ନାନା ଢଙ୍ଗରେ ନାନା ଭଙ୍ଗୀରେ ଦେଖାଦେଲେ । କିଛି କ୍ଷଣ ପରେ ହିଁ ବାପୁ ରନ୍ଧାଘର ଭିତରୁ ତା'ର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ମୁଖମଣ୍ଡଳରେ ବିସ୍ତାରିତ ହସ ନେଇ ପହଞ୍ଚିଗଲି—ମନେ ହେଲି ସେ ଗୋଟାଏ କିଛି ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ କରିଛି । ତା' ଡାହାଣ ହାତରେ ଥିଲା

ରୁଟି ବେଲଣା ଏବଂ ବାଁହାତରେ ଝୁଲୁଥିଲା ବଜେଟାର ଟ୍ରଫି—ମୃତ ଚୁଟିଆ ମୂଷା ।

ଆନନ୍ଦ କୋଳାହଳ ଭିତରେ ବାସୁ ବଖାଣୁଥିଲା ତା'ର ବୀରତ୍ୱର କାହାଣୀ —ଗୋଟିଏ ଗ୍ରେଟ ମାଟିହାଣ୍ଡି ଭିତରେ ପଡ଼ିଯାଇ ମୂଷାଟି କେମିତି ଆଉ ପଳାଇ ଯାଇ ପାରିଲାନି, ଆଉ ତା' ପରେ···

ପିତାମହଙ୍କ ଅପମାନର ଯଥୋଚିତ ପ୍ରତିଶୋଧ ମିଳିଛି ଜାଣି ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲି—କିନ୍ତୁ ପରେ ପରେ ହିଁ ମୂଷାଛୁଆଙ୍କ କଥା ମନେପଡ଼ିଯିବାରୁ ମାନସିକ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଦେଖା ଦେଲା । ସେମାନଙ୍କୁ ବାହାରେ ଫିଙ୍ଗିଦେବା ଯାହା, ମାରିଦେବା ତାହା । ମନର ସେହି ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ନେଇ ପୂର୍ବର ସେହି କୋଠରିକୁ ଆଉ ଥରେ ଗଲି—ଆଉ ଯାହା ଦେଖିଲି···

ଚୁଟିଆ ମୂଷା ତା'ର ଗୋଟିଏ ଛୁଆକୁ ପାଟିରେ ଧରି ଆଲମାରି ଭିତରକୁ ପଶିଯାଉଥିଲା । ବିଶ୍ୱାସ କରିନପାରି ଭଲ କରି ଆଖି ମଳି ଚାହିଁଲି । ତିନୋଟି ଛୁଆଙ୍କୁ ନେଇଗଲା ପରେ ଏବେ ଚତୁର୍ଥ ଛୁଆକୁ ନେଇଛି—ପଡ଼ି ରହିଛି କେବଳ ତା'ର ପଞ୍ଚମ ସନ୍ତାନ ।

ବସିବା କୋଠରିକୁ ଫେରିଯାଇ ବିରକ୍ତିରେ ବାସୁକୁ ଜେରାକଲି—ସେ କାହାକୁ ମାରିଛି । ବାସୁ ଡରିଯାଇ ଉତ୍ତର ଦେଲା ଯେ ସେ କାହାକୁ ମାରିନି । ତା' ସାଙ୍ଗକୁ ଯୋଡ଼ିଲା ଯେ କେହି ଯଦି ତା' ବିରୁଦ୍ଧରେ କୌଣସି ଅଭିଯୋଗ କରିଛି—ସେ ଅଭିଯୋଗଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମିଥ୍ୟା ଓ ଭିତ୍ତିହୀନ । ମଲା ମୂଷାଟି ତା' ହାତରୁ ଯାଇ ଟୁନାର ବାଁ ହାତରେ ଝୁଲୁଥିଲା । ମଲା ମୂଷାକୁ ଦେଖାଇ ମୁଁ ବାସୁକୁ ପଚାରିଲି କାହିଁକି ସେ ସେହି ମୂଷାଟିକୁ ମାରିଛି । ବାସୁ ଛେପ ଢୋକିଲା । କହିଲା—'ମହାଭାରତ କାଟିଥିଲା ନା କ'ଣ ବୋଲି ତ··· ।' ମିନମା' ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ମୋ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇଁଥିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇଦେଲି ଯେ ଭୀଷ୍ମପର୍ବ କାଟିଥିବା ମୂଷା ନ ମରି ଆଉ ଗୋଟିଏ ନିରୀହ ମୂଷା ମରିଛି । ଘୋର ଅନ୍ୟାୟ ! ଦୋଷ କଲା କିଏ, ଆଉ ଦଣ୍ଡ ପାଇଲା କିଏ !

ଟୁନା ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧା କରି କହୁଥିଲା ଯେ—ଏ ମୂଷାକୁ ଏଥର ସେ ମାରିବ । ମୁଁ କିନ୍ତୁ ଆଉ କୌଣସି ଅଭିଯାନ ଆରମ୍ଭ କରିବା ପାଇଁ କଠୋର ସ୍ୱରରେ ପୁରାପୁରି ମନାକରିଦେଲି । କିଏ ଜାଣେ ଏଥର ପୁଣି ଆଉ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ମୂଷା ନ ମରିବ !

ମିନି ଭୁରୁ କୁଞ୍ଚାଇ ଟିପ୍ପଣୀ ଦେଲା—'ମୂଷା ମାରିବାକୁ ନ ମଙ୍ଗିବା କଥା —ଏମିତି ଦୋଷୀ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ବାଛୁ ବସିଲେ ତ···!' ମୁଁ ପ୍ରଶ୍ନ କଲି, 'କାହିଁକି ?' ମିନି ଏପରି ପ୍ରଶ୍ନ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନଥିଲା । ଥତମତ ହୋଇ କହିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା-କଲା—'ମୂଷାମାନଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ପ୍ଲେଗ୍ ରୋଗ ହୁଏ, ଘରଚରେ ଖାଦ୍ୟାଭାବ ଘଟେ ।' ମୁଁ କିନ୍ତୁ ତାକୁ ଭଲକରି ବୁଝାଇଦେବା ଅବସ୍ଥାରେ ନଥିଲି । 'ପ୍ଲେଗ୍ ? ପ୍ଲେଗ୍ ହେଲେ କ୍ଷତି କ'ଣ ? ଲୋକସଂଖ୍ୟା ବେଶ୍ କମିଯିବ । ଲୋକସଂଖ୍ୟା କମାଇବା ପାଇଁ ପରା ଫେମିଲି ପ୍ଲାନିଂ ଚାଲିଛି, ଆଜି କେଉଁ କେଉଁଠି ଭ୍ରୂଣହତ୍ୟାକୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦିଆଯାଉଛି ! ଲୋକସଂଖ୍ୟା କମାଇବା ପାଇଁ ପ୍ଲେଗ୍ ତ ଏକ ସହଜ ଆଉ ନିଷ୍ପାପ ଉପାୟ । ମୂଷାଙ୍କ ପାଇଁ ଖାଦ୍ୟାଭାବ, ହୁଃ···ଆଉ ଯେଉଁମାନେ ଜାଣିଶୁଣି ଖାଦ୍ୟାଭାବ ଘଟାଉଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ କ'ଣ ଏମିତି ମୃତ୍ୟୁ-ଦଣ୍ଡ ଦିଆଯାଉଛି ? ଧରି ମଧ୍ୟ ନିଆଯାଉ ଯେ ଖାଦ୍ୟାଭାବ ଘଟାଉଥିବା କଳା -ବଜାରୀମାନଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁଦଣ୍ଡ ହିଁ ପ୍ରାପ୍ୟ । ତେବେ କ'ଣ ସେପରି କେତେ ଜଣଙ୍କ ପାଇଁ ସାରା ମନୁଷ୍ୟ ଜାତି ଦଣ୍ଡିତ ହେବେ ? କେହି ଜଣେ କେଉଁଠି ଦୋଷ କଲା ବୋଲି ଆମକୁ ଅନ୍ୟମାନେ ଲୁହାଛଡ଼ରେ କେଞ୍ଚିବେ ? ବାଡ଼ି ପିଟ୍ଟି ପରରେ ପ୍ରହାର କରିବେ ? କି ନ୍ୟାୟ !'

ମିନିମା' କହିଲେ, 'ତେବେ କ'ଣ ତମେ କହୁଛ ଯେ ମୂଷାମାନେ ଏମିତି ମନଇଚ୍ଛା ନିଜ ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧିକରିବେ, ଆଉ ଆମ ପ୍ରିୟ ଜ୍ୟୋତି-ବିହାରକୁ···'

ତାଙ୍କ କଥା ଛୁଣ୍ଡାଇଆଣି ମୁଁ କହିଲି, 'ନା, ବେଶି ସଂଖ୍ୟାରେ ମୂଷା ହୋଇଗଲେ ତାଙ୍କର ବି କ'ଣ କ୍ଷତି ହେବନାହିଁ ? ସେମାନେ ବି ତାଙ୍କର ଫେମିଲି ପ୍ଲାନିଂ କରିବେ । ଆମେ କାହିଁକି ଧରିନେଉଛେ ଯେ ଏ ସୃଷ୍ଟିରେ ଆମର କେବଳ ବୁଦ୍ଧି ଅଛି ? ବାମାଚରଣବାବୁଙ୍କ ମୂଷା ମଲା କେମିତି ? ସାପ ଗିଳିଲା ତ ! ଏମାନଙ୍କୁ ବି ସାପ ଗିଳିବ, ବିଲେଇ ଖାଇବ । ଆମେ ଯେତେ ମୂଷା ମାରୁଛୁ ସେଥିରେ କ'ଣ ତାଙ୍କ ସଂଖ୍ୟାରେ ବିଶେଷ କିଛି ଫରକ୍ ପଡ଼ୁଛି ? ପ୍ରକୃତି ହିଁ ଏ ସବୁଥିରେ ଭାରସାମ୍ୟ ରକ୍ଷାକରେ । ଯିଏ ଏ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି, ସେ ଏମାନଙ୍କୁ ନେଇ କ'ଣ କରିବ ତା'ର ମୁଣ୍ଡ ଖେଳାଉ—ଆମେ କାହିଁକି ଏଥିରେ ଆମ ମୁଣ୍ଡ ଘୂରାଇବା ?'

ମିନମା' ତାଙ୍କ ନାରଙ୍ଗୀ ବନାରସୀ ପାଟ ଆଉ ମୋ କାଶ୍ମୀରୀ ଶାଲ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କ'ଣ କହିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ, ଏତିକବେଳେ ବାସୁ ଚା' ନେଇ ଆସିଲା । ଆମ ଆଲୋଚନା ସେଥିରେ ହିଁ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଇଛି ।

ହଁ, ଯିଏ ଯାହା କହନ୍ତୁ ପଛକେ, ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ କହିବି ଯେ ବହୁଲୋକରେ ମଧ୍ୟ ମୂର୍ଖ ମରେ; କିନ୍ତୁ କୌଣସି ମୂର୍ଖିକୁ ମୃତ୍ୟୁଦଣ୍ଡ ଦେବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ଦୋଷୀ ନା ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିସ୍ତୃତ ବିବେଚନା କରିବା ନ୍ୟାୟତଃ ପ୍ରୟୋଜନ । ଯଦି ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ ଯେ ସେ ଦୋଷୀ, ତେବେ ସେ ଦୋଷ ୩°୨ ଦଫାରେ ଯିବ ନା ନାହିଁ ଏବଂ ଯଦି ଯାଏ ସେଥିପାଇଁ ଆଜିର ଏହି ଯୁଗରେ ତାକୁ ମୃତ୍ୟୁଦଣ୍ଡ ଦିଆହେବ ନା ଆଜୀବନ କାରାଦଣ୍ଡ ଦିଆଯିବ, ତହିଁରେ ଯଥୋଚିତ ମୀମାଂସା ମଧ୍ୟ ହେବା ଦରକାର । ତା' ନହେଲେ ବିନାପରାଧରେ ଜଣକୁ ମୃତ୍ୟୁଦଣ୍ଡ ଦେଇଥିବାରୁ ଅଥବା ନିଜ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ନିୟମ ଓ ଅନ୍ୟ ପାଇଁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ନିୟମ କରି ଦୋମୁହାଁ ନୀତି ପୋଷଣ କରୁଥିବା ଯୋଗୁଁ ମଣିଷ ଓ ମୂର୍ଖମାନଙ୍କୁ ସମାନ ଆଖିରେ ଦେଖୁଥିବା କୌଣସି ଉଚ୍ଚ ନ୍ୟାୟାଳୟରେ ଦିନେ ନା ଦିନେ ବିପଦ ଦେଖାଦେଇପାରେ ।

* * *

ବୁଢ଼ାବାବୁଙ୍କୁ ପଦେ

ମଣିଷ କୁଆଡ଼େ ଆଶା ଓ ନିରାଶା ମଧ୍ୟରେ ଘଣ୍ଟାର ପେଣ୍ଡୁଲମ୍ ପରି ଏପଟ ସେପଟ ହେଉଥାଏ । ଏହି ପେଣ୍ଡୁଲମ୍‌ଟି ଆଶା ପଟୁ ଯାଇ ନିରାଶା ପଟେ ପୂରାପୂରି ଲାଗିରହିଗଲେ ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥା ହୁଅନ୍ତା, ସେଦିନ 'ଝଙ୍କାର'ର ପୂଜା ସଂଖ୍ୟାରେ 'ଅଗ୍ରଜ' ବସନ୍ତକୁମାର ଶତପଥୀଙ୍କ 'ବୁଢ଼ାବାବୁ' ପଢ଼ୁଁ ପଢ଼ୁଁ ସେ ନିଜେ ଏବେ ବୁଢ଼ାବାବୁ ପାଲଟିଗଲେଣି ଜାଣି ମୋ ମନର ଅବସ୍ଥା ଠିକ୍ ସେପରି ରଙ୍ଗ ନେଇଥିଲା ।

ରାଜଦ୍ୱାରେ ଓ ଶ୍ମଶାନରେ ଯେଉଁମାନେ ପାଖରେ ଠିଆହୁଅନ୍ତି ସେମାନେ ଯେ ବନ୍ଧୁ ସେ କଥା ଅସ୍ୱୀକାର କରିହେବନି । ତଥାପି ଶ୍ମଶାନକୁ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଓ ରାଜକର୍ମରୁ ଅବ୍ୟାହତି ନେଲା ପରେ 'ପାଖରେ ନ ଥାଏ ଧନ; ଭଲ ଖାଇବାକୁ ମନ' ଅବସ୍ଥାରେ ଦୁର୍ଲଭ ପେନ୍‌ସନ୍ ଅର୍ଥରୁ ଟଙ୍କାଟିଏ ଆଉ ଛୁଣ୍ଡା ମୁଣିଟିଏ ଧରି କିଛି ସରୁଚାଉଳ, ସାମାନ୍ୟ ମୁଗଡ଼ାଲି, ଗୁଆଘିଅରୁ ଚାମୁଚେ, ରୋହି ହେଉ ବା ଭାକୁର ହେଉ ତଟକା ମାଛରୁ କେଇଖଣ୍ଡ, ବାଇଗଣ ଟମାଟରୁ ଦୁଇ ଚାରିଟା, ସଜନା ଛୁଇଁ ଓ ପୋଇଡଙ୍କରୁ କିଛି ଓ ଭଲ ଶାଗ ବିଡ଼ାଏ ଆଣିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବଜାରକୁ ଗଲାବେଳେ ବୁଲାକୁଣ୍ଢ଼ ଆଉ ପୋକଡ଼ା କୁକୁର ମଧ୍ୟ ଯେତେବେଳେ

[ଝଙ୍କାରର ୧୯୭୩ ପୂଜା ସଂଖ୍ୟାରେ ଶ୍ରୀ ବସନ୍ତକୁମାର ଶତପଥୀଙ୍କ 'ବୁଢ଼ାବାବୁ' ଗଳ୍ପ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ଗଳ୍ପର ସାରାଂଶ ହେଲା ଯେ ବୁଢ଼ା ହୋଇଗଲେଣି ବୋଲି ବୁଢ଼ାବାବୁ ନିଜେ ଜାଣିପାରି ନାହାନ୍ତି । ସବୁଦିନ ପରି ସେଦିନ ସେ ତଟକା ଶାଗ କିଣିବା ଆଶାରେ ଶାଗବିକାଳି ବୁଢ଼ୀ ପାଖକୁ ଯାଇଛନ୍ତି । ଆଜି ବୁଢ଼ୀ ବଦଳରେ ଜୁଆନ୍ ନାତୁଣୀ ବସିଛି । ପାଞ୍ଚ ପଇସାରେ ବିଡ଼ାଏ ଶାଗ କହି କୋଡ଼ିଏ ପଇସାରେ ଚାରିବିଡ଼ା ଦେବାକୁ ମନାକରିଦେବାରୁ ବାବୁ ଫେରିଆସୁଛନ୍ତି, ଆଉ ଶାଗବିକାଳି ପଛରୁ ଡାକୁଛି, 'ନେଇଯା, ଏ ବୁଢ଼ାବାବୁ !' ବାବୁ ଏପାଖ ସେପାଖ ଅନେଇଲା ପରେ ବୁଝିପାରିଛନ୍ତି ଯେ ନାତୁଣୀ ତାଙ୍କୁ ହିଁ 'ବୁଢ଼ାବାବୁ' ବୋଲି ଡାକୁଛି । ସେ ପ୍ରଥମକରି ବୁଝିଛନ୍ତି ଯେ ସେ ବୁଢ଼ା ହୋଇଗଲେଣି ।—ଲେଖକ]

ବାଟ ଗ୍ରହଣନ୍ତନ, ସେତିକିବେଳେ ପାଖରେ 'ଯଃ ତିଷ୍ଠତି' ସିଏ ହିଁ ପ୍ରକୃତରେ 'ବାନ୍ଧବ' । ଏପରି ଘଡ଼ସନ୍ଧି ବେଳରେ ତେଣୁ ବସନ୍ତବାବୁଙ୍କ ପାଖରେ ଆମ୍ଭ-ମାନଙ୍କୁ ଠିଆହେବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ଆମେ ମବୁ ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜରେ ପଢ଼ୁଥିଲାବେଳେ ବସନ୍ତବାବୁ ପୂର୍ବଦିଗ ଛାତ୍ରାବାସରେ ରହୁଥିଲେ । ସେଦିନର କଥା ମନେପଡ଼ିଲେ ତାଙ୍କର ଚକ୍‌ଚକ୍‌କଣ ମୁହଁର ସରୁ ନିଶ ଓ ମଠା ପଞ୍ଜାବି ମନେପଡ଼େ । ବସନ୍ତବାବୁ ଯେ ଏବେ ଜୀବନର ପଶ୍ଚିମ ଦିଗ ଆଡ଼କୁ ମୁହାଁଇ ସାରିଲେଣି, ସେକଥା ଜଣାଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଆଶା ଥିଲା ଯେ ଶିକ୍ଷକତା କରିଥିବା ଭୁଲଯୋଗୁ କୌଣସି ସୁରମ୍ୟ ଦ୍ୱିତଳ ପ୍ରାସାଦସ୍ଥିତ ଡ୍ରଇଂ ରୁମ୍‌ର ସୌଖୀନ ସୋଫା ଉପରେ ଆସୀନ-ହେବା ସୌଭାଗ୍ୟରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅବସର ଗ୍ରହଣ ପରେ ସେ ଅନ୍ତତଃ କୌଣସି ଟାଇଲ ଘର ବାରନ୍ଦାରେ ପଡ଼ିଥିବା କାଠଚୌକିଟିରେ ବସି ମାଷ୍ଟରିଆ ଟେବୁଲ ଉପରେ ଗୋଡ଼ ଲମ୍ବି ଗରମ ମୁଢ଼ି ପାଛିଆରୁ ମୁଠିଏ ମୁଠିଏ ପାଟିରେ ପକାଉଥିବେ, ଆଉ ଗୋଲ୍ଡଫ୍ଲେକ୍ ମିନାର୍ ସିଗାରେଟ ନ ହେଲେ ବି ମେଘନା ବିଡ଼ିଟିଏ ମଝିରେ ମଝିରେ ଫୁଙ୍କୁଥିବେ ।

କିଏ ଆଶଙ୍କା କରିଥିଲା ସେ ବସନ୍ତବାବୁ ଅଣଓସାରିଆ ମାଳ ଲୁଙ୍ଗିଟିଏ ପିନ୍ଧି, ଛିଣ୍ଡା ଚପଲ ହଳେ ଘୋଷାରି ଘୋଷାରି କେବେ ଦିନେ ଧଳା ଦିଶୁଥିବା ବ୍ୟାଗ୍‌ଟିଏ ଧରି ଆଶା-ଭଣ୍ଡର ବୋଝରେ ଟିକିଏ ନଇଁପଡ଼ି ହାଟ ଆଡ଼କୁ ମୁହାଁଇଥିବେ, ଆଉ ଗୋଟିଏ ଶାଗବିଡ଼ା ପାଇଁ ଜୁଆଙ୍ଗ ନାତୁଣୀ ସାଙ୍ଗରେ ଖୋଲା ବଜାରରେ ଛିଡ଼ାଓଟରା ଲଗାଉଥିବେ ?

ହାୟରେ ନିୟତି !

ଏ ଅଦ୍ଭୁତ ସଂସାରରେ ବେଳେବେଳେ କୁଆଡ଼େ ଏପରି ଘଟେ । ଅବସ୍ଥା-ଚକ୍ରରେ ପଡ଼ି ଗଜେନ୍ଦ୍ରାସନରେ ବସିଥିବା କେଉଁ ଜଣେ ଭଦ୍ରଲୋକ (ଠିକ୍ କିଏ ମନେପଡ଼ୁନି) ଫକୀର ହୋଇ କ'ଣ ସବୁ ନକରିବା କଥା କରିବସିଥିଲେ ବୋଲି ଶୁଣାଯାଏ । ସେହି ସଂସାର ଯେହେତୁ ବଦଳି ନାହିଁ, ବସନ୍ତବାବୁ ଶାଗବିକାଳିକୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିଡ଼ା ଶାଗ ମାଗିଥାଇପାରନ୍ତି । ଏଥିରେ 'ରସିକ ନାଗର' ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ ନ କଲେ ମଧ୍ୟ 'ବୁଢ଼ାବାବୁ' ବୋଲି ଲାଞ୍ଛନା ଦେବାରେ ସେ ନାତୁଣୀର କି ଅଧିକାର ଥିଲା ? କଣାକୁ 'କଣାବାବୁ' ଟେଗିକୁ 'ଟେଗିବାବୁ' ବୋଲି ଡାକିବା ଯେପରି ଅସଙ୍ଗତ, ବସନ୍ତବାବୁ ସତକୁ ସତ ବୁଢ଼ାହୋଇ ସାରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ 'ବୁଢ଼ାବାବୁ'ବୋଲି ଡାକିବା କଦାପି ସମୀଚୀନ ହୋଇ ନ

ପାରେ । ବସନ୍ତବାବୁ ଅବଶ୍ୟ ତାଙ୍କ ମହାନ୍ ଉଦାରତା ଯୋଗୁ କଥାଟିକୁ ଏତେ ସାଧାରଣ ଭାବରେ ନେଇପାଇଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ବିଷୟଟିର ଗୁରୁତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ ମନରେ କ୍ଷୋଭ ଆସେ, ବିରକ୍ତି ଜନ୍ମେ, ଶିଥିଳ ରକ୍ତ ଗରମ ହୋଇଉଠେ ।

ପୁଅ ବାପକୁ 'ବୁଢ଼ା' ବୋଲି ଡାକୁଥିଲାବେଳେ, ଛାତ୍ର ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ 'ବୁଢ଼ା' ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରୁଥିବା ସମୟରେ, ଏ ଶାଗଭିକାଳର 'ବୁଢ଼ାବାବୁ' ଡାକ କୌଣସି ଖିଆଲି ଡାକ ବୋଲି ଧରି ନିଆଯାଇ ନପାରେ । ଏ ଡାକ ପଛରେ ଯେ ସମଗ୍ର ନାତିନାତୁଣୀ ସମାଜର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ହସ୍ତ, ସମ୍ମିଳିତ ଶକ୍ତି ଓ ବିରାଟ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ଲୁଚିରହିଛି, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଏ ଲାଞ୍ଛନା ଓ ଅପମାନ କେବଳ ଯେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ବସନ୍ତବାବୁଙ୍କ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ତା'ନୁହେଁ, ଆଜି ଏହାଦ୍ୱାରା ବିଶାଳ ଉତ୍କଳର ସମଗ୍ର ପକ୍ୱ, ପରିପକ୍ୱ, ଦରପକ୍ୱ ଓ ଅପକ୍ୱ ବୃଦ୍ଧକୁଳ ଲାଞ୍ଛିତ । ବୃଦ୍ଧଙ୍କର ଗୁରୁ ଡକ୍ଟର ପରଶୁରାମ ମିଶ୍ର, ଗୁରୁଙ୍କର ଗୁରୁ ଡକ୍ଟର ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜା, ପ୍ରବୀଣ ବୃଦ୍ଧ ଡକ୍ଟର ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ, ତଦୁପରି ବୃଦ୍ଧ ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱନାଥ ଦାସ ଓ ଏପରିକି ବୃଦ୍ଧକୁଳତିଳକ ମାଓ-ସେ-ତୁଙ୍ଗ ମଧ୍ୟ ଏତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଅପମାନିତ ।

ଜୁଆଙ୍ଗ ନାତୁଣୀର ଚାପ୍ରାଶି ମାଧ୍ୟମରେ ପରିବ୍ୟକ୍ତ ସମସ୍ତ ନାତିନାତୁଣୀଙ୍କ ଏହି 'ଯୁଦ୍ଧଂ ଦେହି' ଆହ୍ୱାନ ବୃଦ୍ଧକୁଳକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଏ କୋମଳ ତନୁ ଓ ତନ୍ୱୀମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କର ଉଚିତ ସ୍ଥାନ ଦର୍ଶାଇ ଦେବାକୁ ହେବ ।

ଆଜି ବୃଦ୍ଧକୁଳର ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନରେ ଭୀଷ୍ମ, ଦ୍ରୋଣ ଓ ଭୂରିଶ୍ରବାଙ୍କୁ ମନେପଡ଼େ । ସେମାନେ ଥାଆନ୍ତେ କି ? ଜଣେ ଯୁବକଙ୍କ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ଫଳରେ ହିଁ ସେଦିନ ବୃଦ୍ଧ-କୁଳର ସର୍ବନାଶ ହୋଇଥିଲା । ଜୁଆଙ୍ଗ ନାତୁଣୀକୁ ଦେଖି ବସନ୍ତବାବୁ ଶାଗତଡ଼ା ଛାଡ଼ିଦେଲା ପରି, ଆହା ସେଦିନ ଶିଖଣ୍ଡୀକୁ ଦେଖି ପିତାମହ ଭୀଷ୍ମ ଧନୁଶର ଛାଡ଼ିଦେଇଥିଲେ ।

ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ କ୍ରୋଧ ଜନ୍ମିବା ସ୍ୱାଭାବିକ; କିନ୍ତୁ ଏହା କ୍ରୋଧରେ ଜଳିଯିବା ସମୟ ନୁହେଁ । କ୍ରୋଧଦ୍ୱାରା କୌଣସି ମହତ୍ତ୍ୱ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରାଯାଇ ପାରେ ନାହିଁ ବୋଲି କିଏ ଜଣେ କହିଛନ୍ତି । କ୍ରୋଧରୁ କୁଆଡ଼େ ସମ୍ମୋହ ହୁଏ, ସମ୍ମୋହରୁ ସ୍ମୃତି-ବିଭ୍ରମ, ଆଉ ସ୍ମୃତି-ବିଭ୍ରମରୁ ବୁଦ୍ଧି ନାଶ, ତା'ପରେ କୁଆଡ଼େ 'ପ୍ରଣଶ୍ୟତି' । ତେଣୁ ଏପରି ଘଡ଼ସନ୍ଧିବେଳେ କ୍ରୋଧକୁ ଦମନ କରିବାକୁ

ପଡ଼ିବ ଓ ପ୍ରସନ୍ନଚିତ୍ତ ହୋଇ ଉପାୟ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ହେବ । ପ୍ରସନ୍ନଚିତ୍ତ ହେଲେ ଏପରି ସବୁ ଦୁଃଖର ଲାଘବ ହୁଏ । ଆଉ ପ୍ରସନ୍ନଚିତ୍ତବାଲାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ବୁଦ୍ଧି ସବୁ ଗଜୁରି ଉଠେ ବୋଲି କହନ୍ତି ।

ହାତାହାତି ଯୁଦ୍ଧ ଯେ ଆମ ପାଇଁ ଅନୁକୂଳ ନୁହେଁ ଏକଥା ସ୍ୱତଃସିଦ୍ଧ ।

ଏଠାରେ ତେଣୁ କେତୋଟି ବିକଳ୍ପ ପନ୍ଥା ମନକୁ ଆସେ ।

ଏମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅହିଂସା ଧର୍ମଘଟ କରାଯାଇପାରେ । ଯେପାରିକି ଯିବାପାଇଁ ମହିଷ ପିଠିରେ ବସିଥିବା ଭଦ୍ରଲୋକ ଯେତେବେଳେ ଡାକରା ଦେବେ, ଆମେ ସମସ୍ତ ବୃଦ୍ଧକୁଳ ମୌନବ୍ରତ ଆଚରଣକରି ଜବାବ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ନ ପାରୁ । ସମସ୍ତେ ଏକଯୁଟ ହୋଇ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରି ସେପାରିକୁ ଯିବାପାଇଁ ଯଦି ମନାକରିଦେଉ, ତେବେ ଯଥା ସମୟରେ ସାରା ସଂସାର ବୃଦ୍ଧଙ୍କହାରା ଶୂନ୍ୟ ହୋଇଯିବ । ରାସ୍ତା ଘାଟ, କଫି ହାଉସ୍, ସିନେମା ହଲ୍, ପାନଦୋକାନ ସବୁ ଠେଇଁ ବୁଢ଼ା ଓ ପରମ ବୁଢ଼ା ସାଲୁବାଲୁ ହେବା ଫଳରେ ଏ ନାତିନାତୁଣୀ ସମୂହ ସିନେମା ଦେଖି ଯାଇପାରିବେନି ଓ ଶେଷରେ ସାବାଡ଼ ହୋଇଯିବେ ।

ତେବେ ଆମର ଗୋଟିଏ ଶୃଙ୍ଖଳାଜ୍ଞାନ ଅଛି । ଏମିତି ଷ୍ଟ୍ରାଇକ୍ ଫ୍ରାଇକ୍ କରିବା ଭଲକଥା ନୁହେଁ । ଆଗ ଯେମିତି କ୍ଲାସରେ ନାମ ଡାକରା ପଡ଼ିଲେ 'ପ୍ରେଜଣ୍ଟ ସାର୍' କିମ୍ବା 'ୟେସ୍ ସାର୍' କହୁଥିଲୁ, ଏବେ ମଧ୍ୟ ସେ ମହିଷବାଲା ଡାକିଲେ 'ୟେସ୍ ସାର୍' କହିବା କଥା । ମହିଷକୁ ଘେରାଉ କରିବା ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପରି ପ୍ରାଜ୍ଞଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସମୀଚୀନ ହୋଇ ନ ପାରେ । ତେଣୁ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସହଜ ଓ ସରଳ ପନ୍ଥା ସ୍ଥିର କରିନେବାକୁ ହେବ ।

ଆଚ୍ଛା, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ବିଗିଡ଼ାଇ ଦେବାପାଇଁ ଏମାନେ ଜାଣିଶୁଣି ଏପରି କରୁନାହାନ୍ତି ତ ? ଆମେ ଯଦି ଏଇ ତରୁଣ ତରୁଣୀମାନଙ୍କୁ ଆଉ ତାଙ୍କ ଟୀକା-ଟିପ୍ପଣୀ ସବୁକୁ ପୂରାପୂରି ଇଗ୍‌ନୋର୍ କରିଦେଉ—ଶୁଣି ନଶୁଣିଲା ପରି ହେଉ, ବେପରବାଏ ଭାବରେ ହାତ ଛାଞ୍ଚାଡ଼ି ଉଡ଼ାଇଦେଉ !

ମନ୍ଦ ହୁଅନ୍ତାନି । ସେପରି ହେଲେ ବସନ୍ତବାବୁ ବୁଢ଼ା ହୋଇ ସାରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆଉ ଜୁଆଁଙ୍କ ନାତୁଣୀ 'ବୁଢ଼ାବାବୁ' ବୋଲି ଯେତେ କୁହାଟ ଛାଡ଼ିଲେ ବି ତାଙ୍କୁ ବୁଢ଼ା ନ ହେଲା ପରି ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ହେବ । ଦର୍ପଣରେ ନିଜ ମୁହଁ ନଦେଖି ତାଙ୍କୁ ଆଉ ଥରେ 'ସବୁଜ' ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେତୋଟି ଦର୍ଶିତ ପଥ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ । ୧୯୭୩ 'ମାନସ'ର ପୂଜାସଂଖ୍ୟାରେ ଶ୍ରୀ ମନୋଜ ଦାସ ଦର୍ଶାଇଥିବା ପଥ ସେ ଭିତରୁ

ଗୋଟିଏ । ସେ ଅନୁସାରେ ବସନ୍ତବାବୁଙ୍କୁ ଜୁଆଙ୍ଗ ନାତୁଣୀର ଆଣ୍ଠକୁ ହରଣଗ୍ରନ୍ଥ କରିନେଇ ମେଘାସନ ପର୍ବତ ଉପରକୁ ଉଠିସାରିଲା ପରେ ପଛରୁ ଗୋଡ଼ାଇଥିବା ନାତି-ନାତୁଣୀମାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ପଥରଖଣ୍ଡମାନ ଗଡ଼ାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ନ ହେବା କଥା । ଆଉ ବିଶାରଦ ମନୋଜବାବୁ ନିଜେ ତ ଦରବୁଢ଼ା ବି ନୁହଁନ୍ତି—ବୁଢ଼ାମାନଙ୍କୁ ବିପଦରେ ପକାଇବା ବୁଦ୍ଧି ।

ଶ୍ରୀ ବାମାଚରଣ ମିତ୍ର ବତାଇଥିବା ଉପାୟଟା ଅପେକ୍ଷାକୃତ ସହଜ ବୋଲି ମନେହୁଏ । ସେ ଅନୁସାରେ ବସନ୍ତବାବୁଙ୍କୁ ଅବସର ଗ୍ରହଣ ପରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପିଲାଙ୍କ ପରି ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । କୁଆଡ଼େ ଦାୟିତ୍ୱହୀନ ସ୍ୱାଧୀନତା ! ତେବେ ସ୍ଥାନ-ପାତ୍ର ବିଚାର ନ କରି ବସନ୍ତବାବୁ ଯଦି କାହା କୋଳରେ ବସି-ପଡ଼ନ୍ତି, ବିପଦ ।

ବିଭୂତି ଭୂଷଣ ତ୍ରିପାଠୀଙ୍କ 'ଝଙ୍କାର'ରେ 'ଥ୍ୟାଙ୍କ ୟୁ' ଉପାୟ ମନ୍ଦ ନୁହେଁ । ଏଥିରେ ବସନ୍ତବାବୁଙ୍କ ପାଖରେ ବସିଥିବା ତନ୍ୱୀଙ୍କର ଗୋଡ଼ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ସୁବିଧା ଅନୁସାରେ 'ଥ୍ୟାଙ୍କ ୟୁ' କହିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ବସନ୍ତବାବୁ ପାରିବେ ।

କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ କଥା—ଏତେବେଳକୁ ଯାଇ ଖିଆଲ ହେଉଛି । ବସନ୍ତବାବୁ ପରା ଶିକ୍ଷକ ଥିଲେ ? ଆଜଯାଏ ବୁଢ଼ା ନହୋଇ କ'ଣ କରୁଥିଲେ ? ଆମେ 'ଅନୁଜ' ସବୁତ କେଉଁକାଳରୁ ବୁଢ଼ା ହୋଇସାରିଲୁଣି ।

ସତର ବର୍ଷ ତଳର କଥା । ରାସ୍ତାରେ ଯେରିଏ ବୁଲିଆସିବାକୁ ମୁଁ ସନ୍ଧ୍ୟା-ବେଳେ ବାହାରିଥାଏ । ଛକ ପାଖରେ ଡାହାଣ ଦିଗରୁ କେତେଜଣ କଲେଜ ପିଲା ମାଡ଼ି ଆସୁଥିବା ଦେଖି ଟିକିଏ ଖୁସିଗପ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲାବେଳକୁ ସେମାନେ ହଠାତ୍ ଦୂରରେ ଅଟକିଗଲେ । ଜଣେ କହିଲା—"ହେଇ ବୁଢ଼ା ଆସୁଛି ରେ !" ପରେ ପରେ ହିଁ ସମସ୍ତେ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଗଲେ । ମୁଁ ଆଗ ପଛ କେତେ ଅନାଇଲି—କେଉଁ ବୁଢ଼ାକୁ ଏମାନେ ଏମିତି ଏଡ଼ାଉଛନ୍ତି ଜାଣିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ । ବୁଢ଼ା କିଏ ଜାଣିବା ପାଇଁ ବେଶି ଦିନ କିନ୍ତୁ ଲାଗିଲାନି । ପରେ ପରେ ଅନେକ ଶୁଣିଛି···କେହି ନମସ୍କାରଟିଏ କରିଦେଲେ ଅନ୍ୟ କାହାରି 'ବୁଢ଼ାକୁ ତେଲ ମାଲିସ୍—' ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଆଉ କେତେ କଣ ଟିପ୍ପଣୀ । ତେଣୁ ବସନ୍ତ-ବାବୁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୁଢ଼ା ନହୋଇଥିବା ପଛରେ କୌଣସି ଗୂଢ଼ ରହସ୍ୟ ନିହିତ ଥିଲାପରି ମନେହୁଏ । ଏବେ ଏସବୁ ଆଲୋଚନା କରି ବସିଲେ ଆମ୍ଭ ଭିତରେ ଗୃହବିବାଦ ସୃଷ୍ଟି ହେବାର ଆଶଙ୍କା ରହିଛି । କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ପଦକ୍ଷେପ ନ ନେଲେ ମଧ୍ୟ ଏମାନେ ତାକୁ ଆମର ଦୁର୍ବଳତା ବୋଲି ମନେକରିପାରନ୍ତି ।

ତେଣୁ ସବୁଦିଗ ବିବେଚନା କରି ସାରିଲା ପରେ ଶେଷ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହୋଇ ବୃଦ୍ଧକୁଳର ଶିରୋମଣି ଏହିପରି ଅଭିଶାପଟିଏ ଦେବା ହିଁ ବାଞ୍ଛନୀୟ ହେବ ।

"ହେ ବିଶାଳ ଉତ୍କଳର ଦୁର୍ବାର ନାତି-ନାତୁଣୀଦଳ ! ବସନ୍ତବାବୁଙ୍କ ମାଧ୍ୟମରେ ବୃଦ୍ଧକୁଳକୁ ଯେଉଁ ଅପମାନ ଦେଇଛ, ସେଥିପାଇଁ ଅଭିଶାପ ଦେଉଛି : ତୁମ୍ଭେ ସମସ୍ତେ ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ୀ ହୁଅ । ୧୨୧ କି ୧୨୨ ବର୍ଷ ଯାଏ ବଞ୍ଚ, ତମ ଅଣ୍ଟା ବଙ୍କାଇଯାଉ, ଆଉ "ମଉସା ରାସ୍ତାରେ କ'ଣ ଖୋଜୁଛ" ବୋଲି ଟୋକାଏ ଥଟ୍ଟା କରନ୍ତୁ । ପଞ୍ଚାବନ ବର୍ଷରେ ତୁମେମାନେ ବି ଚାକିରିରୁ ଅବସର ନିଅ (୫୮ରେ ନୁହେଁ) ଓ ଉତ୍କୋଚ ଗ୍ରହଣ ନ କରିଥିବା ଯୋଗୁ ତମର ମଧ୍ୟ ଅର୍ଥ ଅଭାବ ପଡ଼ୁ । ଚାକରବାକର ରଖି ନ ପାରି ତୁମେ ବି ବ୍ୟାଗ୍ ଧରି ଶାଗ କିଣି-ବାକୁ ଯାଅ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଅନେକ କାଳ ତିଳତର୍ପଣ ଦେବା ଫଳରେ ତମର କ୍ୱିଣ୍ଟାଲ କ୍ୱିଣ୍ଟାଲ ତିଳ ଓ ଚାଉଳ ନଷ୍ଟ ହେଉ । ଶେଷରେ ଗାଈ ଲାଙ୍ଗୁଳ ଧରି ତାଡ଼ିଲା ନଈ ପାରିହୋଇ ସେ ପାଖରେ ଆମକୁ ଭେଟ । ଆମେ ସବୁ ସେତେ-ବେଳେ ବସନ୍ତବାବୁଙ୍କ ସହ ସୁଧର୍ମା ସଭାରେ ରତ୍ନ ସିଂହାସନମାନଙ୍କରେ ବସି ନଶ ମୋଡ଼ୁଥିବୁ—ଦୁନ୍ଦୁଭି ବାଜୁଥିବ, ନୃତ୍ୟ ଚାଲିଥିବ—ବୈଜୟନ୍ତୀମାଳା-ଫାଲାଙ୍କର ନୁହେଁ, ଖାସ୍ ମେନେକା ଉର୍ବଶୀଙ୍କର । ପାରିଜାତ ମାଳା ଖଣ୍ଡିଏ ଲେଖାଏଁ ଟେରିଲିନ୍ ସାର୍ଟମାନଙ୍କରେ ପଡ଼ିଥିବ, ଆଉ ବାସନା ଖିଲିପାନ······ (ପାନ ସେଇଠି ମିଳେ ତ ?)

ତମ ଦଳ ଯେତେବେଳେ ସେଇଠି ପହଞ୍ଚିବ, ରତ୍ନ ଝରିପଡ଼ୁଥିବା ମୁରୁକି ହସ ଖଣ୍ଡିଏ ହସି ବସନ୍ତବାବୁ ଭାଷିବେ—"ହେ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳର ନୂତନ ବୃଦ୍ଧକୁଳ, ଆସିଲ ? ଆସ—ସେଇଠି ବସ ।" ଆଉ ତା'ପରେ ତଳେ ପଡ଼ିଥିବା ଚୁଣ୍ଡା ଦରି ଆଡ଼କୁ ତର୍ଜନୀ ଅଙ୍ଗୁଳି ଦେଖାଇ ଦେବେ । ତମେ ସେତେବେଳେ 'ଆମେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃଖିତ' ବୋଲି କହିଲେ ମଧ୍ୟ ଆମେ ସମସ୍ତେ ଅନ୍ୟମନସ୍କ ହୋଇଯିବୁ ।

ଦୁନ୍ଦୁଭି ଆହୁରି ଜୋର୍‌ରେ ବାଜିଉଠିବ ।   * * *

ଏ ଲେଖା ଓ ଲେଖକ

'କଅଁଳ ଉଦାସ ଆଖିରୁ ମୋର କାହିଁକି ମନେହେଲା ସତେ ଯେମିତି ସେ କହିବାକୁ ଚାହୁଁଛି, "ହେ ମଜସା, ହେ ମାଜସୀ—ସେଇଠି ବସି କି ତାମସା ଦେଖୁଛ ? ତମର କଣ କିଛି ଦୟା ମାୟା ନାହିଁ ? ତମେ ମଣିଷମାନେ ସବୁ ନିଜକୁ ସୃଷ୍ଟିର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜୀବ ବୋଲି କହି ନିଜର ଓର୍ଣ୍ଣିମ ପିଟ ? ନିଜର ବାନା ନିଜେ ଉଡ଼ାଅ ? ଆମଠାରୁ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଧାରୀ ତମର ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କୁ ନଚାଇ କି ଯଶ ଅର୍ଜୁଛ ? ହେ ବାଳପ୍ରେମୀ, ମାଙ୍କଡ଼ପ୍ରେମୀ ମାଜସୀ ମଜସାଙ୍କୁ ଯଦି ଜଣେ କେହି ବିରାଟକାୟ ଦାନବ ତୋଟିରେ ଦଉଡ଼ି ବାନ୍ଧି ଦ୍ୱାରକୁ ଦ୍ୱାର ଭିଡ଼ିନେଇ ଭୋକ ଉପାସରେ ଥିଲାବେଳେ ବି ନାଚିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରୁଥାଆନ୍ତା ଏବଂ ତମର ଝିଲୁ, ତମର ମିନିକୁ ଯଦି...' (ନାଚେ ବେଙ୍ଗୁଆ ନାଚେ)

'ଆଲୋକ ଓ ଉତ୍ତାପ ଦେବା ଯଦି ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଧର୍ମ, ତେବେ ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ-କରିବା କଣ ଗୋଟିଏ ଧର୍ମ ? ପାକିସ୍ଥାନ ପରି ଏମାନେ ବି ଯଦି ଦିନେ ଏକ ସ୍ୱାଧୀନ ଦେଶ ଦାବିକରି ବସନ୍ତି ! ଆଶଙ୍କା ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ସେ ମନେ ମନେ ସେହି ସ୍ୱାଧୀନ ଦେଶର ନାମକରଣ କରୁଥିଲେ—ଜନାଗାସ୍ଥାନ ! ଜନାନାସ୍ଥାନ ! ମହିଳାଲେଣ୍ଡ୍ !...'(ବୁଦ୍ଧଦେବବାବୁଙ୍କ ଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟଟନ)

ହେ ବିଶାଳ ଉତ୍କଳର ଦୁର୍ବାର ନାତିନାତୁଣୀଦଳ, ବସନ୍ତବାବୁଙ୍କ ମାଧ୍ୟମରେ ବୃଦ୍ଧକୁଳକୁ ଯେଉଁ ଅପମାନ ଦେଇଛ, ସେଥିପାଇଁ ଅଭିଶାପ ଦେବା ନାହିଁ। ତୁମ୍ଭେ ସମସ୍ତେ ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ୀ ହୁଅ, ୧୨୧ କି ୧୨୨ ବର୍ଷଯାଏ ବଞ୍ଚ, ତମ ଅଣ୍ଟା ବଙ୍କାଇଯାଉ, ଆଉ 'ମଜସା, ରାସ୍ତାରେ କଣ ଖୋଜୁଛ' ବୋଲି ଟୋକାଏ ଥଟ୍ଟା କରନ୍ତୁ । ୫୫ ବର୍ଷରେ ତୁମେମାନେ ବି ଚାକିରିରୁ ଅବସର ନିଅ (୫୮ରେ ନୁହେଁ) ଓ ଉତ୍କୋଚ ଗ୍ରହଣ ନକରିଥିବା ଯୋଗୁଁ ତମର ମଧ୍ୟ ଅର୍ଥ ଅଭାବ ପଡ଼ୁ । ଚାକରବାକର ରଖି ନ ପାରି ତୁମେ ବି ବେଗ୍ ଧରି ଶାଗ କିଣିବାକୁ ଯାଅ । ଆମମାନଙ୍କୁ ଅନେକ କାଳ ତିଳତର୍ପଣ ଦେବା ଫଳରେ ତମର କି୍ୟଣ୍ଟାଲ କି୍ୟଣ୍ଟାଲ ତିଳ ଓ ବୁନ୍ଦାଜଳ ନଷ୍ଟ ହେଉ...' (ବୁଢ଼ାବାବୁଙ୍କୁ ପଦେ)

ଗଳ୍ପର ଚିନ୍ତାଦ୍ୟୋତକ ବିଷୟ ସବୁକୁ ଏପରି ସରଳ ଏବଂ ସୁଖପାଠ୍ୟ ଭାବରେ ପରିବେଷଣ କରି, ଯେଉଁ ସାମାନ୍ୟ କେତେକ ସାହିତ୍ୟିକ-ପ୍ରତିଭା ଓଡ଼ିଆ

ଗଦ୍ୟ-ସାହିତ୍ୟକୁ ଆଜ ଋଦ୍ଧିମନ୍ତ କରିଚାଲିଛନ୍ତି ଅଧ୍ୟାପକ ଭୁବନେଶ୍ୱର ବେହେରା ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟତମ ।

ଅଧ୍ୟାପକ ବେହେରା ଜଣେ ଖ୍ୟାତନାମା ସିଭିଲ୍ ଇଞ୍ଜିନିୟର । ଜଳ-ବିଜ୍ଞାନ ତଥା ମୃତ୍ତିକା-ବିଜ୍ଞାନରେ ତାଙ୍କର ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଗବେଷଣାତ୍ମକ ଅବଦାନମାନ ରହିଛି । ହୀରାକୁଦ ବନ୍ଧ ନିର୍ମାଣବେଳେ ସେ ବନ୍ଧ ତଥା କେନାଲମାନଙ୍କର ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ମାଣ ଦାୟିତ୍ୱରେ ଥିଲେ । ବୁର୍ଲାସ୍ଥିତ ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ କଲେଜ ଏବଂ ରାଉରକେଲା ଆଞ୍ଚଳିକ ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ କଲେଜର ସ୍ଥାପନା ତଥା ପରିଚାଳନାରେ ଏବଂ ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ବୈଷୟିକ ଶିକ୍ଷାକୁ ତାଙ୍କର ଅବଦାନ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ।

୧୯୭୧ ଜୁଲାଇ ମାସରେ ୫୫ ବର୍ଷ ବୟସରେ ସେ ସମ୍ବଲପୁର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କୁଳପତି ହେଲେ । ତାଙ୍କର ମୁଖ୍ୟସମ୍ପାଦନାରେ ୧୯୭୨ ଜାନୁୟାରୀ ମାସରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ତାର ମାସିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକା 'ସପ୍ତର୍ଷି'ର ପ୍ରକାଶନ ଆରମ୍ଭକଲା । ତାହା ସହିତ ଆରମ୍ଭହେଲା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ଅଧ୍ୟାପକ ବେହେରାଙ୍କର ବଳିଷ୍ଠ ଅବଦାନ । ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତିର କେତେକ ମୌଳିକ ବିଷୟକୁ ସୁଖପାଠ୍ୟ କରି ଛାତ୍ର ଓ ଯୁବ-ସମାଜ ସମ୍ମୁଖରେ ପରିବେଷଣ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନେଇ, ବ୍ୟଙ୍ଗ ଏବଂ ହାସ୍ୟରସର ସମ୍ମିଶ୍ରଣରେ ଗମ୍ଭୀର ଦାର୍ଶନିକ ତତ୍ତ୍ୱକୁ ଅତି ସରଳ ଏବଂ ସାବଲୀଳ କରି ସେ ତାଙ୍କ ନିଜସ୍ୱ ପ୍ରକାଶଭଙ୍ଗୀଦ୍ୱାରା ଏପରି ଏକ ରମ୍ୟରଚନାତ୍ମକ ରଚନାଶୈଳୀ ଉପସ୍ଥାପିତ କଲେ, ଯାହା ଅଚିରେ ତାଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ-ଜଗତରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ଥାନ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରିଦେଲା ।

'ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷିତ' ପରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟଭଣ୍ଡାରକୁ ଏହି 'କଥା ଓ ଲଥା' —ଗଳ୍ପସମ୍ଭାର ତାଙ୍କର ଦ୍ୱିତୀୟ ଅବଦାନ ।

ପ୍ରକାଶକ